

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Російська війна проти України: трансформації соціальних інституцій та практик

Збірник тез другої науково-практичної конференції
(29–31 жовтня 2025 року, м. Київ)

УДК 37.014.53:355.01(470:477)(063)

*Затверджено рішенням Вченої ради
факультету соціальних наук та соціальних технологій
від 6 листопада 2025 року (протокол № 12)*

Російська війна проти України: трансформації соціальних інституцій та практик : збірник тез другої науково-практичної конференції (29–31 жовтня 2025 року, м. Київ). Київ : Національний університет «Киево-Могилянська академія», 2025. 322 с.

ISBN 978-617-7668-96-0 (електронне видання)

У збірнику подано тези доповідей другої науково-практичної конференції «Російська війна проти України: трансформації соціальних інституцій та практик», що відбулась у Національному університеті «Киево-Могилянська академія» 29–31 жовтня 2025 року.

Для наукових і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти та наукових установ, здобувачів вищої освіти, аспірантів і докторантів, практичних працівників і широкого читацького загалу.

УДК 37.014.53:355.01(470:477)(063)

Організаційний комітет науково-практичної конференції «Російська війна проти України: трансформації соціальних інституцій та практик» не завжди поділяє думку учасників конференції. Матеріал тез подано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники та структурні підрозділи університету, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978-617-7668-96-0
(електронне видання)

© Колектив авторів, 2025
© Національний університет «Киево-Могилянська академія», 2025

Секція 1

МЕДІА ТА КОМУНІКАЦІЇ

МЕДІАПРОСТІР ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ДОСЛІДНИЦЬКІ ПІДХОДИ

Олександра Ярошенко,

*аспірантка кафедри «Могилянська школа журналістики»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
yaroshenko@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4716-5705>*

УНИКАННЯ ЕСКАЛАЦІЙНОГО ТОНУ В НОВИНАХ ПРО ПОВІТРЯНІ ІНЦИДЕНТИ У ЄВРОПІ

Повітряні інциденти, спричинені безпілотниками невідомого або російського походження, дедалі частіше фіксуються над територією європейських країн, суміжних із Україною. Попри зростання кількості таких випадків, реакції західних урядів та медіа залишаються виваженими й стриманими. Це контрастує з емоційним висвітленням війни безпосередньо в українських медіа та соціальних мережах. Саме характер публічної риторики у європейському інформаційному просторі може вказувати на глибші комунікативні механізми стримування — як політичного, так і символічного. Після 2022 року європейські медіа опинилися у ситуації, коли вони одночасно мають інформувати аудиторію про загрози безпеці та не створювати відчуття неминучої ескалації між НАТО і Росією. Баланс між «правом на тривогу» та «правом на спокій» у цьому контексті стає не лише журналістським викликом, а й політичним завданням. У висвітленні повітряних інцидентів важливу роль відіграють мовні стратегії: добір лексики, синтаксичні структури та інтертекстуальні посилання, які дозволя-

ють медіа залишатися у межах «нейтрального» безпекового дискурсу. Упродовж тривалого періоду повномасштабної війни в Україні реакція країн ЄС і НАТО на повітряні інциденти, пов'язані з російськими безпілотниками, залишається стриманою. Ця стриманість відображається не лише у політичній риториці, а й у медійному дискурсі. Саме тому важливо з'ясувати, як англomовні медіа країн Заходу репрезентують подібні інциденти та які риторичні стратегії вони застосовують, аби уникнути ескалаційного тону. З іншого боку, така стриманість може призводити до розмивання поняття відповідальності: відсутність чіткої атрибуції походження дронів або м'яка риторика щодо «невідомих апаратів» формує у публіки сприйняття цих інцидентів як випадкових чи технічних, а не як потенційних актів агресії. У цьому сенсі європейська журналістика стає частиною ширшої комунікативної політики, що спрямована на підтримку стабільності, але водночас може створювати ефект інформаційної невизначеності.

Питання мови війни та ескалаційного потенціалу новинних текстів активно досліджується у межах критичної лінгвістики та медіадосліджень. Класичні роботи Теуна ван Дейка (van Dijk, 1998), Рут Водак (Wodak, 2001) і Нормана Ферклафа (Fairclough, 1995) заклали основу для аналізу дискурсу як інструменту відтворення ідеологій та владних відносин. У контексті воєнних комунікацій ці підходи дозволяють виявити, як журналістські тексти структурують сприйняття конфлікту, конструюють категорії «загрози» і «відповідальності» та впливають на легітимацію дій держав. Сучасні дослідження з журналістики війни (Allan & Zelizer, 2004; Hoskins & O'Loughlin, 2010) наголошують, що у глобальному інформаційному просторі дедалі важливішою стає стратегія «контрольованого тону», тобто прагнення уникати надмірної драматизації подій, аби не спричинити політичну чи соціальну паніку. Це особливо помітно у висвітленні воєнних ризиків у країнах ЄС, де медіа діють у полі складного балансу між свободою слова, безпекою та дипломатичною відповідальністю (Chouliaraki,

2013; Pantti, 2019). Аналіз мови повідомлень про повітряні інциденти дозволяє простежити, як журналістика стає частиною політики стримування не лише через зміст, а й через форму мовлення.

Мета дослідження — проаналізувати, як англомовні медіа країн ЄС, НАТО та ширшого євроатлантичного простору висвітлюють дроніві інциденти на території Європи у вересні — жовтні 2025 року, та виявити, яким чином мова медіа впливає на формування уявлень про загрозу й політичну відповідальність.

Методи. Дослідження базується на критичному дискурс-аналізі 150 публікацій із 72 англомовних видань Великої Британії, США, Канади, країн ЄС, а також Австралії та Нової Зеландії. Аналіз охоплював тексти, опубліковані у період із 10 вересня до 10 жовтня 2025 року, що дозволило простежити медійні реакції на хвилю безпілотних інцидентів у Європі. Для інтерпретації даних застосовано поєднання кількісного контент-аналізу (для фіксації частоти ключових лексем, типів джерел і тем) та критичного дискурс-аналізу (для виявлення риторичних стратегій і структур, закладених у текстах).

Основні результати.

- У 59 % матеріалів походження дронів залишалося невідзначеним; журналісти використовували евфемістичні формулювання та пасивні конструкції, що знижували конфронтаційність.
- У 41 % публікацій, де фіксувалася атрибуція атак Росії, риторика залишалася стриманою, з фокусом на технічних чи безпекових аспектах, а не на політичній відповідальності.
- Аналіз **номінації** показав тенденцію до використання нейтральних або знеособлених означень (“*unidentified drones*”, “*flying objects*”), які уникають прямих звинувачень і відсувають агентність від конкретного суб'єкта дії.
- У межах категорії **агентності** виявлено переважання безособових синтаксичних структур і формулювань на кшталт “*was reported*”, “*was detected*”, що мінімізують присутність дієвого актора та створюють ефект «самостійності подій».

- Для **пом'якшення тверджень** активно застосовуються лінгвістичні маркери невпевненості (“*reportedly*”, “*allegedly*”, “*appears to*”), які дозволяють журналістам зберігати баланс між фактологічністю і політичною обережністю.
- Ключові політичні актори, такі як прем'єрка Данії Метте Фредеріксен чи представники НАТО, фігурують здебільшого як джерела коментарів, а не як ініціатори ескалаційних висловлювань.
- Домінують лексеми на кшталт “*drone sightings*” замість “*attacks*” чи “*violations*”, що підтримує тональність контрольованої безпеки.

Висновки. Англомовні медіа демонструють свідому риторику обережності, що поєднує інформаційну відповідальність із політичним самоконтролем. Така стратегія дозволяє уникати створення образу прямого конфлікту між НАТО та Росією й водночас підтримувати увагу до безпекових ризиків. Медіа не лише відображають позицію урядів, а й самі стають інструментом політики стримування у сфері публічної комунікації.

Список використаних джерел

- Allan, S., & Zelizer, B. (Eds.). (2004). *Reporting war: Journalism in wartime*. Routledge.
- Chouliaraki, L. (2013). *The ironic spectator: Solidarity in the age of post-humanitarianism*. Polity Press.
- Fairclough, N. (1995). *Media discourse*. Edward Arnold.
- Hoskins, A., & O'Loughlin, B. (2010). *War and media: The emergence of diffused war*. Polity Press.
- Pantti, M. (2019). *Disaster journalism, empathy and the global imagination*. Peter Lang.
- van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A multidisciplinary approach*. SAGE Publications.
- Wodak, R. (2001). *The discourse-historical approach*. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of critical discourse analysis* (pp. 63–94). SAGE Publications.

Віктор Дяченко,

*аспірант кафедри «Могилянська школа журналістики»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»*

vv.diachenko@ukma.edu.ua,

<https://orcid.org/0009-0004-6662-0568>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ ПРАКТИК В УМОВАХ ВІЙНИ: ПЕРЕХІД ДО РІШЕННЄВО- КОНСТРУКТИВНОЇ МОДЕЛІ ЯК ВІДПОВІДЬ НА КРИЗУ ДОВІРИ ТА ВТОМУ ВІД НОВИН

Сучасна журналістика переживає глибоку трансформацію, посилену цифровими медіа, що призводять до фрагментації, дезінформації та втрати довіри. Це посилює критику журналістики за надмірну проблематизацію та драматизацію, що спричиняє ефект «втоми від новин» (news fatigue), який супроводжується зневірою та емоційною виснаженістю (Newman, Fletcher, Nielsen, Eddy, & Robertson, 2023). В умовах повномасштабної агресії РФ в Україні це інформаційне навантаження є надмірним. У відповідь на ці виклики українські медіа змушені адаптуватися, що проявляється у використанні новітніх форм медіапрактик, зокрема журналістики рішень (Solutions Journalism — ЖР). ЖР постає як необхідний інструмент надання інформації, що акцентує на вирішенні проблем, а не лише на їхньому описі, підвищуючи актуальність та заохочуючи читачів до дій.

Журналістика рішень (ЖР) — це підхід, зосереджений на «точному та всеосяжному висвітленні відповідей на соціальні проблеми» (McIntyre & Lough, 2019), що вимагає емпіричних доказів та аналізу обмежень. Натомість конструктивна журналістика (КЖ) є ширшим, узагальнювальним терміном (umbrella term), що інтегрує методи позитивної психології до процесу створення новин, зберігаючи при цьому критичну

сутність. КЖ охоплює низку суміжних практик, включаючи ЖР, відновлювальну нарацію та журналістику миру. ЖР часто розглядається як підвид КЖ.

В українському медіаполі концепти ЖР і КЖ поки що майже не розділені, що призвело до де-факто формування гібридного концепту – рішеннево-конструктивної журналістики. Цей підхід доповнює традиційну журналістику конструктивністю та пропонує бачення того, як суспільство може рухатися вперед, трансформуючи роль журналіста від спостерігача до агента змін.

Теоретичною основою трансформації журналістських підходів є застосування фреймової теорії та принципів позитивної психології. КЖ переходить від «проблемних фреймів» до «рішенневих фреймів» або «фреймів можливостей» (possibility frames), які включають складнощі, але також підкреслюють зусилля, перспективу та агентність (McIntyre & Gyldensted, 2017). Експериментально доведено, що зміна фрейму від проблемного до рішенневого / конструктивного знижує трижовність, підвищує довіру до новин та мотивує до дії.

Практикуючі журналісти можуть створювати більш конструктивний контент, свідомо включаючи елементи моделі PERMA (Positive emotion, Engagement, Relationships, Meaning, Accomplishment), розробленої Мартіном Селігманом (Seligman, 2000), який досліджує добробут (*well-being*).

Модель PERMA є психологічною основою конструктивної журналістики, оскільки її застосування відповідає кінцевій меті КЖ – покращити індивідуальне та суспільне благополуччя шляхом інтеграції тактик позитивної психології у новинну роботу.

Дослідження підтверджують (Schäfer, Greber, Sülflow, & Lecheler, 2022), що конструктивний фреймінг кризової інформації значно зменшує страх та знижує рівень стресу в аудиторії, діючи як «психологічний буфер». Рішеннево-конструктивна журналістика також має перспективність щодо підвищення почуття ефективності (*self-efficacy*) в аудиторії

(Lough & McIntyre, 2018). Коли медіа демонструють приклади успішного вирішення соціальних питань, це каталізує потенційну взаємодію з проблемою, заохочуючи людей долучитися до роботи над вирішенням питання, пожертвувати або поговорити про проблему (Christians, Glasser, McQuail, Nordenstreng, & White, 2009).

Зміна підходів у створенні матеріалів вимагає надання «цілісної історії» — Tell the WHOLE story (Гондюл, 2019). Ця історія має відповідати п'яти ключовим компонентам: проблема (причини та ознаки), рішення (повторювані ідеї), впровадження (детальні відомості щодо введення рішення в дію), результати (прогрес, заснований на даних) та інформація / інсайти (уроки, які можна винести). До цих матеріалів є ряд вимог:

- надання відповіді на запитання «Як?» (How?), що розкриває механізм дії рішення;
- наведення інноваційного розв'язання проблеми, яке може повторити цільова аудиторія;
- наведення очевидних доказів результатів щодо ефективності чи неефективності рішення. Важливо включати не лише успіхи, а й обмеження (Includes limitations), оскільки від невдачі можна навчитися так само, як і від успіху (McIntyre & Lough, 2019);
- матеріал повинен містити коментарі незалежних експертів та людей, на яких розраховане рішення, при цьому слід уникати героїзації імплементаторів.

Українські медіа вже активно застосовують «журналістику рішень воєнного часу». Видання «Рубрика» позиціонує себе як медіа рішень, створюючи матеріали за методологією SJN, використовуючи композиційну форму з підзаголовками «У чому проблема?», «Яке рішення?», «Як це працює?». «Журналістика рішень воєнного часу» пропонує інструкції та пояснювальні матеріали на запитання, відповіді на які не знає Google.

Серед інших прикладів — соціальний проект «Люди Ідей+.#забутипровік» від «1+1 Media», а також проекти «Нові громади» та «Життя з “нуля”» від «Української правди». За-

стосування ЖР/КЖ має державне значення, оскільки цей підхід може «врятувати місцеву, локальну журналістику» та підвищити компетентність читачів щодо актуальних соціальних проблем. Це допомагає «формувати загальний настрій для переборювання важких обставин» тагуртування різних людей і громад заради спільних цінностей і перемоги.

Список використаних джерел

- Гондюл, О. (2019). Соціальна відповідальність медіа як ефективний результат «журналістики рішень». *Інтегровані комунікації*, 8, 14–24. <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2019.2.2>.
- Christians, C. G., Glasser, T. L., McQuail, D., Nordenstreng, K., & White, R. A. (2009). *Normative theories of the media: Journalism in democratic societies*. University of Illinois Press.
- Lough, K., & McIntyre, K. (2018). Journalists' perceptions of solutions journalism and its place in the field. *ISOJ Journal: The Journal of the International Symposium on Online Journalism*, 8 (1), 33–52.
- McIntyre, K., & Gyldensted, C. (2017). Constructive journalism: Applying positive psychology techniques to news production. *The Journal of Media Innovations*, 4 (2), 20–34. <https://doi.org/10.5617/jomi.v4i2.2403>.
- McIntyre, K. E., & Lough, K. (2019). Toward a clearer conceptualization and operationalization of solutions journalism. *Journalism*, 22 (6), 1558–1573. <https://doi.org/10.1177/1464884918820756>.
- Newman, N., Fletcher, R., Nielsen, R. K., Eddy, K., & Robertson, C. T. (2023). *Reuters Institute Digital News Report 2023* (pp. 16–29). Reuters Institute for the Study of Journalism. <https://doi.org/10.60625/risj-p6es-hb13>.
- Schäfer, S., Greber, H., Sülflow, M., & Lecheler, S. (2022). A matter of perspective: An experimental study on potentials of constructive journalism for communicating a crisis. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 101 (3), 774–796. <https://doi.org/10.1177/10776990221095751>.
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: An introduction. *American Psychologist*, 55 (1), 5–14. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5>.

Леонід Поліщук,

*аспірант кафедри «Могилянська школа журналістики»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»*

leonid.polishchuk@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7835-2124>

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕДІАРЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛГБТК+ СПІЛЬНОТ ТА ДИНАМІКА ГОМОФОБНИХ НАРАТИВІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Російсько-українська війна, що триває з 2014 року, а з лютого 2022 року переросла в повномасштабне вторгнення, має не лише фізичний, а й значний інформаційно-ідеологічний вимір. Цифровий простір перетворився на арену боротьби за цінності, де російські гомофобні наративи системно використовуються як інструмент дестабілізації українського суспільства та дискредитації його європейського цивілізаційного вибору (Luciani & Shevtsova, 2024; Tsaturyan, 2024). Медіарепрзентація ЛГБТК+ спільнот у цьому контексті набуває критичного значення, оскільки вона відображає суспільні трансформації та здатність медіа протидіяти зовнішній агресії. Мета доповіді — комплексно проаналізувати, як російсько-українська війна вплинула на динаміку медіарепрзентації ЛГБТК+ спільнот та трансформацію гомофобних нарративів в українському цифровому дискурсі. Дослідження проведено методами кількісного контент-аналізу та якісного нарративного аналізу на корпусі, що включає 600 коментарів у TikTok та Instagram (акаунти «УСЕ ПРО ЦЕ», PrEP.com.ua, Get Test), 695 матеріалів диджитал-платформи «Суспільне Новини» та 100 публікацій Telegram-каналу «Труха Україна». Ці платформи обрано через їхню популярність, різноманітність форматів та відмінності в модерації контенту.

Аналіз онлайн-дискурсу в коментарях під віральними відео в TikTok та Instagram показав поляризацію в тональності: 45 % коментарів позитивні (висловлюють підтримку), 38,2 % негативні (містять образи чи дискримінацію), 16,8 % нейтральні (без оцінки). При цьому спостерігаються статистично значущі відмінності між платформами: TikTok є простором більшої солідарності (49,4 % позитивних коментарів), тоді як Instagram, охоплюючи більш різномірну аудиторію, є простором вищого рівня конфліктності (52,9 % негативних коментарів). Цей дискурс структурується кількома конкуруючими нарративами: від домінуючого нарративу рівності, що часто пов'язаний із військовою службою, до нарративів опору, які представляють ЛГБТК+ як загрозу релігійним нормам (нарратив гріховності), національним пріоритетам (нарратив «не на часі»), суспільній моралі (нарратив загрози дітям) або самому існуванню в публічному просторі (нарратив виключення). Особливо показовим є феномен «умовної інклюзії», за якого суспільне прийняття ЛГБТК+ осіб часто залежить від їх відповідності домінуючим соціальним ролям, зокрема образу «героїчного громадянина». Контент за участі військових викликає найбільшу підтримку, тоді як теми, що кидають виклик традиційним гендерним нормам (наприклад, про трансгендерних людей), провокують значний опір. Важливо, що негативні нарративи часто є відлунням російської пропаганди, яка цілеспрямовано використовує гомофобію для розколу українського суспільства (Білоусенко та ін., 2022). Водночас, попри високий рівень ворожості онлайн, загальна динаміка свідчить про поступове посилення підтримки ЛГБТК+ спільнот, що корелює з даними соціологічних опитувань (Київський міжнародний інститут соціології, 2024).

На диджитал-платформі «Суспільне Новини» відбувся фундаментальний зсув у медіарепрезентації ЛГБТК+ спільнот, де повномасштабне вторгнення Росії виступило каталізатором якісної трансформації. До 24 лютого 2022 року медіадискурс «Суспільного» переважно відображав внутрішні

соціальні конфлікти через домінуючі наративи інституційної неспроможності та політичного антагонізму, що закріплювало образ ЛГБТК+ як вразливої групи. Після повномасштабного вторгнення відбувся перехід до домінантного наративу десек'юритизації через спільний захист, який представляє ЛГБТК+ людей як активних суб'єктів оборони країни. Цей зсув підтверджується кількісними даними: тематика «Вплив війни та участь у спротиві» зросла з маргінальних 1,1 % до 18,0 % усіх згадок, тоді як абстрактне обговорення прав (категорія «Права, політика та законодавство») хоч і скоротилося з 27,6 % до 16,9 %, але набуло прагматичної ваги через прив'язку до потреб військовослужбовців. Загалом «Суспільне» демонструє стабільне домінування позитивно-нейтральної тональності (понад 94 % матеріалів), що свідчить про дотримання професійних стандартів. Важливо, що після 24 лютого 2022 року значно покращилася робота регіональних філій, які раніше були джерелом матеріалів із порушенням журналістських стандартів. Водночас виникла нова проблема – «шкідлива нейтральність» у висвітленні міжнародних новин, коли інформація про дискримінаційні закони подається без належного ціннісного контексту й балансу думок. Ключовою тенденцією є перехід від віктимізації до суб'єктивації ЛГБТК+ спільнот, а також те, що «Суспільне» діє як інституційний щит проти російської дезінформації, оскільки в проаналізованих матеріалах відсутні кремлівські анти-ЛГБТК+ наративи.

Аналіз Telegram-каналу «Труха Україна» демонструє складну та неповну трансформацію. До повномасштабного вторгнення його риторика була переважно ворожою: 57,5 % публікацій мали негативну тональність, а позитивна була відсутня. Домінували наративи, що інструменталізували страх та висміювання: наратив загрози традиційним цінностям, карикатуризації ЛГБТК+ як абсурдних фігур, зовнішньої ідеологічної інтервенції та соціальної небезпеки. Після 24 лютого 2022 року спостерігається часткове пом'якшення: частка не-

гативних публікацій знизилася до 40 %, а позитивні матеріали склали 6,67 %. З'явився нормалізаційно-легітимувальний наратив, що відображає позитивні зміни. Однак проблемні патерни зберігаються. Наратив протистояння з консервативними силами залишається центральним, а для підриву легітимності спільноти продовжує використовуватися наратив дискредитації через сатиру та іронію. Найбільш стійким виявився дискримінаційний наратив, що зображує трансгендерних людей як образ небезпеки та неприродності, що проявляється у використанні некоректної термінології («трансвестити» замість «трансгендерні люди») та викривленні їхніх ідентичностей (Polishchuk, 2025). Таким чином, хоча риторика каналу еволюціонувала, вона залишається значною мірою стигматизуючою, особливо щодо найбільш вразливих груп усередині ЛГБТК+ спільнот.

Узагальнюючи результати аналізу, можна констатувати, що війна Росії проти України каталізувала складну трансформацію медіарепрезентації ЛГБТК+ спільнот у цифровому просторі. Цей процес характеризується глибокою поляризацією: наративи підтримки та солідарності, посилені участю ЛГБТК+ осіб в обороні країни, стикаються з потужним опором, часто підсиленим відлунням російської пропаганди. Ключовими рисами є феномен «умовної інклюзії» в коментарях на TikTok та Instagram (прийняття ЛГБТК+ залежно від відповідності соціальним ролям), фундаментальна трансформація дискурсу суспільного мовника в бік десек'юритизації (представлення ЛГБТК+ як активних суб'єктів суспільства, а не загрози) та неповна, суперечлива еволюція в Telegram-каналі «Труха Україна», де стигматизуючі наративи зберігаються.

На основі аналізу сформульовано рекомендації для журналістів, редакцій і цифрових платформ щодо протидії гомофобним наративам та забезпечення інклюзивної медіарепрезентації. По-перше, журналістам та контент-мейкерам необхідно перейти від термінологічної грамотності до нара-

тивної компетентності, що передбачає не лише коректне вживання слів, а й активну протидію наративам опору, таким як «не на часі» чи «загроза дітям». По-друге, медіа мають забезпечити етичну та збалансовану репрезентацію всієї багатоманітності ЛГБТК+ спільнот, з акцентом на голоси маргіналізованих груп, зокрема трансгендерних людей, для подолання «умовної інклюзії». По-третє, платформи, як-от TikTok та Instagram, повинні вдосконалити модерацию, перейшовши від реакції на окремі тригери до контекстуального аналізу ворожих наративів, аби гарантувати безпеку, видимість та інклюзивність. Реалізація цих заходів є критично важливою для формування демократичного українського суспільства та ефективного протистояння авторитарній ідеології агресора.

Список використаних джерел

- Білоусенко, О., Півторак, О., Сливенко, О., & Ілюк, К. (2022, 18 листопада). «Ти або росіянин, або гей»: Досліджуємо російську ЛГБТ-дезінформацію у соціальних мережах. *Detector Media*. <https://detector.media/monitorynh-internetu/article/204999/2022-11-18-ty-abo-rosiyanyn-abo-gey-doslidzhuiemo-rosiysku-lgbt-dezinformatsiyu-u-sotsialnykh-merezhakh/>.
- Київський міжнародний інститут соціології. (2024). *Сприйняття ЛГБТ людей та їхніх прав в Україні: Аналітичний звіт (травень 2024)*. <https://www.kiis.com.ua/?cat=reports&id=1417&lang=uk>.
- Luciani, L., & Shevtsova, M. (2024). Sexuality securitized: how Russia's invasion of Ukraine reconfigures (anti-)LGBTQ politics in Eastern Europe. *Journal of Gender Studies*, 34 (5), 655–668. <https://doi.org/10.1080/09589236.2024.2427198>.
- Polishchuk, L. (2025). Analysis of LGBTQ+ narratives in the telegram channel “Truha Ukraine”. *Printing Horizon*, 2 (18), 34–51. [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2025.2\(18\).338196](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2025.2(18).338196).
- Tsaturyan, A. (2024). Visualizing the Emergence of Political Homophobia: Anti-LGBTQ+ and Anti-Ukrainian Sentiment in Russian Public Opinion. *Socius*, 10. <https://doi.org/10.1177/23780231241234622>.

Андрій Яніцький,

*аспірант кафедри «Могилянська школа журналістики»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»*

a.ianitskyi@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0002-3770-4282>

ЕВОЛЮЦІЯ ВПЛИВУ НОВИНИХ МЕДІА: ВІД КОНТРОЛЮ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ДО ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОТ

Класичні новинні медіа з централізованою системою виробництва контенту у редакціях (надалі — класичні медіа) перебувають у стані кризи ідентичності через глобальні технологічні зміни. Вони мають конкурувати не тільки з іншими подібними медіа, але й з користувачами соціальних мереж та генеративним штучним інтелектом, підлаштовуватися під алгоритми глобальних цифрових платформ (Nieborg and Poell, 2018).

Історія трансформації ролі медіа

Традиційно у доцифрову епоху роль медіа полягала у контролі над інформаційними потоками. Журналісти були «гейткіперами» новин, тобто визначали, які повідомлення потраплять до читача, а які залишаться поза увагою широкої аудиторії (White, 1950). Це дозволяло журналістам визначати порядок денний (McCombs and Shaw, 1972), звертати увагу аудиторії на окремі теми та надавати їм більшої ваги — праймувати (Iyengar and Kinder, 1987), інтерпретувати новини — задавати фрейм (Entman, 1993).

Технологічні зміни зруйнували цю модель та перетворили інформаційне середовище на фонову журналістику (ambient journalism), яка оточує нас завдяки децентралізованим мережевим платформам (Hermida, 2010).

Зміни у медіаспоживанні

Технологічні зміни також вплинули на медіаспоживання, зокрема й в Україні. Дослідження «Українські медіа: споживання новин і довіра у 2025 році» від Internews Network каже, що у 2015 році 85 % українців отримували новини протягом місяця завдяки телебаченню. У 2025 році їх частка скоротилася до 33 %. Все менше українців використовували радіо, друковані медіа та навіть інтернет-сайти для отримання новин. Водночас соціальні мережі як джерело новин у 2015 році називали 51 % респондентів, у 2025 році – вже 85 % опитаних.

Повномасштабне російське вторгнення в Україну загострило та прискорило процеси адаптації медіа до роботи у новому цифровому середовищі. Потреба аудиторії у швидкій та водночас верифікованій інформації про перебіг бойових дій, локальна специфіка та відчуття контролю над інформаційним потоком зробили платформу Telegram одним з головних каналів поширення новин (Gordiienko, 2025).

Формування впливу медіа у новому технологічному середовищі

Ми висуваємо гіпотезу, що класичні медіа залишаються впливовими та зберігають свою функцію формування порядку денного попри технологічні зміни та нові моделі споживання контенту аудиторією.

У рамках цієї доповіді ми висуваємо гіпотезу та п'ять аргументів на її підкріплення для подальшої перевірки шляхом проведення серії емпіричних досліджень, зокрема за допомогою глибинних напівструктурованих інтерв'ю з головними редакторами класичних медіа, аналізу поширення у соцмережах посилань на обрані матеріали. Під час інтерв'ю будуть перевірятися такі аргументи:

1. **Конвергенція посилює вплив.** Класичні медіа сьогодні представлені на багатьох платформах водночас. Згідно з дослідженням медіаспоживання Internews Network, у першій трійці популярних каналів Telegram два — це канали класичних медіа ТСН-новини та Суспільне Новини. Тобто це бренди телеканалів, які на своїй основній платформі свій вплив втратили, а на Telegram зберігають лідерські позиції. Класичні медіа працюють конвергентно, використовують різні канали поширення інформації та різні формати подачі матеріалів, що дозволяє аудиторії сформулювати максимально повну картину реальності (Jenkins, 2006).
2. **Поширення сенсів посилює вплив.** Повідомлення класичних медіа, а отже і закладені в них сенси також копіюються та поширюються непрофесійними виробниками контенту, такими як блогери або анонімні канали Telegram. Це схоже на двоступеневий процес поширення інформації лідерами думок (Katz and Lazarsfeld, 1955).
3. **Воронка залучення посилює вплив.** Класичні медіа використовують короткі текстові та відеоформати в соцмережах та на новинній стрічці для формування воронки залучення аудиторії та спрямовують її увагу на аналітичні, пояснювальні матеріали, редакційні колонки, програмні інтерв'ю та розслідування. Читачі не завжди заходять одразу на головну сторінку медіа, а бачать новину у соцмережах. Подібні ефекти описані в роботі про гібридність медіасистем (Chadwick, 2013) та дослідженні розподіленого вивчення новин (Kalogeropoulos, Fletcher, and Nielsen, 2018). Отже, короткі новини самі по собі слугують не стільки для інформування або формування порядку денного, скільки для спрямування аудиторії на ключові матеріали на головній платформі. Таким чином відбувається формування порядку денного.
4. **Персональні бренди журналістів посилюють вплив.** Журналісти та редактори стають інфлюенсерами та виступають у ролі лідерів думок, обговорюють новини на

подкастах та у листах читачам, на платформах медіа та також на своїх персональних сторінках у соцмережах, а також на запрошення інших класичних медіа. Наприклад, ютуб-проекти та подкасти «Української Правди» за участі самих журналістів редакції, де вони виступають у ролі ньюзмейкерів та коментаторів, а не інтерв'юерів; створення персональних сторінок на різних платформах журналістами «Української Правди», «Еспресо»; регулярна практика розсилки авторських редакційних листів від співробітників LIGA.net, Rayon.in.ua, The Ukrainians Media та ін.

- 5. Спільноти посилюють вплив.** Класичні новинні редакції залучають читачів до співфінансування та навіть співтворення контенту через формування спільноти навколо медіа з-поміж найбільш активної частини аудиторії. Таким чином редакції диверсифікують джерела доходів, підвищують довіру до своєї роботи та посилюють свій вплив — лояльна спільнота слугує амбасадором та адвокатом медіа. За свідченням редакцій The Ukrainians Media та The Kyiv Independent під час тренінгів для регіональних видань від громадської організації Institute for War and Peace Reporting у жовтні 2025 року, доходи від учасників спільнот можуть становити понад 50 % бюджету редакції, що робить цей напрямок розвитку пріоритетним (community-first media).

Таким чином сучасні класичні медіа попри всі технологічні зміни та виклики залишаються суб'єктивними та легітимними учасниками демократичного діалогу. Вони не тільки виступають від імені своїх аудиторій у діалозі з владою, але й формують конкуруючі наративи та слугують майданчиками для публічної дискусії, що є критично важливим для збереження демократії під час війни.

Список використаних джерел

- Chadwick, A. (2013). *The hybrid media system: Politics and power* (1st ed.). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199759477.001.0001>.

- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43 (4), 51–58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>.
- Gordiienko, T. O. (2025). *The use of digital platforms in a crisis: The case of Telegram during the full-scale invasion of Ukraine 2022* (PhD dissertation, NaUKMA). <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/cef-6c95a-a2ae-4a1a-be0b-a0e4fb004cc5>.
- Hermida, A. (2010). Twittering the news: The emergence of ambient journalism. *Journalism Practice*, 4 (3), 297–308. <https://doi.org/10.1080/17512781003640703>.
- Internews Network. (2025). *Ukrainian media news consumption and trust in 2025*. https://internews.ua/themes/internews/assets/img/media-research/UPD_UKR_Ukrainian_Media_News_Consumption_and_Trust_in_2025.pdf.
- Iyengar, S., & Kinder, D. R. (1987). *News that matters: Television and American opinion*. University of Chicago Press.
- Jenkins, H. (2006). *Convergence culture: Where old and new media collide*. NYU Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt9qffwr>.
- Kalogeropoulos, A., Fletcher, R., & Nielsen, R. K. (2018). News brand attribution in distributed environments: Do people know where they get their news? *New Media & Society*, 21 (3), 583–601. <https://doi.org/10.1177/1461444818801313>.
- Katz, E., & Lazarsfeld, P. F. (1955). *Personal influence: The part played by people in the flow of mass communications*. Free Press.
- McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public Opinion Quarterly*, 36 (2), 176–187. <https://doi.org/10.1086/267990>.
- Nieborg, D. B., & Poell, T. (2018). The platformization of cultural production: Theorizing the contingent cultural commodity. *New Media & Society*, 20 (11), 4275–4292. <https://doi.org/10.1177/1461444818769694>.
- White, D. M. (1950). The “gate keeper”: A case study in the selection of news. *Journalism Quarterly*, 27 (4), 383–390. <https://doi.org/10.1177/107769905002700403>.

Олександр Тартачний,

*аспірант кафедри «Могілянська школа журналістики»,
Національний університет «Кієво-Могілянська академія»
o.tartachnyi@ukma.edu.ua*

ВИКОРИСТАННЯ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ НАРАТИВІВ ТА АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

Дезінформація — ключовий структурний інструмент гібридних конфліктів: нею впливають на сприйняття й поведінку аудиторій, підривають інституційну довіру та делегітимізують опонентів. Головне завдання інформаційного протистояння — системно просувати наративи, здійснюючи вплив на мислення противника, щоб нав'язати вигідну картину світу й підштовхнути до потрібних рішень.

У війні Росії проти України від 2014 року інформаційний компонент виконує ключову роль: через заздалегідь підготовлені наративи Кремль легітимізує агресію, формує *casus belli* та працює водночас на внутрішню й зовнішню аудиторії (Sessa, 2022). Російські інформаційні кампанії використовують Telegram-канали, соцмережі та проксі-медіа для поширення маніпулятивних наративів. Часто це не відверта неправда, а зміщення акцентів, апеляції до емоцій, викривлення контексту (контекстні підміни, фреймінг, селективний добір).

Технології генеративного ШІ, які суттєво розвинулись з початку 2020-х років, та широко застосовуються для створення оманливого та маніпулятивного контенту, створюють нову ситуацію в медіапросторі: одночасно зростає і швидкість, і масштаб і поширеність неправдивих повідомлень.

Поява загальнодоступних інструментів ШІ, зокрема великих мовних моделей, здатних генерувати текстовий, візуаль-

ний, аудіо- та відеоконтент, знижує бар'єри для координації інформаційних кампаній та ускладнює роботу журналістських і фактчекінгових ініціатив. В останні роки викрито кілька автоматизованих мереж, пов'язаних із російськими спецслужбами. Мін'юст США описав ботоферму RT/ФСБ, де генеративний ШІ створював аватари «звичайних американців» і пости для поширення проросійських меседжів. Центр стратегічних комунікацій НАТО також зафіксував повністю автоматизований кластер Telegram-каналів і сайтів, що генерував «новини» і охоплював значну аудиторію щомісяця.

Класичні журналістські методи, як-от фактчекінг, не завжди встигають за масштабом і швидкістю цих впливів. Проте цей інструмент може працювати й в інтересах журналістики. ШІ, а саме застосування великих мовних моделей (ВММ) може допомагати медійним організаціям швидко класифікувати й узагальнювати масиви повідомлень, виявляти повторювані наративи та маніпулятивні техніки.

Датою масового використання ШІ в медіа прийнято вважати 2022 рік із появою нових інтерфейсів ШІ, так званих чат-ботів, які надавали доступ до великих мовних моделей. Українські редакції поступово інтегрують штучний інтелект у щоденні процеси (транскрибування, переклади, базове редагування) однак повноцінні дослідницькі проекти та мовні моделі, натреновані для власних потреб, лишаються радше винятком.

Вдалий приклад такого використання — робота української редакції Texty.org.ua, яка інтегрувала ВММ у свої дослідницькі проекти. Один із найпоказовіших кейсів — дослідження «Карусель емоцій» (Кельм та ін., 2024).

Редакція здійснила масштабну ручну розмітку повідомлень із найпопулярніших українських Telegram-каналів і класифікувала їх за низкою поширених маніпулятивних технік — від апеляції до страху до вибіркової правди. Команда використала модель Meta-LLaMA-3.1-8B-Instruct і донавчила її на локалізованих даних, з урахуванням характерної лекси-

ки й жанрових контекстів. Це дозволило досягти точності у понад 90 % у визначенні маніпулятивних наративів. Таким чином було проаналізовано низку Telegram-каналів за різним спрямуванням (проросійські, блогери, державні джерела, новинні агрегатори, офіційні редакції).

Кейс продемонстрував можливість автоматизованого аналізу маніпуляцій та оманливих наративів. Водночас такий метод має свої обмеження та недоліки. Це — упередження, хибні узагальнення, хибнопозитивні результати, необхідність самостійного тренування моделей та недосконалості самих алгоритмів у обробці природної мови і загальнолюдського контексту.

Також кейс показав, що навантажена мова не тотожна порушенню стандартів чи свідомій маніпуляції — вона радше індикатор, що допомагає оцінити об'єктивність джерела або може бути зумовлена стилем публікацій на платформі. Водночас пропагандисти нерідко імітують стриманий стиль «поважного» ЗМІ та уникають маркерів маніпулятивності, що ускладнює виявлення маніпуляцій лише за лексичними ознаками. Також попри високу точність, модель не завжди могла розпізнавати сарказм, що підкреслює наразі неідеальну інтерпретацію тексту за допомогою ШІ.

Досвід апробований у проекті «Карусель емоцій» (збір каналів за Telemetr, ручна розмітка, донавчання моделі та валідація) демонструє можливість повторного використання й адаптації вже напрацьованих ВММ. Зокрема, подібний аналіз застосовано й до кейсу маніпулятивних наративів про зрив мобілізації, поширених авторкою під псевдонімом Соломія Українець.

Схожий підхід демонструє британська фактчекерська організація Full Fact. Команда створила тематичний класифікатор, що визначає одну або кілька тем кожної новинної публікації. Це фіксований перелік із 17 тематик (зокрема охорона здоров'я, політика, освіта), навчений на 10 тис. розмічених статей. Після цього класифікатор стабільно й передбачувано

ставити мітки новим матеріалам — це полегшує фільтрацію та відбір. Водночас самі генеративні моделі, натреновані на великих неанотованих корпусах, мають сильну «мовну інтуїцію», але не забезпечують перевірки істинності. Тому їх оптимальне використання — в задачах типу «хто і що стверджує?» або «чи еквівалентні твердження?», тоді як відповідь на «чи це правда?» потребує зовнішніх джерел і процедур фактчекінгу.

Однак, як було згадано раніше, використання власних інструментів на базі ШІ є відносно нетиповою практикою для медіа. На це є кілька причин:

- Редакційна стратегія. Не для всіх медіа це пріоритет.
- Відсутність технічних навичок для розробки власних інструментів.
- Розроблення повного циклу (корпус даних → розмітка → навчання → інтеграція) є трудомістким і потребує щонайменше кількох місяців на підготовку.
- Альтернативні співпраці. Частина редакцій обирає партнерства з аналітичними компаніями або дослідницькими організаціями, делегуючи їм збір і обробку великих масивів даних.

Такі кейси демонструють, що ШІ може стати не лише загрозою, а й інструментом для журналістики. Проте для досягнення таких результатів необхідні якісні корпуси даних, чіткі категорії та верифікація результатів фахівцем.

Інструменти на базі великих мовних моделей дають медіа змогу виявляти закономірності, які без машинного аналізу лишаються непомітними. Водночас важливо пам'ятати про ймовірні упередження мовних моделей, слабке розуміння іронії та ситуативного контексту.

Список використаних джерел

Кельм, Н., Романишин, Н., Гебура, О., Міхальков, С., & Дукач, Ю. (2024, жовтень 21). *Карусель емоцій: рівень маніпулятивності*

мови українських телеграм-каналів. TEXTY.org.ua. <https://texty.org.ua/projects/113607/karusel-emocij-riven-manipulyatyvnosti-movy-ukrayinskyh-telehram-kanaliv>.

Corney, D. (2025, February 11). *How AI can help fact checkers*. Full Fact. <https://fullfact.org/blog/2025/feb/how-ai-can-help-fact-checkers>.

NATO Strategic Communications Centre of Excellence. (2024, June). *Virtual Manipulation Brief 2024/1: Hijacking reality: The increased role of generative AI in Russian propaganda*. <https://stratcomcoe.org/publications/virtual-manipulation-brief-20241-hijacking-reality-the-increased-role-of-generative-ai-in-russian-propaganda/307>.

Sessa, M. G. (2022, March 14). *Ukraine conflict disinformation: Worldwide narratives and trends*. EU DisinfoLab. <https://www.disinfo.eu/publications/ukraine-conflict-disinformation-worldwide-narratives-and-trends>.

Павло Некрасов,

*аспірант кафедри «Могилянська школа журналістики»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
p.nekrasov@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0005-5050-3751>*

Ольга Сусська,

*наукова керівниця,
докторка соціологічних наук, професорка,
завідувачка кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»*

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ ЖУРНАЛІСТИКИ В КОМУНІКАЦІЙНІЙ ПІДТРИМЦІ УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ВИЇДЖАЮТЬ ЗА КОРДОН, РЯТУЮЧИСЬ ВІД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, з нашої держави, за офіційними даними, виїхало за кордон близько 7 млн громадян (Патока, 2025), серед них є багато осіб, які виїхали з окупованих територій та продовжують виїжджати з прифронтових регіонів України у пошуках не тільки фізично безпечних, але й якісно кращих умов свого подальшого існування.

Становище громадян України, які перебувають в евакуації, їх кількісні та якісні характеристики, можливості створення належних умов життя при поверненні є невід'ємною складовою політики держави. Проте відсутність належної комунікації з громадянами України за кордоном, у тому числі з тими, які виїхали через війну, створює передумови до втрати сталого соціального зв'язку з ними та зменшення потенціалу населення Української держави, що становитиме загрозу її стабільному існуванню.

За цих умов, передусім для державних інституцій, набуває актуальності проблема налагодження ефективних соціальних комунікацій з українцями за кордоном в умовах їх вимушеного виїзду через російсько-українську війну. Соціальним інститутом, який створений з метою забезпечення всебічного й об'єктивного інформування всіх суб'єктів суспільного життя про соціальну дійсність, що необхідне для оптимального функціонування всіх інших соціальних інститутів і суспільства в цілому як саморегульованої системи, є журналістика.

Комітет з прав людини у Загальному коментарі № 34, який встановлює стандарти для статті 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права щодо свободи вираження поглядів і переконань, зазначає (Banisar, 2023): «Журналістика — це функція, яку виконує широкий спектр суб'єктів, включаючи професійних репортерів і аналітиків, а також блогерів та інших осіб, які беруть участь у формах самовидання в пресі, в інтернеті чи в інших місцях» (Комітет з прав людини, 2011).

Спеціальний доповідач ООН із захисту й заохочення свободи поглядів і їх вираження у своїй доповіді Раді з прав людини 2012 року розробив стандарт, зазначивши: «Журналісти — це люди, які спостерігають події та описують їх, документують і аналізують події, заяви, політику та будь-які пропозиції, які можуть вплинути на суспільство, з метою систематизації такої інформації та збору фактів і аналізу для інформування секторів суспільства або суспільства в цілому. Таке визначення журналістів включає всіх працівників медіа і допоміжний персонал, а також працівників громадських медіа і так званих «громадянських журналістів», коли вони виконують цю роль короткий час» (Доповідь Спеціального доповідача з питань захисту й заохочення права на свободу поглядів і їх вираження, 2012).

Мільйонам громадянам, які вимушено покинули свої домівки, а в переважній більшості це жінки з дітьми та люди похилого віку, і опинились в чужій країні, залишившись фактично один на один зі значною кількістю проблемних питань нової соціальної реальності, на кшталт «де мені жити»,

«що буде далі з дітьми, де вони будуть вчитись, лікуватись та ін.», вкрай важливо отримати відповіді на вказані запитання чи принаймні підказку з напрямком подальших дій.

Звичайно, основними інституціями, покликаними надати відповіді на зазначені питання, є профільні державні органи. Основну роль у процесі забезпечення прав і свобод та надання сприяння нашим громадянам за кордоном виконує Міністерство закордонних справ України через закордонні дипломатичні установи. Необхідну інформацію щодо особливостей перебування в іноземних країнах громадяни можуть знайти на офіційних ресурсах (вебсайтах, сторінках в соціальних мережах) закордонних дипломатичних установ України.

Разом з тим, наприклад жінка з малолітніми дітьми, прочитавши статтю журналістки, яка сама опинилась у скрутній ситуації, прожила її та знайшла «вихід» в іноземній країні, отримує неабияку допомогу, в т. ч. моральну, підтримку та впевненість.

У статті «Як українцям досягти успіху у Німеччині. Історія Марини Курапцевої» українська журналістка розповідає свою власну історію вимушеного виїзду за кордон, рятуючись від росії – країни-агресора, яка напала на Україну. Марина Курапцева двічі з 2014 року пережила вимушену міграцію. Спочатку тікала під обстрілами з охоченої війною Донеччини, а в 2022 році знову вимушена була рятуватися від війни, цього разу вже у Німеччині.

У вказаній статті, зокрема, розповідається, як журналістка разом з батьками виїхала до Варшави та, в подальшому, до Німеччини. Родина планувала залишитися на місяць у Берліні, але потрапила у муніципальний автобус, який довів їх до Хайдельберга, міста на кордоні з Люксембургом, на заході Німеччини. Там вони потрапили у табір біженців. «Сотні людей, які стоять у величезних чергах, не мають змоги навіть присісти. Німці точно не очікували такого напливу біженців. Центр відверто не впорався із такою кількістю людей. І ми звідти просто втекли», – пригадує Марина Курапцева початок свого життя у Німеччині (Як українцям досягти успіху у Німеччині, 2024).

В сучасних реаліях війни, коли основне завдання – врятувати людей і життя, першочергове значення має не тільки джерело надання допомоги, в даному випадку у формі іноді життєво важливої інформації, а що така допомога буде надана взагалі, та необхідна інформація разом з почуттям, що «Ти не одна/один в чужій країні», яка була вчасно отримана.

Зростає і виходить на перший план соціальна роль журналістики, покликаної забезпечити комунікацію та зв'язок, в даному контексті між Батьківщиною і нашими громадянами за кордоном, зокрема, шляхом надання важливої інформації для існування за кордоном, хоч, сподіваємося, лише тимчасового.

Список використаних джерел

- Банісар, Д. (David Banisar). (2023). Проект Ради Європи «Захист свободи слова та свободи медіа в Україні (SFEM-UA)». Технічний документ. Визначення журналістики: Міжнародні стандарти DCFE/TP/SFEM-UA/11-2023. rm.coe.int. <https://rm.coe.int/tp-david-banisar-definition-of-journalist-2023-uk/1680b3f15c>.
- Доповідь Спеціального доповідача з питань захисту й заохочення права на свободу поглядів і їх вираження, A/HRC/20/17, с. 4. (2012). <https://www.undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F20%2F17>.
- Комітет з прав людини, Загальний коментар No 34: Стаття 19. Свобода поглядів і їх вираження, CCPR/C/GC/34, с. 44. (2011). <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no34-article-19-freedoms-opinion-and>.
- Патока, М. (2025, Червень 6). Кількість українців закордоном зростає до майже 7 мільйонів. Суспільне Новини. <https://suspihne.media/1036423-kilkist-ukrainciv-zakordonom-zroslo-doma-7-miljoniv/>.
- Як українцям досягти успіху у Німеччині. Історія Марини Курапцевої. (2024). 0629.com.ua. <https://www.0629.com.ua/news/3819851/ak-ukraincam-dosagti-uspihu-u-nimeccini-istoria-marini-kurapcevoi-foto>.

Олександра Родіонова,
магістриня кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
oleksandra.rodionova@ukma.edu.ua

Алла Зінченко,
наукова керівниця,
кандидатка історичних наук, доцентка,
доцентка кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
a.zinchenko@ukma.edu.ua

ВИКОРИСТАННЯ ШІ У СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЯХ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС ЗАДЛЯ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

У військовий час використовуються не лише економічні, людські та технологічні ресурси, що оперують переважно у фізичному просторі, але і комунікаційні, дипломатичні та соціальні, забезпечуючи систему безперервного зв'язку, контроль інформаційного простору, міжнародну консолідацію, а також висвітлення подій на всесвітній арені. Особливо у теперішньому світі, коли війни набули гібридного формату, надзвичайно важливо протидіяти атакам у інформаційному просторі. Пропаганда, наративи та фейкові новини є повноцінними військовими інструментами, що використовуються на стратегічному і тактичному рівнях та значно впливають на хід війни. Зростає значимість та важливість комунікаційного ресурсу й соціального капіталу (мається на увазі історичне минуле, культура, системи соціальної взаємодії в суспільстві) у гібридній війні. Саме за допомогою цих ресурсів формується громадська думка та психологічний стан суспільства, відбувається вплив на політичні рішення, міжнародну підтримку та легітимність воєнних дій.

Із розвитком цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, збільшуються складність регулювання всіх аспектів національної безпеки. Штучний інтелект стає ще одним дуже важливим інструментом у російсько-українській війні: він активно використовується для інформаційних атак, поширення маніпулятивних повідомлень та наративів ботами та особистостями, згенерованими ШІ. Майя Собчук, позаштатна наукова співробітниця програми «Штучний інтелект та глобальне управління», у своїй публікації у Global Governance Institute зазначає, що російсько-українську війну часто визнають першою війною штучного інтелекту (Sobchuk, 2024). Як зазначає CNAS (Center for a New American Security, 2025), ШІ активно використовується для геолокації даних з відкритих джерел, аналізу даних, що значно облегшує роботу військовим із колосальним обсягом інформації, а також для геопросторової розвідки розпізнавання цілей та об'єктів за допомогою поєднання фото- та відеоматеріалів наземного, повітряного (записи з дронів) та супутникового рівнів. Геолокація та аналіз даних з відкритих джерел дозволяють ідентифікувати російських солдат, переміщень підрозділів та зброї, а інформація геопросторової розвідки стає джерелом стратегічної комунікації, доказів військових злочинів і також базою для верифікації інформації.

Один зі стартапів, що є прикладом використання ШІ-технологій для боротьби з інформаційними загрозами є технологічна компанія Osavul, що виникла на початку повномасштабного вторгнення. Osavul за своїм спрямуванням є медіааналітичною платформою, що аналізує інформаційне середовище на базі вебсайтів, соціальних мереж та інших платформ і дозволяє виявляти маніпуляції та фейкові новини. Компанія створена для допомоги урядам, організаціям безпеки та підприємствам ефективно протидіяти загрозами у кібер-, інформаційній, гібридній та фізичній сферах. Вона активно співпрацює з українським урядом, а також брала участь у спільному дослідженні НАТО щодо аналізу викликів

стратегічних комунікацій та інформаційної війни (Osavul, 2025). Osavul є прикладом застосування інноваційних ІІІ технологій, які стали невід'ємною частиною стратегічних комунікацій.

Підсумовуючи, слід зазначити, що завдяки удосконаленню технологій штучного інтелекту збільшується кількість та правдоподібність інформаційних атак. Але і з тим зростає його у роль у трансформації сфери PR та стратегічних комунікацій для виявлення дезінформації та протидії цифрових атак. ІІІ дозволяє державним структурам та незалежним організаціям аналізувати масиви даних, виявляти та прогнозувати маніпулятивний контент та формувати нові стандарти доказовості та стратегічної ефективності комунікацій, особливо в умовах воєнного часу. За допомогою ІІІ виникає можливість не просто відслідковування загроз, але і формування інформаційного середовища, в якому ефективність стратегічних комунікацій значно зростає.

Список використаних джерел

- Дослідження CNAS. (2025). Ролі та наслідки штучного інтелекту у російсько-українському конфлікті. Коментарі та аналітика. <https://www.cnas.org/publications/commentary/roles-and-implications-of-ai-in-the-russian-ukrainian-conflict>.
- Дослідження Sobchuk. (2024). Як Україна використовує штучний інтелект для боротьби з російськими інформаційними операціями. Global Governance Institute. <https://www.globalgovernance.eu/publications/how-ukraine-uses-ai-to-fight-russian-information-operations>.
- Osavul. (2025). Офіційний вебсайт. <https://www.osavul.cloud/>.
- Osavul. (2025). NATO Virtual Manipulation Brief: Короткий огляд віртуальних маніпуляцій 2024/1: Викрадення реальності: зростаюча роль генеративного штучного інтелекту в російській пропаганді. <https://www.osavul.cloud/cases/nato-virtual-manipulation-brief>.

Ксенія Вербицька,
аспірантка кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності,
Запорізький національний університет
kseniiaverbytska@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0008-4645-8160>

ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ НАРАТИВІВ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Українське суспільство трансформується з моменту здобуття незалежності держави. Становлення національної свідомості та ідентичності супроводжувалося впливом російських наративів, формуванням комплексу меншовартості, культурною апропріацією та нав'язуванням цінностей. Революція Гідності 2013–2014 років сприяла активізації української свідомості та запустила процес деколонізації, який посилюється з початком повномасштабної війни в Україні в 2022 році. Явища декомунізації та дерусифікації є характерними для процесу деколонізації в контексті розвитку української держави та передбачають зміну топонімічних назв, відмову від комуністичної ідеології, посилення позицій української мови.

Російська пропаганда та культурна апропріація протягом років формували викривлені уявлення про українську історію та мистецтво, які закріплювалися не лише в українській свідомості, але й впливали на сприйняття України міжнародною спільнотою. Культурна дипломатія, яка використовується російською владою як засіб пропаганди, довгий час створювала позитивний образ для держави-агресора, водночас знижуючи рівень довіри та інтересу до України.

Тому актуальною проблемою є деколонізація культурних наративів та шляхи зміцнення української ідентичності в свідомості українців та міжнародної спільноти.

Процеси деколонізації в Україні активно досліджують протягом останніх 10 років на різних рівнях — від держави до громадянського суспільства. Так, урядова організація «Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки», зокрема, досліджує культурну та історичну апропріацію як інструмент колоніальної політики російської влади. Розуміння підстав такої діяльності дає можливість посилити власні позиції і сформувані стратегію протидії дезінформації (Альтернативна історія, 2021).

Український контекст деколонізації досліджують і в науковій площині. Так, П. Герчанівська (2024) стратегічною метою деколонізації в Україні визначає системне усунення російсько-імперської та радянської ідеологічної спадщини з публічного простору і суспільної свідомості.

Культурна деколонізація є предметом активних обговорень та дій на рівні громадянського суспільства. Українські та міжнародні громадські організації, фонди та активісти відіграють важливу роль у формуванні конструктивних наративів, збереженні історичної пам'яті та посиленні української ідентичності.

Так, в 2024 році комунікаційна агенція linza agency створила «Музей вкраденого мистецтва» — онлайн-простір, де представлені цифрові копії об'єктів культурної спадщини, викраденої або знищеної внаслідок повномасштабного вторгнення. Музей був створений за підтримки Фонду імені Гайнріха Бьолля й Бюро Київ-Україна. Цей проект не лише привернув увагу до знищення української культури під час війни, але й сприяв громадським обговоренням процесу деколонізації культурних наративів (Сніжинська, 2024).

Українська громадська організація Ukraine WOW була створена з метою популяризації української культури за кордоном та всередині країни. В своїй діяльності агенція вико-

ристовує креативні спецпроекти, колаборації з бізнесом, організаціями та діячами. Серед ініціатив Ukraine WOW — демонстрація шаблі Івана Мазепи після бою Олександра Усика, звернення акторки Шерон Стоун до українського художника та масштабна інтерактивна виставка Ukraine WOW. Ця виставка стала популярною темою для медіа та привернула увагу як українських зірок і лідерів думок, так і відомих діячів Європи та світу. На інтерактивній виставці були представлені нагороди українців, відомі історичні артефакти, інсталяції з використанням штучного інтелекту (Кавтиш, 2025). Комплексний комунікаційний підхід, використання символів та архетипів, візуалізація та об'єднання людей навколо української культури та історії сприяють посиленню української ідентичності та подоланню комплексу меншовартості.

Вважаємо доцільним зазначити, що деколонізація культурних наративів може бути досягнута не лише на рівні масштабних державних та соціальних кампаній. Боротьба проти культурної апропріації триває на менш публічно помітних рівнях, які є важливими для сприйняття української самобутності в світі. В цьому велику роль відіграють не лише дипломати, але й громадські діячі і представники медіа, які піднімають теми культури на різних рівнях. Так, значним кроком до формування конструктивних культурних наративів є відновлення світовими музеями української національності художників, яких російська культура привласнювала десятиліттями. Завдяки активній комунікації дипломатів, журналістів та небайдужих громадян найбільший художній музей Фінляндії «Атенеум» вказав українську національність художника Іллі Рєпіна, а Музей мистецтва Метрополітен у Нью-Йорку наголосив на українському походженні художника Архипа Куїнджі та повідомив про руйнування росіянами його музею в Маріуполі (Ярема, 2024).

Отже, деколонізація культурних наративів є завданням не лише держави, а й громадянського суспільства. Повернення культури та історії Україні посилює національну ідентичність

українців та зміцнює її імідж на міжнародній арені. Тенденції та перспективи культурної деколонізації є актуальною темою для подальших досліджень соціальних комунікацій на державному та громадському рівнях.

Список використаних джерел

- Альтернативна історія: як Росія прагне анексувати Київську Русь. (2021, 12 липня). Інформаційне агентство «Укрінформ». <https://surl.li/flilae>
- Герчанівська, П. (2024). Деколонізація суспільства: український поворот. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 1, 32–41. <https://surl.li/lajlyz>.
- Кавтиш, В. (2025, 28 вересня). Ukraine WOW: все про найбільшу виставку країни. Онлайн-медіа «ТиКиїв». <https://surl.lt/gbcrfl>.
- Сніжинська, М. (2024, 20 грудня). Деколонізація як культурний тренд. Як українські експерти борються за збереження культурної спадщини. Онлайн-медіа «Тиждень». <https://surl.li/bwnwvo>.
- Ярема, О. (2024, 30 січня). Ілля Репін, українець: Найбільший художній музей Фінляндії «Атенеум» відновив справжню національність художника. Інтернет-видання «Детектор медіа». <https://surl.li/gnbxnr>.

Наталія Стеблина,

*докторка політичних наук, професорка
кафедри журналістики та соціальних комунікацій,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
n.steblyna@donnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-9799-9786>*

**ТРАНСФОРМАЦІЯ РОСІЙСЬКИХ
СТРАТЕГІЧНИХ НАРАТИВІВ
У РЕГІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ 2022–2025
(на прикладі Одеси)**

Одеса посідає особливе місце у сучасній російській пропаганді. На початку повномасштабного вторгнення, судячи із текстів, які поширювали російські ресурси, окупанти очікували тут повторення «кримського сценарію» (Ісаєв, 2022). Проте пізніше надії росіян захопити Одесу розвіялися. Хоча місто залишилося під постійною увагою пропагандистів.

Як показує аналіз літератури, у тлумаченні стратегічних наративів Кремля переважає парадигма «руського миру» — ідеї так званих російських гуманітарних технологів кінця 90-х років ХХ ст., суть якої полягала в тому, щоб об'єднати росіян не за кров'ю, а за духом перед майбутньою Четвертою світовою війною, якої ті вже на той час очікували. Проте для більш логічного і повного розуміння колоніальних наративів щодо Одеси пропонуємо використати два інші, які чітко показують зв'язок сучасних російських територіальних амбіцій із минулими, імперськими. А саме: «Одеса є частиною так званої Новоросії» — нових російських земель, які тогочасна Російська імперія відвоювала в Османській. І після цього, як і належить колоніальному дискурсу, вважалося, що тільки під російською владою воно розквітло — і для нього настали «золоті часи» (Сукієрман, 1980). І другий наратив — «На кор-

донах Росії — дике поле, яке становить їй загрозу, тому Росія має просуватися вперед, «щоб себе захистити». Відповідно до цього сценарію, коли Одеса у складі Новоросії — вона процвітає, якщо ж нею володіють інші (Османська імперія чи ж за уявленням Кремля, Захід) — перетворюється на «дике поле».

Важливо також зауважити, що у західному науковому дискурсі Одеса загалом представлена як регіон із потужною російською культурою, традицією тощо, натомість згадки про інші культури та мови у дослідженнях відсутні (див. Natkovich, 2016; Tanni, 2008). Виходить, що західний науковий дискурс так само перебуває під впливом нарративу «Новоросія», коли йдеться про Одесу.

Також, як правило, причини російської інформаційної війни виводять саме із бажання Путіна відновити Радянський Союз, нашкодити західним демократіям (Yablokov, 2022), створити «буферну зону» (Helmus et al., 2018) із використанням колишніх радянських республік, побудувати власну ідентичність, конструюючи образ ворога (Shakhrai, 2015) тощо. Проте зв'язок між російською пропагандою та російським імперіалізмом згадується доволі рідко. Саме тому, аналізуючи кремлівські нарративи щодо Одеси, використовуватиметься колоніальна російська перспектива. Для того, щоб це зробити, був проаналізований телеграм-канал відповідного російського медіа — РИА Новості із 2022 до вересня 2025 року.

Аналіз згадок українських міст показує, що Одеса входила до найбільш популярних. Так, про неї писали навіть більше, ніж про Запоріжжя, яке росіяни зараз визнають своїм, Луганськ та Суми (Київ 10612; Донецьк 3118; Херсон 2578; Харків 1898; Миколаїв 1086; Одеса 833; Луганськ 661; Суми 537).

Далі згадки про Одесу були розподілені по підтемах, а підтеми — по нарративах. До нарративу «Одеса — частина Новоросії» уналежнювали ті, в яких Одесу показували як частину Росії, а також новини про обстріли Одеси без вказівки про те,

що це роблять російські війська. До нарративу «Одеса – дике поле», уналежнювали усі підтеми, де йшлося про «нацистів», «диверсії українських та західних військ», «біолабораторії», «знищення військових об'єктів». Окремо винесені просто місцеві новини, а також новини про «корупцію» та «мобілізацію» в Одесі, тому що ці повідомлення, які могли ґрунтуватися й на фактах, використовували спеціально для того, щоб дискредитувати Україну. Результати показані у табл. 1.

Таблиця 1. Колоніальні нарративи у новинах про Одесу

Тематика	2022	2023	2024	2025
Місцеві новини	25	7	4	2
Крадіжки і корупція	3	5	0	1
Мобілізація	1	2	12	4
<i>Наратив «Одеса – частина Новоросії»</i>				
Вибухи, блекаути	75	85	60	7
Одеса – це Росія	13	3	7	16
Робота «російського підпілля»	0	4	46	10
<i>Наратив «Одеса – дике поле»</i>				
Нацисти	28	12	21	41
Біолабораторії	9	1	0	0
«Знищено українські військові цілі або західну зброю» – або бездоказово, або насправді уражені цивільні	53	32	56	8
Українські диверсії	44	15	7	6

Висновки. За результатами моніторингу можна судити про зміни підходів до поширення нарративів. Так, у 2022–2023 роках пропагандисти намагалися дискредитувати Україну, показуючи, що нібито тут, зокрема й в Одесі, «розкрадають» отриману західну зброю або ж наживаються «на простих одеситах», проте вже із 2024 року переключилися на тему мобілізації. Упродовж 2022–2024 більшість новин про Одесу становили саме повідомлення про «вибухи», повітряну три-

вогу чи відключення світла. Таким чином, пропагандисти розповідали про обстріли, винними в яких були тільки «українські нацисти». Щодо повідомлень «Одеса — це Росія», то вони, як правило поширювалися найчастіше на початку повномасштабного вторгнення та у 2025 році, коли із посланнями на численних російських високопосадовців стали писати про можливий референдум в Одесі, ініціативу розмістити зображення міста на російських рублях тощо. Також за допомогою «російського підпілля» намагалися показати, що в Одесі є нібито люди, які готові використати зброю для приєднання до Росії. Більшість із повідомлень «підпілля» були фейковими.

Активно поширювалась інформація про те, що в Одесі без Росії нібито немає порядку: на самому початку повномасштабного вторгнення поширювали дезінформацію про біологічні лабораторії, а також різноманітні повідомлення про діяльність нацистів. Частина із них була «прив'язана» до подій 2 чи 9 травня. У 2025 році розповідали про вбивства Дем'яна Ганула та Андрія Парубія, приписуючи їм безпідставну провину про причетність до «підпалу Будинку профспілок» або «роботу снайперів» 2 травня. Популярність повідомлень про «знищення» українських військових цілей та «українські диверсії» в Одесі зменшилася із часом, що свідчить про перехід до тактики «політичного» розхитування ситуації в місті, використовуючи для цього тематику «нацистів», вбивств українських активістів та політиків, «спротиву» проросійських сил, а також політичні заяви російських високопосадовців, де вони фантазують про повернення міста «у рідну гавань».

Список використаних джерел

- Ісаєв, М. (2022). Одесса — все: Готовятся сдать без боя. *Електронні петиції*. <https://petition.president.gov.ua/petition/135162>.
- Томпсон, Е. (2023). *Трубадури імперії. Російська література і колоніалізм*. Наш формат.

- Cukierman, W. (1980). The Odessan Myth and Idiom in Some Early Works of Odessa Writers. *Canadian-American Slavic Studies*, 14, 36–51.
- Helmus, Todd C., et al. (2018). *Russian social media influence: Understanding Russian propaganda in Eastern Europe*. Rand Corporation.
- Natkovich, Svetlana. (2016). “Odessa as “Point de Capital”: Economics, History, and Time in Odessa Fiction”. *Slavic Review*, 75, 847–871.
- Tanny, Jarrod. (2007) *The Many Ends of Old Odessa: Memories of the Gilded Age in Russia’s City of Sin.* EScholarship. <https://escholarship.org/uc/item/2p3674pw>.
- Yablokov, I. (2022). “Russian disinformation finds fertile ground in the West”. *Nature Human Behaviour*, 6 (6), 766–767.

Вікторія Бабенко,

кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка,
доцентка Школи журналістики та комунікацій,
Український католицький університет
vbabenko@ucu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-9203-363>

МАНІФЕСТ: ФОРМИ ВИРАЗНОСТІ ТА ВИСЛОВИ

Впродовж історії людства маніфести ставали початком змін, до яких прагне автор своїм світоглядним девізом. Літературна традиція з античного часу і до сьогодення має значний вплив на різні сфери — філософію, архітектуру, малярство, дизайн, літературу, політику, соціум, моду, комунікацію. Розширюючи кордони, переходить з текстової культури — трактату, доповіді, вірша — у малюнок, ескіз, плакат, документальне кіно, контент брендів. Людство накопичило мистецькі, філософські, політичні, соціальні, корпоративні, особисті тексти-заклики, головна мета яких — привернення уваги.

У маніфесті слово стає вчинком, активує ідею в реальності, адже, якщо не сказати, реальність залишається статичною. Згодом ініціативу перебрала візуальна мова, яка запропонувала власну виражальну граматику в образі. Слова та образи з ефектом дії спричинили структурні зміни у світосприйнятті, соціумі, креативних індустріях.

Суспільство в своїй динаміці потребує нових цінностей, підходів, образів, усвідомлено пропонують їх креативні індустрії. Слово «manifest» в Новий час «позначало щось очевидне, зокрема заяву, в якій хтось чітко висловлює свої наміри або погляди» (Буцикіна, 2025). У новітній час маніфест став форматом, за допомогою якого бренд може «розповісти про свої цінності та висловити свою позицію. Це має бути лако-

нічний, емоційний і – головне – щирий меседж про те, у що ви вірите» (Манухов, 2023). У час, коли аудиторія шукає автентичності та позиції, маніфест стає потужним інструментом бренд-комунікації – ідейним центром, декларацією цінностей, принципів і бачення світу.

У маніфесті бренд говорить не про продукт, а про свій сенс – декларує, що для нього важливо, розкриває свої наміри, мотивації чи точки зору, поширює стратегії та цілі, це своєрідне зобов'язання перед собою. Саме тому маніфести звучать емоційно, широко, натхненно, інноваційно, іноді можуть бути провокативними та випереджати час. Такий підхід допомагає побудувати зв'язок і об'єднати довкола себе спільноту однодумців.

В інформаційному суспільстві маніфести, пропонуючи нову логіку речей, швидко розповсюджуються через різні платформи та формати. Маніфест як звернення, протест, гучний заклик резонує з цінностями та актуальними темами, і в основі цієї гучності промовиста ідея.

Організатори SMW Kyiv у 2021 році, міжнародна контент-платформа Depositphotos й графічна платформа Crello створили візуальний маніфест заходу в колаборації з Huntrezz Janos. Переосмислити світ і адаптуватися до нової реальності допомагає креативне мислення – ця концепція стала основою для артроботи, у якій вигаданий аватар долає будь-які межі.

Візуальний маніфест демонструє, як змінився світ і відбулась глобальна диджитал-трансформація. «Кожен з нас живе у двох реальностях – фізичній та цифровій – і має свій аватар. Будь-які бар'єри у фізичному світі можна подолати у цифровому. А соцмережі стали місцем, де кожен створює і транслює світу певний цифровий образ, бажану проєкцію» (Social Media Week Kyiv).

У 2023 році об'єдналися ресурси Work.ua і креативного агентства Grape та створили національний маніфест креативних та PR-агенцій, які не співпрацюють або розривають

контракти з брендами, що не вийшли з російського ринку, так з'явилась платформа з Маніфестом креативно-медійної індустрії України. Із початку повномасштабного вторгнення ресурс пошуку роботи Work.ua оголосив про припинення співпраці з компаніями та брендами, що не вийшли з російського ринку. Мета маніфесту — мотивація агенцій відмовитись від співпраці з РФ. За допомогою онлайн-форми на сайті креативна агенція може долучитися до маніфесту та обрати варіант «Підтримуємо» або «Не підтримуємо».

У маніфесті креативно-медійної індустрії визначено 7 основних принципів:

Співпраця з компаніями-спонсорами тероризму — це зрада самих себе.

Креатив — це зброя.

Інститут репутації — основа нової України.

Зворотний зв'язок формують дії, а не слова.

Гідність — це не зраджувати собі за гроші.

Позиція має бути відкритою.

Якою буде Україна завтра — залежить від нас.

Представники креативної індустрії спільно з платформою з пошуку роботи зробили публічним формування інституту репутації у своїй галузі. Користувачі цінують, коли бренд декларує додану вартість — свої цінності та сенси, очікують від брендів позиції, чесності, культурної та суспільної обізнаності, реакції. До конкуренції за якість і впізнаваність долучається усвідомлена позиція.

Документальний просвітницький проєкт «МОї» (2023), створений ювелірним брендом Guzeta, присвячений мові, її унікальності та свободі українського народу. Маніфест популяризує українську мову у серії відеоісторій з літературними, культурними та соціальними діячами, які спільно рефлексують про важливість мови і розповідають про персональні асоціації з властивою лише українській абетці літерою «ї». Візуальною підказкою, символом проєкту та свободи став підвісок «ї».

Маніфест бренду:

Моя *І* = *МОЇ*

Мої відчуття. Мої думки. Мої спогади.

Мої слова. Мої символи. Мої люди.

Маніфестуючи декларує свої переконання SOLMAR у співпраці з Анною Трінчер (2024). Бренд жіночого одягу з лозунгом «твоя комфортна і стильна база» розповідає про трансформацію жіночої ідентичності та звернення до власної автономії. Сториз пригадує фрагменти з дитячих років співачки та демонструє її теперішню. Такий підхід має за мету підтримати дівчат, які перебувають під тиском ідеальності в соціальних мережах. Комунікація бренду вирізняється експериментальністю, вдалими візуальними рішеннями, чутливістю до справжніх потреб. Маніфест органічно продовжує гасло бренду і завершується зворотним зв'язком з користувачами соцмережі Instagram:

SOLMAR – база бути собою

(легкою, грайливою, вимогливою, щасливою, засмученою, емоційною, сильною, вразливою, яскравою, неідеальною, різною...)

Ти хочеш бути хорошою для всіх, а все, що треба – це просто бути собою.

Це і є твоя база.

Дозволь собі бути справжньою: лити сльози, коли боляче, сміятися на весь голос, коли радісно, ділитися емоціями, коли вони переповнюють. І хто б що не говорив, пам'ятай, що в тебе є ти. Справжня ти.

Поширюй цей маніфест у себе в stories і ділись, що для тебе означає #базабутисобою

Жанр для ословлення ідей у лаконічній формі вбирає самотні для наратора та цільової аудиторії. Особистий маніфест декларує персональні принципи, встановлює чіткий напрямок для усвідомлення і досягнення власних цілей та ідеалів. Український ведучий Євген Янович до Дня Незалежності-2024 привітав мережу маніфестом «33 причини, за які

я люблю Україну». Тут ідеться і про смачні національні страви, красу природи, потяги «Укрзалізниці», клімат, перемоги та успіхи спортсменів, українські книжки, подяку усім, хто впевнено відстоює Незалежність. У фрагменті маніфесту аудиторія мандрує в просторі і часі та пригадує власні причини, які синхронізуються зі світоглядом автора:

За бабусин календар і килим на стіні, за «Є» та «І».

За борщ та голубці, і піцу.

Точніше за те, що ми навіть її готуємо краще, ніж в Неаполі.

За чай у підстаканниках, що відстукує дорогу додому.

За море і гори, за волове серце, чорноземі і безкрайне поле.

За лелек на стовпах при дорозі.

За вірші Костенко.

За мелітопольську черешню, херсонські кавуни і азовські бички на Привозі.

За Ясю, Сашка, Олю, Жана, Андрія.

За село, город, сіно, корів і прямо з куца малину.

За найкращий у світі дубляж, за те як пахне липа на початку червня.

За Віхолу, Абабугаламагу, Віват і Старого лева...

Своє звернення Євген завершує питанням: «За те, що ти розумієш це відео. Хіба це не причина? З Днем народження, Україно!». Автор структурно закріплював розповідь, поділився позицією і потрапив у емоційний зв'язок з аудиторією, адже відео в Instagram супроводжують захоплені коментарі і понад шістьсот тисяч вподобайок (637 486).

Музичний маніфест став частиною проекту «Мапа української ідентичності» (2023). В його основі закладено життя, мрії, сподівання, надії — все те, що формує унікальний код українського характеру. У музичному виконанні маніфесту Артема Пивоварова лунає:

Жовто-блакитне серце

І плаче, і сміється

Жовто-блакитне серце

Ніколи не здається

Музичну традицію жанру продовжила Софія Нерсесян на національному відборі дитячого Євробачення-2025 із піснею «Мотанка», символічним маніфестом підтримки дітей України, що розповідає про український оберіг, який захищає життя та дарує надію. За легендою, коли небезпека близько, нитки мотанки починають світитися — саме цей образ став основою пісні:

Та я тебе, темрява, не боюсь,
Голос мій чуєш — за світло борюсь.
Мотанка лялечка не спить,
Ниточки світяться — Віра горить.

У різних креативних практиках і художніх втіленнях маніфест найперше декларує цінності, впливає на історичні переломні моменти для формування майбутнього. Це своєрідний компас на зміні віх у соціальному, культурному, політичному та філософському наративі, який демонструє зміни у своїй ніші.

Список використаних джерел

- Буцикіна, Є. (2025). Вступ. Маніфести, які змінили дизайн світу. Projector Publishing.
- Диджитал-аватари й трансформація суспільства: у чому ідея візуального маніфесту. (2021, Жовтень 7). Social Media Week Kyiv. <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/konferenciya-marketingu-social-media-week-kyiv-u-svoyemu-vizualnomu-manifesti-foto-video-50187936.html>.
- Манухов, З. (2023). Більше, ніж тренд: що таке рекламний маніфест і навіщо він брендам. <https://telegraf.design/bilshe-nizh-trend-shho-take-reklamnyj-manifest-i-navishho-vin-brendam/>.
- Янович Є. 33 причини, за які я люблю Україну. https://www.instagram.com/p/C_CnsZutRFw/?utm_source=ig_embed&utm_campaign=embed_video_watch_again.

Маніфести:

Guzema. MOI. <https://www.youtube.com/watch?v=Ie5oHIY2s68>.

Маніфест креативно-медійної індустрії України. <https://creative.work.ua/>.

Нерсесян С. Мотанка. <https://www.youtube.com/watch?v=ZipnGK0yoog>.

Пивоваров А. Маніфест. <https://www.youtube.com/watch?v=g9EUQ4vdebQ>.

SOLMAR. https://www.instagram.com/reel/C4LcIFGoRSP/?utm_source=ig_embed.

Надія Баловсяк,

*кандидатка педагогічних наук,
доцентка Школи журналістики та комунікацій,
Український католицький університет
balovsyak@ucu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-1810-7397>*

ПОПУЛЯРНІСТЬ І ПОШИРЕННЯ КОНТЕНТУ У ВОЄННОМУ TELEGRAM-ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Під час російсько-української війни Telegram став одним із головних інструментів поширення інформації. Висока швидкість оновлення, відсутність алгоритмічного відбору контенту, простота у створенні каналів та їхньому адмініструванні зробили цей месенджер важливим елементом інформаційної екосистеми України. Проте, водночас, Telegram є не лише корисним інструментом оперативного інформування. Ця платформа характеризується також підвищеними ризиками поширення неперевірених та маніпулятивних даних, пропагандистських меседжів й емоційно забарвлених повідомлень.

Ця популярність Telegram в українському сегменті вимагає ретельного аналізу, зокрема щодо тематичного розподілу контенту, який набуває найбільшої вірусності на цій платформі. Проведений у вересні 2025 року аналіз найпопулярніших публікацій на основі відкритих рейтингів платформи TGStat дав змогу простежити змістові тенденції та динаміку популярності дописів у найпопулярніших каналах в Telegram.

Платформа Telegram посідає унікальне місце в сучасній екосистемі цифрових комунікацій. Вона поєднує в собі риси месенджера, соціальної мережі та новинного середовища. Завдяки цьому офіційні повідомлення, журналістські матері-

али, аналітика, а часом й пропагандистські наративи чи фейкові повідомлення існують поруч. В часи війни це набуває особливої проблеми ще й тому, що саме на цій платформі інформація поширюється найшвидше та водночас найменше піддається перевірці. Для українського суспільства Telegram став не лише альтернативним інструментом отримання інформації, але й, у певному розумінні, проявом недовіри до класичних медіа. Український користувач Telegram часто виявляється перед дилемою: чи можна довіряти джерелу, яке водночас є «найшвидшим», і, водночас, «найменш контрольованим».

Під час війни у Telegram з'явилися канали державних інституцій, військових структур, регіональних адміністрацій і міських голів, які оперативно повідомляють про обстріли, евакуацію, гуманітарну допомогу чи зміни безпекової ситуації. Водночас цю ж платформу активно використовують російські пропагандисти, що маскуються під «українські» джерела. Особливою проблемою Telegram стали анонімні або напіванонімні канали, які поширюють часто неперевірений або маніпуляційний контент. Тож можна сміливо стверджувати, що Telegram в часи війни в Україні став місцем, де фронт проходить не лише фізично, а й когнітивно.

Однією з ключових загроз Telegram є не алгоритмічна, а структурна непрозорість платформи. На відміну від класичних соціальних мереж, тут відсутня стрічка новин і система рекомендацій — користувач бачить лише контент тих каналів, на які підписаний. Натомість поширення інформації відбувається через механізми репостів, перехресні згадки та мережу взаємопов'язаних каналів, що створює ефект «внутрішньої екосистеми». У результаті формуються замкнені інформаційні кола, де користувачі здебільшого споживають контент, що підтверджує їхні власні переконання. В умовах війни така сегментованість інформаційного простору сприяє поляризації та послаблює довіру до офіційних джерел.

Особливу небезпеку становить феномен псевдоанонімних адміністраторів великих каналів. Часто аудиторії в сотні тисяч підписників отримують новини від осіб, чію ідентичність неможливо перевірити. Така структура підживлює «телеграмну журналістику», в якій оперативність переважає над достовірністю, а «ексклюзив» — над етикою. Водночас частина цих каналів дійсно заповнює порожнечі офіційного інформування, швидко реагуючи на потреби суспільства. Це ще більше ускладнює розуміння та оцінку важливості Telegram в українській медіасистемі: він одночасно є і необхідним інструментом комунікації, і потенційною загрозою для інформаційної безпеки держави.

Відсутність централізованої модерації та слабка ідентифікація користувачів роблять Telegram сприятливим середовищем для інформаційних операцій і психологічних впливів. Російська пропаганда активно використовує платформу для просування вигідних наративів, створення ілюзії «внутрішньої критики» або «альтернативних джерел правди». Водночас український інформаційний простір реагує на це зростанням власної присутності, зокрема, волонтерських і журналістських ініціатив, які намагаються відновити довіру через фактчекінг, перевірку джерел і пояснення контексту. Таким чином, боротьба за достовірність у Telegram перетворюється на боротьбу за увагу, де перемогу визначає не лише істинність, а й швидкість поширення.

В умовах посилення впливу Telegram на формування суспільних настроїв та політичних оцінок особливої ваги набуває вивчення його змістових характеристик. Розуміння того, які саме теми, формати й типи повідомлень отримують найбільше поширення, дозволяє простежити не лише інформаційні уподобання аудиторії, а й потенційні канали маніпулятивного впливу. Таке дослідження важливе і з точки зору інформаційної безпеки, і для глибшого розуміння логіки сучасної цифрової комунікації, де межа між журналістикою,

пропагандою та громадянським активізмом дедалі частіше розвивається.

На продовження попереднього дослідження, у якому було проаналізовано особливості функціонування та змістові тенденції українського сегменту Telegram (зокрема найпопулярніших каналів, їхню динаміку та типологічні характеристики) (Баловсяк, 2025, с. 30), на цьому етапі роботи здійснено контент-аналіз найпоширеніших публікацій за вересень 2025 року. Дослідження проведено на основі публічних даних відкритого рейтингу TGStat — до уваги бралися дописи в українському сегменті Telegram, які найчастіше репостили (поширювали) на інших каналах. До вибірки увійшло 40 дописів — по 10 найпопулярніших за кількістю репостів у кожному з чотирьох тижнів місяця.

Контент-аналіз відібраних дописів дав змогу здійснити їхню типологізацію за п'ятьма основними категоріями:

- 1) **інформаційні військові зведення** — оперативні повідомлення про ситуацію на фронті, офіційні оновлення та зведення щодо перебігу бойових дій;
- 2) **інші інформаційні дописи** — новини соціального, політичного чи економічного характеру, не пов'язані безпосередньо з воєнною тематикою;
- 3) **аналітика, огляди та коментарі** — публікації, що містять прогнози чи пояснення подій;
- 4) **сумнівний, маніпулятивний або пропагандистський контент** — дописи із ознаками дезінформації, емоційного тиску чи цілеспрямованого політичного впливу;
- 5) **інше** — матеріали нейтрального характеру.

Підрахунок кількісного співвідношення публікацій кожного типу та їх порівняльний аналіз дозволили виявити низку характерних тенденцій щодо популярних дописів у Telegram. Отримані результати демонструють, які тематичні напрями викликають найбільший інтерес на платформі, а також відображають реакцію аудиторії на поточний інформаційний контекст.

Контент-аналіз Telegram-каналів, що увійшли до десятки найпопулярніших за охопленням у вересні 2025 року, засвідчив переважання інформаційних військових зведень над іншими типами публікацій – саме їх репостили найчастіше. Підрахунок кількості дописів різних категорій демонструє, що понад половину контенту становлять військові повідомлення (21 допис із загального числа в 40 проаналізованих). На другому місці за частотою – інші інформаційні дописи (7), далі – сумнівний або маніпулятивний контент (6), аналітичні та коментаторські матеріали (2), а також інші типи повідомлень (4).

Такий розподіл свідчить про те, що у воєнний період Telegram зберігає статус оперативного інформаційного ресурсу, зорієнтованого насамперед на швидку комунікацію та оновлення ситуації на фронті. Військові зведення стали основним жанром, що формує щоденну структуру інформаційного поля. Проте загалом аудиторія реагує також на інші дописи, зокрема новинні.

Водночас наявність сегмента сумнівного чи маніпулятивного контенту (приблизно 15 % загального обсягу) вказує на те, що пропагандистські та маніпуляційні повідомлення також не лише існують на платформі, але й викликають реакцію у аудиторії. Такі публікації найчастіше апелюють до емоцій, використовують елементи сенсаційності або неперевірені твердження, а часом й відверто проросійські наративи. Їхня присутність у проаналізованій вибірці підкреслює необхідність критичного сприйняття Telegram як джерела новин навіть у межах «українського сегменту».

Натомість аналітичні, оглядові та коментаторські матеріали виявилися найменш представленими в проаналізованій вибірці. Це пояснюється природою самої платформи, де переважає швидкість оновлення над глибиною аналізу, а основний формат подачі – короткі відомості. В цьому контексті Telegram постає як медіа для оперативної інформації, проте

яке може ускладнювати осмислення та сприйняття більш ширших тенденцій.

Отримані результати також підтверджують спостереження попередніх досліджень, згідно з якими структура популярного контенту в Telegram тяжіє до інформаційного мінімалізму і репродукує логіку «новин без редакцій». Така децентралізація сприяє швидкому поширенню повідомлень, проте водночас знижує рівень верифікованості та ускладнює розмежування між офіційними й неофіційними джерелами інформації.

Узагальнюючи, можна констатувати, що український воєнний сегмент Telegram у 2025 році характеризується домінуванням оперативно-інформаційних жанрів — насамперед військових зведень, які становлять понад половину контенту серед найпопулярніших публікацій. Помітна частка сумнівного або маніпулятивного контенту свідчить про змішаний характер Telegram-простору, у якому співіснують офіційні, громадські та неформальні джерела інформації. Така структура створює умови як для поширення корисних і достовірних повідомлень, так і для появи ризикових наративів, що впливають на громадське сприйняття війни.

Таким чином, Telegram у сучасних умовах функціонує як гібридна медіаплатформа, де офіційна інформація, військові зведення та дезінформація тісно переплітаються між собою. Надалі доцільно зосередити увагу на кількісному порівнянні стабільності різних типів каналів у рейтингах протягом тривалішого періоду, а також на вивченні змістових особливостей популярних публікацій.

Список використаних джерел

- Баловсяк, Н. (2025). Анонімні та офіційні Telegram-канали в Україні: аналіз популярності під час гібридної війни. *Актуальні питання масової комунікації*, 37, 30–42. <https://doi.org/10.17721/cimc.2025.37.30-42>.

- Богданьок О. (2024, Вересень 7). Буданов: «Telegram — це загроза українській національній безпеці». Суспільне Новини. <https://suspilne.media/831223-budanov-telegram-ce-zagroza-ukrainskij-nacionalnij-bezpeci>.
- «Як функціонують та завойовують аудиторію телеграм-канали-мільйонники» — результати дослідження УІМК. (2023). Journalism Teachers' Academy. <https://www.jta.com.ua/news-and-reports/yak-funktsionuiut-ta-zavoyovuiut-audytoriiu-telehram-kanaly-milyonnyky-rezultaty-doslidzhennia-uimk>.
- Butyrina, M., & Temchenko, L. (2023). Телеграм як середовище просування російських дезінформаційних нарративів: канали, методи, фрейми. *Communications and Communicative Technologies*, 23, 71-79. <https://doi.org/10.15421/292311>.
- Ukrainian media use and trust in 2022. (2022, November). Internews. https://internews.org/wp-content/uploads/2022/12/US-AID-Internews_Media-Consumption-Survey_2022_eng.pdf.

Катерина Сіріньок-Долгарьова,

*кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка, доцентка
кафедри журналістики,*

Запорізький національний університет

ksirinyok@znu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1703-1295>

ЖУРНАЛІСТИКА МИРУ І РІШЕНЬ НА ШЛЯХУ ДО ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ

На території України внаслідок збройної агресії Російської Федерації уже друге десятиліття тривають активні бойові дії, російські окупаційні війська здійснюють масові злочини проти людяності, воєнні злочини, численні порушення прав людини на тимчасово окупованих територіях держави. Відповідно, Україна досить давно включена в обговорення питань перехідного правосуддя. Представники медійної спільноти є активними та важливими учасниками цього процесу, адже поки тривають воєнні дії, необхідно збирати доказову базу для притягнення злочинців до відповідальності. Журналістські тексти, документальні фото-, аудіо-, відеозйомки стають важливим доповненням до правоохоронних та судових матеріалів. Таке документування є суспільно важливим для налагодження повоєнного миротворення.

Проактивність журналістів під час війни знаходиться у площині соціальної відповідальності медіа. Дебати між прибічниками «журналістики війни» і «журналістики миру» навколо питання нейтральності чи відстоювання громадянської позиції не вщухають у професійній спільноті роками. На наш погляд, у контексті перехідного правосуддя найдоцільніше говорити про «журналістику миру і рішень» — саме у такому поєднанні, оскільки нагальною є потреба, з одного боку, націленості медіа на висвітлення шляхів розв'язання

суспільних проблем в умовах тривалих воєнних дій, а з іншого боку, побудови дискурсу повоєнного відновлення в Україні. Теоретико-методологічно відправною точкою такого термінологічного рішення ми вважаємо погляди Карен Макінтайр Гопкінсон і Ніколь Сміт Дамен, які вказують на те, що традиційно журналісти зосереджуються на однібічному погляді на подію, «і зазвичай це темна сторона», але журналістика, яка переходить від проблеми до її розв'язання, має більший вплив на читачів (Hopkinson & Dahmen, 2021, p. 2). Учені наводять переконливі аргументи на користь того, що саме така журналістика є найбільш продуктивною і соціально відповідальною в сучасному політичному ландшафті. Вони класифікують вісім проблемно-орієнтованих, інноваційно-наративних і гуманістичних форм журналістики: *суспільна* (плюралістичне висвітлення життя суспільства), *конструктивна* (орієнтація на конструктив, позитив), *пояснювальна* (інтерпретації та глибина показу складних питань), *партисипативна* (висока участь аудиторії у створенні контенту), *повільна* (розслідувальна, аналітична, антитеза швидким новинам), *журналістика залучення* (орієнтація на потреби громадськості), *журналістика рішень* (висвітлення проблеми і її розв'язання) і *журналістика миру* (пошук ненасильницьких вирішень конфліктів, пояснення їх причин, постконфліктного відновлення). Таким чином, саме орієнтація на вирішеннях конфліктів і проблем споріднює обидва конструктивно-орієнтовані підходи — журналістику миру і журналістику рішень, які, на наш погляд, за умови паралельного застосування мають значний потенціал для якісного втілення принципів перехідного правосуддя в Україні.

За визначенням ООН, *правосуддя перехідного періоду* — комплекс процесів та механізмів, пов'язаних зі спробами суспільства подолати тяжкі наслідки масштабних порушень законності в минулому з метою забезпечити підзвітність, справедливість і примирення (United Nations, n.d.). Розроблена ООН і адаптована пізніше Європейським Парламен-

том Політика ЄС щодо підтримки перехідного правосуддя (European External Action Service, 2015), включає такі основні складові елементи: кримінальне переслідування винних у вчиненні воєнних злочинів і грубих порушень прав людини; відшкодування збитків жертвам агресії; констатація істини – об'єктивна та неупереджена документальна реконструкція подій, розсекречення архівів і формування національного архіву фото- та відеодокументів подій конфлікту, розслідування щодо осіб, які зникли та пропали безвісти; інституційні реформи як складова гарантій неповторення (люстрація), реформи сектору безпеки, правоохоронних та судових органів, секторів освіти та засобів масової інформації.

Вважаємо, роль медіа у встановленні суспільного діалогу і процесі транзиту до перехідного правосуддя може бути визначена за такими напрямками:

- сприяння кримінальному правосуддю: фіксація військових злочинів і звірств (залучення журналістів до інтерв'ювання потерпілих, очевидців, пошук і верифікація аудіо- і відеоматеріалів, постів у соцмережах, написання журналістських розслідувань);
- висвітлення стану дотримання прав людини, вразливих груп суспільства (ВПО, біженців, жінок з дітьми, ветеранів, потерпілих тощо);
- пошук рішень, примирення у суспільстві (висвітлення питань повоєнного відновлення, пошуку порозуміння між людьми, які проживали на окупованих і неокупованих територіях України);
- відновлення історичної пам'яті, меморіалізація (створення журналістських проєктів для збереження пам'яті – документальних фільмів, онлайн- і офлайн-меморіалів та ін.).

Покажемо у контексті нашого дослідження є кейс міжнародного проєкту «Відплата» (The Reckoning Project) – ініціатива зі збору та документування воєнних злочинів, скоєних

під час повномасштабної російсько-української війни, і написання медійних історій про них заради правосуддя і відповідальності. Проект створено у 2022 році міжнародною командою журналістів, аналітиків, адвокатів, освітян і науковців з США, ЄС і України. Співзасновниками є американська воєнна репортерка Жанін ді Джованні та британський журналіст і письменник Пітер Померанцев. Співкерівницею проекту в Україні є журналістка Наталя Гуменюк (Лабораторія журналістики суспільного інтересу), яка є на чолі команди з двадцяти репортерів-документалістів, журналістів, які в різних регіонах України збирали свідчення постраждалих і готували мультимедійні матеріали, документальні фільми.

Особливістю проекту є те, що докази злочинів збиралися згідно з методологією Протоколу Берклі щодо використання відкритих цифрових даних (The Reckoning Project, n.d.) — міжнародного документа з розслідувань порушень прав людини та гуманітарного права. Протокол був розроблений Юридичною школою Каліфорнійського університету в Берклі (США) у партнерстві з Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини та рекомендований для фіксування воєнних злочинів, тому дотримання його стандартів підвищує визнання доказів допустимими. Журналісти проекту також пройшли навчання з документування свідчень за принципом «не нашкодь» («Do No Harm Principle») і тренінги щодо роботи з травмованими людьми. Зібрані україномовні матеріали передавалися до перекладачів і науковців Мічиганського університету (США), де вони кодувалися і перетворювалися на кейси, які опрацьовувалися міжнародною командою адвокатів для підготовки до подання в міжнародні суди. 15 квітня 2024 року була відкрита перша справа щодо катувань українця росіянами, в якій використано матеріали проекту (Jourdan & van den Berg, 2024). Аргентинська конституція дозволяє судам розглядати воєнні злочини незалежно від того, де їх було скоєно, тому позов подано до Федерального суду в Аргентині.

Отже, медійні проекти, що ґрунтуються на принципах журналістики миру і рішень, є важливими агентами розв'язання суспільних проблем, зміцнення громадянського суспільства, беруть участь у наближенні перехідного правосуддя як необхідної умови повоєнного відновлення держави.

Список використаних джерел

- European External Action Service. (2015). *The EU's Policy Framework on support to transitional justice*. <https://www.coe-civ.eu/kh/the-eu-policy-framework-on-support-to-transitional-justice>.
- Hopkinson, K., & Dahmen, N. (2021). *Reporting beyond the problem: from civic journalism to solutions journalism*. Peter Lang Publishing.
- Jourdan, A. & van den Berg, S. (2024, April 16). Exclusive: Ukraine man's torture case against Russians seeks justice in Argentina. <https://www.reuters.com/world/ukraine-mans-torture-case-against-russians-seeks-justice-argentina-2024-04-16/>.
- The Reckoning Project. (n.d.). *The Reckoning Project Methodology*. <https://www.thereckoningproject.com/>.
- United Nations. (n.d.). *About transitional justice and human rights*. <https://www.ohchr.org/en/transitional-justice/about-transitional-justice-and-human-rights>.

Ця публікація створена в рамках проекту Erasmus+ Jean Monnet Module EUROPEACE («Журналістика миру та рішень задля євроінтеграції України у військовий та післявоєнний час»), що фінансується Європейським Союзом. Висловлені погляди та думки належать лише авторці та не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні орган, що надає гранти, не можуть нести за них відповідальності.

Тетяна Іванова,

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри соціальних комунікацій,
Мариупольський державний університет
tv.ivanova77@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1432-4893>

Валерій Іванов,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри соціальних комунікацій,
Інституту журналістики,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка
ivanovv@knu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6981-1683>

Оксана Єфремова,

заступниця декана факультету філології
та масових комунікацій,
Мариупольський державний університет
efremovaoksana7@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0280-8084>

ЖУРНАЛІСТСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Визвольна війна України проти росії створює надзвичайні умови для діяльності масмедіа. Враховуючи те, що російська пропагандистська машина тільки у 2024 році на пропаганду витратила понад 3 млрд доларів, наш інформаційний простір ворог активно заповнює дезінформацією та фейками. Противагою тут є професійна робота українських журналістів. Саме журналісти стають ключовими посередниками між подіями на фронті та суспільством. Однак їхня робота у кризових умовах підпорядковується суворим вимогам точності,

об'єктивності та етичної відповідальності, тому що саме вони виконують критичну функцію у забезпеченні суспільства достовірними даними.

Але умови війни накладають додаткові обмеження та підвищують відповідальність за роботу українських медіа та ті інформаційні продукти, які вони надають споживачам сьогодні. І в цих умовах дотримання журналістських стандартів стає вирішальним фактором у збереженні довіри аудиторії та уникнення шкоди, в першу чергу, воїнам ЗСУ, народу, усій державі.

Саме з цією метою в країні з'явилися чіткі та прозорі законодавчі й нормативні аспекти, які регулюють діяльність журналістів та працівників медіа під час війни.

Згідно з аналізом, проведеним Програмою USAID RANG, під час воєнного стану можуть бути обмежені конституційні права, включаючи свободу слова та вираження поглядів. Водночас, як зазначено у документі, важливо зберігати баланс між доступом преси до подій і безпекою держави. Це підкреслює необхідність дотримання журналістських стандартів навіть у складних умовах війни. Ретельне вивчення та аналіз цього документа свідчить про те, що потрібний баланс між доступом преси до подій і безпекою держави. Віднайдення цього балансу необхідне для адекватного висвітлення загарбницької війни як для внутрішнього, так і для зовнішнього споживача, наших партнерів, — підсумовується у документі (Журналістські..., 2024).

Ці ж принципи відображені і у статті А. Ковалю та Т. Сидоренко «Етика журналістики під час військових конфліктів», в якій зазначено, що журналісти повинні відповідально використовувати фото- та відеоматеріали, попереджаючи про шокуючий зміст та вказуючи першоджерело. Автори також наголошують на необхідності дотримання міжнародного гуманітарного права, що є обов'язковим для журналістів у зонах конфлікту (Коваль & Сидоренко, 2025).

Багато уваги цим питанням приділяє і всеукраїнське видання «Детектор медіа». Так, у статті «Журналістська етика

під час війни» експерти обговорюють, як висвітлювати війну, не завдаючи шкоди аудиторії, зберігаючи пильність і чуйність в умовах війни, де загибель є частиною щоденних новин. В статті розглядається, як повідомляти про Росію та відповідати журналістським стандартам, які передбачають «збалансованість думок» (Семенюта, 2023).

Не можна також обійти увагою і збірник, опублікований Комісією з журналістської етики, який містить 10 рішень щодо діяльності журналістів та медіа після 24 лютого 2022 року. Видання висвітлює юридичні аспекти діяльності медійників під час війни, зокрема питання гендерної рівності, етичні дилеми та журналістські стандарти, на які варто звертати увагу при висвітленні подій війни. КЖЕ опублікувала збірник про саморегуляцію українських ЗМІ під час воєнного стану (Саморегуляція..., 2022).

Тобто всі ці документи свідчать про глибоке занурення у вивчення принципів та підходів до роботи українського журналіста саме під час війни.

Отже, які ж основні характеристики воєнних стандартів журналістики?

- **Точність та перевірка фактів.** Інформація, особливо у кризових ситуаціях, має бути ретельно перевірена з кількох джерел. Помилка може призвести до дезінформації або навіть загрози життю.
- **Об'єктивність та неупередженість.** Важливо подавати факти без емоційної маніпуляції, зберігаючи баланс між різними точками зору.
- **Відповідальність перед суспільством.** Журналіст має усвідомлювати наслідки поширення певної інформації та уникати паніки та чуток серед населення, чий психологічний стан вже є дуже виснаженим. У якості доказу наведемо результати опитування про ментальний стан українців громадські організації «Ти як?», яка наводить дані про те, що в країні суттєво збільшився запит на психологічну підтримку – з 41 % до 71 % порівняно з 2022 роком. 86 % укра-

інців у 2025 році вважають, що тему ментального здоров'я слід обговорювати більше. На початку 2024 року так вважали 75 %. І більшість українців переживають стан депресії та фрустрації (Ти..., 2025).

- Важливим є також і **конфіденційність та безпека захисту джерел** інформації та журналістів.
- Матеріали про жертв конфлікту повинні подаватися з гуманістичної позиції, без сенсаційності та спотворення фактів. Тож журналіст має прагнути про **етичне висвітлення насильства та страждань**.

Підсумовуючи тему, спробуємо окреслити основні виклики для журналістів під час війни:

- Серед основних з них це, звичайно, боротьба з російською пропагандою. Журналіст має системно моніторити поширення фейкової інформації та спростовувати її ґрунтовними доказами й достовірними матеріалами.
- З розумінням треба підходити також і до військової цензури, яка обмежує доступ до інформації і не завжди дає можливість підготувати якісний та повний матеріал.
- Крім того, соціальні мережі значно пришвидшують поширення неперевіреної інформації, що накладає додатковий обов'язок дотримуватись журналістських стандартів професійними медіа.

Рекомендаціями для працівників медіа під час воєнного стану, можуть бути наступні:

- Перевірка фактів: Завжди перевіряти інформацію з мінімум двох незалежних джерел перед публікацією.
- Етичне використання матеріалів: Використовувати фото та відеоматеріали відповідально, попереджаючи про шокуючий зміст та вказуючи першоджерело.
- Збалансованість висвітлення: Надавати різні точки зору на події, забезпечуючи об'єктивність та неупередженість.
- Дотримання законодавства: Уважно ставитися до обмежень, встановлених під час воєнного стану, зберігаючи при цьому професіоналізм та відповідальність.

- **Повага до людської гідності:** Уникайте експлуатації трагедій та страждань, зберігаючи повагу до постраждалих.

У якості висновка, зазначимо, що журналістські стандарти під час війни є критично важливими для збереження достовірності інформації та уникнення шкоди для суспільства. Дотримання принципів точності, об'єктивності та інших стандартів дозволяє медіа виконувати свою функцію інформування, навіть у складних умовах жорсткої війни, яку веде росія проти нашої держави.

Список використаних джерел

- Журналістські стандарти та професійна етика в умовах війни. (2024, Лютий). https://internews.ua/storage/app/media/rang/Materials/2024/FreedomSpeechCom/Standards.pdf?utm_source=chatgpt.com.
- Коваль, А., & Сидоренко, Т. (2025). Етика журналістики під час військових конфліктів: висвітлення війни в Україні. *Матеріали наукових конференцій Чорноморського національного університету імені Петра Могили*, 1, Серія «Журналістика». <https://mspc.mk.ua/index.php/journal/article/view/153>.
- Семенюта, І. (2023, Серпень 14). Журналістська етика під час війни: Як показати реальність у рамках стандартів. https://detector.media/infospace/article/215507/2023-08-14-zhurnalistska-etyka-pid-chas-viyny-yak-pokazaty-realnist-u-ramkakh-standartiv/?utm_source=chatgpt.com.
- Саморегуляція українських медіа під час дії воєнного стану в Україні: З досвіду роботи Комісії з журналістської етики. (2022, Липень 29). <https://cje.org.ua/library/samorehuliatsiia-ukrainskykh-media-pid-chas-dii-voiennoho-stanu-v-ukraini-z-dosvidu-roboty-komisii-z-zhurnalistskoi-etyky/>.
- Ти як? Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни. (2025, Лютий 14). https://od.cdc.gov.ua/news/ty-yak-psyhichne-zdorov-ya-ta-stavlennya-ukrayintsiv-do-psyhologichnoyi-dopomogy-pid-chas-viyny/?utm_source=chatgpt.com.

Олена Гриценко,

докторка політичних наук, професорка,
професорка кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
olena.hrytsenko@ukma.edu.ua,
<https://orcid.org/0000-0000-0000-0000>

МЕДІЙНІСТЬ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ: ВИКЛИКИ, ЗАГРОЗИ ТА ІМПЕРАТИВ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Інформаційна епоха докорінно трансформувала концепт медійності, перетворивши його з атрибута професійних журналістів на всеосяжну соціальну та економічну цінність. Ця трансформаційна зміна, зумовлена децентралізацією виробництва контенту та алгоритмічною персоналізацією, створила безпрецедентні можливості для громадянської участі, але водночас породила низку системних викликів: інформаційний хаос, соціальну поляризацію та зростання дезінформації, особливо в умовах гібридної інформаційної війни та повномасштабної агресії російської федерації проти України. Ці проблемні тригери спонукають до аналізу породжених трансформаційними процесами медійності викликів, визначення рівнів відповідальності, необхідних для забезпечення здорового інформаційного середовища та ключових аспектів цієї трансформації; обґрунтування необхідності упровадження багаторівневого імперативу відповідальності: для творців контенту (медіа та інфлюенсерів), технологічних платформ та, найголовніше, для самої аудиторії через розвиток медіо-інформаційної грамотності (МІГ).

Сучасна медійність характеризується двома взаємопов'язаними процесами: *децентралізацією* та *глибокою персоналізацією контенту*. Децентралізація та «феномен самостійних медіа» (Self-Media), поява глобальних платформ (YouTube,

TikTok, Telegram, X/Twitter) зруйнували традиційну функцію класичних медіа, а саме монополію традиційних медіа на виробництво та розповсюдження інформації. Ця зміна, яку Д. Мак-Квейл (McQuail, 2003) аналізував у контексті «нової медіавідповідальності», призвела до кризи традиційних механізмів підзвітності медіаконтенту. Фейкові новини (fake news), дезінформація та пропаганда поширюються блискавично, використовуючи механізми довіри до «особистих» чи то «інсайдерських» джерел. Це підриває довіру до інститутів і створює реальні загрози для національної безпеки, економіки та суспільної етики. До цих загроз додаються ризики, пов'язані зі штучним інтелектом (ШІ) та інформаційною облудою («deepfake»). ШІ-технології дозволяють створювати високореалістичні, але повністю сфабриковані аудіо- та відеоматеріали. Це унеможливорює довіру до аудіовізуальних доказів і відкриває нові канали для цільової маніпуляції громадською думкою та репутаційної шкоди.

Означені негативні тенденції поширення медійності ускладнюються феноменами «бульбашок фільтрів» (filter bubbles) або «інформаційних бульбашок» (Pariser, 2011) та «ехо-камер» (echo chambers) (Sunstein, 2007). У даному контексті важливо згадати про так звані «алгоритмічні пастки». Цей механізм керується кліками та часом перегляду, створюючи для користувачів персоналізовані «бульбашки фільтрів». Хоча деякі дослідження (Reuters Institute, 2022) стверджують, що онлайн-середовище все ж може забезпечувати більшу різноманітність новин, ніж вважалося, домінування алгоритмічного відбору потенційно створює ризик інтелектуальної ізоляції та радикалізації поглядів (Devin, 2011; Kitchens et al., 2021). Увага користувача стала головним економічним ресурсом, що змушує медіа та інфлюенсерів активно використовувати клікбейт та емоційне маніпулювання. Як наслідок, глибина, збалансованість та достовірність інформації поступаються місцем швидкому, сенсаційному та поверхневому контенту. Це знижує якість суспільного

дискурсу та створює сприятливий ґрунт для поширення емоційно забарвленої дезінформації, яка легко «віруситься», але не сприяє інформованому громадянському вибору (Vargo et al., 2018).

Усвідомлення цих викликів веде до необхідності впровадження багатовекторної системи відповідальності. Навіть в умовах децентралізації, творці контенту, чий вплив є значущим (як традиційні медіа, так і ключові інфлюенсери), повинні мати певні стимули та навіть запобіжники (правові, соціальні, етичні), які б сприяли дотриманню ними принципів медіаетики та підзвітності. МакКвейл (McQuail, 2003) визначає два компоненти підзвітності: відповідальність перед законом (liability) та готовність відповідати (answerability) через етичні кодекси та механізми саморегуляції. Соціальні мережі та пошукові системи, як основні посередники інформаційного обміну, фактично несуть глобальну інституційну відповідальність. Про своєрідну підзвітність у цифрову еру розмірковують й такі дослідники, як Марія Дж. Ф. та Дук Е. (Maria, 2016; Douek, 2019).

Визначимо кілька принципів, що належать до сучасної дискусії про відповідальність технологічних платформ:

- *алгоритмічна прозорість та підзвітність*: необхідність впровадження механізмів, які б не лише фокусувалися на залученні, але й знижували поширення дезінформації та екстремістського контенту, навіть якщо це економічно невигідно. Це вимагає боротьби з алгоритмічним упередженням (algorithmic bias).
- *ефективна модерація*: справедливе та послідовне застосування політики щодо шкідливого контенту та діпфейків (deepfakes), які загрожують суспільній довірі та безпеці. У цьому питанні необхідно дотримуватися балансу між свободою слова та захистом приватних прав.

Медійність в інформаційну епоху є двоїстою силою: вона надає голос мільйонам, розширюючи можливості для комунікації, але водночас створює ідеальні умови для маніпуля-

цій та соціального розколу, що призводить до безпрецедентних загроз, пов'язаних з дезінформацією, поляризацією та зловживанням штучним інтелектом. Для протидії цим загрозам необхідний комплексний підхід у впровадженні та дотриманні імперативу цифрової відповідальності на всіх рівнях: від архітектури глобальних технологічних платформ, етичних стандартів творців контенту до рівня медійно-інформаційної грамотності (МІГ) та критичного мислення кожного громадянина, крім того нагальним є запровадження етичної підзвітності та прозорості медіаплатформ на інституційному рівні. Лише шляхом колективних зусиль суспільство зможе мінімізувати ризики тотальної інформаційної залежності та скористатися її можливостями. Випрацювання такого комплексного підходу є критично важливою стратегією національної та демократичної стійкості в умовах тектонічних змін інформатизації суспільного життя, де медіа перестали бути лише засобом передачі інформації, перетворившись на формуючу силу алгоритмічного впливу на соціальні, політичні та економічні процеси.

Список використаних джерел

- Douek, E. (2019). The Limits of Algorithmic Accountability. *Journal of Free Inquiry*, 4 (1), 121–145.
- Devin, B. (May 31, 2011). Algorithms and the filter bubble ruining your online experience?: Real Time Conversation/ CBS News.
- Kitchens, B., Johnson, R., & Gray, S. (2021). Understanding echo chambers and filter bubbles: the impact of social media on diversification and partisan shifts in news consumption. *Policy & Internet*, 13 (4), 576–601.
- Maria, J. F. (2016). *Accountability in the Digital Age*.
- McQuail, D. (2003). *Media Performance: Mass Communication and the Public Interest*. Sage Publications.
- Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble By The Daily Dish. The Filter Bubble*. The Atlantic. <https://share.google/5HZJ6OsCaylEF17lB>.

Reuters Institute for the Study of Journalism. reutersinstitute.politics.ox.ac.uk.

Sunstein, C. R. (2007). *Republic.com*. Princeton University Press.

Vargo, C. J., Guo, L., & Amazeen, M. A. (2018). The effects of news source and article type on perceptions of content credibility and usefulness. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 95 (1), 164–188.

Микита Зінченко,

*аспірант кафедри «Могилянська школа журналістики»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
mykyta.zinchenko@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0002-4950-4253>*

АЛГОРИТМІЧНА МОДЕРАЦІЯ КОНТЕНТУ В ПЕРІОД ВІЙНИ: РЕДУКЦІЯ ВИДИМОСТІ ТА РЕДАКЦІЙНІ НАСЛІДКИ

Під час повномасштабної війни алгоритми великих платформ стали невидимою інфраструктурою публічної сфери. Вони визначають траєкторії видимості новин, а отже — пріоритети уваги аудиторій. Ключова риса нинішнього циклу модерації — перехід від видалення до редукаційних практик: контент формально залишається, але його розповсюдження навмисно зменшують. У результаті даунранкінг, демонетизація та «тіньовий бан» працюють як контур регулювання, змінюючи норми професійної журналістики у воєнному контексті. Ці процеси варто розуміти не як сукупність поодиноких рішень, а як системний вплив масовою комунікацією.

Платформи часто відкрито пояснюють зниження видимості. У Content Distribution Guidelines компанія Meta перелічує типи вмісту, для яких застосовуються демоушени у стрічках; окремо публікує журнали правок до цих правил. Це рухає редакції від епістемічних критеріїв (доказовість, перевірка) до проксі-метрик на кшталт CTR, watch time і retention, тому що саме вони безпосередньо впливають на «успіх» у ранжуванні. За таких умов форма подачі (заголовки, візуал, хронометраж) нерідко стає сильнішим предиктором видимості, ніж зміст.

У цій рамці корисно розрізняти три механізми. Даунранкінг — алгоритмічне зменшення розповсюдження; демоне-

тизація — відключення фінансових стимулів; тіньовий бан — невидима для користувача втрата охоплення. Правова дискусія щодо прозорості «тіньових» санкцій прямо пов'язує їх із новими техніками керування видимістю (делістинг, редукція), підкреслюючи необхідність процедурних прав для постраждалих видавців і журналістів.

Європейське регулювання формує основу для таких прав. DSA закріплює зобов'язання для великих платформ щодо оцінки системних ризиків і прозорості механізмів зниження видимості; керівні настанови Єврокомісії для періодів виборів деталізують очікувані процеси моніторингу, звітування та пом'якшення ризиків — підходи, релевантні і для воєнних ескалацій, коли інформаційні загрози різко зростають. Для редакцій це аргумент на користь стандартизації практик апеляцій і вимоги пояснень рішень про редукцію поширення.

Воєнний контекст посилює вплив алгоритмічних траєкторій. Коротке відео та рекомендаційні системи пришвидшують циркуляцію сюжетів, винагороджуючи оперативність і емоційну виразність. Дослідження TikTok у висвітленні російсько-української війни показує, як платформа формує режими саморепрезентації та конкуренції за увагу, миттєво змінюючи видимість через дрібні корекції правил. Це підштовхує редакції стискати ритуали верифікації та обирати «безпечні» формати для чутливих матеріалів.

На практиці реакція редакцій набуває процедурної форми. З'являються подвійні версії матеріалів: повна для сайту й архіву та платформа-орієнтована — зі стриманими візуалами й нейтральним формулюванням — для певних платформ. Усталюється практика ведення журналів змін і логів інцидентів із фіксацією моментів зниження видимості та змістових тригерів; розширюються ролі platform/audience editor, відповідальних за відстеження сигналів алгоритмів та апеляції. Це раціональна адаптація до системного характеру модерації та безперервних корекцій у правилах дистрибуції.

Як висновок, алгоритмічні «тіні» переносять частину редакційної влади на рівень платформ і тим самим де-факто задають стандарти військової журналістики. Щоб зменшити епістемічні ризики і транзакційні витрати, редакціям варто закріпити SOP для чутливих сюжетів (класифікація контенту, маркування ступеня підтвердження, таймстемпи оновлень), підтримувати двоканальну публікацію та централізований облік апеляцій, а також діяти коаліційно у вимогах до прозорості демоушенів і стабільних «винятків» для верифікованого військового контенту відповідно до логіки DSA. Це не скасовує ролі редакторського судження, але повертає його в поле процедурної підзвітності — там, де журналістика й має залишатися.

Список використаних джерел

- Gillespie, T. (2022). *Do Not Recommend? Reduction as a Form of Content Moderation*. *Social Media + Society*.
- Douek, E. (2022). *Content Moderation as Systems Thinking*. *Harvard Law Review*.
- Leerssen, P. (2023). *An end to shadow banning? Transparency rights in the DSA*. *Computer Law & Security Review*.
- European Commission (2024). *Guidelines for providers of VLOPs/VLOSEs on mitigating systemic risks for electoral processes (DSA)*.
- Meta (2025). *Types of content we demote; CDG corrections and adjustments*.
- Marino, S. (2024). *How the Russia–Ukraine War Unfolded on TikTok*. *Social Media + Society*.

Олексій Рябець,

бакалавр кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
o.riabets@ukma.edu.ua

Ірина Рябець,

кандидатка педагогічних наук,
студентка спеціальності «Психологія» ІВК ДТЕУ
<http://orcid.org/0000-0003-4358-3085>
ryabetsjrinka@gmail.com

Леонід Зябрев,

науковий керівник,
старший викладач кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
l.ziabrev@ukma.edu.ua

ВИВЧЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ НІДЕРЛАНДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну спричинило безпрецедентні виклики, що призвели до глибоких трансформацій соціальних інституцій та практик, включаючи сферу комунікацій. У таких екстремальних умовах особливого тиску зазнали українські організації, які опинилися перед подвійним завданням: забезпечення власної стійкості та підтримки економіки країни. В умовах війни особливої ваги набуває вивчення міжнародного досвіду з можливістю його впровадження у сучасних українських реаліях. Нами зацентовано увагу на дослідженні комунікаційних стратегій нідерландських організацій, а саме — закладів HoReCa, що функціонують у культурно-історичних пам'ятках, та компаній агропромислового сектору.

Агропромисловий комплекс України є пріоритетною сферою економіки, складаючи 10 % ВВП та близько 40 % експортних надходжень (Зав'ялова, 2022). В аграрному секторі країни існує значна конкуренція між великим агробізнесом та малими фермерськими господарствами. З початком повномасштабного вторгнення ця боротьба за ресурси та державну підтримку лише посилилася, адже, за даними KSE Institute (2024), сума прямих збитків, завданих агропромислому комплексу України, становить \$10,3 млрд. Постійно піднімається питання на загальнонаціональному рівні про майбутнє українського сільського господарства. Дослідження і використання досвіду нідерландської компанії *Elke Melk B.V.* є надзвичайно актуальним для України, оскільки бізнес-модель цієї компанії демонструє, як невелике господарство може не просто конкурувати з провідними гравцями молочного ринку країни, а й створювати унікальну ціннісну пропозицію для споживача. Актуальність такого підходу до розвитку малих фермерських господарств в Україні підсилюється наявністю державних ініціатив, зокрема національного проєкту «Дія.Бізнес», спрямованих на стимулювання стартапів у сфері тваринництва. Досвід нідерландської компанії *Elke Melk B.V.* може бути використаний у розробці подібних комунікаційних стратегій для українських фермерських господарств і сприятиме збереженню та розвитку цих фермерств. Концепція нідерландської компанії *Elke Melk B.V.* (Elkemelk, 2025) полягає у радикальній зміні підходу до виробництва та споживання молока, що базується на трьох ключових ідеях: 1) надзвичайна свіжість завдяки унікальному апарату, який максимально зберігає природний смак та поживні речовини молока; 2) «опредмечування» корови — компанія відмовляється від змішування молока, і кожна пляшка містить молоко від однієї конкретної корови, а на етикетці вказано її ім'я та індивідуальні показники продукту; 3) «наближення» корови до споживача — за допомогою QR-коду на пляшці покупець може побачити фото корови та дізнатися

про неї більше. У подальшому комунікаційна стратегія компанії *Elke Melk B.V.* може реалізовуватися двома шляхами: переходом від «ідентифікації корови» до «персоналізації споживача» (з пропозицією клієнтам підібрати ідеальне молоко для себе) та підвищенням впізнаваності бренду. Досвід компанії *Elke Melk B.V.* — це приклад того, як ефективна комунікаційна стратегія, побудована на унікальності, прозорості та персоналізації, може забезпечити успішний розвиток малого бізнесу навіть у висококонкурентному середовищі. Напрацювання *Elke Melk B.V.* можуть бути успішно адаптовані та використані у створенні українських стартапів у сфері виробництва молочної продукції, що сприятиме не лише збереженню і розвитку малого бізнесу, а й зміцненню економіки України.

Для малого та середнього бізнесу в Україні, зокрема для готельно-ресторанного бізнесу (HoReCa), що функціонує в історико-культурних пам'ятках, комунікаційна стратегія має вирішальне значення. Правильна побудова комунікації допомагає підкреслити унікальність місця, залучити туристів та клієнтів, а також сприяє збереженню культурної спадщини регіону. Така комунікаційна стратегія сприяє розбудові позитивного іміджу компанії та поглибленню емоційного зв'язку з аудиторією, що є важливим інструментом підвищення лояльності та створення конкурентних переваг. В Україні під час розроблення та впровадження комунікаційних стратегій закладів готельно-ресторанної індустрії необхідно враховувати складні та непередбачувані обставини, викликані війною. У зв'язку з бойовими діями та тимчасовою окупацією територій багато об'єктів частково або повністю припинили свою діяльність. За даними Держстату України (2021–2023) (Державна служба статистики України, 2021–2023), станом на 2021 рік у галузі тимчасового розміщування й організації харчування діяло 69 775 суб'єктів господарювання, у 2022 році — 57 734, а у 2023 році — вже 67 218. Це свідчить, що, незважаючи на складність ситуації, галузь продовжує

жити й розвиватися. Для збереження цільової аудиторії у період війни та в умовах конкуренції використання ефективних комунікаційних стратегій є життєво необхідним. Розроблена для готелю-ресторану *Ekenstein* комунікаційна стратегія спрямована на те, щоб перетворити період тимчасового припинення діяльності закладу через реконструкцію на можливість для зміцнення бренду та поглиблення зв'язку з аудиторією. На противагу виходу з інформаційного поля на період реконструкції, *Ekenstein* (Landgoed Ekenstein, 2025) залишається в інформаційному просторі, підігріває інтерес і готує підґрунтя для повторного повернення на ринок. Розроблена комунікаційна стратегія дозволяє готелю-ресторану не лише підтримувати зв'язок з гостями та зберігати їхню лояльність, але й розвивати імідж, що забезпечить стабільну роботу та прибуток у майбутньому. Досвід готелю-ресторану *Ekenstein* може бути використаний для збереження громадськості закладу малого та середнього бізнесу в Україні, що функціонує в історико-культурній пам'ятці, а в подальшому — для залучення цієї громадськості до відновлення культурної спадщини у повоєнний час.

Дослідження комунікаційних стратегій нідерландських організацій, зокрема *Elke Melk B.V.* та *Ekenstein*, показує, що ефективна комунікація є ключовим інструментом розвитку малого та середнього бізнесу навіть у кризових умовах. Модель *Elke Melk B.V.* демонструє, як персоналізація продукту та прозорість взаємодії зі споживачем зміцнюють довіру та лояльність клієнтів, що може бути адаптовано українськими фермерами для підвищення конкурентоспроможності та розвитку малих господарств. Досвід *Ekenstein* підкреслює важливість стратегій утримання аудиторії та підтримки іміджу закладу в умовах періодичного простою, що є актуальним для українських підприємств HoReCa, особливо в історико-культурних пам'ятках. Адаптація таких стратегій сприятиме розвитку бізнесу, збереженню культурної спадщини та підвищенню економічної стійкості України в умовах війни.

Список використаних джерел

- Державна служба статистики України. (2021–2023). Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2021–2023 роках. <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
- Зав'ялова, Л. (2022). Україна: сільське господарство. У Велика українська енциклопедія. https://vue.gov.ua/Україна:_сільське_господарство.
- KSE Institute. (2024, квітень). Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf.
- Elkemelk. (2025). Elkemelk official website. <https://elkemelk.nl/>.
- Landgoed Ekenstein. (2025). Landgoed Ekenstein official website. <https://www.ekenstein.com/>.

Лілія Зінченко,
магістриня кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
l.zinchenko@ukma.edu.ua

Алла Зінченко,
наукова керівниця,
кандидатка історичних наук, доцентка,
доцентка кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
a.zinchenko@ukma.edu.ua

ПРОБЛЕМА ФРАГМЕНТОВАНOSTІ БРЕНДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Четвертий рік повномасштабної війни росії проти України супроводжується суттєвими змінами у сфері державних комунікацій. У науковій літературі державний бренд описують як комунікаційний ресурс, що допомагає підтримувати довіру та соціальну стійкість (Гачкевич і Яворська, 2020; Суська, 2024). У цьому контексті поняття національного бренду України набуває нового змісту: воно стосується не лише того, як нашу країну сприймають у світі, а й того, як самі українці осмислюють власну національну ідентичність.

Під час війни державний бренд може виступати чинником внутрішньої консолідації. Водночас його формування залишається нерівномірним: медіа та публічні комунікації продукують різні образи держави, які не завжди узгоджені між собою. Це створює відчуття смислової розпорошеності, ускладнюючи сприйняття держави як цілісного комунікаційного суб'єкта. У цьому контексті питання фрагментованості внутрішнього державного бренду та пошук шляхів його консолідації набувають особливої актуальності.

Одним з найбільш помітних проявів фрагментованості є нерівномірний рівень довіри до різних державних інституцій. За даними Київського міжнародного інституту соціології (2025), 88,1 % опитаних довіряють Збройним силам України, 81 % – волонтерським організаціям, тоді як Президенту – лише 26,7 %, а Уряду – менше ніж 20 %. Таким чином, у суспільній свідомості формується суперечливий образ держави: вона постає одночасно героїчною та сильною, але й такою, що не завжди ефективно реагує на потреби громадян. Ця внутрішня суперечність ускладнює формування цілісного комунікаційного ядра бренду.

Ще одним чинником фрагментованості є відсутність системної урядової координації у сфері стратегічних комунікацій. Як зазначається у звітах експертних груп та міжнародних партнерів України (OECD, 2022; Ukrainian PR Army, 2024), державна комунікаційна політика залишається переважно реактивною: більшість інституцій не мають спільних стандартів, єдиної аналітичної бази й узгодженого планування. Це призводить до фрагментації державного бренду, коли різні органи влади транслюють несинхронізовані меседжі, що послаблює загальну цілісність брендового нарративу на внутрішньому та зовнішньому рівнях.

Додатковим чинником розпорошення виступає множинність публічних нарративів. Держава, медіа, громадянське суспільство та волонтерські спільноти створюють власні історії про Україну. Попри те, що різноманітність думок є ознакою демократії, відсутність спільного комунікаційного підходу ускладнює побудову цілісного бренду. Згідно з моніторингом Ukrainian PR Army (2024), лише 17 % контенту державних комунікацій містить ознаки єдиної бренд-стратегії.

Водночас зростає роль ініціатив «знизу» – волонтерських, ветеранських та громадських рухів. Вони часто сприймаються як такі, що справді посилюють цінності держави, особливо тоді, коли офіційні інституції не справляються з цією роллю.

Згідно з опитуванням групи «Рейтинг» (2024), понад 70 % українців брали участь у волонтерській діяльності. Тому можемо зазначити, що досвід взаємодопомоги та солідарності стає основою емоційного зв'язку громадян із державою.

Висновки: фрагментованість національного бренду в умовах війни зумовлена не лише кризовими обставинами, а й відсутністю цілісної комунікаційної політики. Дисбаланс рівня довіри, обмежене представлення суспільного досвіду та конкуренція публічних дискурсів знижують потенціал національного бренду України як цілісної системи координат внутрішньої єдності.

У контексті майбутньої відбудови важливо забезпечити такі умови комунікації, за яких державний бренд буде демонструвати не лише досвід спротиву, а й потенціал розвитку. Йдеться про формування інклюзивного бренду, що об'єднує суспільство навколо цінностей відновлення, інновацій та довіри. Такий підхід посилить суб'єктність України у міжнародному просторі та сприятиме зміцненню підтримки з боку партнерів у процесі відбудови.

Як наслідок, такий державний бренд зможе зміцнити соціальну стійкість, сприятиме ефективній мобілізації спільних ресурсів і стане основою повоєнного відновлення, заснованого на довірі та спільних цінностях.

Список використаних джерел

- Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Комунікації і менеджмент, 3 (1), 45–54.
- Гачкевич, Я., & Яворська, Т. (2020). Бренд держави як чинник формування ідентичності у добу глобалізації.
- Кампанія «Сміливість – бренд України». (2022). Офіційний сайт комунікаційної кампанії Brave Ukraine. <https://brave.ua>.
- Київський міжнародний інститут соціології. (2025). Рівень довіри до суспільних інститутів у 2025 році. <https://www.kiis.com.ua>.

Науковий вісник Інституту журналістики, 2 (27), 67–75.

Соціологічна група «Рейтинг». (2024). Волонтерство та громадська активність під час війни. <https://ratinggroup.ua>.

Суська, О. (2024). Державний бренд у контексті кризових комунікацій: український досвід воєнного часу.

Ukrainian PR Army. (2024). Моніторинг державних комунікацій у воєнний період: аналітичний звіт. <https://prarmy.org>.

Секція 2

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА ПУБЛІЧНЕ ВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Тетяна Маціяшко,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
t.matsiiashko@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-4480-1585>

ФРАНЦУЗЬКА МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Російська агресія проти України зумовила глибокі трансформації в усіх сферах суспільного життя, зокрема в освіті. Війна поставила перед викладачами нові виклики: необхідність адаптації освітнього процесу до умов воєнного часу, збереження мотивації студентів, підтримка академічної мобільності та міжнародної комунікації.

Міжкультурна компетентність передбачає здатність розуміти, інтерпретувати та ефективно взаємодіяти з представниками інших культур. Її розвиток безпосередньо пов'язаний з формуванням іншомовної комунікативної компетентності. У цьому контексті французька мова набуває особливої ваги як інструмент міжкультурного діалогу та міжнародної підтримки України.

Володіння французькою мовою має особливе значення, адже вона є офіційною в 29 країнах світу на різних континен-

тах. Це офіційна мова ООН, ЄС, НАТО, Ради Європи та численних міжнародних інституцій та гуманітарних організацій.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати роль французької мови у формуванні міжкультурної компетентності студентів у сучасних умовах війни та освітніх трансформацій.

Вивчення французької мови сприяє розвитку міжкультурної компетентності студентів, яка є необхідною умовою для інтеграції у міжнародний освітній і професійний простір. В умовах війни цей процес проявляється у трьох ключових напрямках:

Академічна мобільність. Завдяки програмам Erasmus+ та підтримці Посольства Франції в Україні та Французького інституту (м. Київ) українські студенти мають змогу продовжувати навчання у Франції, Бельгії, Канаді. Це не лише мовна практика, але й досвід реального міжкультурного діалогу, що формує толерантність і готовність до міжнародної співпраці.

Детальну інформацію про актуальні відкриті конкурси стипендій подано на сайті Інституту Франції в Україні. Зупинимось на деяких з них. Так, наприклад, Відділ культури та співробітництва Посольства Франції в Україні оголошує щорічний конкурс на здобуття стипендій з метою підтримки розвитку людського капіталу в Україні, а також надання конкретної допомоги українським студенткам з високими академічними досягненнями, які прагнуть продовжити навчання у Франції. Ця програма передбачає організацію академічної мобільності на рівні третього курсу бакалаврату або першого року магістратури в закладах вищої освіти Франції (Конкурс стипендій на навчання L3/M1, 2025).

Програма стипендій досконалості Ейфель створена для заохочення найкращих іноземних студентів до навчання у магістратурі та аспірантурі у Франції (Стипендії досконалості Ейфель, 2025).

Міністерство Європи та закордонних справ у партнерстві з Міністерством вищої освіти, досліджень та інновацій Фран-

ції запроваджують восьмий конкурс проектів програми Make Our Planet Great Again (MOPGA) для прийому молодих науковців, що бажають поїхати на дослідницьке стажування до Франції. Програма призначена для молодих іноземних дослідників, українських зокрема, що отримали диплом аспіранта менш ніж 5 років тому (MOPGA, 2025).

Другим напрямом, де французька мова є активним засобом розвитку міжкультурної компетентності студентів в умовах російської агресії в Україні є **міжнародна солідарність**. Франкомовні країни активно підтримують Україну – політично, гуманітарно та освітньо. Це посилює мотивацію студентів вивчати французьку як мову партнерства та міжнародної солідарності. Саме завдяки мові студенти можуть брати участь у дискусіях, форумах, спільних наукових проєктах.

Водночас варто підкреслити, що Посольство Франції в Україні та Французький інститут не тільки створюють умови для навчання студентів за кордоном під час війни, а й підтримують викладачів французької мови, які наразі вимушені працювати в українських школах й університетах в складних умовах. Вони фінансують стажування для викладачів французької мови (як першої та другої іноземної). Ця ініціатива має на меті підтримати зусилля України у збереженні й розвитку французької мови в складних воєнних умовах. Вже декілька років поспіль підвищення кваліфікації українських викладачів відбувається у визнаному Центрі з викладання французької мови як іноземної CAVILAM (м. Віші, Франція) та в Центрі вивчення французької мови як іноземної (DéFLE, м. Нансі, Франція) (Програма стажування для викладачів FLE, 2025). Упродовж кількох років організуються курси підвищення кваліфікації для викладачів французької мови середніх і вищих закладів освіти України з методистами Франції (м. Люблін, Польща).

Освітні трансформації – це третій чинник формування міжкультурної компетентності студентів під час війни в

нашій країні. Викладачі іноземних мов, французької зокрема, змушені адаптувати освітній процес в умовах російської агресії: використовувати онлайн-платформи, залучати автентичні тексти й матеріали, інтегрувати у зміст занять сучасні міжнародні події та тему війни. Це підсилює практичну спрямованість викладання французької, робить її більш актуальною для студентів.

Отже, французька мова сьогодні в Україні — це не лише академічна дисципліна. Вона є інструментом культурної дипломатії, засобом формування міжкультурної компетентності та символом міжнародної підтримки. Її вивчення допомагає студентам інтегруватися у світовий освітній простір, підготуватися до майбутньої роботи у сфері міжнародних відносин і стати активними учасниками глобальних процесів.

Список використаних джерел

- Конкурс стипендій на навчання L3/M1. Інститут Франції в Україні. https://institutfrancais-ukraine.com/news/bourses_l3_m1_2025.
- МОРГА: стипендії на дослідницьке перебування для молодих науковців. Інститут Франції в Україні. <https://institutfrancais-ukraine.com/etudier/bourses/morga>.
- Презентація університетської та наукової співпраці. Інститут Франції в Україні. <https://institutfrancais-ukraine.com/etudier>.
- Програма стажування для викладачів FLE – літня сесія у м. Нансі. Інститут Франції в Україні. https://institutfrancais-ukraine.com/news/ete_a_nancy_2025.
- Стипендії досконалості Ейфель. Інститут Франції в Україні. <https://institutfrancais-ukraine.com/etudier/bourses/eiffel>.
- Стипендії на лінгвістичне стажування у Франції. Інститут Франції в Україні. <https://institutfrancais-ukraine.com/etudier/bourses/fle>.

Андрій Дрига,
*аспірант кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
a.dryga@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0000-9637-5445>*

ПОНЯТТЯ ТА ОПЕРАЦІОНАЛІЗАЦІЯ НДР-НЕКСУСА В КОНТЕКСТІ ПРОЄКТІВ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

В умовах тривалої російської агресії міжнародна технічна допомога Україні виконує функції гуманітарного реагування, підтримки соціально-економічної стійкості та закладання підвалин для справедливості і відновлення. Гуманітарна допомога охоплює реагування на нагальні потреби постраждалого від війни населення, програми розвитку спрямовані на відновлення інституцій та економіки, а програми розбудови миру включають заходи, що зміцнюють довіру, міжгрупові відносини та запобігають насильству. Узгодженість між цими трьома напрямками є критичною умовою ефективності міжнародної підтримки у воєнний період. А відсутність такої узгодженості призводить до фрагментації, дублювання зусиль і розриву між коротко- та довгостроковими заходами допомоги.

У 2019 році Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) закріпила гуманітарно-розвитково-миротворчий нексус (НДР) як рамку узгодженості між організаціями, інструментами та часовими горизонтами допомоги (OECD, 2019). З того часу на практиці бракує інструменту, який дозволяє оцінювати відповідність програм міжнародної технічної допомоги всім компонентам нексуса під час активних бойових дій. На цей запит відповідає запропонована аналітична матриця перетину компонентів НДР-нексуса з кластерами страте-

гічних мотивацій донорів щодо підтримки України (Дрига, 2025). Матриця поєднує три напрями допомоги: гуманітарний (H), розвитковий (D) і мирочутливий (P), а також чотири кластери стратегічних мотивацій: ліберальний, реалістичний, конструктивістський і критичний або політико-економічний. Така структура дозволяє співвідносити задекларовані мотиви з бюджетною архітектурою програм і виявляти дисбаланси покриття HDP у портфелях донорів. Автори пропонують використати матрицю для операційного аналізу та запровадити два індекси для емпіричної перевірки, а саме CBR і TOS.

Показник перетину компонентів (CBR, Cross HDP Bridging Ratio) фіксує факт багатокомпонентності програми міжнародної допомоги. Для програми i позначимо частки бюджету, віднесені до компонент H, D, P, як h_i , d_i , p_i , де $h_i + d_i + p_i = 1$. Бінарні ознаки H, D, P визначаються як наявність додатних часток. CBR2 дорівнює 1, якщо позитивні принаймні дві з трьох часток (перетин ≥ 2 компонентів¹). Показник CBR3 дорівнює 1, якщо позитивні всі три частки. Якщо мирочутливість («P») має окремий фокус і чітко визначену цілеспрямованість програм, цей індекс позначається як CBR3 (цільове розуміння). Через те, що компонент «P» не завжди має окремі лінії бюджету, застосовується також CBR3 (розширене розуміння), коли логіка «P» прямо зафіксована у проєктній документації (напр., головний SDG 16; напрями верховенства права, підзвітності, соціальної згуртованості), але окремо не виокремлена в бюджетах та планах.

Показник прозорості (TOS, Transparency and Openness Score) відображає рівень відкритості та підзвітності програми міжнародної допомоги. Показник є композитним і базується на п'яти ознаках: (1) наявність публікації активності у міжнародних реєстрах допомоги (наприклад, IATI); (2) відкритість процедур закупівель, включно з публікацією оголо-

¹ Тобто фіксуватиметься також і двокомпонентний некус: перетин гуманітарної допомоги з програмами розвитку в рамках дизайну та імплементації одного проєкту чи програми міжнародної допомоги.

шень і результатів укладання контрактів; (3) наявність географічної прив'язки нижче рівня країни (область або громада) там, де це безпечно; (4) наявність розділу моніторингу та оцінювання (M&E) або логічної рамки з показниками; (5) наявність публічних механізмів розгляду скарг і зворотного зв'язку. Формула обчислення має вигляд: $TOS_i = 20 \times \Sigma$ (ознаки), отже показник варіюється від 0 до 100 балів. Інтерпретаційні порогови подаються так: 0-20 балів означають мінімальний рівень прозорості, 40-60 балів відповідають базовому рівню, а 80-100 балів відображають найкращу практику (CHS, 2025). Якщо доказ відсутній, застосовується правило «не задокументовано означає 0».

Донори та об'єкти емпіричного аналізу. Об'єктом аналізу є програми Європейської Комісії у межах ініціативи Ukraine Facility (2024) під егідою DG NEAR. Перша програма Annex I: Action Document for the Technical Cooperation Facility for Ukraine 2024 (OPSYS ACT 62766) охоплює бюджет 142,5 мільйона євро, головну SDG 16 і модальності прямого та непрямого управління. Домінують розвиткові напрями (понад 90 відсотків) з часткою гуманітарного реагування близько трьох відсотків (код 73010) (European Commission (DG NEAR), 2024a). Друга програма Annex II: Financing of the EU contribution for the year 2024 to the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage (845,9 тисячі євро) становить адміністративний внесок ЄС до Реєстру збитків Ради Європи (European Commission (DG NEAR), 2024b).

Заповнення матриці: індекси у фокусі. Для програми TCF (Annex I) гуманітарне реагування (H) становить близько 3 % (код CRS 73010), розвиток (D) – близько 97 %, а логіка розбудови миру (P) простежується через головну SDoG 16 та напрями верховенства права і підзвітності. За цих умов показники мають такі значення: CBR2 = 1, CBR3 (цільове розуміння) = 0, CBR3 (розширене розуміння) = 1, TOS = 40 зі 100 балів. Публікація у системі IATI та наявність розділу моніторингу й оцінювання (M&E) підтвержені, однак публічні посилання

на контракти, детальні геодані та механізми зворотного зв'язку у відкритому доступі відсутні.

Для програми Annex II (внесок до Реєстру збитків) профіль повністю мирочутливий (P) і охоплює напрями правосуддя та репарацій без компонентів H чи D і без розділу моніторингу та оцінки. Окремого запису у базі IATI не виявлено, тому показники становлять CBR2 = 0, CBR = 0, TOS = 0 зі 100 балів (Council of Europe, 2025; 2024a; IATI Secretariat., 2025).

Таблиця 1. Узагальнення обчислень для програм ЄС (Pillar III, 2024)

Програма (рік)	H (%)	D (%)	P (логіка)	CBR2	CBR3 цільове розуміння	CBR3 розширене розуміння	TOS (0–100)	Мотиваційний профіль
TCF-2024 (ACT-62766)	3	97	так (SDG 16)	так	ні	так	40	Ліберальний та конструктивістський: інституції, верховенство права, залучення ОГС
Внесок до Реєстру збитків (2024)	0	0	так (правосуддя/репар.)	ні	ні	ні	0	Конструктивістський/ліберальний: норми, справедливість, інституціоналізація відшкодувань

Обговорення та висновок. Портфель Pillar III ЄС поєднує розвиткову інституційну програму з мінімальним компонентом гуманітарної допомоги та орієнтацією на розбудову миру (TCF 2024) і внесок до механізму справедливості (Реєстр збитків), який зосереджений лише на компоненті P. Показник CBR свідчить, що багатоконтактність досягається там, де ранньо відновлювальна складова інтегрована у розвиткову рамку, тоді як інструменти правосуддя залишаються однокомпонентними. Показник TOS демонструє базовий рівень прозорості для TCF 2024 і повну відсутність публічної звітності для внеску до Реєстру збитків. На рівні матриці «HDP × мотивації» обидві програми відображають трансформацію

ліберально-нормативних мотивів у практику: від інституційної спроможності (D) і відновлення (H) до інституціоналізації справедливості (P). Узгодженість між компонентами гуманітарно-розвитково-мирного нексуса виступає не лише теоретичною вимогою, а й практичним критерієм ефективності міжнародної допомоги.

Список використаних джерел

- Дрига, А. (2025). Стратегічні мотиви донорів міжнародної допомоги і HDP Nexus для України: Теорії міжнародних відносин поза суто гуманітарним ракурсом. *Empirio*, 2 (Special Issue), 80–91. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.s.80-91>.
- CHS. (2025). *Core Humanitarian Standard*. <https://www.corehumanitarianstandard.org/the-standard>.
- Council of Europe. (2025). *Register of Damage for Ukraine: Documents and rules*. <https://rd4u.coe.int/en/documents>.
- European Commission (DG NEAR). (2024a). *Annex I: Action Document for the Technical Cooperation Facility for Ukraine 2024 (Ukraine Facility, Pillar III, Part II; OPSYS ACT-62766)*. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/53fa965c-c455-4ed0-9b5b-07ffe0176bc7_en?filename=C_2024_4604_1_EN_annexe_acte_autonome_nlw_part1_v1.pdf.
- European Commission (DG NEAR). (2024b). *Annex II: Financing of the EU contribution for the year 2024 to the Enlarged Partial Agreement on the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation Against Ukraine*. https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/708051ad-2275-45eb-bf77-f4f7daa34500_en?filename=C_2024_4604_1_EN_annexe_acte_autonome_nlw_part2_v1.pdf.
- IATI Secretariat. (2025). *IATI Datastore: Activity XI-IATI-EC_NEAR-2024-ACT-62766*. https://datastore.iatistandard.org/activity/XI-IATI-EC_NEAR-2024-ACT-62766.
- OECD. (2019). *DAC Recommendation on the Humanitarian–Development–Peace Nexus*. <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/humanitarian-development-peace-nexus.html>.

Hanna Taranenko,

PhD in Political Science,

Associate Professor of the Department of International Relations,

National University of Kyiv-Mohyla Academy

h.taranenko@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-2588-4941>

CONTINUED RUSSIAN AGGRESSION AGAINST UKRAINE: PERSPECTIVE OF CARIBBEAN STATES

Continued Russian aggression against Ukraine has had a lasting impact on many political, economic and social worldwide. Especially severe consequences have been noted after the start of the full-scale Russian invasion of Ukraine on February 24, 2022. Regions, which are fairly remotely located from the epicenter of the Russia-Ukraine war, such as Africa, Middle East, South Asia, Latin America and the Caribbean have experienced the repercussions of the hostilities. Particularly, since Ukraine and Russia are major exporters of commodities, such as agriculture crops, fertilizers and metals, halting of export flows and blocking of trade routes has had negative influences on global markets (Giordano & Michalczewsky, 2022). In case of Russia, one should also note the effect of international economic sanctions (Giordano & Michalczewsky, 2022).

One of regions of the world with a particular stance on the Russian aggression against Ukraine is the Caribbean region. Ukraine has had limited cooperation ties with the countries of the region until recently. It is necessary to further define the perspective of the Caribbean states regarding the continued Russian aggression against Ukraine in order to elaborate efficient ways of Caribbean-Ukraine collaboration. Thereby, it should be noted that at times the Caribbean region is included in the wider Latin American region, and at times it is regarded separately due to historical, economic, cultural and linguistic differences.

Generally, it should be noted that the Latin American countries (LAC) have demonstrated a range of perspectives on the russia-Ukraine war. The russian full-scale invasion of Ukraine is become a major shock to the global economy, which is unfolding as Latin America and the Caribbean countries are still recovering from the COVID-19 pandemic. Particularly, the challenges are the increase of the price of food and energy, inflation rise, and slow-down of the global growth (Berg, Hidalgo, & Ziemer, 2025). Latin American countries keep showing divisions over their stance on the confrontation (Berg, Hidalgo, & Ziemer, 2025). Also, Latin America is one of the regions of the world where malicious russian propaganda targeting Ukraine is very wide-spread, involving a wide range of techniques to influence political decision-making, as well as public opinion (Zaporozhets, 2025).

The Caribbean states, particularly, through CARICOM, expressed their grave concern regarding the ongoing hostilities. The Heads of Government of CARICOM remain deeply concerned about the negative impact of the ongoing invasion of Ukraine by russia on energy, nuclear security, food security and environment (CARICOM, 2023). The countries of the Caribbean region also call for full adherence to the purposes and principles of the UN Charter (CARICOM, 2023). At the same time, Cuba as a long-standing russia's ally shows support for russia's actions. For instance, Cuba boycotted the final declaration of the Peace Summit held in Switzerland in the summer of 2024 (Berg, Hidalgo, & Ziemer, 2025).

It can be concluded that the perspective of the Caribbean states regarding the continued russian aggression against Ukraine remains peculiar. The states of the region, particularly, through CARICOM, express their concern and call on to end hostilities. At the same time, there are countries, such as Cuba, which openly support russia's stance. Ukraine needs to further promote diplomatic bilateral and multi-lateral relations with the countries of the region in order to counter russian propaganda and elaborate efficient ways of Caribbean-Ukraine collaboration.

References

- Berg, R. C., Hidalgo, N., & Ziemer, H. (2025, February 24). *How does Latin America and the Caribbean view the Ukraine conflict after three years of war?* Center for Strategic and International Studies. <https://www.csis.org/analysis/how-does-latin-america-and-caribbean-view-ukraine-conflict-after-three-years-war> (<https://www.csis.org/analysis/how-does-latin-america-and-caribbean-view-ukraine-conflict-after-three-years-war>).
- CARICOM. (2023, May 2). *CARICOM Heads call for end to Russia-Ukraine war*. Caribbean Community (CARICOM). <https://caricom.org/caricom-heads-call-for-end-to-russia-ukraine-war/>.
- Giordano, P., & Michalczewsky, K. (2022, July). *The trade fallout of the war in Ukraine on Latin America and the Caribbean*. Inter-American Development Bank. <http://dx.doi.org/10.18235/0004336>.
- Zaporozhets, O. (2025). *Russia's influence operations in Latin America and challenges for Ukraine*. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*, (09), 106-121. <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2025.09.106>.

Роман Лисенко,

бакалавр кафедри
«Кієво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
roman.lysenko@ukma.edu.ua

Анастасія Прохоренко,

бакалавриня кафедри
«Кієво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
a.prokhorenko@ukma.edu.ua

Наталія Малиш,

наукова керівниця,
докторка наук з державного управління,
професорка, завідувачка кафедри
«Кієво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ МІСТ-ПОБРАТИМІВ: ВІД СИМВОЛІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ДО ІНСТРУМЕНТУ СТАЛОГО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році спричинило глибокі зміни у системі міжнародних відносин, механізмах солідарності та практиках співпраці між державами і громадами. Однією з трансформацій стало переосмислення ролі інституту міст-побратимів, який до повномасштабного вторгнення виконував переважно символічні або культурно-комунікаційні функції.

Міста завжди брали участь у міжнародній діяльності, але на сьогодні ми можемо бачити зростання прямої глобальної

ролі міст (часто через такі мережі, як ICLEI, Eurocities тощо). Дослідження щодо кейсу України підкреслюють взаємодію між активізмом діаспори та міськими альянсами: тисячі ініціатив з надання допомоги, очолюваних діаспорою в Європі, працювали спільно з українськими місцевими громадами, а європейські муніципальні партнерства зміцнювали громадянську стійкість (Ukraine's Diaspora Is a Vital Part of Its Civilian Resistance | Internationale Politik Quarterly, 2025).

Київ

Київ, як столиця України, був на передовій мобілізації підтримки міст-побратимів. У квітні 2022 року мер Віталій Кличко підписав угоду про стратегічне партнерство з Гамбургом, в якій Гамбург чітко зобов'язався надати допомогу в післявоєнній відбудові Києва (KYIV CITY COUNCIL, 2022b). Пізніше того ж року Київ офіційно встановив побратимські відносини з Мадридом і Парижем, а у 2023 році підписав угоду з Брюсселем під час інвестиційного форуму в Києві (Київська міська рада, 2025). Ці статистичні дані підтверджують цей стрімкий ріст: на кінець 2023 року Київ мав понад 70 угод про побратимство, з яких 12 було укладено з лютого 2022 року. Це різке збільшення, особливо з містами Західної Європи та Північної Америки, свідчить про те, як міська дипломатія стала основою міжнародної стратегії Києва.

Практичні переваги від цих зв'язків були значними. Мюнхен на початку 2022 року відправив 15 залізничних вагонів з ліками та подарував 12 реанімобілів для лікарень Києва (KYIV CITY COUNCIL, 2022a). Рига надіслала 11 міських автобусів та гуманітарну допомогу, таку як продукти харчування, медикаменти та одяг (Київська міська рада, 2022). В обох випадках керівники муніципалітетів чітко зазначили про зв'язки між містами-побратимами.

Окрім постачання гуманітарної допомоги, партнерство Києва використовувалося для брендингу та планування. На-

приклад, угода з Брюсселем була підписана в рамках Київського інвестиційного форуму, що був пов'язаний з проектами реконструкції Києва (зелені технології, медичні заклади тощо) з європейськими міськими мережами (Київська міська рада, 2023). Загалом, Київ використовував зв'язки з містами-побратимами для отримання підтримки, матеріальної допомоги та місця за столом міжнародних переговорів щодо відновлення. Ці можливості вказують на те, що модель міст-побратимів для Києва тепер є каналом для конкретних проектів відновлення, а не лише інструментом діалогу.

Львів

Львів також перетворив побратимство на практичний механізм допомоги. Ще до вторгнення Львів налагодив широкі контакти з Європою, але з 2022 року він поглибив і урізноманітнив їх та став гуманітарним хабом України. Наприклад, у 2024 році міська влада Осло надала кошти та обладнання для кардіологічного та реабілітаційного відділень Львівської дитячої лікарні імені Святого Миколая. Ці цільові внески були спрямовані на задоволення нагальних потреб (пожежна безпека та добробут дітей) в умовах війни (Europe's Cities Continue Strong Support for Ukraine – Eurocities, 2024).

На дипломатичному фронті Львів офіційно уклав нові партнерські угоди, спрямовані на обмін досвідом у сфері відновлення. Львів також став ініціатором створення нових мереж: наприкінці 2024 року він запустив для відновлення після поранень, надання допомоги з житлом, психологічну мережу UNBROKEN. В 2025 році мер Львова Садовий підписав Лист про наміри з Гаосюном (Тайвань) про приєднання до цієї ініціативи (Kaohsiung Joins Global Initiative to Help Ukrainian Cities, 2024). Цей лист про наміри наголошує на взаємній допомозі та відновленні медичних і реабілітаційних закладів, а Гаосюн зобов'язується підтримувати проекти Львова в галузі охорони здоров'я та психічного здоров'я.

Таким чином, дипломатія міст-побратимів Львова охоплює як традиційну допомогу, так і перспективне планування. Водночас мережа міст-побратимів Львова зараз чітко орієнтована на післявоєнний розвиток: ініціатива UNBROKEN та проекти з питань клімату/інфраструктури (часто у партнерстві з містами ЄС) є невід'ємною частиною його відносин. Загалом, Львів переорієнтував свої глобальні зв'язки, щоб мобілізувати гуманітарні ресурси, обмінюватися досвідом та закріпити свою стратегію відновлення з міжнародними партнерами.

Висновки

Повномасштабне вторгнення Росії в Україні стало каталізатором трансформації інституту побратимства міст. Те, що раніше було здебільшого церемоніальним, з необхідності перетворилося на оперативний механізм виживання та розбудови майбутнього. Низка міст України демонструють, що міська дипломатія може мобілізувати транскордонну солідарність у спільному розвитку. Як показують вищевказані приклади, відносини між містами-побратимами тепер переплітаються з каналами надання допомоги, програмами донорів та стратегічним міським плануванням.

У перспективі, ймовірно, що ця гібридна модель збережеться і після закінчення війни. Українська влада та міжнародні донори рухаються в напрямку інтеграції міських партнерств у формальні рамки відновлення. Багатосторонні організації також можуть підтримати програми між містами в рамках відновлення України. Таким чином, концепція побратимства може перетворитися на інституційну мережу міст-побратимів для відновлення.

Підсумовуючи, можна сказати, що інститут міст-побратимів в Україні переходить від м'якої сили до чітких дій та інструментів розвитку. Переорієнтуючи ці партнерства на

цїлі сталого розвитку та планування відновлення, українські міста є першопроходцями моделі стратегічної міської дипломатії.

Список використаних джерел

- Баранівська, Т. (2022). *Маямі і Ірпінь офіційно стали містами-побратимами*. Суспільне Київ. <https://suspilne.media/kyiv/316974-irpin-ta-maami-oficijno-stali-mistami-pobratimami-markusin/>.
- Київська міська рада. (2022). *Віталій Кличко зустрівся з делегацією мерії Ризу...* https://kyivcity.gov.ua/news/vitaliy_klichko_zustrivsyia_z_delegatsiyeyu_merii_rizu...
- Київська міська рада. (2023). *Віталій Кличко: Київ та Брюссель стали містами-побратимами*. https://kyivcity.gov.ua/news/vitaliy_klichko_kiv_ta_bryussel_stali_mistami-pobratimami_foto/.
- Київська міська рада. (2025). *Міста-побратими, з якими Києвом підписані документи...* https://kyivcity.gov.ua/kyiv_ta_miska_vlada/pro_kyiv/mista-pobratimi_z_yakimi_kiyevom_pidpisani_dokumenty_pro_poridnennya_druzhbu_spirobitnitstvo_partnerstvo/.
- Australian Federation of Ukrainian Organizations, CYOA. (2023). *City of Melbourne terminates sister-city relationship with St Petersburg in support of Ukraine*. <https://afuo.org.au/city-of-melbourne-terminates-sister-city-relationship-with-st-petersburg-in-support-of-ukraine/>.
- Europe's cities continue strong support for Ukraine. (2024, October 21). Eurocities. <https://eurocities.eu/latest/europes-cities-continue-strong-support-for-ukraine/>.
- Johnson, M. (2022, March 22). *Coventry Council decides to pause twinning links with Volgograd*. Coventry Live. <https://www.coventry-telegraph.net/news/coventry-news/coventry-council-decide-pauses-twinning-23471343>.

- Kaohsiung joins global initiative to help Ukrainian cities. (2024, December 31). Taiwan News. <https://taiwannews.com.tw/en/news/6004515>.
- KYIV CITY COUNCIL. (2022a, April 7). Віталій Кличко: До Києва прибули перших 7 із 12 реанімобілів... <https://kmr.gov.ua/uk/content/vitaliy-klychko-do-kyueva-prybuly-pershyh-7-iz-12-reanimobiliv-podarovanyh-ukrayinskiy>.
- KYIV CITY COUNCIL. (2022b, April 24). Віталій Кличко: Київ та Гамбург підписали угоду про стратегічне партнерство... <https://kmr.gov.ua/uk/content/vitaliy-klychko-kyuiv-ta-gamburg-pidpysaly-ugodu-pro-strategichne-partnerstvo-ta-domovylysy>.
- SUN4Ukraine. (2024, June 7). Eurocities. <https://eurocities.eu/projects/sun4ukraine/>
- Ukraine, U. S. Mission. (2025, March 30). U.S.-UA Sisters Cities Program (Application deadline: July 28, 2025). U.S. Embassy in Ukraine. <https://ua.usembassy.gov/u-s-ua-sisters-cities-program-application-deadline-july-28-2025/>.
- Ukraine's diaspora is a vital part of its civilian resistance. (2025, May 14). *Internationale Politik Quarterly*. <https://ip-quarterly.com/en/ukraines-diaspora-vital-part-its-civilian-resistance>.

Борис Бондаренко,
*аспірант кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
b.bondarenko@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0004-8689-4785>*

ДИПЛОМАТІЯ СТІЙКОСТІ: ЯК ВІЙНА ТРАНСФОРМУВАЛА МІЖНАРОДНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНИ

Поступове зміщення зовнішньої політики до дипломатії стійкості відбулося у відповідь на тривалу збройну агресію і проявилось через поєднання безпекових домовленостей, правових ініціатив і керованої публічної комунікації. У дослідженні О. Юрченка публічна дипломатія в українських умовах описується як форма міжнародної комунікації з чіткими критеріями прозорості та результативності, де акцент переноситься на перевірені повідомлення й репутаційну відповідальність перед зовнішніми партнерами (Юрченко, 2024). Такий підхід пояснює, чому відмова від іміджевого формалізму змінила характер державних наративів: позиція формулюється як фактологічно підтверджена, а не як емоційна реакція. Завдяки цьому комунікація функціонує не як риторичне оформлення рішень, а як один із механізмів політики, здатний забезпечити довіру під час тривалої кризи.

Цифрові платформи закріпили технічну основу для взаємодії одночасно з урядами та суспільствами країн-партнерів і дозволили перевести солідарність у керовані формати участі. За М. Павлюхом публічна дипломатія в цифровому середовищі подається як інструмент зменшення транзакційних витрат у коаліційних рішеннях, де спеціально сформульовані повідомлення поєднуються з прозорими механізма-

ми обліку ресурсів і звітності (Павлюх і Кушней, 2022). Саме в цьому контексті набуває значення поняття «видимої стійкості»: кризові довідники, щотижневі звіти, спеціальні сайти і кампанії зібрань створюють очікувану логіку, що підсилює партнерську готовність до зобов'язань. Цифровізація функціонує не як технічний канал, а як підхід до структурування взаємодії — від валідації фактів до стандартизації повідомлень.

Трансформація дипломатичної системи відбувалася паралельно і торкалася як засад формування політик, так і механізмів інтеграції до зовнішніх режимів. У дослідженні О. Меженської, С. Вовк і Л. Новоскольцевої дипломатична система описується як така, що інтегрує нормативний порядок, безпекову координацію та публічні комунікації (Меженська, Вовк & Новоскольцева, 2024). У цій логіці нова міжнародна ідентичність формується не як декларація, а як наслідок операційної узгодженості: повідомлення корелюють із внутрішніми реформами, а політика «інтеграції через спроможність» підтверджується практичними кроками. Через це зменшується невизначеність у відносинах, а довіра поступово трансформується у довгострокові домовленості.

Воєнний досвід змінив і семантику зовнішньої ідентичності: суспільна мобілізація, волонтерський рух і практики солідарної освіти створили ресурс довіри, який публічна дипломатія переводить у міжнародні гарантії. За І. Бехом, національна ідентичність у стані війни ґрунтується на етичних орієнтирах гідності й відповідальності, що посилює легітимність української позиції на переговорах і підсилює правові ініціативи (Бех, 2025). Таке ціннісне ядро — у поєднанні з процедурною дисципліною — формує уявлення про Україну як передбачуваного суб'єкта, здатного не лише звертатися по допомогу, а й пропонувати ефективні рішення в ширшому безпековому контексті. Через це відбувається поступовий перехід від статусу об'єкта зовнішньої політики до ролі центрального вузла європейської безпеки.

Реалізація «дипломатії стійкості» ґрунтується на трьох компонентах – фактологічній перевірці, багатоканальній комунікації та управлінні ризиками. Узгодженість зовнішніх повідомлень із внутрішніми процесами стає ключовим індикатором якості. У прикладному сенсі це означає регулярне підтвердження спроможності: від прозорого обігу фінансів до судових ініціатив у міжнародних юрисдикціях і координації оборонної підтримки. За Юрченком, підсумкова конфігурація дипломатії стійкості описується як «відповідальність у дії», де повторювані результати зменшують інформаційні асиметрії і перетворюють довіру на стабільний ресурс взаємодії (Юрченко, 2024). Отже, формується нова міжнародна ідентичність України – не через риторичні формули, а через послідовну практику, яка робить державу надійним і передбачуваним учасником системи безпеки.

Таким чином, дипломатія стійкості стає ключовим напрямом зовнішньої політики України, який поєднує військовий досвід, етичні принципи й комунікаційні інновації. Її зміст полягає не лише у протидії загрозам, а у створенні стабільних форматів взаємодії, що посилюють міжнародну ідентичність держави.

Список використаних джерел

- Бех, І. Д. (2025). Феномен української національної ідентичності у смислофункціональній динаміці: Наукова доповідь на методологічному семінарі «Стратегічні орієнтири та інноваційні практики утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану», 3 квітня 2025 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 7 (1), 1–4. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7109>.
- Меженська, О. В., Вовк, С. О. & Новоскольцева, Л. О. (2024) Українська дипломатія: від незалежності до сучасних викликів, *Вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія. Політологія*, 15 (39), 96–119. <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/politologia/article/view/303>.

- Павлюх, М. В., & Кушней, С. Р. (2022). Публічна дипломатія як тренд у сучасних політичних відносинах: процеси трансформації. *Політичне життя*, 4, 122–127. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2022.4.14>.
- Юрченко, О. (2024). Публічна дипломатія як форма міжнародних комунікацій, її роль у формуванні іміджу України. *Економіка та суспільство*, 64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-124>.

Леся Ільченко-Сюйва,

кандидатка наук з державного управління,
доцентка, доцентка кафедри

«Кієво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»,

ilchenko-syuyva@ukma.edu.ua,

<https://orcid.org/0000-0002-8433-562X>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИРОБЛЕННЯ СУСПІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Ретроспективний огляд постконфліктного відновлення країн у ХХ–ХХІ ст., проблеми повоєнного регулювання і відновлення (Шонфілд, 2025) набирають для України надзвичайної актуальності. З тим, вироблення суспільної політики зростання задля відновлення потенціалу, що базується на доказових фактах, має жорсткі часові і ресурсні обмеження (і потребує виважених підходів та інструментів до забезпечення результативності і ефективності суспільної політики в різних сферах).

Реалізація суспільної політики зростання є важливою ознакою розвитку та прогресу держав, що має на меті покращення рівня життя та здатність забезпечувати кращі можливості для своїх громадян (Moller & Wacker, 2024). Однією з концепцій, яка розглядалась як основа для формування суспільної політики розвитку в європейських країнах в повоєнні періоди, — концепція держави суспільного добробуту (або соціально-орієнтованої держави) (Романченко, 2019). У сучасних умовах і з урахуванням потреб України в повоєнному відновленні та особливостей її розвитку та можливостей доцільним видається розглядати підхід, що, на наш погляд, матиме вищі показники результативності та

ефективності, а саме – вироблення суспільної політики розвитку на основі концепції досліджень політики (*development studies*). Саме такий підхід дає можливість реалізувати та гармонізувати інтереси соціальної сфери, бізнесу та суспільного сектору, а також не оминати увагою екологічні та гуманітарні аспекти.

Відтак, для реалій відновлення України дослідження розвитку можуть бути важливими з кількох причин (Ільченко-Сюйва, 2025):

- Подолання бідності та нерівності, а також вже існуючих та нових соціальних змін. Бідність та нерівність посилилися через внутрішньо переміщених осіб та біженців. Переміщення призвело до втрати засобів до існування та доходів для багатьох сімей, а також до посилення тиску та навантаження на місцеві економічні екосистеми. Руйнування інфраструктури, що була спричинена бойовими діями, які призвели до широкомасштабного руйнування критично важливої інфраструктури, включаючи будинки, школи, медичні заклади та транспортні мережі. Це руйнування перешкоджає доступу до основних послуг та економічних можливостей, поглиблюючи рівень бідності в постраждалих районах. Зусилля з відновлення вимагають значних фінансових ресурсів, що перенаправляє кошти з інших соціальних програм. Інші економічні потрясіння – війна суттєво вплинула на економіку, торговельні шляхи та старі економічні та фінансові зв'язки України.
- Сприяння сталому розвитку. Ця складова підкреслює важливість сталого розвитку, допомагаючи суспільствам збалансувати економічне зростання із захистом навколишнього середовища, забезпечуючи доступність ресурсів для майбутніх поколінь. Деградація навколишнього середовища, спричинена військовою активністю, призвела до шкоди навколишньому середовищу, включаючи деградацію ґрунтів, забруднення води та знищення природних середовищ існування. Зосередження уваги на військових

зусиллях відвернуло увагу та ресурси від існуючої політики охорони навколишнього середовища.

Обидві вищезгадані проблеми суттєво потребуватимуть довгострокових планів відновлення та стійкості / резильєнтності. Зростає акцент на інтеграції сталого та резильєнтного розвитку в плани відновлення після завершення війни, зосереджуючись на відбудові соціальної, економічної, фінансової інфраструктури таким чином, щоб вона була стійкою та екологічно безпечною.

У свою чергу, це потребуватиме посилення процесу розробки доказової політики: дослідження розвитку надають розуміння, засноване на доказах, яке може допомогти урядам та організаціям у розробці ефективної та результативної політики, спрямованої на вирішення соціальних та економічних проблем, і тому уряд повинен переосмислити свою роль у залученні та співпраці з суспільством.

Дослідження розвитку можуть відігравати вирішальну роль у наданні раціональної та довідкової/експертної інформації для вироблення суспільної політики завдяки аналізу, заснованому на доказах. Ось кілька способів, якими дослідження розвитку сприяють цьому процесу:

- Прийняття рішень на основі даних: дослідження розвитку використовують ретельно продумані методи дослідження та аналіз даних для розробки політики, заснованої на доказах, а не покладаються на «попередній досвід» чи окремі світоглядні міркування. Цей підхід допомагає урядовцям приймати обґрунтовані рішення, які з більшою ймовірністю призведуть до позитивних результатів, а з тим матимуть вищу результативність і ефективність.
- Розуміння суспільних потреб: завдяки якісним та кількісним дослідженням дослідження розвитку допомагають визначити потреби та пріоритети різних заінтересованих груп. Це розуміння дозволяє урядам адаптувати політику, яка ефективно вирішує конкретні проблеми, з якими стикаються різні громади.

- Оцінка впливів суспільної політики: дослідження розвитку часто включають оцінку існуючої політики, оцінку її ефективності та результативності. Аналізуючи результати минулих втручань, уряди можуть вчитися на успіхах та невдачах, що призводить до покращення майбутніх політик та коригування існуючих.
- Спільні дослідження та вирішення складних питань: багато досліджень розвитку передбачають співпрацю між дослідниками, політиками та практиками. Такий спільний підхід може гарантувати, що отримані висновки є актуальними та мають можливість бути застосованими до реальних ситуацій, усуваючи розрив між теорією та практикою.
- Розвиток потенціалу: Дослідження розвитку часто містять рекомендації щодо розвитку навичок та можливостей державних службовців. Покращуючи можливості державних службовців у таких сферах, як аналіз даних та оцінка політики, уряди можуть підвищити свою здатність створювати та впроваджувати результативні та ефективні політики, що є надзвичайно важливим для повоєнної України.
- Сприяння прозорості та підзвітності: ґрунтуючи політику на доказах, дослідження розвитку сприяють прозорості та підзвітності в управлінні. Це може призвести до підвищення довіри громадськості та більшої залученості та участі громадян та бізнесів, оскільки матимуть можливість розуміти обґрунтованість дій уряду.

Список використаних джерел

- Романченко, В. (2019). Сучасна соціально-економічна модель держави загального добробуту. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-022-3-13>.
- Шонфілд, Е. (2025). *Повоєнна економіка. Історія європейських економічних див.* Наш Формат.

- Moller, L. C., Beyer, R. C. M. & Wacker, K. M. (2024). *Policies for economic growth: What can we learn from growth regressions?* <https://blogs.worldbank.org/en/developmenttalk/policies-for-economic-growth--what-can-we-learn-from-growth-regr>.
- Ilchenko-Syuyva, L., & Syuyva, E. (2025). *Post-War Inclusive Recovery of Ukraine: What is the Role for the Government in Building Up Public Welfare State?* NISPAcee. <https://www.nispa.org/conference/2025/paperdetail.php?p=6152&pid=2263>.

Ірина Тишко,
аспірантка кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
i.tyshko@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0008-1539-9890>

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ

У другій половині ХХ століття виникла потреба переосмислити соціальну структуру суспільства, що спричинило появу поняття «гендер». Воно увійшло в обіг соціально-гуманітарного знання як критична категорія. «Гендер» — це похідне поняття від слова стать, проте воно є не біологічною, а соціокультурною категорією. Гендер не формується при народженні, а конструюється соціально — залежно від культурного та історичного контексту (Марценюк, 2021). Словник гендерних термінів зазначає, що у 1958 році поняття «гендер» уперше використав психолог Роберт Столлер для пояснення соціокультурних особливостей фемінності та маскулінності.

Не варто ототожнювати статеворольовий та гендерний підхід, коли кожній статі відповідає «своя» роль і її повинні виконувати чоловік або жінка. Гендерна теорія критикує біологічний детермінізм: біологічні відмінності чоловіків та жінок не можуть виступати єдиним поясненням гендерних ролей, натомість такі відмінності не заперечуються. Гендерні студії мають у своїй основі соціально-конструктивістські методологічні засади. До основних положень цієї методології належить розуміння гендерних відносин як відносин влади, які містять нерівності, вбудовані в соціальні інститути. Також вона пояснює гендерну нерівність як нерівномірний розподіл ресурсів та влади, а відмінності між чоловіками й жінками мають значно ширший характер, ніж біологіч-

ний. Досягнення гендерної рівності, яка інтерпретується як форма соціальної справедливості, може бути подолане через трансформацію інституційних практик та запровадження принципу рівних прав і можливостей (Марценюк, 2017). Гендерний підхід — це підхід, що базується на врахуванні різних потреб та ситуацій, в яких опиняються жінки та чоловіки через свої соціальні ролі (Марценюк, 2021). Що стосується гендерного підходу у феміністській теорії міжнародних відносин, то він постає варіантом стратифікаційного підходу, у якому перебуває теза про нерівний розподіл ресурсів за ознакою «приписаної» статі. Він охоплює аналіз відносин панування та підпорядкування, виключення чи визнання людей, яких суспільство відносить до різних статей (Климчук, 2013).

Гендерний підхід дозволив критично оцінити чимало академічних дисциплін — від літератури та історії до психології. За останні десятиліття він став частиною такої дисципліни, як міжнародні відносини, які тривалий час залишалися найбільш нечутливими для гендерних підходів (Goldstein, 2003, pp. 105–106). Така парадигма була сформована під впливом двох чинників. Зокрема, до 1980-х років теоретична база дисципліни з міжнародних відносин мала риси андроцентричності та гендерної нейтральності. Переважала наукова думка про те, що гендерні питання не пов'язані з національною безпекою та зовнішньою політикою держав. Також теоретикині та теоретики другої хвилі фемінізму не приділяли достатньої уваги осмисленню міжнародних відносин з гендерної перспективи. Згодом «гендер» став центральною аналітичною категорією феміністських досліджень зовнішньої політики. Нині гендерні дослідження охоплюють різні напрями, проте об'єднавчим для них усіх є усвідомлення того, що гендер має значення для розуміння того, як функціонують міжнародні відносини, особливо що стосується війни та національної безпеки. Феміністські дослідження артикулюють андроцентризм

у науковій думці щодо міжнародних відносин, який прихований за універсалізмом та нейтральністю. До прикладу, феміністські дослідження підкреслюють, що засадничі положення реалізму, особливо суверенітету та анархії, відображають способи чоловічої взаємодії та їхнього розуміння світу. У цьому контексті підходи реалізму допускають лише участь чоловіків під час обговорення питань зовнішньої політики, прийняття рішень щодо державного суверенітету або використання військової сили (Goldstein, 2003, p. 106).

Участь і роль жінок у міжнародній політиці стали приводом для чергових дебатів між представниками і представницями класичних теорій міжнародних відносин та прихильниками і прихильницями феміністських підходів. Це також спричинило інтеграцію до дослідницького фокусу таких питань, як права людини, проблеми бідності, міграції та охорони здоров'я. Переоцінка традиційної епістемологічної та онтологічної бази міжнародних відносин стала фундаментальною для формування нової наукової парадигми (Климчук, 2016).

Практична реалізація гендерного підходу у зовнішній політиці полягає в імплементації гендерної перспективи у формування, реалізацію та оцінку зовнішньої політики (Aggestam & True, 2020). Концепція репрезентує низку напрямків, які стосуються, зокрема, застосування політичного підходу, такого, як «гендерний мейнстримінг». Він робить ключовим просування гендерної рівності та прав жінок у сферах безпеки й оборони, економічного розвитку, торгівлі, допомоги та гуманітарної політики на всіх рівнях ухвалення зовнішньополітичних рішень. Наступний напрямок — це формування та реалізація міжнародної допомоги розвитку, яка спрямована на подолання гендерної нерівності та має на меті трансформувати гендерні відносини. Також варто відзначити вагомий акцент цієї концепції на закріпленні зв'язку безпеки та прав жінок, що має наслідком державну стабільність та міжнародну безпеку. Це увиразнюється завдяки дотриманню та реалізації національних планів дій порядку денного ООН

«Жінки. Мир. Безпека». І насамкінець — це застосування законодавчих та інституційних механізмів, спрямованих на досягнення гендерної рівності. До прикладу, призначення глобальних послів і посолок із питань розширення прав і можливостей жінок та дівчат або формування зобов'язань щодо адвокатування жіночого лідерства у зовнішньополітичній сфері з метою досягнення гендерної рівності (Aggestam & True, 2020)

Отже, слід розуміти, що застосування «гендеру» як аналітичної категорії стало важливим кроком для переосмислення владних відносин у суспільстві та сприяло виявленню соціально сконструйованої нерівності. Гендерний підхід в міжнародних відносинах спровокував переоцінку традиційної епістемологічної та онтологічної бази, що стало приводом до формування нової наукової парадигми. Крім того, гендерний підхід розширив фокус уваги до прав людини, проблеми бідності, міграції та охорони здоров'я.

У практичному сенсі гендерний підхід поступово інтегрується у зовнішню політику держав через політику гендерного мейнстримінгу, орієнтації зовнішньої допомоги на трансформування суспільних відносин, розбудову інституційних механізмів для забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків та паритетної участі у прийнятті рішень. Таким чином, гендерний підхід не лише розширює теоретичну перспективу осмислення міжнародних відносин, а й трансформує їх з пріоритетом на соціальну рівність та інклюзивність.

Список використаних джерел

- Климчук, І. (2016). Особливості гендерного підходу в теорії міжнародних відносин. *Молодий вчений*, 7 (34), 493–497.
- Климчук, І. (2013). Історія формування феміністського напрямку в теорії міжнародних відносин. *Грані*, 11, 124–130.

- Марценюк, Т. (2021). Гендерна рівність та недискримінація на практиці. Комора.
- Марценюк, Т. (2017). Гендер для всіх: Виклик стереотипам. Основи.
- Шевченко, З. (2016). Словник гендерних термінів. Чабаненко Ю.
- Aggestam, K., & True, J. (2020). Gendering Foreign Policy: A Comparative Framework for Analysis. *Foreign Policy Analysis*, 16 (2), 143–162. <https://doi.org/10.1093/fpa/orz026>.
- Goldstein, J. (2003). *International Relations* (5th Ed.). Longman.

Олександр Кілієвич,
доцент, доцент кафедри
«Кієво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
o.kiliievych@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-3418-5464>

ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБЛЕННЯ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Широкомасштабна війна змінила умови, в яких формується і реалізується політика в Україні — систему врядування, інституції і середовище політики.

Public governance, врядування — це система інститутів і процесів, взаємодій, через які формується, реалізується та контролюється політика; це своєрідна рамка, яка спрямовує процеси вироблення політики. *Public policy* (державна і місцева політика) — це курс дій органів влади, що спрямований на вирішення суспільних проблем за допомогою конкретних механізмів, інструментів, програм; політика зосереджується на змісті (що саме робиться і навіщо) в рамках циклу політики — від формулювання проблеми до оцінювання результатів.

Широкомасштабна війна і запровадження воєнного стану призвели до інституційних змін як правил гри, за якими виробляється політика. У зв'язку із введенням у 2022 р. правового режиму воєнного стану (Верховна Рада України, 2015) відбулася централізація влади та системи прийняття рішень. Для швидкого реагування влада надала військовим адміністраціям (Президент України, 2022) і центральним органам влади широкі повноваження — координація мобілізації, безпека, логістика, контроль над критичною інфраструктурою;

це часто тимчасово звужує звичайні процедури місцевого самоврядування. Відбувається скорочення горизонтальної координації, зменшується можливість широких консультацій, міжвідомчих узгоджень і громадських обговорень.

Пріоритетом стає національна безпека, домінують безпекові і оборонні цілі. Запроваджуються тимчасові механізми прискореного бюджетування (екстрені закупівлі, пріоритети оборони й гуманітарної допомоги). З іншого боку, це створює ризики для прозорості та контролю; питання монетарної незалежності НБУ й суперечності з нормами ЄС були зафіксовані у відповідних звітах, зокрема (European Commission, 2024). Відбуваються правові зміни та тимчасові обмеження, що змінюють адміністративні процедури. Відбувається прискорена цифровізація, війна фактично стимулювала цифрові сервіси. Посилюється роль міжнародних донорів.

Війна змінила зовнішнє й внутрішнє середовище політики: значна фізична шкода інфраструктурі, масові переміщення населення, фіскальні шоки, підвищена роль безпеки у всіх владних рішеннях і посилена зовнішня залежність від донорської допомоги та міжнародних інституцій.

При виробленні політики змінюються і зростають вимоги до стійкості, стабільності, сталості та адаптивності політики. Стойкість (*resilience*) – здатність системи витримувати шоки (наприклад, енергетична стійкість через диверсифікацію постачань та укріплення мереж). Стабільність – підтримка системи державних послуг, зокрема, з урахуванням можливих уражень інфраструктури. Питання забезпечення сталості політики (*sustainability*) значною мірою відсувається на період повоєнного відновлення – інтеграція зелених стандартів у відбудову, енергоефективність будівництва та використання циклічних матеріалів. Адаптивність системи (зокрема, при виробленні політики) відноситься до її здатності адаптуватися до нових умов, викликів або середовища, має вирішальне значення для забезпе-

чення виживання, безпеки та майбутнього розвитку нації, адже і воєнний стан, і повоєнне відновлення становлять надзвичайні виклики, що вимагають швидких змін, гнучких стратегій і резильєнтних (стійких) структур в екосистемі політики.

Суттєво зростає роль стратегічних комунікацій при формуванні і реалізації політики. У широкому розумінні стратегічна комунікація — це цілеспрямоване використання комунікації для досягнення конкретної мети організації. Більш конкретне визначення наведено в «Стратегії інформаційної безпеки» (Президент України, 2021). Мета таких комунікацій — формувати довіру населення, координувати дії, протидіяти дезінформації, мобілізувати внутрішні й зовнішні ресурси.

Вироблення зовнішньої політики в умовах війни та повоєнного відновлення набуває нового змісту, адже поєднує традиційні інструменти дипломатії із механізмами кризового врядування, безпекового реагування та стратегічних комунікацій. Зовнішня політика України в умовах війни й повоєнного періоду характеризується динамічною адаптацією і переорієнтацією на безпекові та інтеграційні пріоритети. В умовах воєнного стану пріоритети зовнішньої політики України зміщуються від класичного міждержавного партнерства до забезпечення виживання держави, міжнародної легітимності її дій, консолідації союзників і формування нової архітектури безпеки. Після завершення активної фази війни зовнішня політика трансформується у напрямі побудови стійких і сталих міжнародних відносин, економічної інтеграції, відновлення інвестиційної довіри та зміцнення міжнародного іміджу України як відповідального й прогнозованого дієвця.

Отже, результативне поєднання принципів належного врядування із завданнями зовнішньої політики визначатиме не лише міжнародний статус України, але й її місце у майбутній європейській і глобальній системі безпеки.

Список використаних джерел

- Верховна Рада України. (2015, 12 травня). Закон України № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
- Президент України. (2021, 28 грудня). Указ № 685/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року Про Стратегію інформаційної безпеки». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.
- Президент України. (2022, 24 лютого). Указ № 68/2022 «Про утворення військових адміністрацій». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>.
- European Commission. (2024, October 30). *Commission staff working document: Ukraine 2024 report. Accompanying the document “Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: 2024 Communication on EU enlargement policy”* (SWD(2024) 699 final). https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en?filename=Ukraine+Report+2024.pdf.

Уляна Грабовська,
бакалавриня кафедри
«Кієво-Могиллянська школа врядування імені Андрія Мелешевича»,
Національний університет «Кієво-Могиллянська академія»
u.hrabovska@ukma.edu.ua

Олексій Третяков-Гродзевич,
науковий керівник,
старший викладач кафедри
«Кієво-Могиллянська школа врядування імені Андрія Мелешевича»,
Національний університет «Кієво-Могиллянська академія»
o.tretiakov-hrodzevych@ukma.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ВІЗІЇ ПРИ СТРАТЕГІЧНОМУ ПЛАНУВАННІ РОЗВИТКУ МІСТА

Розвиток сучасного міста значною мірою залежить від чіткого розуміння, куди рухається та де хоче опинитися громада у майбутньому. Важливо, що такі бажання мають формувати спільно жителі, профільні експерти, представники бізнесу, місцева влада, а закріплювати такі бачення — у візії території. Досі не існує єдиного чітко визначеного механізму формування візії розвитку території, тоді як такий етап є обов'язковим та необхідним елементом при плануванні розвитку території, розробленні стратегічних документів громади, зокрема стратегій розвитку. За даними Моніторингу стану розроблення та затвердження стратегічних документів, проведеного Міністерством відновлення, на кінець 2023 року 91 %, або 1314 територіальних громад України, вже завершили або перебувають у процесі стратегічного планування (Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, 2024).

Через виїзд жителів за кордон, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб у громадах, високу смертність, низьку народжуваність відбулась суттєва зміна структури та чисельності населення. Інші зовнішні та внутрішні чинники, з якими стикається Україна зараз, тільки посилюють необхідність громад переглянути свій напрямок руху – візії, а за потреби оновити їх відповідно до потреб «нових» жителів громади. Зміни до Закону України «Про засади державної регіональної політики» (2022) передбачають, що «з метою планування розвитку територіальних громад (крім міст Києва та Севастополя) сільські, селищні, міські ради затверджують стратегії розвитку територіальних громад» (ст. 11-1). Проекти стратегій розвитку територіальних громад розробляються з урахуванням пріоритетів, визначених Державною стратегією регіонального розвитку України (ДСРР) та відповідними регіональними стратегіями розвитку. Чинна ДСРР розрахована на період до 2027 року. Це означає, що при розробці нової стратегії на державному рівні регіони та громади повинні переглянути свої стратегії на відповідність до державних напрямів розвитку. Чітко сформульована і правильно сформована візія є необхідною, оскільки: 1) вказує напрямок для формування політик (policy) місцевої влади; 2) відображає інтереси теперішніх і майбутніх жителів; 3) є необхідною для документів, які в свою чергу є обов'язковими для громад (стратегії розвитку, статuti (обов'язкові з 2027)); 4) сприяє розвитку громади.

Проаналізовано досвід розробки візії чотирьох українських міст: умовно безпечний тил – Луцьк (Urban Vision Lutsk, 2023); небезпечна зона та часті обстріли – Охтирка (Urban Reform, 2023), Шостка (Urban Reform, 2025); повна тимчасова окупація та значні руйнування – Маріуполь (Mariupol Reborn, 2023). Спільним для цих досвідів є схожа структура етапів формування візії. Одна частина процесу виділена дня загального збору даних, а інша – для їх ретельного аналізу, обговорення та формування візії. Наскрізним для

обох етапів є принцип широкого залучення жителів громади: людей старшого віку, молоді, дітей, місцевої влади, представників бізнесу та громадського сектору, експертів. Відмінним є методи залучення громадськості. Наприклад, в одних містах активно використовували громадські обговорення, онлайн-платформи, воркшопи, але не метод фокус-груп (Луцьк, Маріуполь), в інших — проводили польові дослідження, SWOT-аналіз, глибинні інтерв'ю, але не організовували громадські обговорення. Практика розробки та перегляду стратегічного бачення розвитку міст в іноземних громадах розпочалась значно раніше, порівняно з українськими. Наприклад, подібні підходи впроваджували у 2011 році у Ванкувері, 2013 році в Берліні, 2016 році в Берлінгтоні, 2017 році в Лондоні. Спільним у досвіді українських та іноземних міст є: використання data-based підходу, широке залучення громадян під час збору інформації, обговорення документів із ключовими стейкхолдерами та врахування їхніх пропозицій.

Процес розробки якісної візії міста чи громади зазвичай є ресурсозатратним. Необхідні багато даних, час, гроші, фахівці, а найважливіше — зацікавлені особи у її формуванні. Викликами, з якими може зіштовхнутись місто під час перегляду стратегічного бачення, є: 1) відсутність ініціативи; 2) відсутність даних та/або статистики; 3) брак ресурсів; 4) труднощі з активізацією громади; 5) питання розробки документа для міста чи для всієї громади; 6) невизначеність майбутнього; 7) конфлікт інтересів.

Нижче наведено запропонований авторкою алгоритм розробки візії міста.

- Крок 1. Стати ініціатором розробки візії. Ініціатива є важливою не лише як прояв управлінської волі або політичного рішення, але і як інструмент мобілізації ресурсів, залучення громадськості та забезпечення підтримки з боку ключових стейкхолдерів.

Результат: місцева влада готова розпочати процес формування візії міста.

- Крок 2. Створити робочу групу. Формується та затверджується органом місцевого самоврядування. Рекомендації щодо складу групи: аналітики, соціологи, експерти з аналізу даних, прогнозування, стратегування; галузеві експерти (урбаністи, екологи, економісти, маркетологи); менеджери проектів; партнери, інвестори; представники ГО різних сфер (культура, безбар'єрність, молодь, екологія). Результат: створена робоча група.
- Крок 3. Сформуувати і затвердити план розробки візії. Етап передбачає активну співпрацю усіх учасників робочої групи, перегляд ідей та пропозицій, пошук найкращих варіантів. На цій стадії розглядаються досвіди інших міст та громад, вибираються найкращі практики, готуються варіанти розроблення візії, визначається рівень візії: усієї громади чи лише міста, обираються методи залучення громадськості.
Результат: затвердження плану розробки візії міста.
- Крок 4. Зібрати дані. Рекомендовано зібрати дані про такі особливості громади: економічні, соціально демографічні, історичні, природні, культурні, урбаністичні та інші.
Результат: збір даних, їх аналіз, структурування, висвітлення результатів в окремому документі.
- Крок 5. Визначити ключові напрямки та пріоритети розвитку громади. На основі зібраних даних робоча група спільно з експертами повинна визначити пріоритетні напрями розвитку громади, перспективні сфери та найбільший проблемні точки для їх покращення.
Результат: чітко визначені пріоритетні напрями розвитку, детальний опис стану пріоритетних напрямків в майбутньому.
- Крок 6. Обговорення напрацювань з громадськістю. Слід презентувати попередні напрацювання громадськості та забезпечити можливість запропонувати власні ідеї та побажання, висловити ставлення. Можна скористатися онлайн-платформами, електронними чи паперовими

зверненнями, провести опитування. Результат: збір пропозицій, думок, ідей жителів щодо попереднього формування стратегічного бачення розвитку території.

- Крок 7. Перегляд документа з урахуванням думок.
Результат: внесення змін до візії або відхилення пропозицій.
- Крок 8. Визначення ключових показників та принципів моніторингу. Слід передбачити, за якими критеріями відбуватиметься подальший моніторинг імплементації візії, можна визначити критерії перегляду стратегічного бачення на відповідність умовам навколишнього середовища. Результат: перелік показників, за якими визначається результативність імплементації візії, за потреби — перелік умов перегляду сформованої візії.
- Крок 9. Офіційне затвердження візії та публічна презентація. Коли всю інформацію зібрано, думки та пропозиції враховано, слід структурувати дані у відповідний документ, в якому описати процес формування візії.
Результат: сформульована в 1–2 реченнях візія розвитку території, розроблений та опублікований документ візії розвитку міста/громади.

Список використаних джерел

- Верховна Рада України. (2022). Закон України «Про засади державної регіональної політики». Відомості Верховної Ради України, 13, ст. 90. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
- Кабінет Міністрів України. (2020, 5 серпня). Постанова № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.
- Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. (2024, 8 березня). Понад 90 % громад розробляють або вже затвердили стратегічні документи розвитку. <https://mtu.gov.ua/news/35390.html>.

- Mariupol Reborn. (2023). Відродження Маріуполя: План швидкого відновлення. Крок за кроком. *Mariupol Reborn: Fast Recovery Plan. Step by Step*. <https://www.remariupol.com/fast-recovery-plan>.
- Urban Reform. (2023). Охтирка: урбан-візія. <https://okhtyrka.in/7/>.
- Urban Reform. (2025). Дослідження Шостки та громади. <https://shostka.in.ua/research/>.
- Urban Vision Lutsk. (2023). *Urban Vision Lutsk*. <https://uvl.algorytm.ngo/#about>.

Марія Власова,

бакалаврня кафедри
«Кієво-Могиллянська школа врядування імені Андрія Мелешевича»,
Національний університет «Кієво-Могиллянська академія»
m.vlasova@ukma.edu.ua

Владислав Мірошниченко,

науковий керівник,
старший викладач кафедри
«Кієво-Могиллянська школа врядування імені Андрія Мелешевича»,
Національний університет «Кієво-Могиллянська академія»

КОГНІТИВНА ДЕОКУПАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Від початку російсько-української війни Україна зіштовхується з масштабним викликом — тимчасовою окупацією частини своїх територій. Це передбачає не лише звільнення територій та людей, а й розроблення результативної політики їхньої подальшої реінтеграції. Розробка таких політик має відбуватися ще до моменту деокупації, адже процес повернення територій потребує завчасної підготовки. В останні роки держава зробила важливі кроки у цьому напрямі: ухвалено Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, Стратегію когнітивної деокупації Криму, а також Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

Разом із тим, поняття когнітивної деокупації залишається новим і використовується лише в одній стратегії, що зумовлює потребу в його теоретичному осмисленні та практичному наповненні. У дослідженні я маю на меті проаналізувати

сутність і роль когнітивної деокупації як інструменту реінтеграції та визначити основні напрями її реалізації.

Поняття «когнітивна деокупація» визначене у Стратегії когнітивної деокупації Криму, розробленій Представництвом Президента України в АР Крим. Відповідно до документа, «когнітивна деокупація – це комплекс стратегічних, оперативних і тактичних заходів, спрямованих на адаптацію цінностей та світогляду населення до умов відновлення українського суверенітету, подолання наслідків пропаганди та формування проукраїнського суспільного мислення» (Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим, 2023). Зміст цього поняття пов'язаний зі спорідненими термінами. До прикладу, когнітивна деколонізація, за Ретою Марутян, означає звільнення свідомості від імперських наративів (Лавришин, 2024). Нгугі ва Тхіонго тлумачить деколонізацію свідомості як відмову від нав'язаних колоніальних моделей через повернення до власної мови та культури (Thiong'o, 1989). Отже, ці процеси мають спільну мету: звільнення свідомості від колоніальних і пропагандистських впливів. Проте когнітивна деокупація має більш прикладний характер, адже спрямована на практичну реінтеграцію людей у суспільно-політичний простір України.

Формування політики когнітивної деокупації здійснюється в межах ширшої державної стратегії. Її нормативну основу становить Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», який визначає статус таких територій та гарантує права громадян (Верховна Рада України, 2014). Закон заклав базові принципи підтримки зв'язку з громадянами через освітні та інформаційні механізми.

Наступним документом стала Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя. Вона визначає дипломатичні, культурні, інформаційні та соціально-економічні напрями політики повернення (Президент України, 2021). У Стратегії акцентується на необ-

хідності протидії російській пропаганді та підтримці української ідентичності.

Безпосередньо поняття «когнітивна деокупація» системно закріплено у Стратегії когнітивної деокупації Криму. Документ сформулював п'ять базових принципів: захист прав людини, рівності та гідності; впровадження правосуддя перехідного періоду; інклюзивність і прозорість процесів; гармонізація міжетнічних і міжрелігійних відносин; євроінтеграційний курс (Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим, 2023). Ці принципи свідчать, що когнітивна деокупація є комплексною трансформацією суспільної свідомості, спрямованою на відновлення довіри до держави. Водночас, попри наявність концепцій, практичні механізми залишаються на етапі формування. Станом на 2025 рік не затверджено офіційного плану заходів виконання Стратегії, що свідчить про необхідність переходу від декларацій до імплементації.

Світовий досвід показує, що подолання наслідків окупації потребує глибокої когнітивної трансформації суспільства. Прикладом є досвід Німеччини, яка мала досвід декомунізації після об'єднання у 1990 році. Водночас цей кейс є прикладом неврахування психологічного аспекту: східним німцям нав'язувалась думка про їхнє минуле як суцільно негативне, що призвело до почуття меншовартості та політичного розколу (Ваннек, 2020).

Практичний інтерес становить також досвід Руанди, яка після геноциду 1994 року впровадила політику національної єдності та примирення. Уряд заборонив використання етнічних ідентифікаторів в офіційних документах та запровадив освітні програми, спрямовані на виховання молоді в дусі миру, толерантності та спільної історії, що допомогло подолати розділення суспільства (Семчинський, 2021).

До сильних сторін політики когнітивної деокупації належить наявність стратегічних документів і підтримка суспільства, до слабких — відсутність координації та кадровий дефі-

цит. Можливості полягають у міжнародному партнерстві, тоді як загрози пов'язані з продовженням дезінформаційного впливу РФ та низькою довірою до інституцій.

На основі цих тверджень сформульовано практичні рекомендації для подальшої розробки політики:

- Освітні програми. Впровадження державних програм медіаграмотності та критичного мислення.
- Підтримка мови та культури. Розробка програм з популяризації української мови та культури на деокупованих територіях.
- Підготовка людського капіталу. Інвестування у підготовку фахівців із соціальної психології та постконфліктного менеджменту.

Результативна реалізація політики когнітивної деокупації потребує синергії з інформаційною, освітньою, культурною та безпековою політиками. Лише міжгалузевий підхід здатен забезпечити сталу реінтеграцію. Когнітивна деокупація постає як ключовий елемент сучасної політики реінтеграції. Її сутність полягає у відновленні зв'язку громадян із національним ідентифікаційним простором та формуванні ціннісної спільності на основі демократичних принципів і європейського вибору.

У перспективі когнітивна деокупація має стати невід'ємною частиною комплексної державної політики. Її результативність визначатиметься здатністю держави забезпечити єдність суспільства, справедливість перехідного періоду та збереження національної ідентичності в умовах післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

Ваннек, Л. (2020, 3 жовтня). Німеччина 30 років разом. Але чому там досі є «східняки» й «західняки». Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/trydtsyat'-rokiv-vozz-yednannya-nimechchyny/30864996.html>.

- Лавришин, Ю. (2024, 2 квітня). Когнітивна деколонізація: боротьба за свідомість за допомогою культури та релігії. detector.media.<https://detector.media/infospace/article/224923/2024-04-02-kognityvna-dekolonizatsiya-borotba-za-svidomist-za-dopomogoyu-kultury-ta-religii/>.
- Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим. (2023). Стратегія когнітивної деокупації Криму. <https://ppu.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/Stratehiia-kohnityvnoi-deokupatsii.pdf>.
- Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. (2014). Закон України № 1207-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя». (2021). Указ Президента України № 117/2021. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117/2021#Text>.
- Семчинський, К. В. (2021). Особливості постконфліктного примирення і розбудови миру в руанді. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 8, 76–84. <https://doi.org/10.31866/2616-745x.8.2021.249020>.
- Thiong'o, N. W. (1989). *Decolonising the mind*. James Currey Ltd. https://docdrop.org/ocr/download/Ngugi_DecolonizingCh1-v26wf_ocr.pdf.

Олександр Краєв,
старший викладач кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
o.kraiev@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4998-8614>

КРИЗА КОНСЕРВАТИВНОГО РУХУ В США ВНАСЛІДОК ЗРОСТАННЯ MAGA-РЕСПУБЛІКАНЦІВ

Незважаючи на тотальну перемогу в межах виборчого циклу 2024 року, Республіканська партія на даному етапі своєї історії переживає процеси внутрішньої трансформації через наявну ідеологічну кризу. Лідерство Дональда Трампа хоча і привело партію двічі до трайфекти (перемоги в межах виборчого циклу і в президентських виборах, і в Палаті представників, і в Сенаті), проте також поставило під питання ідеологічну основу «старої доброї партії». Класичний консерватизм, який був притаманний партії після виборчого циклу 1980 року і вже став своєю політичною візитівкою республіканців, наразі знаходить все менше і менше підтримки серед істеблішменту партії — особиста прихильність Дональда Трампа до конкретного політика та підтримка його передвиборчої номінації та/або програми стає ключовим фактором успіху під час виборчих перегонів. Таким чином абсолютно логічно постає питання не лише про ідеологію MAGA (Make America Great Again) як нову основу партійної ідентичності республіканців, але і про майбутнє консервативного руху в Америці.

Варто зазначити, що ще в 2015–2016 роках далеко не всі лідери консервативного руху підтримали номінацію Трампа та його президентську кампанію. Тоді у медіа існувала популярна характеристика голосування за Трампа «із затиснутим носом» — так чи інак, але він може принести перемогу партії,

тому ставлення до нього є вторинним перед політичним інтересами партії (часто цю цитату приписують колишньому губернатору штату Нью-Джерсі Крісу Крісті, проте встановити авторство наразі не вдалося). Превалювання політичного інтересу над ідеологічною підтримкою підтверджується також тим фактом, що для самого кандидата Трампа консервативні політики також були частиною проблеми, яку він намагався вирішити; вони були частиною того «провального і слабкого істеблшменту», з яким він обіцяв боротися на посаді (Borowitz, 2021). Проте саме роль центрального уряду — на чолі із самим президентом Трампом — стала однією з причин розходження Трампа із класичними консерваторами, адже в розумінні багатьох лідерів думок консервативної правіці збільшення повноважень федерального уряду та його централізація довкола президента є ознакою так званого «великого уряду», який більш схильний наступати на індивідуальні та місцеві групові свободи (Шапіро, 2021, с. 73).

По суті, рух MAGA під керівництвом Трампа плавно відійшов від спільних коренів із новими консерваторами та утворили власне бачення ключових ідеологем, таких як патріотизм, релігійність, ізоляціонізм і співвідношення держави та особистих прав (DeMuth, 2019). Втрата спільної основи між консервативними республіканцями та MAGA-республіканцями створює основи не лише для ідеологічного розходження всередині партії, а й для політичного розколу. В цьому контексті достатньо іронічно читати наступне у Бена Шапіро, який і з відомого фаната Трампа перемістився протягом 2020–2025 рр. в табір його активних опонентів: «Перш ніж передати зброю в руки уряду, необхідно ретельно обдумати, що станеться, коли ваш політичний опонент триматиме вас на мушці» (Шапіро, 2021, с. 39), бо саме в такій ситуації наразі опинилася значна частина і республіканського істеблшменту, і республіканських виборців — власне їхній республіканський уряд тримає на мушці їхні голоси та політичні афіліації в цілях власного посилення та політичного прибутку.

Список використаних джерел

- Шапіро, Бен. (2021). *Як зруйнувати Америку за три прості кроки* (Пер. з англ. Геннадій Шпак). Наш Формат.
- Borowitz, Andy. (2021). *Trump Calls Bush Ungrateful: "I Kept Him from Being the Worst President in History"*. The New Yorker. <https://www.newyorker.com/humor/borowitz-report/trump-calls-bush-ungrateful-i-kept-him-from-being-the-worst-president-in-history>.
- DeMuth, Christopher. (2019). *Trumpism, Nationalism, and Conservatism. Reshaping the Right*. Claremont Review of Books. <https://claremontreviewofbooks.com/trumpism-nationalism-and-conservatism/>.

Кирило Сидорчук,

*аспірант, старший викладач кафедри
«Кієво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
kh.sydorчук@ukma.edu.ua,
<https://orcid.org/0009-0003-6158-7140>*

ІНСТИТУЦІЙНА ФРАГМЕНТАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В БОСНІЇ ТА ГЕРЦЕГОВИНІ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПОСТКОНФЛІКТНОГО СУСПІЛЬСТВА

У постконфліктних суспільствах, які зазнали масових та системних порушень прав людини, освіта слугує не лише інструментом поширення знань: вона стає майданчиком, де вирішується, яким буде майбутнє суспільства. Саме школи й університети формують погляд країни на власне минуле, визначають сприйняття легітимності політичної влади, закладають фундамент національної єдності та соціальної згуртованості. Однак ці ж інституції можуть закріплювати травматичний досвід, впроваджуючи конфліктні наративи у свідомість наступних поколінь.

Приклад Республіки Боснія і Герцеговина (БіГ) — показовий приклад двоїстості такої освітньої політики. По завершенні війни 1992–1995 років міжнародні організації та місцеві еліти наголошували на необхідності реформування освіти, заснованої на принципах примирення і плюралізму. Проте Дейтонські угоди фактично законсервували фрагментацію країни, створивши конституційний лад, заснований на принципі етнічного поділу влади. Ця структура безпосередньо відбилася в системі освіти: на території БіГ де-факто функціонують три паралельні освітні системи — сербська у Республіці Сербській, хорватська та босняцька у Федерації БіГ. Кожна з цих систем має власні навчальні плани, підручники,

методики викладання та адміністративні структури, орієнтовані відповідно на освітні стандарти Сербії, Хорватії або Федерації БіГ.

Найвиразнішим проявом цієї фрагментації є феномен «двох шкіл під одним дахом», коли діти різних етнічних груп фізично перебувають в одній будівлі, але навчаються окремо, за різними програмами, мають різні входи та педагогічний персонал. Станом на 2018 рік в Федерації БіГ функціонувало 56 таких сегрегованих шкіл, охоплюючи понад 50 000 учнів (OSCE, 2018).

Аналіз навчальних матеріалів виявляє глибокі розбіжності у трактуванні спільного минулого, особливо подій 1990-х років. Босняцькі підручники акцентують увагу на «сербській агресії» та масових злочинах проти босняцького населення, включно з геноцидом у Сребрениці 1995 року. Хорватські наративи зосереджуються на боротьбі хорватського народу за національне самовизначення. Сербські посібники схильні трактувати конфлікт як «громадянську війну», применшуючи або навіть заперечуючи системний характер злочинів, скоєних сербськими військовими формуваннями (Kovač, 2024).

Дослідження показують, що етнічно сегреговані освітні простори відтворюють і закріплюють розшарування в соціумі. Опитування учнів у БіГ засвідчують високий рівень недовіри між етнічними групами, обмежені міжетнічні контакти поза школою та слабку готовність до співпраці у спільних проектах (OSCE, 2018). Освітня сегрегація сприяє формуванню паралельних соціальних реальностей, у яких представники різних етнічних груп мають мінімальні можливості для взаємодії, розвитку емпатії та критичного осмислення альтернативних точок зору.

Міжнародні організації, зокрема ОБСЄ та Рада Європи, протягом останніх двох десятиліть реалізують численні програми, спрямовані на подолання освітньої фрагментації.

Ці ініціативи включають розробку спільних навчальних модулів, тренінги з мультиперспективного викладання історії, програми обміну між школами та впровадження стандартів прав людини в освітній процес. Проте ефективність таких інтервенцій здебільшого обмежується локальним рівнем і залежить від готовності місцевої влади та педагогічних колективів до змін. У регіонах із високою етнічною гомогенністю та сильними націоналістичними політичними силами опір десегрегації зберігає стійкий характер (OSCE, 2018; Perry, 2003).

Водночас децентралізована структура управління освітою є ключовою перешкодою для трансформації освітньої системи. Відсутність загальнодержавного міністерства освіти та підпорядкування шкіл регіональним владам унеможливорює впровадження єдиних стандартів і координованої політики примирення. Спроби міжнародних акторів впливати на зміст навчальних програм часто сприймаються місцевими елітами як втручання у внутрішні справи та зазіхання на національну ідентичність (Perry, 2003).

Досвід Боснії та Герцеговини є особливо значущим для України, коли йдеться про майбутню повоєнну відбудову та повернення тимчасово окупованих територій. Війна в Україні характеризується іншою природою конфлікту — не міжетнічним протистоянням, а збройною агресією Російської Федерації та наслідками багаторічної російської пропаганди на окремих територіях. Однак, попри різницю у причинах, освітні виклики після війни будуть схожими: необхідність деконструкції конфліктних наративів, подолання травматичного досвіду, формування спільної основи для співіснування різних груп населення. Мільйони українців набули статусу шукачів притулку за межами України або внутрішньо переміщених осіб; значна їхня частка пережила окупацію, втрату близьких, руйнування домівок, тортури чи полон. Подібно до ситуації в БіГ після 1995 року, суспільство постане фрагмен-

тованим війною, що вимагатиме інституцій – насамперед освітніх – здатних ефективно опрацьовувати колективну травму.

Без системної роботи з документацією злочинів, меморіалізацією і включенням об'єктивного нарративу в освіту, можуть сформуватися взаємозаперечні регіональні історичні пам'яті, як це сталося в БіГ (наприклад, різне трактування облоги Сараєва чи геноциду в Сребрениці).

Водночас, у повоєнний період, ймовірно, посиляться спроби інструменталізувати освіту для консолідації патріотично забарвленого чи «єдиноправильного» бачення історії. Слід відмежувати канонічну інтерпретацію, побудовану на національному героїзмі, від інтегративного нарративу, який визнає правду, множинність травматичних досвідів усіх національних та соціальних груп. Без надійних процедурних гарантій та етичних стандартів це загрожує не подоланням колективної травми, а нав'язуванням монолітного дискурсу, який маргіналізує альтернативні погляди та нівелює складність індивідуальних воєнних досвідів.

Список використаних джерел

- Hadžić, F. (2022). Educational segregation and discrimination in Bosnia and Herzegovina and critical peace: Transgression of ethnic-ideological utilization of youth. *Psychology Research on Education and Social Sciences*, 3 (2), 25–42. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2370860>.
- Kovač, V. B. (2024). “Us” vs. “Them”: A systematic analysis of history textbooks in post-war Bosnia and Herzegovina across three ethnic educational programmes. *Journal of Curriculum Studies*, 56 (2), 271–286. <https://doi.org/10.1080/00220272.2024.243635>.
- OSCE. (2018). “Two schools under one roof”: The most visible example of discrimination in education in Bosnia and Herzegovina. Organization for Security and Co-operation in Europe. <https://www.osce.org/mission-to-bosnia-and-herzegovina/404990>.

Perry, V. (2003). Reading, writing and reconciliation: Educational reform in Bosnia and Herzegovina. In Democracy, Education, and Reconciliation in the Western Balkans. European Centre for Minority Issues. <https://www.ecmi.de/publications/ecmi-research-papers/18-reading-writing-and-reconciliation-educational-reform-in-bosnia-and-herzegovina>.

Для лінгвістичного редагування тексту (перевірка орфографії, граматики та стилістики) був використаний інструмент штучного інтелекту ChatGPT-5.

Наталія Малиш,

докторка наук з державного управління,
професорка, завідувачка кафедри
«Кієво-Могилянська школа врядування імені Андрія Мелешевича»,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
n.malysh@ukma.edu.ua,
<https://orcid.org/0000-0001-6803-7860>

ПРОГРАМИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ГРОМАД В РАМКАХ ПОЛІТИКИ ЗГУРТУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Програми транскордонного співробітництва реалізуються в рамках політики згуртування Європейського Союзу та є ефективними інструментами сталого розвитку та повоєнної відбудови. Такі програми відіграють важливу роль у реалізації регіональної політики, співпраці територіальних громад і розвитку прикордонних територій. Це програми Interreg та Interreg Next: Europe, Румунія – Україна, Польща – Україна, Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна, Дунайська регіональна програма, програма URBACT та інші. Програми реалізуються в рамках Інструменту сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва – основного фінансового інструменту зовнішньої політики ЄС.

Програма *Interreg NEXT Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна* реалізується в рамках політики згуртування та фінансової допомоги Європейського Союзу на 2021–2027 рр. У Програмі співпрацюють чотири країни, утворивши спільну структуру, маючи спільні фінансові ресурси та спільне управління у прийнятті рішень. Програма була розроблена та схвалена Європейською Комісією від 3.11.2022 року. 2-й конкурс пропозицій для програми *Interreg NEXT Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна* оголошено з 5.09.2025 року,

де очікуються пропозиції з пріоритетами: «стійкий та зелений прикордонний регіон, здоровий та привабливий прикордонний регіон, співпрацюючий прикордонний регіон. Загальний внесок ЄС для цього конкурсу пропозицій становить 28,5 млн євро» (Interreg Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна, 2025).

Ще одна програма для громад Дунайського регіону підтримує реалізацію Стратегії ЄС для Дунайського регіону (EUSDR), яка була розроблена «для спільного вирішення викликів, що стоять перед державами – членами ЄС та державами, що не входять до ЄС, які розташовані в одному географічному регіоні та зацікавлені у покращенні співробітництва шляхом досягнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості. Стратегія сприяє співпраці і взаємодії всіх регіонів, що знаходяться у межах Дунайського регіону». Це – 9 держав – членів ЄС (Австрія, Болгарія, Німеччина, Румунія, Словацька Республіка, Словенія, Угорщина, Хорватія та Чехія) та 5 держав, що не входять до його складу (Боснія і Герцеговина, Республіка Молдова, Сербія, Україна та Чорногорія). Загальна кількість мешканців у цих регіонах становить 115 мільйонів жителів. Стратегія охоплює 4 основні напрями: зв'язок між країнами, захист навколишнього середовища, сприяння добробуту та зміцнення потенціалу регіону (Дунайська регіональна програма, 2025).

Interreg Europe 2021–2027 pp. – це програма міжрегіонального співробітництва, що фінансується Європейським Союзом і спрямована на зменшення нерівності у рівнях розвитку, зростання якості життя в регіонах Європи, на підтримку та допомогу у формуванні та реалізації ефективної політики на місцевому, регіональному та національному рівнях, обміні кращими практиками у 36 європейських країнах – ЄС-27 та Албанії, Боснії та Герцеговині, Молдові, Чорногорії, Північній Македонії, Норвегії, Сербії, Швейцарії та Україні. Бюджет програми становить 394 млн євро з Європейського фонду регіонального розвитку, з них майже 90 % призначено для проєктів міжрегіонального співробітництва (Interreg Europe, 2025).

Програма URBACT (Urban Development Network) з 2002 року сприяє співпраці та обміну ідеями між містами в рамках тематичних мереж: планування спільних дій — розробка інтегрованих планів дій за участі всіх заінтересованих осіб задля єдиного підходу до сталого місцевого розвитку; обміну з метою впровадження кращих практик; інновацій для розроблення інвестиційних проєктів. У програмі нині беруть участь понад 1000 міст-учасників загальним бюджетом понад 110 млн євро на період 2021–2027 рр. Для українських учасників застосовується система співфінансування — 95 % з фондів NDICI (Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва), 5 % власних коштів. Тематичні напрями програми: рівень життя, екологія, демографія, робочі місця, культура, цифровізація, циркулярна економіка (Urbact, 2025).

Програма *Interreg NEXT Польща — Україна 2021–2027 рр.* була ухвалена Європейською Комісією 30.11.2022 року. Її загальна мета — підтримка транскордонного розвитку громад на кордоні Польщі та України. Загальний бюджет програми становить понад 262 млн євро. Вона спрямована на розвиток місцевих громад, органів влади, громадських організацій та малих і середніх підприємств з прикордонних територій Польщі та України у сферах охорони здоров'я, довкілля, туризму та культури (Interreg NEXT Польща — Україна, 2025).

Ініціатива трьох морів (Three Seas Initiative, 3SI, Тримор'я) — міжнародна економічна та інфраструктурна ініціатива, яка об'єднує 13 країн Європейського Союзу, розташованих поблизу Балтійського, Чорного й Адріатичного морів, та Україну. Зокрема, в межах Програми *Interreg NEXT «Польща — Україна 2021–2027»* нині впроваджується 17 ініціатив у сферах охорони здоров'я та довкілля. Бюджет програми на реалізацію 72 проєктів становить 212,4 млн євро, залучено 10 регіонів України, 189 партнерів (Interreg NEXT Польща — Україна, 2025).

На жовтневому 2025 року конгресі «Ініціативи Трьох Морів» учасники обговорили питання регіональної співпраці, транскордонної взаємодії та інтеграції України до євро-

пейських інституцій і транспортних мереж, зокрема, про логістичні коридори «Ковель – Люблін – Каунас – Рига» та «Ковель – Львів – Чернівці – Сучава – Бургас» у просторі «Ініціативи Трьох Морів» (Ініціатива трьох морів, 2025). Конгрес, який відбувся у Луцьку у жовтні 2025 року, став дієвим майданчиком для обміну досвідом, налагодження комунікації між представниками бізнес-структур, влади та міжнародними партнерами (Конгрес, 2025).

Програма *Interreg NEXТ Румунія – Україна* на період 2021–2027 рр. поширюється на п'ять прикордонних повітів Румунії та Закарпатську, Івано-Франківську, Чернівецьку та Одеську області України (*Interreg NEXТ Румунія – Україна*, 2025).

Отже, питання транскордонної співпраці між громадами, містами, регіонами України та країнами ЄС є нагально важливими для розвитку та повоєнної відбудови кожної громади та країни в цілому. Наразі актуальними на всіх спільних майданчиках є напрями: безпека, рівень життя, штучний інтелект, розвиток інфраструктури та логістики, культура, цифровізація.

Список використаних джерел

Дунайська регіональна програма. <https://interreg-danube.eu>.

Ініціатива трьох морів: Нові можливості розвитку для України. <https://www.uaror.org.ua/ініціатива-трьох-морів-нові-можлив/>.

У Луцьку відбувся конгрес «Регіони, які з'єднують Європу». <https://monitorwolynski.com/uk/news/6424-kongres-3si-w-lucku>.

Interreg NEXТ Польща – Україна. <https://pl-ua.eu/ua/>.

Interreg Europe. <https://www.interregeurope.eu>.

Interreg NEXТ Румунія-Україна. Редакція 03.10.2025. https://ro-ua.net/images/2025/10/Interreg_VI-A_NEXТ_Romania_Ukraine_V5.pdf.

Interreg Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна, 2025. <https://next.huskroua-cbc.eu>.

URBACT. <https://urbact.eu/networks>.

Марія Мовчан,

*старша викладачка кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»*

mariia.movchan@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0005-2451-1360>

ІНСТРУМЕНТАЛІЗАЦІЯ НЕВИЗНАНОЇ РЕСПУБЛІКИ АБХАЗІЯ КРЕМЛЕМ ЯК МЕТОД ОБХОДУ МІЖНАРОДНИХ САНКЦІЙ

Від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, Москва зазнала низки міжнародних санкцій широкого спектра, націлених на обмеження воєнно-економічного потенціалу, який уможливорює її агресивну експансію. І хоч до кінця 2025 року прогнозується збільшення дефіциту державного бюджету РФ до 68 млрд доларів США (Центр протидії дезінформації, 2025), Кремль продовжує ефективно уникати санкції, у тому числі й шляхом залучення до цього процесу своїх маріонеткових утворень, таких як Республіка Абхазія чи Південна Осетія.

У сучасному глобалізованому світі взаємозалежні фінансові та інформаційні потоки між державними кордонами створюють одночасно нові ризики для національних урядів та альтернативні інструменти для їх пом'якшення (Wright, 2017). Ірландський політолог Г. Фаррелл та американський дослідник Л. Ньюман припускають, що складні системи мають тенденцію до «створення» асиметричних мережевих структур із так званими «вузлами (nodes)», тобто точками концентрації потоків, контроль над якими дає акторам дві важливі переваги: «паноптичний ефект (panopticon effect)», що полягає у здатності актора збирати та аналізувати інформацію через потоки, що акумулюються у «вузлі», та «ефект блокування (chokerpoint effects)», тобто можливість обмежу-

вати доступ до потоків конкурентам в боротьбі за владу. Використання цих переваг дослідники називають «озброєною взаємозалежністю (weaponized interdependence)», яка дозволяє суб'єкту вузлового контролю впливати на інші елементи системи, протистояти ризикам взаємозалежності глобальної мережі, а також накладати витрати за політичні рішення на інших акторів цієї мережі (Farrell & Newman, 2019).

Ефективний контроль Росії над Республікою Абхазією, який був визнаний у тому числі Європейським судом з прав людини в ході розгляду справи «Грузія проти Росії (II)» (ECHR, 2023), уможливив «озброєння взаємозалежності (weaponizing interdependence)» фінансових, торгівельних та інформаційних потоків між агресором та де-факто режимом для обходу санкцій. Патрон-клієнтські відносини Москви та Сухумі характеризуються не лише політичною, але й значною економічною залежністю останньої, адже близько половини доходів державного бюджету самопроголошеного утворення забезпечувалися фінансовою допомогою Кремля (Democracy Research Institute, 2023).

Одним із важливих вимірів тут є інфраструктурна залежність від патрона: території Грузії стали пунктом призначення для можливого посередництва у ланцюгах постачання підсанкційної продукції та товарів подвійного призначення (Kubica, 2023). Через рік після повномасштабного вторгнення РФ в Україну, так званий президент Абхазії спростив своїм указом процедуру ввезення із Тбілісі цілої низки товарів, а вантажні перевезення через території самопроголошеної республіки в рази виросли після введення санкційного режиму проти Москви (Komakhi, 2024). Показовим тут також став коментар першого заступника голови Державного митного контролю Абхазії, який у 2023 р. повідомив про наявність транзитних маршрутів товарів із РФ до Туреччини (представники якої, тим не менш, таку заяву не підтвердили) (Chedia, 2023). Окрім того, у 2025 році авіакомпанія «UVT Aero», яка перебуває під обмежувальними заходами, пустила

комерційні рейси із Москви до Сухумі (The Diplomatic Service of the European Union, 2025). Такі дії держави-патрона в невизнаному утворенні прямо порушують суверенітет Грузії та породжують ризик підриву ефективності міжнародних санкцій.

Відносно новою загрозою дієвості обмежувальних заходів міжнародної спільноти є також криптомайнинг у так званих «сірих зонах», тобто де-факто республіках пострадянського простору із патронажем Росії. До прикладу, на видобуток криптовалюти в Абхазії за різними оцінками споживається близько 1 млн кВт/год щодня (Avdaliani, 2025). Як зазначає Королівський Об'єднаний інститут оборонних досліджень, перетворення енергоресурсів на криптовалюту може потенційно забезпечити технічно мобільний, відносно анонімний та складний для відстеження капітал, корисний для купівлі товарів, у тому числі воєнних та товарів подвійного призначення, на яке поширюється ембарго, що може стати вкрай актуальним у співпраці із акторами, вразливими до вторинних санкцій (The Royal United Services Institute, 2024).

Таким чином, обхід обмежувальних політико-економічних заходів Росією шляхом інструменталізації своїх маріонеткових утворень становить загрозу безпеці України, адже стає чинником послаблення механізмів, націлених на стримування агресивної експансії Москви. Проблема активізації модернізації Кремлем абхазької транспортної та портової інфраструктури, пошук альтернативних торговельних ланцюгів та фінансових мереж потребує детального вивчення та вчасного реагування з боку гравців світової арени, адже результати гібридної війни Росії можуть стати прецедентом для майбутньої архітектури миру.

Список використаних джерел

Центр протидії дезінформації. (2025). *У росії рекордний дефіцит бюджету*. Центр протидії дезінформації. <https://cpd.gov.ua/result/rf/u-rosiyi-rekordnyj-deficyt-byudzhetu/>.

- Avdaliani, E. (2025). *Occupied Abkhazia Faces Electricity Crisis*. The Jamestown Foundation. <https://jamestown.org/program/occupied-abkhazia-faces-electricity-crisis/>.
- Chedia, B. (2023). *Abkhazian Official Hints Russia Using Its Territory to Avoid Western Sanctions*. The Jamestown Foundation. <https://jamestown.org/program/abkhazian-official-hints-russia-using-its-territory-to-avoid-western-sanctions/>.
- Democracy Research Institute. (2023). *DRI: Russia is de facto using Abkhazia's energy crisis to annex strategic facilities*. Democracy Research Institute. <https://www.democracyresearch.org/eng/1356/>.
- ECHR. (2023). *Case of Georgia V. Russia (II)*. European Court of Human Rights. <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-224629>.
- Farrell, H., & Newman, A. L. (2019). *Weaponized Interdependence: How Global Economic Networks Shape State Coercion*. *International Security*, 44 (1), 42-79. https://doi.org/10.1162/isec_a_00351.
- Georgia: Statement by the Spokesperson on Russia's latest violation of the sovereignty and territorial integrity of Georgia*. (2025). The Diplomatic Service of the European Union. https://www.eeas.europa.eu/eeas/georgia-statement-spokesperson-russia%E2%80%99s-latest-violation-sovereignty-and-territorial-integrity_en.
- Komakhia, M. (2024). *Is Abkhazia being absorbed by Russia?* *New Eastern Europe*, 03 (60), 41-47. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1256790>.
- Kubica, L. (2023, April 27). *Hybrid CoE Trend Report 9: Eastern Partnership countries in flux: From identity politics to militarization of foreign relations*. The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats. <https://www.hybridcoe.fi/publications/hybrid-coe-trend-report-9-eastern-partnership-countries-in-flux-from-identity-politics-to-militarization-of-foreign-relations/>.
- The Royal United Services Institute. (2024). *The Other Bitcoin Boom: Crypto Mining in Russia's Shadow Territories*. The Royal United Services Institute. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/other-bitcoin-boom-crypto-mining-russias-shadow-territories>.
- Wright, T. J. (2017). *All Measures Short of War*. Yale University Press.

Максим Яковлев,

кандидат політичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин,

керівник НОЦ «Школа політичної аналітики»,

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

yakovlevmv@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0001-7774-3513>

ГЛОБАЛЬНИЙ ПІВДЕНЬ, КРАЇНИ ТРЕТЬОГО СВІТУ, ГЛОБАЛЬНА БІЛЬШІСТЬ: ПОНЯТІЙНИЙ РІВЕНЬ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЗА МЕЖАМИ ЄВРОПИ І ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

Після початку повномасштабного вторгнення Україна розгорнула активну співпрацю з країнами, які раніше не були в центрі уваги нашої дипломатії або, якщо узагальнити, можна стверджувати, що вони були взагалі відсутні в полі зору української зовнішньої політики. З одного боку, пріоритет євроатлантичного вектора цілком зрозумілий з огляду, серед усього іншого, на потребу ефективнішого руху подалі від росії, а з іншого, використання обмежених ресурсів потребувало формування чітких пріоритетів у зовнішній політиці, відповідно на співпрацю з цілими континентами не вистачало ресурсів. За роки повномасштабної війни стало очевидним, що Україну дуже погано знають не лише в традиційному для нас євроатлантичному просторі, а й за його межами — в Африці, Латинській Америці, Південно-Східній Азії. Україна відкриває нові посольства в Африці та Латинській Америці, ухвалені різні стратегічні документи, приміром «Стратегія розвитку відносин України з державами Африки» (2022 р.) або «Комунікаційна стратегія. Україна — держави Латинської Америки і Карибського басейну 2024 – 2026 рр.». Такий розвиток подій вимагає від нас вдосконалення категоріально-

понятійного апарату, який ми використовуємо, коли говоримо про співпрацю з новими для нас континентами, регіонами, країнами. У цій доповіді я хочу стисло оглянути історію появи і контекст розвитку кількох понять: *Глобальний Південь*, *країни третього світу*, *країни глобальної більшості*.

Поняття «Глобальний Південь», яке зараз особливо критикують за його загальність і, практично як і всі інші поняття, за застарілість, початково задумувалося як термін для привернення уваги до нерівномірного розподілу ресурсів у глобальному вимірі. Появою цього терміна ми завдячуємо документу під назвою «Доповіді Брандта», опублікованому 1980 р. незалежною комісією з міжнародних питань розвитку, яку очолював колишній канцлер Німеччини Віллі Брандт (Independent Commission on International Development Issues, 1980). Назва документа «Північ – Південь: програма виживання» красномовно каже про те, що впроваджені у ній терміни радше стосуються загальної проблеми виживання людства, а не якогось поділу його на частини.

Зараз часто можна почути, що термін «Глобальний Південь» замінив свого часу інший, ще більш неприйнятний зараз термін «країни третього світу». Його ввів в обіг французький демограф, антрополог та економіст Альфред Сові у серпні 1952 р. у своїй статті у виданні *L'Observateur* (Sauvy, 1952). Як і можна очікувати, він взагалі не мав на увазі створювати якусь «ієрархію», натомість А. Сові описав «третій світ» як країни, що не належали до «першого світу», під яким він мав на увазі капіталістичний Захід на чолі зі США, чи «другого світу», тобто комуністичного блоку на чолі з СРСР. Більше того, у своїй статті А. Сові проводив аналогію з «третьім станом» (франц. *tiers état*) Франції часів Старого режиму, який був безправним, але найбільш чисельним і мав потенціал, відповідно «третій світ», як і «третій стан», на думку Сові, був тим, кого забули, експлуатували і зневажали.

Нарешті, поняття «Глобальна Більшість», або «країни Глобальної Більшості» українською мовою звучать не дуже гарно

через переклад англійського словосполучення «global majority», яке відсилає до того, що в країнах, про які йдеться, проживає більшість населення планети (Campbell-Stephens, 2021). Відтак це поняття робить відсилку до значущості і потужності значної частини світу, яка, на жаль, тривалий час була відсутня в центрі уваги української зовнішньої політики.

Список використаних джерел

- Комунікаційна стратегія. Україна – держави Латинської Америки і Карибського басейну 2024–2026 рр. Міністерство закордонних справ України 2024 р. <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/ukraina-derzhavi-latinskoj-ameriki-ta-karibskogo-baseynu.pdf>.
- Стратегія розвитку відносин України з державами Африки. Міністерство закордонних справ України 2022 р. <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/strategiya-afrika-1.pdf>.
- Campbell-Stephens, R. (2021). *Educational leadership and the Global Majority: Decolonising narratives*. Springer International Publishing <https://doi.org/10.1007/978-3-030-88282-2>.
- Independent Commission on International Development Issues. (1980). *North-South: A programme for survival*. Pan Books.
- Sauvy, A. (1952, August 14). *Trois mondes, une planète*. *L'Observateur*, 118, 14.

Ярослав Борщик,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри міжнародних відносин,

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ya.borshchuk@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0002-4375-7583>

ІСТОРІЯ, ЯКА ПОЄДНАЛА ВАРШАВУ З МОСКВОЮ ТА МІНСЬКОМ

Ні для кого не є секретом, що сприйняття та трактування історичного минулого в сучасній Росії та Польщі діаметрально відрізняється. Коло таких подій надзвичайно широке – від Лівонської війни 1558–1583 рр. та польської інтервенції до Московського царства на поч. XVII ст. і аж до подій Першої та Другої світових воєн. Остання є чи не найбільшим каменем спотикання між двома країнами. Дійшло до того, що російський диктатор відкрито звинувачує міжвоєнну Польську державу в «в розв'язанні Другої світової війни і підтримці Гітлера в «еврейському питанні» (NV.UA, 2019). Взаємні перепалки на історичні теми є звичним явищем в польсько-російських взаєминах, а найбільш дражливими моментами є Пакт Молотова-Ріббентропа, початок Другої світової війни, Катинський злочин, Варшавське повстання та Варшавська битва 1944 р.

Однак попри таку непримиренну позицію щодо історії між Варшавою та Москвою існують події, в яких обидві країни займають аналогічну позицію та однакове трактування. Йдеться тут про українсько-польський міжнаціональний конфлікт в роки Другої світової війни, з чого найбільш впізнаваним та медійно висвітленим епізодом є Волинська трагедія 1943–1944 рр.

Слід наголосити, що якби це парадоксально не звучало, але у своєму «історичному наступі» (Prawy.pl, 2015) проти

України Польща отримала несподіваних союзників в особі путінської Росії та лукашенківської Білорусі. Жодна інша європейська держава не підтримала Варшаву в її «історичній війні» проти південно-східної сусідки. Отож, спробуємо більш детально розглянути російську та білоруську позицію в цьому питанні.

Принагідно зазначу, що все східне прикордоння відродженої Польщі в період Другої світової війни було охоплене міжнаціональними конфліктами — між поляками і литовцями, між поляками і білорусами та між поляками та українцями. Також слід пам'ятати, що все це відбувалося на фоні тотального винищення місцевого єврейського населення під час Голокосту. Однак саме українсько-польський конфлікт, як у міру свого територіального поширення, так і з огляду на кількість жертв, був наймасштабнішим та найкривавішим. І, звичайно, російським імперцям найлегше використовувати ці події для розпалення ворожнечі між українцями та поляками.

Здавалося б, що поширені в п.п. 1940-х рр. етнічні чистки мали би стати уроком для майбутніх поколінь, але стали важливим інструментом в сучасній міжнародній політиці. Тема Волинської трагедії підіймається на найвищому рівні, її згадує у своїх промовах навіть російський диктатор (Газета.ru, 2023).

Не відстають від свого диктатора і російські парламентарі. Так, 13 вересня 2016 р. представники фракції КПРФ в Держдумі на чолі з Сергієм Обуховим внесли на розгляд парламенту проект постанови «Про визнання геноцидом злочинів, скоєних українськими націоналістами щодо етнічного польського цивільного населення в 1942–1945 рр. на території Волині» (Сайт КПРФ, 2016). Півтора місяці перед цим, 22 липня 2016 р., польський сейм підтримав постанову з подібною назвою «про вшанування жертв геноциду, вчиненого українськими націоналістами проти громадян Другої Польської Республіки у 1943–1945 роках» (Uchwała Sejmu RP, 22.07.2016 р.). Щоправ-

да, пропозиція депутатів від КПРФ так і не була проголосована, але ще ніколи до цього польські парламентські партії не займали таку ж саму позицію щодо історичних подій, як і російські комуністи. Ймовірно, ця постанова й далі чекатиме свого часу для позитивного голосування, щоб вдарити по українсько-польських взаєминах у найбільш вигідний для росіян момент.

На користь того, що питання визнання волинських подій 1940-х рр. геноцидом у Держдумі абсолютно не знято з порядку денного, свідчить і активна медійна діяльність російського спікера на цю тему. Так, 11 липня 2023 р., тобто в день, який сейм визначив як день пам'яті польських жертв, В'ячеслав Володін заявив, що *«що протягом 1943–1944 років бандерівці жорстоко вбили десятки тисяч поляків. При цьому в наш час в Україні за ці злочини Бандеру та його помічників возвеличили до героїв: їм встановлюються пам'ятники, активно пропагується їхня ідеологія, замість того, щоб визнати дії бандерівців геноцидом. ... Варшава, зраджуючи пам'ять жертв Волинської трагедії, постачає київському режиму регулярні партії зброї для нових злочинів»* (Ямал медіа, 2023). І це не єдина заява Володіна на цю тему (Парламентська газета. Видавництво Федеральних Зборів РФ, 2023; Офіційний сайт Держдуми РФ, 2023). Однією з причин такої активності спікера Держдуми у 2023 р. є той факт, що саме на цей рік припала 80-та річниця тих трагічних подій.

Проблема українсько-польських взаємин в контексті Волинської трагедії не «чужа» і для російського МЗС. Примітно, що заяви офіційних представників Кремля досить часто припадають на дати, які є символічними для польської концепції геноциду. Так, 9 лютого 2021 р., в день, який поляки вважають початком «геноциду на Волині», на офіційній сторінці МЗС РФ у соцмережі Фейсбук була оприлюднена офіційна заява з різким осудом дій українських націоналістів та на підтримку польської візії тих подій. Цікаво, що у заяві не обійшлося без «російського месіанства»: *«Польські загони самооборони*

часто були не в змозі дати відсіч УПА. Водночас військова спроможність “Армії Крайової” (АК), підпільної організації, підпорядкованої емігрантському уряду Польщі, була недостатньою для захисту українських поляків. Останнім шансом на виживання для польського населення залишалася допомога радянських партизанів — єдиної сили, яка реально воювала на два фронти: і з німцями, і з українськими націоналістами» (ФБ сторінка МЗС РФ, 2021).

Не відстають від диктатора та офіційних органів РФ і представники, які обслуговують російську машину пропаганди, зокрема, і в Російській академії наук. Найяскравішим представником в РАН, який розробляв волинську тематику, є Олексій Дюков, про тенденційність та упередженість «наукових» напрацювань якого говорить сама за себе назва його праці «Забутий геноцид. “Волинська різанина” 1943–1944: збірник документів і досліджень». Варто зазначити, що його висновки перегукуються з ідеями найбільш антиукраїнської та найрадикальнішої частини польської історіографії. Суголосною з польською концепцією «геноциду» поляків на Волині є позиція російських спецслужб. Так, Федеральна служба безпеки РФ підготувала архівні матеріали, які підтверджують польський погляд, — «Документи Комітету державної безпеки СРСР про геноцид поляків бандами бандерівців на Волині» (Офіційний сайт ФСБ РФ, 2023).

Цікавою для аналізу є позиція щодо Волинської трагедії нинішнього білоруського режиму. З однієї сторони, Лукашенко та його високопосадовці відкрито не коментують це питання та не займають чітку антиукраїнську позицію. З іншої — оскільки країна не має повного суверенітету, то за відповідної вказівки з Кремля пристає на російську сторону, а це в свою чергу зближує їхню позицію з офіційною Варшавою.

Під час пошуку матеріалів «всезнаючий» ШІ запевнив мене, що позиція Білорусі щодо Волинської трагедії є нейтральною, однак більш прискіпливий аналіз дозволяє підважити цю тезу. Так, 4 жовтня 2024 р. під час II Форуму Союзної

держави «Росія та Білорусь: спільна історія, спільна доля» в Калінінграді російські та білоруські історики заявили, що «дії ОУН і УПА (заборонені в Росії екстремістські організації) в 1943 році, які призвели до загибелі мирного польського населення, повинні бути віднесені до геноциду» (Євразія експерт, 2024). Звісно, можна апелювати, що це наслідок наукових напрацювань росіян та білорусів, але такі заяви істориків з автократичних країн ніколи не бувають випадковими. Без санкції білоруської влади або тиску з Москви на Білорусь такі дії були б неможливими. Показово, що ініціатором такої заяви виступив не хто інший, як вже згаданий нами російський історик-пропагандист Олексій Дюков: «Ми знаємо, що Польща зараз досить агресивна і по відношенню до Росії, і до Білорусі. Але це тема, про яку потрібно говорити. Що ми пам'ятаємо не тільки про наші жертви... про жертви поляків [пам'ятаємо] і також віддаємо їм шану» (Євразія експерт, 2024). І найголовніший посил цієї конференції щодо Волинської трагедії: «Вчені закликають офіційно визнати цю подію геноцидом парламентами Росії і Білорусі». Якщо ці плани будуть реалізованими, то компанію сейму та сенату Польщі в питанні визнання Волинської трагедії геноцидом складуть Національні Збори Республіки Білорусь та Державна Дума РФ.

Як і росіяни, режим Лукашенка також формує свою власну позицію щодо «геноциду» поляків на Волині в пам'ятні для наших західних сусідів дати. Так, 11 липня 2023 р., у 80-ту річницю Волинської трагедії, Національний архів Республіки Білорусь провів книжково-документальну виставку під назвою «Забутий геноцид. Волинська різанина 1943–1944» (Національний архів Республіки Білорусь, 2023). Якщо ще заяви білоруських істориків на конференції в Калінінграді можна вважати їхньою власною ініціативою, то організація виставки з такою промовистою назвою не залишає місця для двозначності — польська візія про геноцид на Волині в 1943–1994 рр. є офіційною позицією не лише Варшави і Москви, але

й Мінська. Підтвердженням цього факту є також широке представництво органів білоруської влади на виставці.

Ще далі у своїй солідарності з польською позицією щодо Волинської трагедії пішов Олександр Сонгин, депутат нижньої палати Національних Зборів Республіки Білорусь та голова громадського об'єднання «Союз поляків Білорусі», який звинуватив західних політиків в намаганнях приховати історичні події [про Волинську трагедію] (Балта, 2023).

Загалом, такі непримиренні на зовнішньополітичній арені та в історичних питаннях антагоністи, як Польща, Росія та Білорусь, досить швидко знайшли спільну мову та фактично напрацювали «спільну позицію» щодо українсько-польського міжнаціонального конфлікту 1940-х рр. загалом та Волинської трагедії зокрема. Безперечно, лідерство в просуванні концепції «геноциду» польського народу на Волині належить Варшаві та Москві, але й Мінськ помалу підтягується до них. І якщо для наших західних сусідів йдеться не лише про «історичну війну», але й про належне вшанування невинно вбитих людей, то для східних та північних — так позиція є інструментом, за допомогою якого вони намагаються вбити клин у взаєминах України та Польщі. Особливо це простежується у виступах спікера Держдуми Володіна, якому в останню чергу йдеться про пам'ять польських жертв, а, насамперед, про намагання припинити надання та транзит зброї територією Польщі.

Зрозуміло, що наші західні сусіди воліли б бачити союзниками в «історичній війні» проти України не Путіна та Лукашенка, а інші країни ЄС і НАТО, однак поки що така перспектива видається вкрай малоімовірною. І якщо в питанні Волинської трагедії вимальовується вісь Варшава — Мінськ — Москва і видається, що Україна залишається сам-на-сам зі своїми найбільшими сусідами, то це не так. Наша держава також має союзницю, яка дуже добре знається на польській та російській історії, і, як і Україна, не раз потерпала від дій поляків та росіян, зазнавала поділу своєї території цими сусі-

дами. Це, звісно, Литовська держава, і в протипагу такому ідеологічному та упередженому трактуванню історії іншими сусідами, ми також маємо поле для маневру і для співпраці з литовцями.

Список використаних джерел

- Белта. (2023). «Західні політики намагаються приховати історичні події». Голова Союзу поляків про Волинську різанину. <https://belta.by/society/view/zapadnye-politiki-starajutsja-zamylyt-istoricheskie-sobytija-glava-sojuza-poljakov-o-volynskoj-rezne-576244-2023/>.
- Газета.ru. (2023). Путін: влада України піднесла до рангу героїв кривавих убивць <https://www.gazeta.ru/politics/news/2023/09/05/21222926.shtml?updated>.
- Дюков, А. Р. (2008). *Забутий геноцид «Волинская резня» 1943–1944 годов: сборник документов и исследований*. Алексей Яковлев.
- Євразія експерт. (2024). Історики Росії та Білорусі пропонували визнати Волинську різанину геноцидом поляків. <https://eurasia.expert/istoriki-rossii-i-belarusi-predlozhili-priznat-volynskuyu-reznyu-genotsidom-polyakov/>.
- Національний архів Республіки Білорусь. (2023). Відкриття книжково-документальної виставки «Забутий геноцид. Волинська різанина 1943–1944». <https://narb.by/ru/%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B8%D0%B2%D0%B5/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8/document-32393.html>.
- Офіційна Фейсбук сторінка МЗС РФ, 2021. Без терміну давності. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=3157912807641472&set=pcb.3157943357638417>.
- Офіційний сайт Держдуми РФ. (2023). Вячеслав Володін: підтримка нацизму призводить до жахливих наслідків, польська влада не може її ігнорувати. <http://duma.gov.ru/news/57478/>.
- Офіційний сайт КПрФ. (2016). Депутати КПрФ запропонували Думі визнати геноцидом «волинську різанину» поляків. <https://kprf.ru/dep/gosduma/statements/158654.html>.

- Офіційний сайт ФСБ РФ. (2023). Документи Комітету державної безпеки СРСР про геноцид поляків бандами бандерівців на Волині. http://www.fsb.ru/fsb/history/archival_material/Volyn.htm%21_print%3Dtrue.html.
- Парламентська газета. Видавництво Федеральних Зборів РФ. (2023). Володін: Варшава зраджує пам'ять жертв Волинської трагедії, постачаючи Києву зброю. <https://www.pnp.ru/politics/volodin-zayavil-chto-nato-sovershaet-chudovishhnyu-oshibku-podderzhivaya-nacizm.html>.
- Ямал медіа. (2023). Володін у День пам'яті жертв Волинської різанини заявив про «жахливу помилку» НАТО. <https://yamal-media.ru/news/volodin-v-den-pamjati-zhertv-volynskoj-rezni-zajavil-o-chudovischnoj-oshibke-nato>.
- NV.UA. (2019). «Діяли точно в змові»: Путін звинуватив Польщу в розв'язанні Другої світової війни і підтримці Гітлера в «єврейському питанні» <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/volodimir-putin-zvinuvativ-polshchu-v-rozv-yazanni-drugoji-svitovoji-viyni-novini-rosiji-50061322.html>.
- Prawy.pl. (2015). Senator Jan Żaryn: „Przeprowadzimy ofensywę historyczną”! <https://prawy.pl/11096-Senator-Jan-Zaryn-Przeprowadzimy-ofensywe-historyczna>.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1943–1945. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20160000726>.

Данило Шандра,

*бакалавр кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
d.shandra@ukma.edu.ua*

Іван Гісем,

*науковий керівник,
старший викладач кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»*

РОЛЬ ІНДО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ РФ: ПОРІВНЯННЯ 2016 І 2023 РОКІВ

Індо-Тихоокеанський регіон (ІТР) — політичний і географічний концепт, що позначає простір, який охоплює території суші вздовж Індійського та Тихого океанів (Татер, 2021). У найширшому розумінні цей регіон простягається від східного узбережжя Африки через Азію до тихоокеанських островів. Натомість у більш звуженому трактуванні до нього зараховують передусім ключові морські держави Китай, Індію, Японію, Індонезію та Австралію, а також низку країн Південно-Східної Азії, зокрема Малайзію, Філіппіни, Таїланд, В'єтнам і Сінгапур (Татер, 2021). Це далеко не повний перелік, але він демонструє масштаб і різноманітність регіону. Для потреб аналізу зовнішньополітичної рамки Росії зосередимося на найбільших державах ІТР. Взаємодія з ними має тривалу історію та активний характер.

Варто зауважити, що у західному світі термін «Індо-Тихоокеанський регіон» почав входити в активний вжиток у другій половині нульових. Зокрема, його активно просували у Японії часів прем'єрства Сіндзо Абе, а також у Сполучених Штатах спочатку адміністрація Барака Обами, а потім — До-

нальда Трампа (Tamer, 2021). Натомість у російських офіційних документах досі віддають перевагу терміну «Азійсько-Тихоокеанський регіон» (АТР). У Москві ІТР сприймають як геополітичний проєкт Вашингтона, спрямований на переформатування регіонального порядку та посилення американського впливу (McKinnon, 2025; Alonso-Trabanco, 2024). Утім, ми віддаємо перевагу ІТР, оскільки це поняття має вищий аналітичний потенціал.

У Концепції зовнішньої політики Російської Федерації 2016 року ІТР ще не згадується — йдеться саме про АТР (Консерсія, 2016). Цей регіон визначається як геополітичний простір у процесі динамічного зростання, де Росія прагне посилити свою присутність і вплив. Також у документі центральне місце відводиться стратегічному партнерству з Китаєм як ключовим чинником стабільності, а також розвитку співпраці з Індією в межах БРІКС та ШОС (Консерсія, 2016). Окремо підкреслюється важливість діалогу з Японією, а також зниження напруженості на Корейському півострові. Загалом документ демонструє прагматичний курс Москви: акцент на економічному розвитку Сибіру й Далекого Сходу, участі в регіональних форумах АТЕС, АСЕАН, ШОС та поступовому повороті на Схід без різкої конфронтації із Заходом (Rodkiewicz, 2023).

Натомість у Концепції зовнішньої політики 2023 року Китай і надалі фігурує як головний стратегічний партнер, проте Індія постає як важливий учасник багатосторонніх форматів (Консерсія, 2023). Водночас загальний акцент зміщується: центральними стають ідеї суверенітету, цивілізаційної багатополярності та співпраці з державами, що не належать до західного блоку. Тож, ІТР як регіон дедалі чіткіше описується як простір протистояння із Заходом. Китай визначається головним союзником у цьому протистоянні, а країни АСЕАН розглядаються не стільки як економічні партнери, скільки як потенційні учасники ширшої антизахідної коаліції (Консерсія, 2023). Як наслідок, ІТР постає пере-

дусім як геополітична арена конфлікту, а не як зона економічного розвитку.

Загалом порівняння двох концепцій засвідчує зміщення риторики — від прагнення побудувати прозору й справедливу архітектуру безпеки у 2016 році до формування ідеологічної осі проти Заходу у 2023-му (Rodkiewicz, 2023). Якщо раніше наголос робився на співпраці та інтеграції, то нині основний акцент зосереджено на боротьбі з глобальною домінацією США та посиленні позицій Росії серед незахідних держав (Legucka, 2023). Крім того, фокус зміщується від економіки до ідеології та безпеки. Адже Російське керівництво дедалі частіше акцентує увагу на тезі про неоколоніальність Заходу і необхідність будувати світовий порядок на противагу США і їхнім союзникам (Rodkiewicz, 2023). У результаті, згідно з Концепцією 2023 р. ІТР стає частиною ширших наративів про захист «русского мира» та посилення впливу на Сході.

Такі зміни простежуються і в публічних виступах російських лідерів. У 2019 році тодішній міністр оборони РФ Сергій Шойгу розкритикував Індо-Тихоокеанську ініціативу США, назвавши її механізмом створення альянсів за інтересами, які підривають багатосторонню систему в АТР (Bin, 2020). Мало того, у 2023 році багаторічний глава МЗС РФ Сергій Лавров звинуватив США й їхніх партнерів у створенні довготривалого осередку напруженості у регіоні, спрямованого на стримування Китаю та ізоляцію Росії (McKinnon, 2025). Володимир Путін у своїх виступах у підкреслює союз із Китаєм та Індією як альтернативу західним спільнотам (Alonso-Trabanco, 2024). Як бачимо, після 2019 року Росія дедалі чіткіше визначає Індо-Тихоокеанський простір передусім як зону геополітичного протистояння із Заходом, а не як поглиблення економічної співпраці.

У підсумку, як бачимо, сучасне бачення Індо-Тихоокеанського регіону у російській зовнішній політиці має подвійний характер. З одного боку, Москва розглядає його як пер-

спективний простір для розширення свого впливу у Євразії. А з іншого — як зону конфлікту між Заходом і Китаєм, напруження у якій лише зростатиме (Tamer, 2021). Втрата партнерських зв'язків із Європою та посилення санкційного тиску штовхають Кремль до повороту у напрямку південного сходу, де головними орієнтирами стають Китай, Індія та інші країни Глобального Півдня. Утім, подібна стратегія будується на логіці друзів і ворогів (*Amicus meus, inimicus inimici mei*) і фактично призводить до геополітичної самоізоляції Росії в межах незахідних альянсів (Alonso-Trabanco, 2024). Як бачимо, нині Кремль пов'яже майбутнє ІТР не з відкритою економічною взаємодією, а з ідеологічно вмотивованим протистоянням впливу США та їхніх союзників.

Список використаних джерел

- Alonso-Trabanco, J. M. (2024, 27 липня). *Russia's Gateways into the Indo-Pacific*. RealClearWorld. https://www.realclearworld.com/articles/2024/07/26/russias_gateways_into_the_indo-pacific_1047357.html#:~:text=discernible%20pattern%20that%20entails%20far,front%20as%20a%20strategic%20imperativ.
- Bin, Y. (2020, січень). *The Art and Agony of Avoiding an Alliance – Comparative Connections*. Comparative Connections. <https://cc.pacforum.org/2020/01/the-art-and-agony-of-avoiding-an-alliance/#:~:text=“We%20believe%20that%20the%20artificial, restraining%20regional%20development,”%20stated%20Shoigu.>
- Koncepciya vneshnei politiki Rossijskoj Federacii. (2023). <http://krem-lin.ru/acts/news/70811>.
- Koncepciya vneshnei politiki Rossijskoj Federacii. (2016). <https://base.garant.ru/71552062/#friends>.
- Legucka, A. (2023, 10 травня). *Russia Turns Towards Eurasia in New Foreign Policy Concept*. PISM. <https://pism.pl/publications/russia-turns-towards-eurasia-in-new-foreign-policy->

Секція 3

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ВИКЛИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Олена Пугачова,

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри
соціології,

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

o.pugachova@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0009-1586-0306>

ВИЖИВАННЯ, СТІЙКІСТЬ І АДАПТАЦІЯ: УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СКЛАДНА СИСТЕМА В УМОВАХ ВИКЛИКІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Складність і багатогранність соціальної системи зумовлює необхідність застосування різних методів аналізу, кожен з яких має власні завдання та інструменти дослідження. У центрі уваги теорії складних систем перебувають процеси виживання, стійкості та адаптивності. У контексті складних систем це розглядається як три різні «режими поведінки».

Виживання (survival) означає здатність системи зберігати існування попри зовнішні чи внутрішні шоки. При цьому система може продовжувати існувати, але втратити здатність повертатися до функціонального стану, демонструючи хаотичність і деградацію.

Стійкість (resilience) передбачає здатність витримати удар і зберегти ключові функції. Водночас це не завжди означає повернення до ідентичного стану: система може змінюватися аби підтримувати життєдіяльність.

Адаптація (adaptation) — це процес перебудови системи під нові умови середовища. Вона може включати відмову від застарілих структур і формування нових механізмів, що підвищують шанси на довготривале виживання.

Важливо підкреслити, що система може бути стійкою, але не адаптивною. У такому разі «застиглі» інститути, зберігаючи певні функції, водночас перешкоджають ефективному розвитку та підвищують вразливість у довгостроковій перспективі.

Ці три властивості не належать окремим елементам суспільства, а є системними характеристиками. Так, виживання залежить не від «сили» окремих елементів, а від їх здатності підтримувати цілісність. Так само системну стійкість не можна вивести лише з кількості стійких людей у суспільстві. Нелінійність взаємодій може робити систему вразливою навіть при стійких індивідах. Адаптація — стосується трансформацій на рівні зв'язків між елементами.

Рішення, що ухвалюються, доцільно розрізняти за спрямованістю: одні орієнтовані на забезпечення виживання системи, інші — на підвищення її стійкості.

Як правило, політика, що направлена на виживання — це «латання дірок». Ця політика реагує на сьогоденні критичні загрози і направлена на збереження базової працездатності. Політика виживання — короткострокова політика, яка дозволяє системі вижити в найближчій перспективі, проте може супроводжуватися накопиченням проблем, що створює ризик довгострокових дисфункцій.

Заходи, що реалізуються в рамках політики виживання в Україні (централізовані надзвичайні рішення, ручне управління кризами, ремонт мереж після ударів, використання генераторів, міжнародні кредити і гранти, виплати переселенцям, волонтерська допомога, мобілізація), дозволяють забезпечити короткострокову життєздатність системи. Водночас їхнє тривале застосування несе низку довгострокових загроз:

- Інституційна залежність та централізація — надмірна концентрація повноважень у вузькому колі керівників знижує гнучкість та адаптивність інститутів у майбутньому.
- Технічна вразливість — ремонт та тимчасові рішення без модернізації зберігають слабкі елементи інфраструктури, підвищуючи ймовірність повторних криз.
- Фінансова залежність — використання міжнародних кредитів і грантів збільшує боргове навантаження та зменшує довгострокову економічну незалежність.
- Соціальні ризики — тимчасова допомога переселенцям може не формувати стійкі соціальні механізми.
- Економічні та демографічні наслідки мобілізації — тривала відсутність робочої сили в економіці підвищує ризики структурної деформації на ринку праці.

З позицій теорії складних систем, поступове накопичення проблем генерує зростання системної напруженості в різних підсистемах — економічній, соціальній, демографічній та інших. Коли кумулятивний ефект напружень перевищує критичне порогове значення, система входить у зону нестійких рівноваг і може досягти точки біфуркації. У такій фазі невеликі збурення здатні спричинити каскадні ефекти, що мають катастрофічний характер. Локальне втручання, спрямоване на регулювання окремих сфер, у подібних умовах не забезпечує ефективного результату. Єдиними можливими траєкторіями розвитку залишаються або системна перебудова з формуванням нових механізмів стійкості, або деградація зі втратою адаптивного потенціалу.

Наразі ситуація в Україні виглядає стійкою. КМІС (Київський міжнародний інститут соціології) у своїх опитуваннях час від часу протягом всього воєнного часу фіксує, що більшість українців готові терпіти складнощі скільки потрібно. З точки зору теорії складних систем це може свідчити або про стабільну фазу (люди демонструють високу адаптивність та соціальну згуртованість) або про стан блокування адаптації. В першому випадку ми маємо справу з адаптивною ста-

більністю, в другому — з інерційною стабільністю. Ззовні обидва типи виглядають подібно: суспільство зберігає рівновагу, конфлікти відсутні, більшість демонструє згоду. Проте внутрішня динаміка таких станів суттєво різниться.

Адаптивна рівновага — це динамічна рівновага, яка зберігає порядок завдяки змінам, зберігаючи цілісність. Ключовим механізмом такої адаптації є система зворотних зв'язків, які дозволяють коригувати поведінку у відповідь на зовнішні чи внутрішні сигнали.

Інерційна стабільність, навпаки, є станом приглушення змін. Механізмом підтримки такого типу стабільності є орієнтація на поведінку соціального оточення. Якщо більшість індивідів орієнтується на поведінку оточення, а не на об'єктивні зміни, формується ефект локальної узгодженості. Колективна поведінка стає самопідтримуючою, але втрачає здатність реагувати на слабкі сигнали. Система виглядає міцною, але втрачає чутливість. Подібні процеси відомі в теорії складних систем як «critical slowing down» (Scheffer et al., 2009). У соціальному контексті critical slowing down означає, що система виглядає спокійною не тому, що вона стабільна, а тому, що вона втратила здатність реагувати. В такій ситуації зворотні зв'язки сповільнюються, внутрішні сигнали не доходять, рішення запізнюються, система «тягне час» замість того, щоб реагувати. У цей момент виживання системи опиняється під загрозою, бо вона перестає бути адаптивною.

Подібна ситуація часто передує фазовим переходам — різким зламам, коли соціальна інерція змінюється хвилиною протесту. Це дуже небезпечна фаза накопичення латентної напруги. Інерційна стабільність є тимчасово міцною, але стратегічно крихкою: будь-який зовнішній або внутрішній імпульс може спричинити різкий, неконтрольований перехід у новий стан.

Отже виживання вимагає адаптації. Адаптація вимагає швидких і гнучких реакцій. Без адаптації стійкість (resilience) перетворюється на крихкість. Стійкість без адаптації — це за-

триманий колапс. У термінах теорії складних систем виживання соціального організму залежить не лише від стабільності, а від балансу між адаптацією та стійкістю.

Тому завдання соціальної політики та громадських інститутів полягає не лише у збереженні порядку, а й у підтримці динамічної адаптивності як здатності до змін без втрати системної ідентичності.

Список використаних джерел

Scheffer, M., et al. (2009). Early-warning signals for critical transitions. *Nature*, 461 (7260), 53–59. https://www.researchgate.net/publication/26786476_Early-Warning_Signals_for_Critical_Transitions.

Ольга Сусська,
докторка соціологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри
зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
o.susska@ukma.edu.ua
<https://orsid.org/0000-0001-9620-1859>

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИЙ РЕСУРС СОЦІОЛОГІЇ У ВИЗНАЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ

Четвертий рік з початку повномасштабного російського вторгнення в Україну висуває й перед соціологами певні виклики та вимоги. Насамперед, це проведення постійного моніторингу суспільно-політичних настроїв. Адже без єдності, впевненості у демократичних засадах та стійкості населення України перемога у цій виснажливій війні є проблематичною. Одним з центральних питань більшості досліджень суспільно-політичної тематики є, безперечно, довіра до соціальних інститутів. Наприклад, соціологічною службою Центру Разумкова та Київським безпековим форумом у квітні-травні 2025 року було проведене соціологічне дослідження населення у 23 областях України (крім окупованих територій) та м. Києві. Масив опитаних склав 2021 особу віком від 18 років, похибка вибірки не перевищувала 2,3 % (табл. 1).

Зниження довіри до силових структур (крім Збройних Сил України та Державної служби з надзвичайних ситуацій), церкви й навіть Президента та збільшення довіри до волонтерських організацій та добровольчих загонів фіксувалось й іншими соціологічними дослідницькими центрами. Так, за результатами КМІС в Україні «зберігається висока довіра волонтерам — 81 % їм довіряють і лише 5 % не довіряють (у грудні 2023 року показники була 84 % і 3 % відповідно). Церква

раніше була інституцією-лідером за довірою, проте за останні роки істотно втрачала в довірі, зокрема, низхідний тренд стабільно мав місце і в період 2021–2023 років. За останній рік ситуація з довірою Церкві трохи покращилася – зараз 40 % довіряють Церкві і 26 % не довіряють» (КМІС, 2025); останній показник щодо довіри до Церкви повністю збігається з вищезгаданими даними Центру Разумкова. Метод співставлення, який базується на ідентичності методології збору даних, дозволяє зіставити отримані дані досліджень різних соціологічних центрів і груп, що дає більш повну та надійну картину громадської думки щодо спектра аналогічних проблем.

Таблиця 1. Кому довіряють українці в умовах війни? Наскільки Ви довіряєте таким соціальним інститутам? (%)

1	Збройні Сили України	88,1
2	Державна служба з надзвичайних ситуацій	80,4
3	Волонтерські організації	68,6
4	Добровольчі загони	68,2
5	Національна гвардія України	64,0
6	Державна прикордонна служба	61,7
7	Міністерство Оборони України	39,3
8	Служба безпеки України	38,6
9	Церква	40,0
10	Президент України	26,7

Джерело: Дослідження Центру Разумкова і КБФ (Київський безпечковий форум): Червоні лінії України: громадська думка і національні переконання. 24 квітня – 4 травня 2025 року.

Попри всі виклики і виснажливий характер війни, в Україні не зменшується рівень важливості дотримання демократичних засад у суспільстві, він навіть збільшився у порівнянні з довоєнним періодом, що зафіксували дані моніторингу Інституту соціології НАН України (табл. 2).

Таблиця 2. **Відповіді на запитання «Оцініть, наскільки особисто для Вас важливим є демократичний розвиток країни»**

	2006	2009	2012	2014	2016	2018	2020	2021	2024
Зовсім неважливо	2,8	4,7	1,2	2,0	2,5	1,3	1,9	3,4	1,4
Скоріше неважливо	6,1	8,8	6,3	3,8	5,2	3,9	5,9	8,8	2,7
Важко сказати, важливо, чи ні	21,8	25,7	24,4	19,6	16,7	15,6	21,7	29,1	9,1
Скоріше важливо	36,6	36,3	44,8	31,7	40,1	39,9	33,9	37,2	32,9
Дуже важливо	32,4	24,1	23,0	42,7	35,2	39,2	36,5	21,3	53,9
Не відповіли	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,0	0,1	0,2	0,0
Середній бал	3,9	3,7	3,8	4,1	4,0	4,1	4,0	3,6	4,4

Джерело: Українське суспільство в умовах війни: Київ: Інститут соціології НАНУ, 2025. с. 419.

Таблиця 3. **Типи політичних систем. Скажіть, на Вашу думку, наскільки вони хороші для нашої країни? Для кожної з них скажіть, чи є вона дуже хорошою, швидше хорошою, швидше поганою або дуже поганою системою управління для нашої країни?**

	Дуже хороша	Швидше хороша	Швидше погана	Дуже погана	НВ
Сильний лідер, не залежний від парламенту і виборів	29,3	39,6	23,1	7,4	0,6
Не уряд, а експерти приймають рішення, які вважають кращими для країни	15,7	42,2	33,0	8,3	0,7
Правлять військові або військовий режим	9,8	26,7	45,7	17,2	0,7
Демократична політична система	43,6	44,4	8,5	3,0	0,5

Джерело: Дослідження Центру Разумкова і КБФ (Київський Безпековий Форум): Червоні лінії України: громадська думка і національні переконання. 24 квітня – 4 травня 2025 року.

Протистояння тоталітарній російській системі є одним з викликів, які постали перед Україною. Соціологічні інтерпретації цього особливого за своїм значенням виклику базуються

також на вивченні ставлення громадян України до різного типу політичних систем. Цій проблемі було присвячено декілька питань у дослідженні Центру Разумкова (табл. 3).

Також переважна більшість респондентів вважає, що демократія є найбільш бажаним типом державного устрою в Україні (табл. 4), що свідчить про стійкість переконань та упевненість більшості населення, що саме демократичні засади суспільства є запорукою для подальшого розвитку країни та протистояння російській агресії.

Таблиця 4. З яким із наведених суджень Ви більше згодні?

Демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України	61,2
За певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний	12,9
Для такої людини, як я, не має значення, демократичний режим у країні чи ні	15,2
Важко відповісти	10,7

Джерело: Дослідження Центру Разумкова і КБФ (Київський Безпековий Форум): Червоні лінії України: громадська думка і національні переконання. 24 квітня – 4 травня 2025 року.

Особливо важливою під час війни є життестійкість населення України, що є запорукою перемоги. Як наголошує Л. Степаненко, «успішність життестійкості залежить від внутрішніх умов її розгортання, а також від різних способів опанування людиною життєвих труднощів. Наявне стійке поєднання копінг-захисних механізмів долаття стресу та емоційних властивостей особистості з власно властивостями життестійкості» (Степаненко, 2022, с. 62). Стосовно впевненості у перемозі над РФ, за даними соціологічної агенції «Рейтинг» динаміка думок така: «Загальний відсоток переконаних у перемозі суттєво не змінився, але за півроку знизився відсоток тих, хто був у цьому абсолютно впевнений: у червні абсолютна певність щодо перемоги була у 71 % укра-

їнців, наразі — у 42 %. Водночас, зріс відсоток тих, хто не вірить в перемогу (з 3 % у червні минулого року до 15 % зараз). Більше абсолютної упевненості у перемозі України мають старші, а також ті, чий родичі воюють. Якщо серед 18–35-річних українців абсолютно впевнені у перемозі 31 %, то серед респондентів віком 51+ таких 50 %» (Рейтинг, 2024а).

Очевидно, що переживання складних життєвих ситуацій трансформує й сам соціально-психологічний світ особистості, «спонукає до побудови нової ієрархії цінностей, життєвих цілей. Весь життєвий шлях особистості пов'язаний з проходженням різних критичних ситуацій, саме вони змінюють ставлення особистості до життя, надаючи йому сенс, роблять його більш повним і змістовним (Сердюк & Купреєва, 2017). Життєстійкість виступає внутрішнім ресурсом особистості, яка допомагає впоратися з стресовими, військовими, важкими життєвими ситуаціями. Треба підкреслити, що саме життєстійкість є одною з базових засад єдності українців у протистоянні ворогу, адже соціологами неодноразово виявлялось, що «у відповідях на запитання “Ким Ви себе вважаєте?” завжди на перше місце виходила позиція “громадянином України” (за останні 5 років показник збільшився на 20 %)» (Суська, 2024). Стосовно факторів об'єднання, наприклад, за даними агенції «Рейтинг» (Рейтинг, 2024b), найбільш важливими серед них виявилися: перемоги ЗСУ (65 %), відбудова (49 %) та допомога один одному (40 %) — те, що найбільше сьогодні об'єднує українців.

Висновки. Інтерпретаційні можливості соціології стають сьогодні незаперечним фактором підтримання уваги до найважливіших векторів, що визначають перспективи майбутнього України, а саме: життєстійкість її населення, орієнтації на перемогу та подальшу відбудову країни. Одним з найважливіших тут є чіткі орієнтації на дотримання і поглиблення демократичних засад, що свідчить про стійкість переконань, що саме демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України.

Список використаних джерел

- Дослідження КМІС. (2025). Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2024 роках. Прес-релізи та звіти. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1>.
- Дослідження Рейтинг. (2024а). Моніторинг, 26-та хвиля: Суспільно-політичні настрої населення (10-11 лютого 2024). <https://www.ratinggroup.ua/news/rejting-monitoring-26-ta-hvi-lya-2024>.
- Дослідження Рейтинг. (2024б). Сприяння єднанню. Опитування 2-4 травня 2024р. https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/research.pdf.
- Дослідження Центру Разумкова і КБФ (Київський Безпековий Форум). (2025). Червоні лінії України: громадська думка і національні переконання. 24 квітня – 4 травня 2025 року. <https://ksf.openukraine.org/categories/news/popri-vtomu-ukrayins-kie-suspil-stvo-diemonstruie-stiikist-opituvannia-tsientru-razumkova-i-kbf>.
- Сердюк, Л. З., & Купреєва, О. І. (2017). Психологічні засади підвищення життєстійкості особистості. Актуальні проблеми психології. У Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Том XI: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 15 (с. 481-491).
- Степаненко, Л. В. (2022). Життєстійкість як ресурс копінг-захисних механізмів емоційної саморегуляції особистості. *Габітус*, 34, 58-63.
- Суська, О. О. (2024). Індикатори єдності: надія чи розчарування. У *Проблеми розвитку соціологічної теорії: Воєнні виклики, суспільні реакції та концептуальні рефлексії. Матеріали XXI Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: воєнні виклики, суспільні реакції та концептуальні рефлексії» (6 грудня 2024 року, КНУ імені Тараса Шевченка) (с. 168-171). Наукова столиця.*
- Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024. (2025). (За ред. чл.-кор. НАНУ, д. філос. н. Є. Головахи, чл.-кор. НАНУ, док. соц. н., С. Дембіцького). Інститут соціології НАНУ.

Сергій Артикуца,
старший викладач кафедри соціології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
artykutsass@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0004-2360-6627>

Анна Прохорова,
кандидатка соціологічних наук, завідувачка кафедри соціології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
anna.prokhorova@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0006-5407-8286>

ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ КОЛИШНІХ ЦИВІЛЬНИХ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ АТО ТА ООС У 2014–2016 РОКАХ

Мета дослідження — з'ясувати чинники, що сприяли та перешкоджали адаптації колишніх цивільних до війни і військової служби зразка 2014–2016 року, коли значну частину боездатної армії склали добровольчі підрозділи. Такий контекст різко контрастує з типовими контрактними арміями світу, в яких здебільшого і проводяться соціологічні дослідження чинників мотивації (Dar & Kimhi, 2004; Johansen, Laberg, & Martinussen, 2014; Barno, 2009). Такі збройні сили також відрізняються від армії за призовом, яку ми маємо в Україні зараз. Водночас, цінність роботи полягає не лише у ретроспективній систематизації інформації початку російсько-української війни. На думку авторів цього дослідження, знання про чинники адаптації можуть допомогти більш успішній мобілізації населення в умовах великої повномасштабної війни Росії в Україні.

Дослідження ґрунтується на даних, зібраних у межах проекту «Діагноз. Війна», що відбувся у 2021 році за підтримки

Українського культурного фонду та з ініціативи Видавництва «Дух і Літера». «Діагноз. Війна» — це усноісторичний проект з документування початку російсько-української війни, який ретроспективно фіксував досвіди людей, які брали участь в АТО та ООС. Вибірка дослідження — цільова. До пулу респондентів увійшли представники різних категорій: військових, медиків, волонтерів, капеланів тощо. За підсумками проекту було проведено 100 глибинних напівструктурованих інтерв'ю, що охоплювали різні виміри досвіду — від мотивації долучитись до АТО, до різноманітних вимірів повсякдення того часу.

Для дослідження питання чинників адаптації колишніх цивільних до військової служби, з пулу наявних інтерв'ю були обрані ті, що проводились з респондентами, що належали до умовної категорії «бійці». Значна частина з них приєднались до добровольчих батальйонів, які формувались в той час, і формально не належали до тодішньої армії. Важливим критерієм добору респондентів була участь у захисті країни в ролі військових (участь у бойових діях, перебування в зоні бойових дій тощо), незалежно від формальних статусів респондентів і належності до формальної структури армії. Оскільки в гайді глибинних інтерв'ю не було окремого блоку, присвяченого чинникам адаптації, аналіз даних ґрунтувався на індуктивному кодуванні інформації, яка прямо або опосередковано (з контексту інтерв'ю) могла відповісти на дослідницькі питання авторів. Аналіз відбувався у програмі Atlas.Ti.

У процесі аналізу було виокремлено 36 кодів. Виокремлені коди були класифіковані у три великі групи кодів на основі умовних вимірів, що вливали на їх формування чи наявність. Було виділено такі три групи кодів: індивідуально-психологічні, соціальні та організаційно-структурні. До **індивідуально-психологічних** належать ті коди, що ґрунтуються на особистісних рисах, цінностях та установках респондентів, вміннях і навичках респондентів, їх індивідуальному досвіду

та сприйнятті. Оскільки переважна більшість респондентів були добровольцями, то у них переважав саме внутрішній локус контролю, тобто роль чинників, що належать до індивідуально-психологічних у процесі адаптації до військової служби була надзвичайно великою. До **соціальних чинників** належать ті коди, що ґрунтуються на основі соціальної взаємодії, соціальних норм, соціальній підтримці, а також реакції різних соціальних груп на рішення і дії респондентів. Соціальна взаємодія тут визначається доволі широко і включає в себе не лише взаємодію з найближчим колом спілкування (родичі, друзі та побратими), а з іншими соціальними групами чи категоріями (цивільні, місцеві і т. д.).

Третьою групою кодів є **організаційно-структурні**, до цієї групи належать коди, що стосуються в першу чергу організаційних і структурних аспектів армії та безпосередньо тих підрозділів, у яких перебували респонденти, наприклад забезпечення, планування і організація бойової роботи, відзнаки/покарання, тренування/навчання, розвиток і зміни і т. д. Тобто все те, що стосується діяльності армії чи то підрозділу, як організації.

Наступним етапом був поділ всіх кодів на ті, що сприяють, і ті, що перешкоджають адаптації з використання вже визначених груп кодів. Варто звернути увагу, що деякі окремі коди могли належати і до тих, що сприяють, і до тих, що перешкоджають, у залежності від респондента. Також варто зауважити, що аналіз буде продовжено, а отже можливі зміни у класифікаціях. Можна окремо відмітити тенденцію, що була помічна в процесі аналізу, а саме важливість індивідуально-психологічних чинників для кращої адаптації. З чого можна зробити висновок про важливість наявності цих чинників до моменту зміни цивільного життя на військову службу. Це може відбуватися як у процесі виховання в сім'ї чи інших соціальних групах чи організаціях, так і бути інституціонально впроваджуватись державою у різних формах, в першу чергу у сфері освіти. Прикладом може бути наявність патріотичного

виховання чи навчання основам національного спротиву у закладах освіти.

Підсумовуючи, варто зазначити, що вивчення чинників адаптації цивільних до військового життя не лише дає краще розуміння процесу переходу від цивільного життя до військової служби. А може бути інструментом вирішення існуючих у даному контексті проблем «ухилянство» чи СЗЧ, що є критичними для дієздатності СОУ наразі, а також бути використаним для підвищення ефективності функціонування СОУ як інституції загалом. Оскільки саме вдала адаптація може впливати не лише на можливість підтримання чисельності СОУ, загальну боєздатність СОУ, а також і на формування позитивного іміджу і довіру до СОУ у майбутньому.

Список використаних джерел

- Barno, D. W. (2009). Military Adaptation in Complex Operations. *PRISM*, 1 (1), 27–36. <https://www.jstor.org/stable/26469026>.
- Dar, Y., & Kimhi, S. (2004). Youth in the Military: Gendered Experiences in the Conscript Service in the Israeli Army. *Armed Forces & Society*, 30 (3), 433–459. <https://www.jstor.org/stable/48608698>.
- Johansen, R. B., Laberg, J. C., & Martinussen, M. (2014). Military Identity as Predictor of Perceived Military Competence and Skills. *Armed Forces & Society*, 40 (3), 521–543. <https://www.jstor.org/stable/48609338>.

Вікторія Бондар,

кандидатка соціологічних наук,
доцентка, доцентка кафедри соціології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
viktorija.bondar@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0006-2561-609X>

Людмила Зубрицька,

кандидатка політичних наук, деканка факультету соціальних
наук та соціальних технологій,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
zubrytska@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8148-4734>

Надія Суровцева,

бакалавриня кафедри соціології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
nadiia.surovtseva@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0007-7163-6427>

РОЛЬ КАПЕЛАНІВ В АДАПТАЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Розглядаючи адаптацію цивільних, які пішли добровільно або були мобілізованими до військової служби під час повномасштабного вторгнення росії в Україну, слід зазначити, що значна частина з них не мала попередньої військової підготовки. Тому вони стикаються з проблемами тривожності, страху, непевності та втрати контролю (Данилюк, 2023). Тож важливим завданням стає формування у них бойової мотивації, розвиток навичок самоконтролю та стресостійкості, що передбачає їх інтеграцію у військові колективи. Ще зовсім недавно цивільні, а зараз військові мають значні відмінності у віці, професійному досвіді та соціальному статусі, що

ускладнює процес згуртування. Тож соціальна підтримка від командування та побратимів стає визначальним фактором успіху цього процесу (Шемчук та ін., 2023). Також важливим є розуміння і прийняття військової субкультури: норм дисципліни, ієрархії та специфічних цінностей армії. І в цьому значну роль відіграють не тільки офіцери та неформальні лідери серед особового складу, а також «захисники людської душі» — капелани, які забезпечують духовну підтримку, зменшують прояви тривожності та допомагають військовим інтегрувати досвід бойових дій у власну життєву історію (Grimell, 2025).

У сучасних збройних силах України капелани виконують багато функцій, які часто виходять за межі традиційного пастирського служіння. Щоб встановити, яку роль відіграють капелани в адаптації цивільних до військової служби в сучасних складних умовах, навесні 2025 року (з 2 по 19 квітня) було проведено дослідження, яке спиралося на якісний підхід з використанням напівструктурованих глибинних інтерв'ю. До дослідження було залучено 14 капеланів ЗСУ, для відбору яких було застосовано комбіновану вибірку: вибірка «снігової кулі» поєднувалась із вибіркою максимальної варіації за критеріями релігійної приналежності (православ'я, католицизм, протестантизм), віку та досвіду капеланства. Транскрибування інтерв'ю здійснювалося за допомогою програмного забезпечення Good Tape, а аналіз даних відбувався шляхом теоретико-індукованого кодування у програмі Atlas.Ti.

Результати дослідження демонструють, що капелани є важливим фактором адаптації мобілізованих військовослужбовців, забезпечуючи їх духовну, психологічну та соціальну підтримку.

Духовна підтримка. Капелани допомагають військовослужбовцям знайти сенс у складних обставинах війни, відповісти на питання про справедливість, страждання, смерть. «Капелан є тим, хто залишається поруч у момент, коли всі інші ресурси вичерпано» (Grimell, 2025).

Учасники дослідження в першу чергу наголошували на задоволенні релігійних потреб військових. Підкреслювали важливість релігійної просвіти, спільної молитви, зокрема, молитви за полеглими, пошуку відповіді на екзистенційні питання. Це сприяє підвищенню мотивації та впевненості військовослужбовців, їх адаптації до нових ролей і реалій військової служби через ствердність у вірі.

Психологічна допомога. Хоча капелани не є професійними психологами, вони часто фактично виконують функції «першої психологічної допомоги» для військових у кризових ситуаціях: вислуховують, знімають гострий стрес, мотивують звертатися до фахівців (Makovskiy, 2023).

Капелани неодноразово згадували, що слухати військовослужбовців, надавати їм можливість виговоритись і бути поруч з ними — це те, що об'єднує ролі капеланів і військових психологів. Іноді їм доводиться ставати медіаторами між військовими та їхніми дружинами чи родинами, що є типовою функцією психологів.

Соціальна інтеграція. Капелани сприяють згуртуванню підрозділів, виступають посередниками у конфліктах, організовують спільні обряди та ритуали, що сприяє формуванню довіри та відчуття єдності (Grimell, 2024).

Учасники дослідження згадували і про волонтерську діяльність капеланів: як власну, так і по залученню інших до волонтерства. Наголошували на тому, що їх допомога часто буває не тільки духовна, але й матеріальна, бо військові, довіряючи їм, звертаються до них і тоді, коли мають необхідність у швидкому вирішенні матеріально-технічних потреб.

Моральне лідерство. У кризових ситуаціях військові часто звертаються до капеланів як до моральних авторитетів. Це посилює їхню роль у формуванні стійкості колективу (Ломачинська, 2022).

Подальші дослідження можуть бути пов'язані з вивченням механізмів капеланської допомоги та створенням інтегрованих систем підтримки військових і духовних наставників.

Список використаних джерел

- Данилюк, В. В. (2023). Психологічні особливості адаптації мобілізованих до виконання службових обов'язків у інженерних військах ЗСУ (Кваліфікаційна робота магістра, Хмельницький національний університет). <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/15043>.
- Ломачинська, І. (2022). Феномен військового капеланства в духовно-світоглядній парадигмі сучасної України. *Схід*, 3 (4), 36–42. [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3\(4\).270045](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3(4).270045).
- Шемчук, О., Васюкова, Н., Дзеружинська, Н., & Шемчук, В. (2023). Актуальні питання ментального здоров'я військовослужбовців сектору безпеки і оборони України. *Психосоматична медицина та загальна практика*, 8 (4). <https://doi.org/10.26766/pmgrp.v8i4.469>.
- Grimell, J. (2024). Ukrainian military chaplaincy in war: Lessons from Ukraine. *Health and Social Care Chaplaincy*, 12 (2), 133–164. <https://journal.equinoxpub.com/HSCC/article/view/31917>.
- Grimell, J. (2025). Understanding Ukrainian military chaplains as defenders of the human soul. *Frontiers in Sociology*. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11936900/>.
- Мakovskiy, A. (2023). Operational analysis: Military chaplains' provision of psychological assistance to soldiers in Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, 43(6), 105–118. <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol43/iss6/7/>.

Тамара Марценюк,
кандидатка соціологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри соціології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
t.martsenyuk@ukma.edu.ua
orcid.org/0000-0002-4785-5618

УСПІХИ І ВИКЛИКИ ДОСТУПУ ЖІНОК ДО СФЕРИ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У січні – травні 2025 року в межах курсу для студентства кафедри соціології Національного університету «Кієво-Могилянська академія» (НаУКМА) «Вступ до гендерних студій» було виконане дослідження «Доступ жінок до сфери кібербезпеки в Україні». Координаторка дослідження – авторка курсу Марценюк Тамара, яка залучила слухачів і слухачок до цього проекту, що здійснювався у співпраці зі спеціальністю «Кібербезпека» в НаУКМА (засновник – Трохим Бабич, заступник декана Факультету інформатики) і з ГО «Фундація жіночого лідерства та стратегічних ініціатив» (засновниця – Анастасія Островська). Це дослідження, текст якого знаходиться у процесі фіналізації, мало на меті здійснити комплексний аналіз сучасного стану гендерних відносин у сфері кібербезпеки України, з акцентом на зміни, що відбуваються внаслідок повномасштабної війни.

Кібербезпеку розглянуто як сферу освіти та ринок праці, як поєднання STEM і IT спеціальностей із сектором безпеки і оборони, що особливо актуально в Україні в часи російсько-української війни.

Дослідження складається з трьох розділів – про міжнародний досвід доступу жінок до кібербезпеки, про залучення жінок до кібербезпеки в Україні та про результати аналізу емпіричного матеріалу стосовно жінок в українській кібер-

безпеці. Воно складається з двох частин: кабінетної та польової (емпіричної). Кабінетна частина передбачала огляд наукових міжнародних і українських досліджень на відповідну тематику, законодавства стосовно кібербезпеки і питань гендерної рівності, доступної статистичної та публіцистичної інформації. Емпірична частина дослідження проведена з використанням вторинного аналізу кількісних даних (щодо вступу на спеціальність 125 «Кібербезпека» в 15 закладах вищої освіти України) і якісних соціологічних методів. Вона базується на результатах 11 глибоких інтерв'ю з жінками у сфері кібербезпеки; 14 (9 жінок і 5 чоловіків) експертних інтерв'ю з людьми, які працюють з питаннями рівних прав і можливостей у кібербезпеці; контент-аналізу 44 медійних повідомлень про жінок у кібербезпеці. Також дослідження містить набір рекомендацій щодо покращення становища жінок у кібербезпеці як ринку праці та сфері освіти для держави, компаній (роботодавців і роботодавиць), менторів і менторок, а також власне працівниць у цій сфері.

У двох найпопулярніших серед абітурієнтів і абітурієнок освітніх програмах за спеціальністю 125 «Кібербезпека» у 2024 році (Львівська політехніка і НаУКМА) частка жінок серед зарахованих в університет на цю спеціальність становить у середньому 27 %, водночас розрив між середніми конкурсними балами чоловіків і жінок незначний (менше за 4 %). Було виявлено, що бракує системних, гендерно-дезагрегованих даних та комплексних досліджень стосовно становища жінок в українському секторі кіберзахисту, особливо в умовах війни. Ця інформаційна прогалина суттєво ускладнює розробку фахової політики щодо залучення жінок у кібербезпеку та моніторинг її ефективності. Закон «Про кібербезпеку» та Стратегія кібербезпеки України є гендерно нейтральними та потребують фахової гендерно правової експертизи.

Жінки становлять лише близько 22–25 % світової робочої сили в галузі кібербезпеки, а серед керівних посад ці показники ще нижчі. Серед викликів доступу жінок до кібербезпе-

ки зазначено про подальшу актуальність гендерної сегрегації (як вертикальної, так і горизонтальної) сфер освіти і ринку праці, випадки гендерної дискримінації, гендерного розриву в оплаті праці, стереотипів і сексуальних домагань, брак уваги до цифрових загроз для жінок (таких як кібернасильство, сексторшен та онлайн-переслідування), брак ефективності щодо впроваджуваних ініціатив та реформ, зокрема на державному рівні.

Серед успіхів доступу жінок до кібербезпеки зауважено про можливість подолання «скляної стелі» (вертикальної гендерної сегрегації) серед молодших вікових груп, нові ролі моделі для жінок, поступове збільшення чисельності жінок у кібербезпеці, більша увага молодшого покоління працівників і працівниць до питань недискримінації і гендерної рівності у сфері, більша агентність жінок і небажання толерувати дискримінацію і насильство, розвиток менторських програм та тренінгів для жінок.

Виокремлено три групи чинників подолання бар'єрів для жінок у сфері кібербезпеки – на мікро- (індивідуальному), мезо- (організаційному та інституційному) та макро- (державному) рівнях.

Розглянуто приклади міжнародних (CyberFirst Girls Competition, Women4Cyber, Google Women Techmakers тощо) і українських (SheCyber Hub, Women4Cyber Ukraine, ГО «Фундація жіночого лідерства та стратегічних ініціатив») організацій та ініціатив та напрямки їхньої діяльності для подолання бар'єрів у кібербезпеці. Респондентки називали такі ролі моделі в українській кібербезпеці: керівницю Служби з питань інформаційної безпеки та кібербезпеки Апарату РНБО України Наталю Ткачук; співзасновницю та CEO Фундації жіночого лідерства та стратегічних ініціатив Анастасію Островську та співзасновницю платформи з пошуку роботи в кібербезпеці CyberPeople Ольгу Насібуліну тощо.

Медіа порушують питання недопредставленості жінок у кібербезпеці, зокрема у військовій сфері (де їхня частка

сягає лише 6 %), а також висвітлюють ініціативи з їхньої підтримки – менторські програми, квоти, освітні курси. Позитивним трендом є зростання кількості матеріалів, де жінки представлені як експертки з кібербезпеки та лідерки, що сприяє нормалізації егалітарного підходу до залучення жінок у кібербезпеку.

Основними рекомендаціями респондентів і респонденток стали: створення та впровадження програм менторства та наставництва; проведення інформаційних кампаній на всіх рівнях освіти; розвиток професійної та інклюзивної спільноти; заохочення жінок до участі у різних подіях та проектах; стипендії та гранти для студенток; підтримка жіночих рольових моделей. Створення інклюзивного та комфортного середовища у сфері кібербезпеки вимагає комплексного підходу – від змін на інституційному рівні до особистої впевненості та активності жінок.

Світлана Оксамитна,
докторка соціологічних наук, професорка кафедри соціології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
oksamyt@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2403-6337>

ЖІНКИ У КІБЕРБЕЗПЕЦІ: ОСВІТА В НАУКМА НА ТЛІ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

У системі вищої освіти України спеціальність «Кібербезпека та захист інформації» належить до галузі «Інформаційні технології». До цієї ж галузі належать також такі спеціальності, як «Прикладна математика», «Інженерія програмного забезпечення», «Комп'ютерні науки», «Інформаційні системи і технології», «Комп'ютерна інженерія», «Системний аналіз та наук про дані». Підготовка фахівців у цій галузі в Україні здійснюється десятками закладів вищої освіти країни, зокрема на різні освітні програми в межах спеціальності «Кібербезпека та захист інформації» 2025 р. набір студентів здійснювало близько 60 закладів вищої освіти. У межах цієї спеціальності студенти набувають знань і навичок щодо того, як захищати інформацію за допомогою технологій, як виявляти ризики та використовувати автоматизовані системи для запобігання хакерським атакам, як налагоджувати роботу комп'ютерних мереж у разі кібератак, як розробляти програмне забезпечення, впроваджувати стратегію інформаційної безпеки, проводити її аудит. Ринок праці країни пропонує низку занять і посад, де можна знайти професійне застосування здобутим знанням та навичкам, як-от спеціаліст з аналізу кіберзагроз; офіцер кіберполіції; системний адміністратор; аналітик баз даних; програміст; тестувальник програмного забезпечення; фахівець з ІТ-операцій; інженер із захисту інформації; керівник проектів; викладач ІТ-технологій; ін-

спектор з організації захисту секретної інформації тощо (Кібербезпека та захист інформації, 2024).

Кібербезпека належить до галузей STEM (наука, технології, інженерія, математика), у яких тривалий час продовжує відтворюватися освітня гендерна сегрегація, коли частка жінок серед студентів ЗВО у цих галузях коливається від 10 до 30 відсотків (Оксамитна, 2021). Така ситуація є добре помітною для органів державної влади країни (Про затвердження державної соціальної програми, 2018; Кабінет Міністрів України, 2022) та для науковців, зокрема щодо освіти з кібербезпеки (Лучик, 2024; Уваркіна, Матійко & Шевчук, 2025; Лучик, Манжай, Носов & Лучик, 2025)

Чинна «Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року» особливу увагу звертає на необхідність подолання рамок «жіночих/чоловічих» професій для подальшої повноцінної та вичерпної самореалізації здобувачок і здобувачів освіти в дорослому житті, зокрема «проведення для інформування та мотивації дівчат і жінок кампаній щодо вибору нестереотипної кар'єри STEM (наука, технології, інженерія, математика)» (Кабінет Міністрів України, 2022).

Наразі ми маємо достовірні статистичні дані тільки щодо гендерних відмінностей в межах освітньої галузі «Інформаційні технології» загалом, де частка жінок протягом останніх років коливається близько 17–19 % (Вища та фахова передвища освіта в Україні; Жінки і чоловіки в Україні, 2023; Жінки і чоловіки в Україні, 2025). Достовірні статистичні дані щодо спеціальності «Кібербезпека та захист інформації» у відкритому доступі відсутні. У одному з джерел стверджується, що «серед студентів закладів вищої освіти, які здобувають спеціальність “Кібербезпека та захист інформації”, кількість дівчат щороку збільшується і становить близько 10 %» (Лучик, 2024).

На цьому загальнонаціональному тлі ситуація в НаУКМА виглядає суттєво відмінною (див. рис. 1). З усіх спеціальностей галузі «Інформаційні технології» в НаУКМА навчання

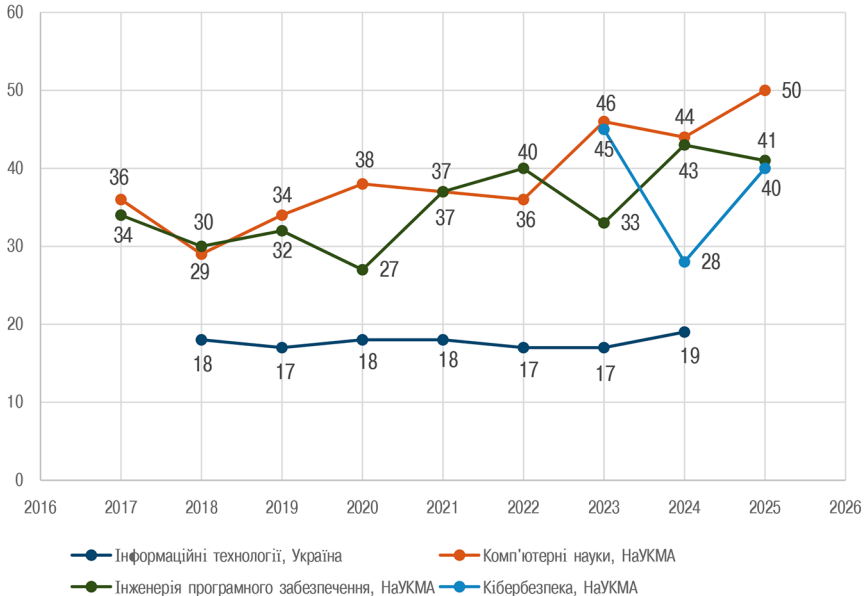

Рис. 1. Частка жінок серед студентів за галузю знань «Інформаційні технології» в Україні та за окремими спеціальностями галузі в НаУКМА, %

відбувається за трьома спеціальностями, а саме «Комп'ютерні науки», «Інженерія програмного забезпечення» та «Кібербезпека й захист інформації». Гендерний дисбаланс серед студентів і студенток за двома першими спеціальностями з 2017 по 2025 роки коливався, але був значно меншим, ніж за загальнонаціональними даними, а також систематично зменшувався. За результатами вступної кампанії 2025 р. набір здобувачок і здобувачів освіти зі спеціальності «Комп'ютерні науки» досяг гендерного паритету (50/50) (Вступ до НаУКМА)¹. Спеціальність «Кібербезпека та захист інформації» відкрита в НаУКМА тільки три роки тому, й робити висновки щодо стану й динаміки гендерного дисбалансу сту-

¹ Розрахунки здійснювалися авторкою тільки для абітурієнтів з відкритими особистими даними.

дентства ще зарано, але вже очевидно, що частка студенток значно перевищує загальнонаціональні тенденції в галузі чи вказані вище 10 % для спеціальності.

Отже, відмінності між загальнонаціональними тенденціями і гендерною динамікою в НаУКМА очевидні. Вірогідно, такі відмінності зумовлені низкою чинників, серед яких чільне місце посідає гендерно чутлива внутрішня політика в НаУКМА або, як визначено у «Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року», успішне формування недискримінаційного освітнього середовища, складовими якого є сформований інституційний механізм забезпечення гендерної рівності, зокрема відповідна політика забезпечення гендерної рівності та відповідальні за реалізацію цієї політики органи університету (Марценюк, 2025). Різноманітні складові такої політики та освітнього середовища загалом (гендерний аудит, розгляд скарг щодо порушення політики, тижні гендерної рівності та інші просвітницькі заходи, взаємодія з Центром забезпечення якості освіти, численні різнофахові дисципліни на гендерну тематику тощо) разом з ефективністю вступних кампаній до НаУКМА, ймовірно, забезпечують значно кращі перспективи наближення до гендерного паритету серед студентів і студенток у галузі «Інформаційні технології», зокрема спеціальності «Кібербезпека та захист інформації», аніж серед здобувачок і здобувачів вищої освіти на загальнонаціональному рівні.

Список використаних джерел

- Вища та фахова передвища освіта в Україні. https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/arh_vuz_20_u.html.
- Вступ до НаУКМА 2017–2025. <https://konkurs.ukma.edu.ua/#2024>.
- Жінки і чоловіки в Україні 2022. Статистичний збірник. (2023). Державна служба статистики України. Київ. https://stat.gov.ua/uk/publications?f%5B0%5D=publication_type%3Acollection&f%5B1%5D=publications_topics%3A5261.

- Жінки і чоловіки в Україні 2024. Статистичний збірник. (2025). Державна служба статистики України. Київ. https://stat.gov.ua/uk/publications?f%5B0%5D=publication_type%3Acollection&f%5B1%5D=publications_topics%3A5261.
- Кабінет Міністрів України. (2022, 20 грудня). Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022–2024 роки з її реалізації. Розпорядження № 1163-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text>.
- Кібербезпека та захист інформації: все про спеціальність F5 (125). (2024). *Education.ua*. <https://www.education.ua/news/2024/03/29/kiberbezpeka-ta-zakhyst-informatsii-vse-pro-spetsialnist-125/>.
- Лучик, С. Д., Манжай, О. В., Носов, В. В., & Лучик, В. Є. (2025). Гендерна рівність у кібербезпеці. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*, 3 (27). <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2025.27.742>.
- Лучик, С. (2024). Гендерні аспекти інформаційної та кібербезпеки. У *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тренди і стратегічні імперативи розвитку HR-інжинірингу, економіки та бізнесу в умовах турбулентності й трансформації національної економіки»*, 14–15 листопада 2024 р. (с. 142–145). ХНУ.
- Марценюк, Т. О. (2025). Інституційний механізм забезпечення гендерної рівності у сфері освіти в Києво-Могилянській академії. У *Гендерна рівність та інклюзія у вищій освіті: від політик до реалізації: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Дню науки та Дню Європи в Україні (16 травня 2025 року)* (Редкол. Л. О. Кожура та ін.) (с. 39–41). КНЕУ. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/35060>.
- Оксамитна, С. (2021). Гендерні відмінності у сфері зайнятості, освіти та навчання в Україні в контексті виконання Угоди про асоціацію. Український центр європейської політики. http://ucerp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Doslid_01_2021-WEB_NEW_2.pdf.

Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року: постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 73. <https://zakon.rada.gov.ua/>.

Уваркіна, О. В., Матійко, А. А., & Шевчук, О. С. (2025). Жінки в кібербезпеці: політика сприяння гендерної рівності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 1 (65), 124–129. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1\(65\).332568](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1(65).332568).

Діана Бойко,
бакалавриня кафедри соціології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
d.boiko@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0008-5762-9607>

Анна Прохорова,
кандидатка соціологічних наук, завідувачка кафедри соціології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
anna.prokhorova@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0006-5407-8286>

ЖІНКИ В КІБЕРБЕЗПЕЦІ НА СТОРІНКАХ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА

Сфера кібербезпеки — сучасна ІТ-спеціалізація, для якої, як і для інших STEM-наук, і досі лишається характерною проблема гендерної сегрегації. Згідно з міжнародною статистикою, жінки представлені серед фахівців цього напрямку значно менше, ніж чоловіки, і складають лише 24 % (Global Cybersecurity Forum & Boston Consulting Group, 2024). Водночас, для України, що 11-й рік перебуває у війні з Російською Федерацією, залучення жінок до кібербезпеки є не лише питанням гендерної рівності. Для успішної протидії кіберзагрозам ми як країна зацікавлені у якомога більш ефективному використанні людського потенціалу для забезпечення національної безпеки. Тож дослідження рівності доступу жінок до сфери кібербезпеки актуальне та своєчасне.

Представлений у виступі аналіз є фрагментом ширшого дослідження «Доступ жінок до кібербезпеки в Україні», що виконувалось студентством кафедри соціології НаУКМА за підтримки викладачок у рамках курсу «Вступ до гендерних студій» навесні 2025 року.

Для того, аби відповісти на питання, як жінки зі сфери кібербезпеки репрезентовані на сторінках українських медіа, був проведений тематичний аналіз доступних онлайн-публікацій, станом на квітень 2025 року. Перед тим як перейти до аналізу, відбувся процес відбору медіаматеріалів. Завдяки використанню платформи автоматизованого онлайн-пошуку медіа Shukach Pro1 та подальшому відбору матеріалу за тематичною релевантністю (за ключовими словами, що відповідали тематиці дослідження), форматом (інтерв'ю та аналітика), змістовною насиченістю (персональні історії, змістовні коментарі) та унікальністю (відсутність повторів), для аналізу було відібрано 44 онлайн-публікації, датовані 2017–2025 роками.

Категорії тематичного аналізу виділялись дедуктивно, тобто ґрунтуючись на проведеному попередньо кабінетному дослідженні: жінки в ІТ та кібербезпеці на ринку праці, освітні програми для жінок у сфері кібербезпеки, жінки у військовій кібербезпеці та обороні, жінки як експертки з кібербезпеки. До аналізу були застосовані як гендерно чутливий, так і гендерно нейтральний підходи. Згідно з гендерно чутливим підходом у фокусі дослідження опинилась гендерованість жіночого досвіду та проблеми, з якими стикаються жінки у сфері кібербезпеки (Марценюк, 2019). Водночас, гендерно нейтральний підхід передбачає сфокусованість на нейтральності жіночого досвіду у кібербезпеці та на жінках-професіоналках цієї сфери, без акценту на статі (Маєрчик, Плахотнік & Ярманова, 2017).

Аналіз онлайн-медіаматеріалів не виявив репрезентацій, які б свідчили про відверто стереотипне та дискримінаційне бачення жінок у сфері кібербезпеки. Хоча у поодиноких публікаціях була зафіксована відсутність фемінітивів чи зображення жінок як «доповнення» до чоловіків, здебільшого опрацьовані публікації можна назвати інклюзивними щодо

¹ <https://www.shukach.pro/>

жіноцтва. Зміст медіаматеріалів характеризувався підтримкою жінок у кібербезпеці, підсвіченням їхньої експертності та просуванням важливих ініціатив, що спрямовані на усунення гендерних бар'єрів: освітніх ініціатив, менторських програм, квот тощо.

Список використаних джерел

- Марценюк, Т. (2019). *Інтеграція гендерної складової в аналітичні матеріали*. МФ «Відродження».
- Маерчик, М. (гол. ред.), Плахотнік, О., & Ярманова, Г. (ред.). (2017). *Гендер для медій: Підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей (3-тє вид., випр. та допов.)*. Критика.
- Global Cybersecurity Forum & Boston Consulting Group. (2024). *2024 cybersecurity workforce report: Bridging the workforce shortage and skills gap*.

Софія Балакіна,

*магістриня кафедри соціології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
sofia.balakina@ukma.edu.ua*

Катерина Мальцева,

*наукова керівниця,
докторка соціологічних наук,
доцентка, доцентка кафедри соціології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»*

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ЯК МЕДІАТОРИ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ РИСАМИ ОСОБИСТОСТІ ТА РІВНЕМ СТРЕСУ ПЕРШОКУРСНИКІВ БАКАЛАВРАТУ НАУКМА

Після початку повномасштабного вторгнення життя українців зазнало значних змін, зокрема їхнє психічне здоров'я та рівень сприйнятого стресу. За результатами дослідження компанії «Градус» у 2023 році, суб'єктивний рівень стресу збільшився з 77 % до 88 % з травня 2020 року (Градус суспільства під час війни, 2023). В 2025 році 87 % українців перебували у стані стресу (Градус українського суспільства під час війни / дванадцята хвиля, 2025). Стрес може мати негативні наслідки для фізичного та психічного здоров'я, що сприяє пошуку чинників рівня стресу з метою покращення добробуту українців. Для цілей дослідження стрес визначався як сприйнятий, що може краще передбачати наслідки для здоров'я. Потенційними детермінантами стресу були обрані риси особистості як певні сталі характеристики особистості та копінг-стратегії як засоби для боротьби зі стресом. Цінні результати може надавати аналіз непрямих зв'язків між змінними, а не тільки аналіз явних (прямих). Існують дослідження, які підтверджують, що деякі копінг-стратегії можуть

медіювати вплив рис особистості на психологічне благополуччя та рівень стресу (Pereira-Morales, Adan, Lopez-Leon, & Forero, 2018; Lo, Leung, Lui, & Ng, 2022). Цю інформацію можна використовувати для надання більш точних рекомендацій українцям, щоб зменшити їхній рівень стресу. Наприклад, деякі дослідження демонструють, що Сумлінність як риса особистості може зменшувати рівень стресу завдяки тому, що людина організована і тому досить ефективно вирішує проблеми (Pollak, Dobrowolska, Timofiejczuk, & Paliga, 2020; Ergcan, 2017). Те саме стосується впливу копінг-стратегії Вирішення проблем на рівень стресу (Lo, 2017). Коли людина прикладає зусилля для вирішення проблеми і не відкладає певну задачу, вона відчуває менше стресу. Якщо поєднати Сумлінність та Вирішення проблем в одній моделі, можна припустити, що Сумлінність схилитиме людину до застосування стратегії Вирішення проблем, що в свою чергу буде сприяти зменшенню рівня стресу. Такі моделі стосуються оцінки непрямих зв'язків, і зазвичай використовується аналіз медіації та/або модерації. В даній роботі фокус був тільки на медіації.

Під час емпіричного дослідження було застосовано кількісний підхід до збору та аналізу даних. Гіпотези було сформульовано відповідно до опрацьованої літератури та власних міркувань. На рис. 1 зображено схему взаємодії змінних дослідження.

Генеральну сукупність дослідження становили 1120 студентів НаУКМА БП-1. Вибірка репрезентативна для студентів НаУКМА БП-1 за ймовірності 0,9545 та похибки 11,7 %, враховуючи дизайн-ефект (1,5). Обсяг вибірки становив 142 особи, похибка — 7,8 % без дизайн-ефекту. Респонс рейт становив 48 %. Методом збирання інформації було вибрано інтернет-опитування. Для оброблення та аналізу даних було використано програмне забезпечення R та Process (макрос): аналіз медіації та факторний аналіз. Під час дослідження було застосовано багатоступеневу вибірку із кроком 4 на останньо-

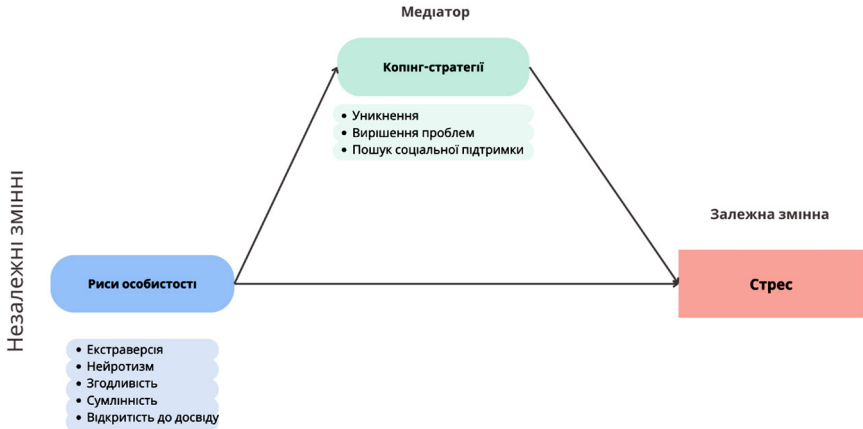

Рис. 1. Схема взаємодії стресу, його предикторів і медіаторів

му етапі відбору (третьому етапі відбору). Було використано такі шкали: шкалу сприйнятого стресу (PSS-10), шкалу для вимірювання рис особистості (BFI-2) та шкалу для вимірювання копінг-стратегій (CSI).

Гіпотези:

1. Копінг-стратегія Вирішення проблем є медіатором між рисою Екстраверсії та Стресом.
2. Копінг-стратегія Вирішення проблем є медіатором між рисою Сумлінності та Стресом.
3. Копінг-стратегія Уникнення є медіатором між рисою Нейротизмом та Стресом.

Медіація стосується певного механізму (емоційний, біологічний, когнітивний тощо) завдяки якому X впливає на Y (рис. 2).

Тобто нас цікавить як щось працює. Розглядалась проста модель медіації, яка стосується будь-якої причинно-наслідкової системи, в якій принаймні одна змінна-предиктор X передбачається як така, що впливає на результат Y через одну проміжну (intermediate) змінну M (Hayes, 2022, с. 80). Змінну M найчастіше називають медіатором, а також

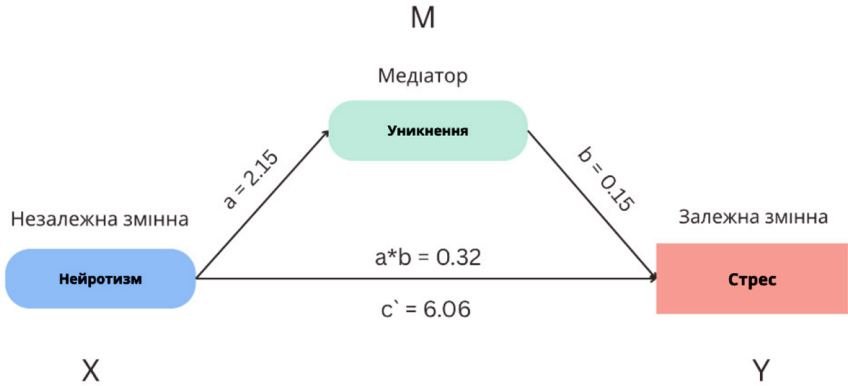

Рис. 2. Коефіцієнти аналізу медіації для Нейротизму, Уникнення та Стресу

intermediary variable, surrogate variable та intermediate endpoint. Медіація включає два типи зв'язку між X та Y: прямий та непрямий. *Прямий* (c') стосується впливу X на Y за умови контролю M (M однакова для різних X). Тобто два кейси, що різняться на один юніт за X, але рівні за M, мають різнитись на c' юнітів за Y. *Непрямий* ефект ($a*b$) стосується впливу X на Y через M. Тобто 2 кейси, що різняться на юніт за X, різняться на $a*b$ юнітів за Y, що є результатом впливу X на M та M на Y. Важливо враховувати знаки для a та b окремо, а не тільки у конфігурації одне з одним. X та Y не обов'язково мають бути залежними (кореляція не є достатньою та необхідною умовою), а також впливи a і b не обов'язково мають бути значимими (Hayes, 2022, с. 82). Усі коефіцієнти (a, b, c') були значимими, що посилює впевненість у надійності та валідності отриманих результатів.

Одна з трьох гіпотез узгоджувалась з даними, яка стосувалась впливу риси Нейротизму на рівень стресу через стратегію Уникнення. Два першокурсники, які різняться одним юнітом в Нейротизмі, різняться на 0,32 юніти у рівні стресу. Це відбувається через тенденцію тих, хто має більш виражену рису Нейротизму, частіше вдаватися до стратегії Уник-

нення, що в свою чергу сприяє вищому рівню стресу. Іншими словами, якщо студенти/ки часто нервують, тривожаться, вони можуть бути більш схильними уникати вирішення проблеми, відкладати це, що сприяє підвищенню рівня стресу. Інші гіпотези не підтвердилися, зокрема не було помічено статистично значущого непрямого впливу для комбінацій усіх інших змінних. Результати можуть бути корисними у практичній діяльності. Наприклад, не варто застосовувати стратегію Уникнення студентам-першокурсникам, якщо вони мають виражену рису Нейротизму, бо це може збільшувати рівень стресу.

Список використаних джерел

- Градус суспільства під час війни (Суспільно-політичні настрої під час повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України– восьма хвиля дослідження). (2023). Gradus. <https://gradus.app/uk/open-reports/wartime-survey-ukrainian-society-eighth-wave/>.
- Градус українського суспільства під час війни / дванадцята хвиля. (2025, червень). Worldwide online and smartphone surveys | Gradus. <https://gradus.app/uk/open-reports/wartime-survey-ukrainian-society-twelfth-wave/>.
- Ercan, H. (2017). The relationship between resilience and the big five personality traits in emerging adulthood. *Eurasian Journal of Educational Research*, 17 (70), 1–22. <https://doi.org/10.14689/ejer.2017.70.5>.
- Hayes, A. (2022). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. Guilford Publications.
- Lo, C.-F., Leung, F. K.-Y., Lui, C. P.-F., & Ng, E. C.-B. (2022). Predictive effect of extraversion and neuroticism on mental health during the covid-19 pandemic in hong kong: The mediating role of coping strategies. *Psychology*, 13 (09), 1391–1412. <https://doi.org/10.4236/psych.2022.139089>.

- Lo, C.-F. (2017). Stress and coping strategies among university freshmen in hong kong: Validation of the coping strategy indicator. *Psychology*, 08 (08), 1254–1266. <https://doi.org/10.4236/psych.2017.88081>.
- Pereira-Morales, A. J., Adan, A., Lopez-Leon, S., & Forero, D. A. (2018). Personality traits and health-related quality of life: The mediator role of coping strategies and psychological distress. *Annals of General Psychiatry*, 17 (1). <https://doi.org/10.1186/s12991-018-0196-0>.
- Pollak, A., Dobrowolska, M., Timofiejczuk, A., & Paliga, M. (2020). The Effects of the Big Five Personality Traits on Stress among Robot Programming Students. *Sustainability*, 12 (12), 5196. <https://doi.org/10.3390/su12125196>.

Назар Лісовий,

аспірант кафедри соціології,

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

nazar.lisovyi@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0001-1500-4077>

СВІДОМА РЕГУЛЯЦІЯ САМООЦІНКИ ЯК ЗАХИСНИЙ МЕХАНІЗМ СЕРЕД ІНДИВІДІВ, ДИСОЦІЙОВАНИХ ВІД КОНТЕКСТУ ВІЙНИ

У сьогоденних воєнних умовах не всі цивільні залучаються до реалій війни на ментальному рівні. Використання конкретних когнітивних моделей дозволяє свідомо дистанціюватися від стресу регулярних обстрілів, збою інфраструктури (електро- й водопостачання, інтернет) або емоційно негативного й тривожного медіапростору. Таке дистанціювання функціонує виключно на рівні ідентичності – пам'ять й усвідомлення подій зберігаються (Cardeña, 1994), на відміну від симптомів патологічного дисоціативного розладу (Nemiah, 1991). Така оборонна стратегія захищає психічну рівновагу шляхом вибіркового блокування інтеграції певних стимулів.

За психоаналітичним модусом (Tarnopolsky, 2003) дисоціація є захисним механізмом, запереченням зовнішньої інформації чи внутрішніх думок, загрозливих для психологічної стабільності. Процес може бути свідомим або відбуватися автоматично, коли страх і невизначеність посилюються. Функція є адаптивною, адже зберігає цілісність особистості й захищає від накопиченого когнітивного стресу.

Концепт дисоціації стоїть на фундаменті дезінтеграції Жане (Putnam, 1989) – стану, провокованого сильними емоціями, які звужують увагу, фрагментують звичайні інтегративні функції та, замість асиміляції спогадів, формують окремі фіксовані ідеї. Іншими словами – скоординовані

комплекси ідей та афекти, які залишаються напівавтономними в психіці індивіда. В умовах війни відділення від стресорів, які загрожують когнітивній узгодженості чи життю, якраз-таки виконує подібну функцію — стримує нестерпні афекти й дозволяє виконувати повсякденні ролі, підтримувати близьких, продовжувати працювати тощо.

Відповідно у продемонстрованому випадку дисоціативна відстороненість є зміненим станом свідомості. Він характеризується відчуженням від аспектів зовнішньої реальності війни, а також від реакцій на те соціального оточення. Усе задля згладжування інтенсивності власних афектів. Нейрофізіологія це підтверджує, демонструючи, що такі стани супроводжуються пригніченням лімбічних емоційних систем через префронтальну регуляцію (Sierra & Berrios, 1998). З еволюційного ж погляду, механізм мінімізує чи нівелює тривогу й допомагає підтримувати контроль над вибором поведінкового патерну під час загрози (Spitzer, Barnow, Freyberger, & Grabe, 2006).

Важливо зацентрувати, що на соціальному полотні, де загроза є загально розділеною на рівні повсякденних спільних уявлень, відсторонення ризикує підірвати соціальні зв'язки індивіда через відсутність синхронізації з викликами своєї соціальної групи. Групові переконання зазвичай обмежують вираження індивідуальної поведінки, навіть якщо фізично присутні інші того не підтримують. Після встановлення норм у соціальній групі, оцінка власних дій і дій інших відбувається через призму спільних стандартів, що надає їм статус «точки опори» для судження. У певній ситуації індивід може коригувати висловлювання чи дії відповідно до очікувань групи, незалежно від фактичних приватних переконань присутніх (De Munck & Bennardo, 2019). Будь-яке відхилення від цих норм загрожує неформальними санкціями, зокрема плітками (Dunbar, 2004), які слугують для зміцнення авторитету колективних переконань і покарання тих, хто діє всупереч їм. Така динаміка, очевидно, створює соціальний тиск на

індивідів, дисоційованих від війни — вищий рівень ментальної стабільності несе за собою наслідки в соціальному середовищі. Уникання відповідних тем або переведення діалогу в інше річище — відмінне від вказаних на початку стресорів — забезпечує таких акторів.

На рівні регулювання самооцінки дисоціація функціонує разом з іншими захисними стратегіями, які впливають на підтримання когнітивної узгодженості — невідповідністю між діями й переконаннями, що загрожує загальній когерентності ідентичності (Tesser, 2001). Індивіди нівелюють напругу, зводячи свої уявлення у відповідність із поведінкою чи навпаки. Для того використовуються компенсаторні стратегії, які відновлюють почуття цілісності.

1. Внутрішньоособистісна стратегія. Наприклад, індивід вважає себе сильним і незламним, але під час обстрілів ховається в паркінгу з відчуттям паніки. Для зменшення когнітивної неузгодженості, він пояснює це тим, що «обережність — теж сила» або що «моє завдання зараз берегти себе заради близьких». Так поведінка складається з уявленням про власну гідність.
2. Міжособистісна. Через перебої з електро- чи водопостачанням індивід відчувається знесиленим. Він порівнює свої труднощі з тими, хто зазнав більших втрат (наприклад, мешканці прифронтових регіонів). Подібне порівняння демонструє, що його власна ситуація легша й більш контрольована.
3. Символічна. У відповідь на прочитання тривожних новин людина починає підтверджувати свою цінність через інші сфери (Heine et al., 2006): перемикається на підтримку сім'ї чи партнера, робочі проекти, волонтерство. Такі дії (або нагадування про них) щодо позитивних сторін ідентичності компенсують відчуття безсилля перед загальною ситуацією.

Кожен механізм служить одній і тій же меті — збереженню самооцінки в умовах дестабілізації. Самооцінка ж є психіч-

ною конструкцією, яка впливає на особистісний добробут (Pyszczyński et al., 1990).

Отже, індивіди в умовах війни можуть (не)свідомо використовувати захисний механізм — дисоціацію від обстрілів, перебоїв в інфраструктурі й емоційно забарвленого медійного фону. Так реалізується підтримання власного ментального стану на рівні ідентичності. Подібна поведінкова стратегія убезпечує від чи сповільнює накопичення хронічного когнітивного стресу.

Список використаних джерел

- Cardeña, E. (1994). The domain of dissociation. In S. J. Lynn & J. W. Rhue (Eds.), *Dissociation: Clinical and theoretical perspectives* (pp. 15–31). Guilford Press.
- De Munck, V. C., & Bennardo, G. (2019). Disciplining Culture: a Socio-cognitive approach. *Current Anthropology*, 60 (2), 174–193. <https://doi.org/10.1086/702470>.
- Dunbar, R. I. M. (2004). Gossip in evolutionary perspective. *Review of General Psychology*, 8 (2), 100–110. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.8.2.100>.
- Heine, S. J., Proulx, T., & Vohs, K. D. (2006). The meaning maintenance model: on the coherence of social motivations. *Personality and Social Psychology Review*, 10 (2), 88–110. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr1002_1.
- Nemiah, J. (1991). Dissociation, conversion, and somatization. In A. Tasman & S. M. Goldfinger (Eds.), *American Psychiatric Press review of psychiatry* (Vol. 10, pp. 248–260). American Psychiatric Press.
- Putnam, F. W. (1989). Pierre Janet and modern views of dissociation. *Journal of Traumatic Stress*, 2 (4), 413–429. <https://doi.org/10.1002/jts.2490020406>.
- Pyszczyński, T., Greenberg, J., Solomon, S., & Hamilton, J. (1990). A terror management analysis of self-awareness and anxiety: The hierarchy of terror. *Anxiety Research*, 2 (3), 177–195. <https://doi.org/10.1080/08917779008249335>.

- Sierra, M., & Berrios, G. E. (1998). Depersonalization: neurobiological perspectives. *Biological Psychiatry*, 44 (9), 898–908. [https://doi.org/10.1016/s0006-3223\(98\)00015-8](https://doi.org/10.1016/s0006-3223(98)00015-8).
- Spitzer, C., Barnow, S., Freyberger, H. J., & Grabe, H. J. (2006). Recent developments in the theory of dissociation. *PubMed*, 5 (2), 82–86. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16946940>.
- Tarnopolsky, A. (2003). The concept of dissociation in early psychoanalytic writers. *Journal of Trauma & Dissociation*, 4 (3), 7–25. https://doi.org/10.1300/j229v04n03_02.
- Tesser, A. (2001). On the Plasticity of Self-Defense. *Current Directions in Psychological Science*, 10 (2), 66–69. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00117>.

Роман Любенко,
старший викладач кафедри соціології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
r.lyubenko@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-3166-5502>

БРАК ДАНИХ ПРО АУДИТОРІЮ САЙТІВ СОЦМЕРЕЖ В УКРАЇНІ ЯК ВИКЛИК ДЛЯ РОЗУМІННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Сайти, або сервіси соціальних мереж (ССМ), такі як Facebook, Instagram, TikTok, X (раніше Twitter), уже не одне десятиліття є «критичною інфраструктурою» людського спілкування онлайн. Україна, йдучи в ногу із загальносвітними тенденціями в кіберпросторі, відзначається дуже високим рівнем інтернетизації (розповсюдженості доступу до Всесвітньої мережі) та, відповідно, проникнення ССМ. Можна впевнено стверджувати, що в нашій країні сайтами соціальних мереж користуються десятки мільйонів людей.

Однак отримати більш точну оцінку цього числа чи розуміння, як ця сукупність користувачів та користувачок розподіляється за конкретними онлайн-сервісами або соціодемографічними характеристиками, виявляється значно складнішим, ніж може здатися на перший погляд. Ця ситуація є проблемною не лише тому, що брак деталей про масштаб та специфіку настільки всюдисущого соціального явища може призводити до неточної концептуалізації багатьох соціальних процесів у суспільстві, але й тому, що сайти соціальних мереж можуть бути використані як унікальне вікно в життя тисяч малих і великих українських спільнот, яким довелося мати справу з багаторічним збройним наступом і, відповідно, зазнавати стрімких та часом доволі екстремальних трансформацій.

Перш за все, самі соцмережеві платформи дуже рідко публікують дані про обсяги користування своїми сервісами. Новина від жовтня 2025-го про те, що Instagram досяг трьох мільярдів щомісячних користувачів та користувачок, була оприлюднена не в офіційному прес-релізі компанії-власниці Instagram, Meta, а як коротке повідомлення засновника компанії Марка Цукерберга в наймолодшій із його кількох соцмереж Threads (Weatherbed, 2025). Це була перша комунікація від першоджерела щодо розміру однієї з найбільш соцмереж світу за останні кілька років. Про досягнення Instagram двох мільярдів щомісячних користувачів/-ок (Roth, 2021) узагалі не було повідомлено офіційно в момент, коли це, найімовірніше, сталося (у грудні 2021-го), і Цукерберг зізнався, що Instagram має «більше ніж два мільярди» щомісячно активних акаунтів, лише восени 2022 року під час дзвінка з інвесторами. На додачу до цього, жодних деталей щодо методології визначення щомісячної активності для віхи у три мільярди компанія не надала (Taylor, 2025), що також є типовим у тих нечастих випадках, коли публікація точних чисел залученості до ССМ таки відбувається. Дані про користування соцмережами на рівні конкретних країн чи демографічних категорій тим паче не є доступними на загальній основі від імені самих ССМ.

Цей інформаційний вакуум намагаються заповнити треті сторони. Чи не найбільш авторитетним джерелом у сегменті цифрових платформ (дані з нього з'являються, зокрема, на графіках відомого комерційного статистичного агрегатора Statista) є DataReportal, онлайн-публікація аналітика даних і керівника консалтингової компанії Керіос Саймона Кемпа. Останній щорічно публікує від свого імені детальні звіти про глобальну інтернет-аудиторію та зокрема користування конкретними сайтами соціальних мереж для кожної країни світу (у звіті від початку 2025 року є розділи для понад 200 країн і територій, від маленьких островів до маріонеткової Абхазії);

останнє включає також дані щодо статі користувачів та користувачок кількох найбільших ССМ (Kemp, 2025).

Хоча детальної інформації щодо методології підрахунків на сайті DataReportal бракує, відомо, що першочергово інформація про користування соцмережевими сервісами береться з інструментів таргетування реклами в тій чи іншій соцмережі (і тому може істотно відрізнятись від сирової кількості активних облікових записів). Також характерно, що країні звіти і для України, і для Росії не містять жодного наряду на те, що між двома країнами триває гаряча війна, та ніяк не деталізують статус окупованих РФ територій (кілька згадок про санкції на Росію через «конфлікт в Україні», які обмежили таргетування онлайн-реклами на її території, можна знайти в окремому розділі «Нотатки про дані» загального сайту (DataReportal, 2025)). Тим не менш, дані, акумульовані Кемпом та командою, фігурують і в українських індустриальних медіаресурсах, таких як «Медіамейкер» (Баловсяк, 2025) та «Медіа Сapiєнс» (Зінченко, 2025).

Місцевим джерелом інформації про українську аудиторію сайтів соціальних мереж з орбіти Meta, яке також значною мірою базувалося на даних рекламних «кабінетів», протягом кількох років (щонайменше з початку 2019-го) виступала українська комунікаційна агенція Plusone Social Impact (крім того, у її звітах можна знайти методологічні примітки про статус даних, що стосуються тимчасово окупованих територій), однак наразі минуло вже майже три роки, відколи компанія востаннє публікувала подібний звіт (Plusone, 2023).

При цьому варто зазначити, що навіть якби компанії, що керують мейнстримними ССМ, були цілком відкритими щодо свого охоплення, це навряд чи призвело б до повної ясності стосовно розміру їхніх користувацьких баз та соціодемографічних сегментів усередині них, зважаючи на те, що основний акаунт автентичного користувача соцмережі може бути складно відрізнити від другорядного (так званого «альта»), автоматизованого чи маріонеткового.

Зарадити тут, традиційно, можуть дані масових, репрезентативних соціологічних опитувань, які мають природні запобіжники від потрапляння до них неавтентичної інформації. Залишивши за дужками проблеми з досягненням репрезентативності в умовах непередбачуваних переміщень населення, зумовлених військовими діями, та відсутності актуальної та надійної соціо-демографічної статистики, можна стверджувати, що дані соціопитувань є необхідними для розуміння місця різних сервісів соціальних мереж у життях українок та українців.

Однак, на жаль, тут стає явною інша проблема: сайти соціальних мереж доволі рідко потрапляють у поле зору всеукраїнських кількісних досліджень. Ідеться не лише про специфічні питання цілей чи патернів користування ССМ, але й про звичайний факт відвідування тієї чи іншої соцмережі, що давало б уявлення про соціо-демографічний профіль її користувачів та користувачок.

Мабуть, найчастіше, сайти соціальних мереж згадуються в опитуваннях у контексті вимірювання медіаспоживання українок та українців. Поширеним є запит на визначення того, скільки людей дізнаються новини з соцмереж (Gradus, 2024; Опора, 2024); також віднедавна актуальними є думки щодо загрози від месенджера російського походження Telegram (Грушецький, 2024; Інтерньюз Україна, 2025). Опитування на замовлення «Інтерньюз Україна» рухається у правильному напрямку, досліджуючи використання конкретних соцмережесервісів «для спілкування», але захоплює в одному вимірі характер користування від щоденного до «принаймні раз на місяць» (Інтерньюз Україна, 2025). Тим часом крайнє опитування компанії «Градус» на тему медіаспоживання дослідило користування специфічними соціальними мережами та месенджерами з частотою принаймні щотижня, однак компанія опублікувала тільки дані про поширеність месенджерів, а для соціальних мереж обмежилася лише цитуванням частки охоплення Facebook та Instagram;

повний звіт із рештою даних доступний за додаткову плату (також варто зауважити, що методологія опитувань компанії не дозволяє претендувати на репрезентативність усьому українському населенню) (Gradus, 2024).

Вищеописаний систематичний брак надійних та актуальних даних про специфіку українського ландшафту сайтів соціальних мереж як одних із ключових комунікаційних медіумів сучасного соціуму є суттєвою перешкодою для розуміння того, як саме повсякденні практики українців та українок змінюються під час війни, та як відбувається адаптація до її наслідків.

Список використаних джерел

- Баловсяк, Н. (2025). Інтернет, соцмережі, стримінги та відео. Найцікавіше зі звіту Digital 2025 про взаємодію з цифровими технологіями. *Медіамейкер*. <https://mediamaker.me/najczikavishе-zi-zvitu-digital-2025-pro-vzayemodiyu-z-czyfrovymy-tehnologiyamy-16257/>.
- Грушецький, А. (2024). Сприйняття українцями загроз поширення російської пропаганди в соціальних мережах та ставлення до заборони Телеграм. *Київський міжнародний інститут соціології*. <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1428&page=1>.
- Зінченко, М. (2025). В Україні зросла кількість інтернет-користувачів, — звіт Digital 2025. *Media Sapiens*. <https://ms.detector.media/withoutsection/post/37666/2025-03-14-v-ukraini-zroslo-kilkist-internet-korystuvachiv-zvit-digital-2025/>.
- Інтерньюз Україна. (2025). Споживання новин і довіра до медіа в Україні. <https://internews.ua/media-research>.
- Опора. (2024, 10 липня). ДОСЛІДЖЕННЯ. Медіаспоживання українців: третій рік повномасштабної війни. <https://www.oporaua.org/viyna/doslidzhennya-mediaspzhivannya-ukrayinciv-tretiy-rik-povnomasshtabnoyi-viyini-25292>.
- DataReportal. (2025). Notes on Data Variance, Mismatches, and Curiosities. <https://datareportal.com/notes-on-data>.

- Gradus. (2024). Як змінилося медіаспоживання в Україні у 2024? <https://gradus.app/uk/open-reports/changes-media-consumption-ukraine-2024/>.
- Kemp, S. (2025). Digital 2025: Global Overview Report. *DataReportal*. <https://datareportal.com/reports/digital-2025-global-overview-report>.
- Plusone. (2023). *Facebook та Instagram в Україні*. <https://plusone.com.ua/research/>.
- Roth, E. (2021). Instagram reportedly hit 2 billion active users but probably won't admit it. *The Verge*. <https://theverge.com/2021/12/14/22834571/instagram-2-billion-active-users>.
- Taylor, Ch. (2025). Planet Instagram: The social media app has 3 billion users. But who counts? *Mashable*. <https://mashable.com/article/instagram-3-billion-users>.
- Weatherbed, J. (2025). Instagram hits 3 billion monthly users. *The Verge*. <https://www.theverge.com/news/784784/instagram-3-billion-monthly-users-reels-dms-updates>.

Секція 4

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

ІНСТИТУЦІЙНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Маргарита Чабанна,

докторка політичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри політології,

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

chabanna@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0898-8290>

ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

У сучасному світі штучний інтелект стає одним із провідних інструментів цифрової трансформації публічного сектора. Використання алгоритмів для аналізу даних, прогнозування та оптимізації управлінських процесів, у тому числі для їх оцінювання, підвищує ефективність діяльності державних інституцій. Водночас впровадження ШІ актуалізує певні етичні дилеми, пов'язані з забезпеченням прозорості прийняття рішень, захистом приватності, недискримінації та відповідальності за наслідки рішень алгоритмів.

У цьому контексті актуалізується потреба формування етичних принципів, які мають стати основою регламентації використання ШІ у публічному управлінні.

Експерти вказують на такі принципи етичного застосування штучного інтелекту, як: прозорість, справедливість та рівність, невчинення шкоди, відповідальність і приватність (Jobin, Ienca, & Vayena, 2019). Фонд Бертельсманна наводить

такі етичні принципи: людяність, справедливість, прозорість, суспільне благо й демократичні цінності (Bertelsmann Stiftung, 2022).

Загалом формування етичних принципів використання ШІ у державному управлінні для поєднання технологічних інновацій із нормами демократичного врядування та захисту прав людини є ключовою умовою легітимності та ефективності цифрової трансформації публічного сектора. Наразі такі етичні принципи регламентуються нормативно-правовими актами як на національному, так і на міжнародному рівні.

Універсальні етичні принципи ШІ, ухвалені ЮНЕСКО, визначають рамки глобальної політики, зокрема акцент на захисті людської гідності та культурного різноманіття (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2021). Європейський Союз розробив «Етичні орієнтири щодо довірного ШІ» (*Ethics Guidelines for Trustworthy AI*), які ґрунтуються на принципах законності, етичності та технічної надійності (European Commission, 2019) та передбачають вимоги до прозорості, підзвітності та недискримінації алгоритмів. Рекомендації ОЕСР наголошують на забезпеченні інклюзивного зростання, сталого розвитку та поваги до прав людини у використанні ШІ (Organisation for Economic Co-operation and Development, 2019).

Отже, етичні принципи використання ШІ у публічному управлінні передбачають забезпечення 1) прозорості і підзвітності, зрозумілості алгоритмічних рішень для громадян і відповідальності органів влади за їх використання, 2) недискримінації і справедливості, оскільки системи ШІ не повинні відтворювати чи посилювати соціальні упередження, 3) приватності і захисту даних, гарантування державою безпечного використання персональних даних, 4) безпеки і надійності, стабільної роботи алгоритмів, мінімізації ризиків технічних збоїв та маніпуляцій, 5) контролю відповідних процесів зі сторони людини.

З однієї сторони, створення національної етичної стратегії використання ШІ в державному секторі доцільно супроводжувати імплементацією міжнародних підходів до форму-

вання етичних рамок, розроблених ЄС, ОЕСР, ЮНЕСКО. З іншої сторони, впровадження етичних стандартів використання ШІ у сфері державного управління в Україні стикається з такими перешкодами (обмеженнями), як недостатня регуляторна база для контролю, обмежена цифрова грамотність, потенційне неврахування національного контексту при запозиченні алгоритмів, а також відсутність єдиного етичного кодексу для публічного сектору у сфері ШІ.

Загалом, окрім запозичення міжнародних етичних стандартів необхідним є створення незалежних органів етичного нагляду за використанням ШІ у держсекторі; підготовка кадрів та інтеграція етичних стандартів у програми підвищення кваліфікації державних службовців; забезпечення суспільного діалогу для формування довіри до алгоритмічного врядування.

Список використаних джерел

- Bertelsmann Stiftung. (2022). *Ethics of AI in public administration: Building trust and transparency*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung. <https://www.bertelsmann-stiftung.de>.
- European Commission. (2019). *Ethics guidelines for trustworthy AI*. High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. Publications Office of the European Union. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>.
- Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). The global landscape of AI ethics guidelines. *Nature Machine Intelligence*, 1 (9), 389–399. <https://doi.org/10.1038/s42256-019-0088-2>.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2019). *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence*. OECD Legal Instruments. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2021). *Recommendation on the ethics of artificial intelligence*. Paris: UNESCO. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455>.

Сергій Кисельов,

кандидат філософських наук, доцент кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

sok@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0008-7427-6284>

Дарія Сингаєвська,

аспірантка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

dariia.synhaievska@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0951-9821>

МИР ЯК ІЛЛОКУТИВНИЙ ТА ПРОПОЗИЦІЙНИЙ АКТИ: ПЕРФОРМАТИВНА СИЛА ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ

*Чим ближче ми підходимо до небезпеки, тим яскравіше
починають світитися шляхи до рятівного.*

(Heidegger, 1977, p. 14)

Російська агресія супроти України у 2014 та 2022 роках збігається з періодами, коли США очолювали представники Демократичної партії — адміністрації Барака Обами та Джо Байдена. Цей факт, хоч і не відображає каузальний зв'язок, все ж окреслює важливу тенденцію: у взаємодії з демократичними режимами, які прагнуть передбачувано знизити витрати своєї політики, авторитарні режими вдаються до їх непередбачуваного підвищення; в той час як демократії орієнтовані на деескалацію, раціональність і передбачуваність, авторитарні держави підвищують ризики. Відтак, перші опиняються в позиції реакції на ініціативу з боку тих, хто інструменталізує ризик для збереження режиму: «Асиметрія пов'язана з тим, що внутрішні витрати стосуються того, хто

приймає рішення, тоді як зовнішні ризики передбачають, для кого ці рішення приймаються» (Sartori, 1975, p. 133). Авторитарний режим діє в логіці «гравця першого ходу»: ініціює напругу, визначає ритм, будучи «непередбачувано присутнім і відсутнім, іноді втручаючись у справи і суперечки, щоб визначити результат, а іноді знімаючи з себе відповідальність і відмовляючись виконувати рішення» (Dwyer, 2023, pp. 154–155) та змушуючи іншого гравця зрештою реагувати. Нещодавні дослідження Дугласа Гіблера та Марка Хатчісона свідчать про те, що «демократії, як правило, менш схильні відступати перед автократіями в публічних суперечках щодо нетериторіальних питань, але, коли вони втягуються в територіальні питання, демократії фактично схильні до деескалації ворожнечі, відступаючи від своїх первинних дій у суперечці» (Gibler & Hutchison, 2013, p. 889).

У цьому сенсі постать Дональда Трампа є симптоматичною, адже він сам прагне управляти непередбачуваністю, зокрема встановлювати темпоральну рамку екстремальних ситуацій («я б закінчив цю війну за один день» (Independent, 2023)) і вже власноруч створювати події, на які інші повинні реагувати («я не виключаю жодних варіантів дій щодо приєднання Гренландії» (NBC, 2025)).

Трампізм можна осмислювати як феномен, що виростає з внутрішньої напруги між двома вимірами, які, за Френсісом Фукуямою, є фундаментальними для політичного порядку: ізотімією — прагненням до рівного визнання, та мегалотімією — прагненням до визнання переваги (Fukuyama, 1992, pp. 181–182). Ліберальна демократія, з її наголосом на універсальних правах індивіда, інституціоналізувала ізотімію як свій моральний імператив. Варто зазначити, слідом за К. Ясперсом, що немає остаточної стадії демократії і політичної свободи, при якій усі були б задоволені. Водночас «йдеться не про незавершеність демократичної революції, тобто про те, що благословення свободи і рівності не поширилися на всіх людей. Скоріше, незадоволення виникає саме там, де

демократія тріумфувала найповніше: це незадоволення свободою і рівністю» (Fukuyama, 1992, р. 334). Компенсаторні заходи, такі як «позитивна» дискримінація, створили нові підстави для ресентименту та нерівності. Цей процес породив дві реактивні групи трампістського дискурсу, аби «виправити шкоду, яку сучасний лібералізм завдав людській гордості і самоствердженню» (Fukuyama, 1992, р. 189):

1. **Ресентимент виключених** — ті, кого або фактично виключено з економічної і соціальної участі, або хто сприймає політику позитивної дискримінації як форму несправедливої переваги інших.
2. **Меритократичний протест** — представники середнього та вищого класу, які вважають рівність гальмом справедливого розподілу.

Тобто, трампістський ресентимент — це водночас і боротьба за стару мегалотімію («Make America Great Again»), і протест проти ізотимічної ліволіберальної політики визнання. У цьому протесті Д. Трамп часто керується не істинністю того, як має бути, а сприйняттям сказаного. Приміром, коли Д. Трамп каже «Україні не слід було цього починати» (BBC, 2025), питання не у змісті сказаного, а у тому, яке ставлення до сказаного він прагне сформувати.

Відповідно до теорії мовленневих актів, зокрема внеску Джона Сьорла (Searle, 1976, р. 24), маємо такий поділ:

I Акт вимовляння — фізичний акт вимовляння (морфеми, речення). Водночас Джон Сьорл відкидає розрізнення Джона Остіна, представлене у роботі «Як робити речі за допомогою слів», між локутивними та іллокутивними актами, оскільки вважає, що немає «чистих» актів локуції;

II Пропозиційний акт — акт передачі змісту через референцію та предикацію;

III Іллокутивний акт — акт створення ставлення до сказаного (ствердження, запитання, наказ, обіцянка тощо).

Надалі наведемо два приклади мовленневих актів Д. Трампа та співвідношення іллокутивних та пропозиційних їх складових.

Приклад 1. «Якби я був президентом, я б закінчив цю війну за один день, 24 години» (Independent, 2023).

Пропозиційний акт (зміст): твердження про змогу Д. Трампа змусити Росію та Україну припинити бойові дії протягом 24 годин за його посередництва.

Іллокутивний акт (бажане ставлення, створюване цим висловлюванням): «guy of high politics» — позиціювання себе як «deal maker», здатного вирішувати надскладні проблеми швидко на відміну від політичних конкурентів.

Приклад 2. «Ця війна між Росією та Україною ніколи б не сталася, якби я був вашим президентом» (AP, 2024).

Пропозиційний акт: контрфактичне твердження про те, що його перебування на посаді президента США гарантовано запобігло б повномасштабному вторгненню Росії на територію України.

Іллокутивний акт: демонстрація (уявної) сили — створення образу сильного лідера, сама присутність якого нібито стримувала агресію Росії.

Використовуючи теорію мовленнєвих актів, також бачимо, що під одним і тим самим поняттям «мир» розуміються різні пропозиційні та іллокутивні акти. У випадку України, пропозиційний зміст миру базується на міжнародному праві та принципі справедливості. Йдеться про повне відновлення територіальної цілісності в межах міжнародно визнаних кордонів 1991 року, беззастережне виведення всіх російських військ, притягнення до відповідальності осіб, винних у воєнних злочинах, виплату репарацій Росією та надання гарантій безпеки Україні, зокрема у вигляді членства в НАТО. Такий підхід передбачає справедливий і тривалий мир, який не є результатом капітуляції чи заморожування конфлікту, а відновлює правопорядок і підтверджує суверенітет. У розрізі іллокутивних актів це висловлено заклик до міжнародної спільноти по допомогу (військову, фінансову, гуманітарну), посилення санкцій проти РФ; ствердженням російської агресії, порушення міжнародного права, вчинених злочинів проти людяності; відкиданні російських ультиматумів.

Натомість у російському політичному дискурсі мир у пропозиційних актах передбачає визнання анексованих територій як частини Росії, нейтральний статус України та її демілітаризацію, «денацифікацію», скасування санкцій. У цьому контексті іллокутивні акти включають ультимативні вимоги до Києва, декларації про досягнення цілей «спецоперації», звинувачення України й Заходу в русофобії та «нацизмі».

Водночас Д. Трамп позиціонує мир не як прагнення до справедливого миру на основі міжнародного права, а як ринкове бажання укласти швидко угоду. Іллокутивно ці висловлювання функціонували як акти запевнення, спрямовані на формування певного образу «миротворця», за яким пропозиційний зміст є мінливим. У цьому сенсі Д. Трамп не слідує нормі; у його мовленнєвих актах порушується еквілібріум між мовним знаком та позамовною дійсністю.

Список використаних джерел

- AP. (2024). Trump says Ukraine conflict “never would have happened” if he were president. <https://newsroom.ap.org/editorial-photos-videos/detail?itemid=02f4e38c83dd4d2198b8eca220bd791d> (дата доступу: 23.04.2025).
- BBC. (2025). Чому заяви Трампа про війну в Україні та рейтинг Зеленського неправдиві — фактчек BBC. <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cjd3kpp87dno> (дата доступу: 23.04.2025).
- Dwyer, M. (2023). The Role of Unpredictability in Maintaining Control of the Security Forces in the Gambia. *African Affairs*, 122 (486), 147–166. <https://doi.org/10.1093/afraf/adad002>.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. The Free Press.
- Gibler, D. M., & Hutchison, M. L. (2013). Territorial Issues, Audience Costs, and the Democratic Peace: The Importance of Issue Salience. *The Journal of Politics*, 75 (4), 879–893. <https://doi.org/10.1017/s0022381613000923>.

- Heidegger, M. (1977). *The Question Concerning Technology*. Harper & Row. <https://www2.hawaii.edu/~freeman/courses/phil394/The%20Question%20Concerning%20Technology.pdf>.
- Independent. (2023). Donald Trump claims he could end war in Ukraine in a day if re-elected to White House. <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/donald-trump-ukraine-putin-farage-b2331973.html> (дата доступу: 23.04.2025).
- NBC. (2025). *Trump says he 'couldn't care less' if foreign automakers raise prices due to tariffs*. <https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/trump-says-couldnt-care-less-automakers-raise-prices-tariffs-rcna198731> (дата доступу: 29.04.2025).
- Sartori, G. (1975). Will Democracy Kill Democracy? Decision-Making by Majorities and by Committees. *Government and Opposition*, 10 (2), 131-158. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.1975.tb00633.x>.
- Searle, J. R. (1976). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press.

Наталія Ніколаєнко,

докторка політичних наук, професорка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

n.nikolaienko@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2558-4749>

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СПРОТИВ ЯК СКЛАДОВА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

У сучасній системі світоустрою концепція гібридної війни має надзвичайну актуальність, оскільки вона відображає трансформацію методів ведення конфліктів: поєднання традиційних військових дій із нетрадиційними інструментами — кібератаками, інформаційними кампаніями, економічним тиском, операціями спецслужб, використанням проксі-сил та правового маневрування. Російсько-українська війна як гібридна війна демонструє, що сучасні збройні зіткнення — це не лише військові дії, а і комплекс стратегій, де ключову роль відіграє контроль над інформацією та суспільною свідомістю. В даному контексті інформаційна складова відіграє ключову роль, як інструмент агресії, і водночас, як поле для противу.

Потрібно зазначити, що в результаті демократичних перетворень Україні вдалося в деякій мірі протистояти російському впливу впродовж 2004–2009 рр., але з приходом до влади В. Януковича та з урахуванням ефективної діяльності російських медіаструктур та спецслужб в українському медійному просторі спостерігалася активізація дій, спрямованих на демонтаж української незалежності. Після подій Революції Гідності Росія розпочала активну фазу гібридної війни проти України. Цей етап характеризувався комплексним застосуванням політичних, інформаційних, економічних та військових інструментів, спрямованих на підрив укра-

їнської державності та дестабілізацію суспільства. Значну роль у цьому процесі відігравали російські медіаструктури, які через дезінформацію, пропаганду та маніпуляції громадською думкою намагалися легітимізувати агресивні дії та послабити внутрішню згуртованість українського суспільства. Паралельно спецслужби РФ реалізовували стратегічні операції з впливу на політичні еліти та інституції, використовуючи технології економічного та соціального тиску, кібератаки та інші засоби прихованого впливу.

Інформаційний спротив є однією з ключових складових протидії гібридним загарозам у російсько-українській війні. Він проявляється у широкому спектрі дій, спрямованих на захист інформаційного простору, протидію дезінформації та пропаганді противника, а також на підтримку морального та психологічного стану населення та військових структур. Інформаційний спротив можна розглядати як сукупність заходів із протидії зовнішнім або внутрішнім інформаційно-комунікаційним атакам, маніпуляціям, дезінформації, які мають на меті підірвати довіру до державних інституцій, розколуювати суспільство, деморалізувати. Також інформаційний спротив — це активні дії держави, громадянського суспільства та інших акторів, спрямовані на протидію інформаційним атакам, збереження довіри, підвищення стійкості суспільства до маніпуляцій.

Категорії таких заходів можна умовно розділити на:

- Оборонні заходи: підвищення медіаграмотності громадян; створення прозорих комунікацій держави; захист каналів зв'язку та інформаційної інфраструктури; моніторинг дезінформації.
- Активні заходи: створення контрнарративів, фактчекінг, участь громадянського суспільства, волонтерських ініціатив, цифрових мереж у поширенні правдивої інформації, просвітницька діяльність.
- Стратегічна комунікація: розробка державних стратегій інформаційної безпеки, співпраця з міжнародними парт-

нерами, створення механізмів реагування, резервних комунікацій, кіберзахисту.

Основними формами інформаційного спротиву є:

1. Протидія пропаганді та дезінформації – виявлення та спростування фейків, маніпуляцій та перекручувань фактів, що поширюються агресором через медіа, соціальні мережі та інші канали.
2. Формування позитивного нарративу – поширення правдивої інформації про хід війни, героїчні вчинки військових і цивільного населення, міжнародну підтримку України.
3. Цифровий захист та кіберстійкість – забезпечення безперебійної роботи державних та критичних інфраструктурних систем, захист від кібератак і інформаційних диверсій.
4. Мобілізація громадянського суспільства – залучення волонтерів, журналістів, блогерів та громадських активістів до поширення достовірної інформації та нейтралізації ворожих нарративів.

Медіаграмотність виступає фундаментальним інструментом протидії інформаційній агресії, оскільки забезпечує здатність громадян критично оцінювати інформаційні потоки, виявляти фейки, маніпуляції та пропагандистські нарративи. В умовах сучасної російсько-української війни медіаграмотність дозволяє не лише зменшити вплив дезінформації, але й активізувати інформаційний спротив через поширення перевірених фактів, формування стійких громадських нарративів та консолідацію суспільства. Інформаційний спротив у війні не обмежується лише реакцією на дії противника; він включає також проактивні кампанії, які підвищують стійкість населення до маніпуляцій, сприяють консолідації суспільства та формуванню колективної ідентичності, орієнтованої на захист національної безпеки та державності.

У сучасному контексті ефективний інформаційний спротив виступає не просто додатковим засобом ведення війни, а стратегічним інструментом, здатним мінімізувати вплив

гібридних загроз і забезпечити психологічну та комунікаційну стабільність країни.

Дослідники Ю. Курнишова та А. Макаричев у своєму звіті «Hybrid Resilience in Insecure Times: Russia's War and Ukrainian Society» (2022) аналізують, як українське суспільство адаптувалось до гібридної війни, зокрема через розвиток «гібридної стійкості», підкреслюється, що здатність українського суспільства чинити спротив (hybrid resilience) виявилася значно вищою, ніж очікувалося. Стратегічна комунікація і інформаційні заходи держави набули більшої структури. Базуючись на цьому досвіді, можна говорити про ключові елементи українського інформаційного спротиву: вчасне створення офіційних наративів; розвиток волонтерських інформаційних ініціатив, фактчекінг-рухів; просвітницька діяльність з медіаграмотності; підтримка міжнародної співпраці. Проте реалізація має складнощі: інформаційні кампанії супротивника швидкі, добре фінансовані, часто використовують цифрові платформи, боти та гібридні методи.

Таким чином, інформаційний спротив у контексті гібридної війни — це багатокомпонентна стратегія, яка включає освітню, комунікативну, технологічну, соціальну й міжнародну взаємодію. Український досвід підтверджує ефективність такого комплексного підходу, але інформаційний спротив лишається динамічним викликом, що вимагає постійного оновлення механізмів, навчання, інвестицій у людський капітал і технології. Держава, суспільство й міжнародні партнери повинні діяти проактивно, щоб суспільство було менш вразливим до маніпуляцій, а інформаційна система — більш стійкою.

Список використаних джерел

Ніколаєнко, Н. О., & Комарчук, О. О. (2021). Засоби масової комунікації як детермінанти гібридної війни: монографія. НУК.

- Hajduk, J., & Stepniewski, T. (2016). Russia's Hybrid War with Ukraine: Determinants, Instruments, Accomplishments and Challenges. In *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*. <https://journalse.com/russias-hybrid-war-with-ukraine-determinants-instruments-accomplishments-and-challenges>.
- Krainikova, T., & Prokopenko, S. (2023). Waves of Disinformation in the Hybrid Russian-Ukrainian War. *Current Issues of Mass Communication*, 33, 12-25. <https://doi.org/10.17721/CIMC.2023.33.12-25>.
- Kurnyshova, Y., & Makarychev, A. (2022). Hybrid resilience in insecure times: Russia's war and Ukrainian society. https://www.cidob.org/sites/default/files/2024-06/41-46_YULIA%20KURNYSHOVA%20%26%20ANDREY%20MAKARYCHEV_ANG.pdf.

Олексій Баженов,
аспірант кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
o.bazhenov@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0006-6765-6663>

ПОЗИЦІЯ ПАРТІЇ «ANO 2011» ЩОДО ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

За результатами парламентських виборів у Чехії, які пройшли в 2025 році, перше місце за кількістю голосів здобула партія «ANO 2011», яка отримала підтримку 34,5 % виборців та здобула 80 місць у Палаті депутатів Парламенту Чеської республіки (Nordsiek, 2025). Вже 12 жовтня 2025 року через кілька днів після виборів Андрей Бабіш, лідер «ANO 2011», заявив, що його політична сила разом з двома іншими партіями домовились про створення нового уряду (Балабан, 2025). Це означає, що «ANO 2011» матиме значний вплив на формування політики Чехії щодо України та РФ, включно з наданням допомоги країні, яка стала жертвою повномасштабної агресії Росії. У зв'язку із цим важливим є дослідження ставлення партії до війни РФ проти України.

«ANO 2011» була заснована в 2011 році мільярдером Андреем Бабішем й характеризувалась дослідниками як центристська популістська політична сила без конкретних ідеологічних засад, проте з часом в «ANO 2011» відбувся ідеологічний зсув у сторону лівоцентристської економічної політики, поєднаної з нативізмом та авторитаризмом (Havlík & Kluknavská, 2024). Кас Мудде в роботі «Populist Radical Right parties in Europe» розглядає ідеологію радикального правого популізму як таку, що складається з поєднання нативізму, популізму та авторитаризму (Mudde, 2007). Відповідно, «ANO 2011» можна вважати популістською праворадикальною партією.

24 лютого 2022 року «ANO 2011» разом з усіма іншими партіями, представленими в чеському парламенті, засудили російське вторгнення в Україну. Водночас попри відсутність підтримки дій РФ, представники праворадикальної політичної сили активно критикували тогочасний чеський уряд за нібито приділення більшої уваги допомозі українським біженцям, а не чехам (Kaniok & Hloušek, 2024).

У червні 2022 року представники «ANO 2011» у парламенті Чехії разом з членами урядової коаліції проголосували за резолюцію, в якій крім засудження політики РФ щодо України й наголосу на необхідності виплати Росією репарацій сусідній державі також містились заклик до країн світу забезпечити покарання російських військових злочинців та заклик до чеського уряду продовжувати підтримувати Україну (Лівінський, 2022).

В той же час «ANO 2011» загалом негативно ставиться до надання Україні військової допомоги. Під час президентських виборів у Чехії Бабіш позиціонував себе як кандидата, який підтримує мир та виступає категорично проти участі держави у російсько-українській війні. Починаючи з 2022 року, лідер «ANO 2011» неодноразово критикував рішення чеського уряду щодо постачання зброї в Україні. При цьому Бабіш заявляв про те, що сподівається, що Путін не переможе у війні. Політик також виступав проти тренування українських військових інструкторами НАТО, оскільки розглядав це як крок до прямої участі НАТО у війні з РФ (Filipec & Měšťánková, 2024).

Після перемоги на парламентських виборах 2025 року, Бабіш під час прес-конференції заявив, що його уряд не надаватиме пряму військову допомогу Україні. Разом з тим, він підтримав надання допомоги Україні Європейським Союзом, чий бюджет формується, в тому числі, й Чехією (Собенко, 2025). При цьому, незважаючи на негативне ставлення до постачання зброї в Україну, у розмові із Володимиром Зеленським Андрей Бабіш висловив підтримку Україні та побажав швидкого завершення війни (Худякова, 2025).

Неоднозначне ставлення до підтримки України у війні проявляється, в тому числі, в голосуванні представників

«ANO 2011» в Європейському Парламенті. 1 березня 2022 року вони проголосували за резолюцію про російську агресію проти України, яка, зокрема, передбачала підтримку запровадження антиросійських санкцій та надання оборонної зброї Україні (Vote results: The Russian aggression, 2022). Водночас після виборів до Європарламенту в 2024 члени «ANO 2011» не підтримали резолюцію про продовження військової підтримки України країнами ЄС (Vote results: Continued financial and military support, 2024). Разом з тим більшість представників партії підтримали резолюцію із висловленням підтримки Україні та її територіальній цілісності, необхідності продовження надання допомоги Україні й збереження санкцій проти РФ, а також засудженням злочинів Росії (Vote results: The human cost of Russia's war, 2025).

Отже, позиція партії «ANO 2011» щодо війни РФ проти України не може бути визначена як проукраїнська чи проросійська. Попри засудження російської агресії, політичну підтримку України й голосування за запровадження антиросійських санкцій, дана політична сила виступає проти надання Чехією військової допомоги країні, яка стала жертвою агресії Росії, а також критикує допомогу, яка надається чеським урядом українським біженцям. Загалом можна простежити більшу солідарність із позицією України, аніж з позицією РФ, з огляду на риторику та голосування чеських праворадикалів.

Список використаних джерел

- Левицький, Д. (2025). У Чехії сформовано коаліційний уряд: Бабіш розповів, як розподілять портфелі. РБК Україна. <https://www.rbc.ua/rus/news/chehiyi-sformovano-koalitsiyiny-uryad-babish-1760235879.html>.
- Лівінський, О. (2022). Постанова чеського парламенту на підтримку України. «Окамуривіці» були проти. ProUkrainu. <https://proukrainu.bleisk.cz/postanova-ceskoho-parlamentu-na-pidtrymku-ukrajiny-okamurivci-proty/>.

- Собенко, Н. (2025). «Не дамо жодної крони»: Бабіш – про гроші на зброю для України з бюджету Чехії. Суспільне. <https://suspilne.media/1134298-ne-damo-zodnoi-kroni-babis-pro-grosi-na-zbrou-dla-ukraini-z-budzetu-cehii/>.
- Худякова, О. (2025). Бабіш висловив підтримку Зеленському: хоче відвідати Україну. dw.com. <https://www.dw.com/uk/babis-visloviv-pidtrimku-zelenskomu-i-hoce-priihati-v-ukrainu/a-74292795>.
- Filipeš, O., & Měšťánková, P. (2024). “We are not pro-Russian, but...”. Comparing Communication of Czech ANO Movement and Slovak SMER-SD Regarding the Russian Aggression Against Ukraine. *UNISCI Journal*, 22 (66), 81–107. <https://www.unisci.es/wp-content/uploads/2024/10/UNISCIDP66-5FILIPEŠ.pdf>.
- Havlík, Vlastimil, & Kluknavská, Alena. (2024). The Race of Populists: The 2024 EP Elections in the Czech Republic. In *2024 EP Elections under the Shadow of Rising Populism* (Gilles Ivaldi and Emilia Zankina, Eds.). European Center for Populism Studies (ECPS). October 22, 2024. <https://www.populismstudies.org/wp-content/uploads/2024/10/DOWNLOAD-REPORT-OF-CZECH-REPUBLIC.pdf>.
- Kaniok, P., & Hloušek, V. (2023). Czech political parties and the war in Ukraine: continuity of foreign policy stances. *East European Politics*, 40 (3), 395–411. <https://doi.org/10.1080/21599165.2023.2295888>.
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge University Press.
- Nordsieck, W. (2025). *Parties and elections in Europe*. <http://www.parties-and-elections.eu/czechia.html>.
- Vote results: Continued financial and military support to Ukraine by EU Member States. (2024). HowTheyVote.eu. <https://howtheyvote.eu/votes/169676>.
- Vote results: The human cost of Russia’s war against Ukraine and the urgent need to end Russian aggression: the situation of illegally detained civilians and prisoners of war, and the continued bombing of civilians. (2025). HowTheyVote.eu. <https://howtheyvote.eu/votes/178062>.
- Vote results: The Russian aggression against Ukraine. (2022). HowTheyVote.eu. <https://howtheyvote.eu/votes/140111>.

Олена Буруль,
магістриня кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
o.burul@ukma.edu.ua

Ярослав Борщик,
науковий керівник,
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри міжнародних відносин,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

**МІЖНАРОДНА РЕАКЦІЯ
НА МАСОВУ ВТЕЧУ ТА ВБИВСТВА УКРАЇНЦІВ
НА р. ДНІСТЕР НА поч. 1930-х рр.
(за матеріалами німецькомовної преси)**

На початку 1930-х років голод, штучно організований радянським режимом в Україні, змусив тисячі українців до відчайдушних спроб втекти за кордон, зокрема через річку Дністер до Румунії. Ці трагічні події, включно з масовими вбивствами біженців на річці Дністер радянськими прикордонниками, не залишилися поза увагою європейських медіа, зокрема німецькомовної преси.

Міжнародна реакція на масові вбивства українських біженців під час Голодомору залишається малодослідженою. Німецькомовна преса 1930-х років дозволяє по-новому поглянути на цю проблему, показуючи, що події на радянськорумунському кордоні обговорювалися не лише в медіа, а й на міжнародних майданчиках, зокрема у Лізі Націй.

Дослідження має на меті довести, що європейці були добре поінформовані про голод в Україні та обговорювали ці події на міжнародному рівні. Для досягнення мети застосовано якісний контент-аналіз повідомлень у друкованій

пресі Німеччини, Австрії, Швейцарії, Люксембургу та Ліхтенштейну.

Німецькомовна преса активно інформувала про розстріли біженців, що намагались покинути СРСР, перетнувши Дністер. Німецькі газети «Kölnische Zeitung» і «Der Grafschafter», а також ліхтенштейнська «Liechtensteiner Nachrichten» описували кривавий інцидент на кордоні, під час якого було вбито 40 із 60 людей, які намагалися втекти до Румунії. У наступному номері ліхтенштейнська газета повідомляла, що цей інцидент спричинив обговорення ситуації на кордоні на офіційному рівні в Румунії: «Депутат Зінгер закликав Міністерство закордонних справ Румунії вжити заходів для припинення ситуації на російсько-румунському кордоні, яку він охарактеризував як справжню бійню, де щодня проливається нова кров» (Die «Menschenschlächterei» an der russisch-rumänischen Grenze, 1932).

Німецька газета «Vorwärts» повідомляла про «жахливе видовище» тіл біженців, які «все ще розкидані на льоду» річки, і які ніхто не прибирав (Grausiges Schauspiel am Dnjestrfluß, 1932). Такі інциденти були непоодинокі, про це свідчить кількість жертв, про які пише «Liechtensteiner Nachrichten». В статті зазначалось, що лише за п'ять тижнів (з лютого до березня 1932 року) радянські прикордонники розстріляли понад тисячу осіб, які намагалися втекти зі «зразкового» СРСР, зокрема 750 чоловіків, 212 жінок та 41 дитину (In fünf Wochen tausend Menschen erschossen!, 1932).

У березні 1932 року люксембурзька газета «Luxemburger Wort» повідомила про заяву прем'єр-міністра Румунії Ніколае Йорги щодо наміру уряду його країни надіслати меморандум про масові вбивства на Дністрі до Ліги Націй (Die Jagd auf Flüchtlinge im Dnjestr, 1932). Ліхтенштейнська «Liechtensteiner Nachrichten» писала, що це питання порушили на засіданні Міжнародної асоціації Ліги Націй у Брюсселі: «Румунський делегат запропонував голові асоціації

вжити заходів для протесту проти цих подій у Лізі Націй». Крім того, повідомлялось про прохання представника Румунії до Ліги Націй подбати про долю біженців, яким румунський уряд не міг надати повноцінної допомоги та захисту з власних ресурсів (In fünf Wochen tausend Menschen erschossen!, 1932).

У квітні 1932 року австрійська газета «Vorarlberger Volksblatt» видала статтю про виступ колишнього міністра юстиції Румунії Валеріу Попа перед міжпарламентською групою з доповіддю про ситуацію на Дністрі: «Міжпарламентський союз завжди пишався тим, що захищає ідеали гуманізму та цивілізації; тому він має засудити ці звірства й підняти свій голос і покласти край цим жахливим подіям на берегах Дністра, які вже два місяці є ганьбою для цивілізації» (Die Schreckenerrschaft der Sowjets an der rumänischen Grenze, 1932).

У серпні 1933 року «Neuer Züricher Zeitung» повідомляла про роботу румунсько-радянської комісії, яка була створена для врегулювання «численних інцидентів на Дністрі». Ефективність роботи комісії журналіст описав досить скептично: «Проте не варто робити з засідань цієї комісії якісь висновки... Комісія, що засідає двічі на рік, цього разу займалася численними порушеннями кордону, бо тяжка нужда все частіше підштовхує селянство України до заборонених переходів до Румунії. Російські прикордонні органи на лівому березі Дністра намагаються перешкодити цим біженцям, і перестрілки тут стали повсякденним явищем» (Rumänien und Rußland, 1933).

Голодомор та масові вбивства українських біженців на радянсько-румунському кордоні на початку 1930-х років активно висвітлювалися в німецькомовній пресі й обговорювалися на міжнародних майданчиках, зокрема в Лізі Націй. Європейська громадськість була поінформована про трагедію та критикувала радянську політику, незважаючи на спроби її приховати.

Список використаних джерел

- Der Grafschafter. (1932, February 26). Vom Elend in den Tod [From misery to death], 3.
- Kölnische Zeitung. (1932, February 25). Die Flüchtlinge am Dnjestr erschossen [The refugees at the Dniester were shot], 3.
- Liechtensteiner Nachrichten. (1932, March 1). Flucht aus Sowjetrußland [Escape from Soviet Russia], 4.
- Liechtensteiner Nachrichten. (1932, March 3). Die «Menschenschlächterei» an der russisch-rumänischen Grenze [The 'Massacre' at the Russian-Romanian border], 3.
- Liechtensteiner Nachrichten. (1932, March 30). In fünf Wochen tausend Menschen erschossen! [A thousand people shot in five weeks!], 2.
- Luxemburger Wort. (1932, March 28). Die Jagd auf Flüchtlinge im Dnjestr [The hunt for refugees on the Dniester], 2.
- Neuer Züricher Zeitung. (1933, August 8). Rumänien und Rußland [Romania and Russia], 2.
- Vorarlberger Volksblatt. (1932, April 23). Die Schrecken Herrschaft der Sowjets an der rumänischen Grenze [The reign of terror by the Soviets on the Romanian border], 14.
- Vorwärts. (1932, March 15). Grausiges Schauspiel am Dnjestrfluß [Grim spectacle on the Dniester River], 2.

Олександр Єремеев,
кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
o.yeremeev@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0000-9175-1421>

НЕОТОТАЛІТАРНИЙ РЕЖИМ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

В умовах сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, постання соціальних мереж відбувається наростання закритості різноманітних соціальних груп одна до одної, розмивання об'єднавчого консенсусу, притаманного ліберально-демократичному суспільно-політичному ладу, що породжує всеохопну інституційну кризу ліберальної демократії у США та країнах Європи, наростання авторитарних та популістичних тенденцій. Наочним прикладом слугує перемога Д. Трампа на президентських виборах у США 2024 р. В цих умовах постає загроза поширення неототалітаризму, який зміг пристосувати тоталітарні практики до новітніх умов науково-технологічного розвитку, поєднати риси тоталітарного та авторитарного режиму. До таких політичних режимів можна віднести режими у РФ («рашизм», «путінізм»), Республіці Білорусь під проводом А. Лукашенка (вторинний режим, сформований внаслідок впливу РФ), Ісламській Республіці Іран (неототалітаризм як наслідок політизації та інструменталізації релігії), КНР під проводом Сі Цзіньпіна («неомаоїзм»). В США, в умовах другого приходу до влади Д. Трампа, існує загроза встановлення «технофашизму», провідним ідеологом якого є К. Ярвін (Пітер Тіль, Кертіс Ярвін, 2025). Прихильниками такої концепції в другій адміністрації Д. Трампа вважають керівника Департаменту урядової ефективності І. Маска, віцепрезидента Дж. Венса. Актуальність

дослідження феномену неототалітаризму зумовлюється і тим, що наразі не знайдено засобів системної протидії поширенню цього явища.

Відповідно до цього, постає питання формулювання визначення та основних ознак неототалітаризму, спільні та відмінні риси цього політичного режиму, порівняно з класичним тоталітаризмом, адже в сучасній політичній науці не склалося усталеного визначення цього поняття в силу новітнього характеру цього явища.

На думку автора, *неототалітарний режим* – політичний режим, що поєднує риси тоталітарного та авторитарного режимів, характеризується прагненням до всеохопного контролю держави за суспільно-політичним та (значною мірою) приватним життям, адаптацією тоталітарних практик до сучасних умов інформаційно-комунікаційного та науково-технологічного розвитку. Неототалітаризм є характерним для посттоталітарних країн, що не змогли здійснити демократичного транзиту («зворотний тоталітаризм» у РФ та РБ) або для країн, де класичний тоталітарний чи авторитарний лад модифікувався відповідно до викликів зовнішнього та внутрішнього середовища (Іран, КНР). Потенційно такий режим може встановитися у США («технофашизм» К. Ярвіна) як наслідок дезадаптації американського суспільства та його політичної системи до нового типу соціальних комунікацій на основі соціальних медіа, кризи ідентичності щодо місця і ролі США як універсального лідера демократичного світу. Власне, ця криза значною мірою зумовила перемогу Д. Трампа на президентських виборах у 2016 та 2024 рр. На думку українських дослідників, така форма неототалітаризму може постати внаслідок надмірного політичного впливу фінансово-промислових корпорацій та зростання технічних можливостей цілковитого контролю за життям людей завдяки нічим не обмеженому використанню новітніх електронних технологій (зокрема, штучного інтелекту) (Кудряченко та ін., 2022). Особливо небезпечною така ситуація є в умовах праг-

нення громадян демократичних держав до забезпечення особистого комфорту та безпеки ціною відмови від політичної свободи або політична мобілізація політиками-популістами власних прихильників на основі невдоволення багатьох громадян традиційними ліберально-демократичними елітами, формування ворожого ставлення цих громадян до тих, хто не поділяє їх точку зору.

Важливою рисою та умовою встановлення як класичного тоталітаризму, так і його новітньої форми, на думку української дослідниці Л. Якубової, є *тоталітарний консенсус* — фактична взаємна згода політичної еліти та більшості громадян щодо виправданості такого ладу, добровільна відмова громадян від власної політичної суб'єктності (Якубова, 2023b).

На думку автора, спільними рисами класичного тоталітаризму та сучасного неототалітаризму є:

- Принципова нетерпимість до ліберально-демократичного ладу та політичної свободи не лише всередині власної країни, але і в інших державах, прагнення до їх знищення за рахунок власного поширення (на цьому наголошувала визначна дослідниця феномену тоталітаризму Г. Арендт (Арендт, 2001)).
- Фактична відсутність громадянських прав та свобод або їх декларативний характер.
- Фактична відсутність поділу влади на гілки.
- Абсолютне поглинання суспільства державою, перетворення громадян на додаток держави (або ж специфічне явище «державосуспільства», вякому розмиваються межі між державною, громадською та індивідуальною сферами, і вся спільнота перетворюється на колективну тотальність, ідентифікує себе виключно в державі і через державу (Якубова, 2023a)).
- Невизнання, вороже ставлення до громадянського суспільства, незалежної громадської діяльності як явища.
- Закрите формування державних структур, імітаційний характер виборів.

- Абсолютний контроль держави за ЗМІ, провадження односторонньої пропаганди та індоктринації (в т. ч. пропаганди ненависті як до тих, хто вважається внутрішнім ворогом, так і до деяких інших держав, націй та народів).
- Здійснення масових репресій проти незгодних, наявність практик тортур, позасудових розправ, геноциду тощо.
- Культ особи лідера, культ сили та влади.
- Мілітаризм, агресивна зовнішня політика, формування ворожого ставлення до оточення (передовсім, антизахідництво), провадження заборонених методів війни, скоєння воєнних злочинів.
- Неповага до норм міжнародного права.
- Фіктивний характер законодавства.
- Відсутність гарантій приватної власності.

Водночас, необхідно наголосити і на відмінностях між класичним тоталітаризмом та неототалітаризмом, зумовленими появою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, врахуванням поразок класичних тоталітарних режимів, необхідністю адаптації тоталітарних практик до сучасних суспільних реалій:

- Відсутність чітко сформованої, завершеної ідеології (на кшталт нацизму або комунізму): її заміником виступає синкретичне поєднання часто взаємно суперечливих концептів та гасел різних ідеологій, які надають режиму гнучкість та здатність до пристосування до мінливих реалій всередині та зовні країни (що радше є ознакою авторитарного режиму).
- Відсутність суворої однопартійності (переважно наявна неконкурентна система з партією-гегемоном без виразної ідеології та її сателітами), що також є переважно ознакою авторитаризму.
- Застосування «політики постправди» — політичних дій та мислення, відповідно до яких об'єктивні факти знецінюються на противагу суб'єктивним емоціям, віруванням та переконанням (Post-Truth Politics, 2025), при цьому вима-

гається безумовне сприйняття того, що проголошується лідером або офіційною пропагандою «тут і зараз», безвідносно будь-якого підтвердження такої позиції фактами; таким чином, політичні відносини набувають рис тоталітарного культу.

- Активне використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій задля контролю та стеження.
- Активне втручання у політичні процеси демократичних держав, в т. ч. через застосування соціальних медіа, з метою підриву демократичного ладу зсередини (корумпування еліт, інформаційні кампанії, підбурювання до безладу, втручання у вибори, створення міграційних криз, підтримка крайніх лівих і правих популістів тощо).
- Долання державних кордонів та дисперсність із застосуванням нових інформаційно-комунікаційних технологій (мобілізація прихильників поза межами держави на прикладі «руського міра», використання ісламської діаспори для роздмухування антиізраїльських настроїв).
- Спрямованість у минуле (культ предків, попередньої «втраченої золоті доби», маніпуляція історичними фактами та фальсифікація історії), що було притаманне не для всіх класичних тоталітарних режимів (зокрема, комуністичного).

Таким чином, попередні уявлення про те, що поширення новітніх засобів комунікації, відкритість інформації, пам'ять про трагедії, пов'язані з тоталітаризмом минулого, унеможливають поширення подібного політичного режиму у сучасності, виявилися хибними. Сучасне поширення неототалітаризму доводить, що тоталітарні доктрини та практики виявили здатність адаптації до сучасних суспільних реалій та глобалізованого світу, поєднуватися з рисами, радше притаманними авторитаризму. На думку автора, на індивідуальному рівні чинниками протидії поширенню неототалітаризму є моральна автономія індивіда, критичне мислення, відданість цінностям свободи, здатність до діалогу з іншими,

вміння бачити реальність поза власною суб'єктивною позицією. Однак суттєвою проблемою як для політичної науки, так і для громадянського суспільства є відсутність дієвих системних підходів для протидії неототалітарній небезпеці, що вимагає подальших ретельних досліджень феномену неототалітаризму.

Список використаних джерел

- Арендт, Ханна. (2001). *Джерела тоталітаризму* (Пер. з англ.). Дух і літера.
- Кудряченко, А. І., Солошенко, В. В., Деменко, О. Ф., Бульвінський, А. Г., Розумюк, В. М. та ін. (2022). *Практики подолання тоталітарного спадку у країнах пострадянського простору (1991–2021 рр.)*. Науково-аналітична доповідь. Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України».
- Пітер Тіль, Кертис Ярвін, Ілон Маск та всі всі всі | Максим Несвітайлов в Da'at Talks #6. Accessed April 25, 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=8kpOl4vnOXw>.
- Якубова, Лариса. (2023a). *Рашизм: Звір з безодні*. Академперіодика.
- Якубова, Лариса. (2023b). Україна в епіцентрі цивілізаційного зіткнення: євразійський/рашистський виклик. *Вісник НАН України*, 10, 30–44. <https://doi.org/10.15407/vism2023.10.030>.
- European Center For Populism Studies. "Post-Truth Politics". Accessed April 27, 2025. – <https://www.populismstudies.org/Vocabulary/post-truth-politics/>.

Данило Шпортіло,
аспірант кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
dsh000410@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0004-9118-0883>

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТАВЛЕННЯ ПРОВІДНИХ КОНСЕРВАТИВНИХ ПАРТІЙ ЄВРОПИ ДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ПІСЛЯ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. стало каталізатором глибоких зрушень у зовнішньополітичних орієнтаціях європейських партій, особливо консервативних. Традиційно саме ці політичні сили визначали європейські безпекові пріоритети, акцентуючи на обороні, стабільності та трансатлантичній єдності. Війна поставила їх перед дилемою: як поєднати класичні принципи державного суверенітету й обороноздатності з новими соціально-економічними викликами, спричиненими вторгненням Росії в Україну. Ця робота спирається на порівняльний аналіз позицій провідних консервативних партій – CDU/CSU (Німеччина), Conservative Party (Велика Британія), Fratelli d'Italia (Італія), Fidesz (Угорщина), Prawo i Sprawiedliwość (Польща). Джерельну базу становлять офіційні заяви партій, їхніх лідерів, аналітика провідних think tank (ECFR, RAND, IISS), а також публікації міжнародних ЗМІ.

Після лютого 2022 р. у більшості європейських консервативних сил спостерігалася фаза консолідованої солідарності з Україною. У цей період переважала риторика єдності Європи перед загрозою авторитаризму, зростання підтримки НАТО та посилення оборонних бюджетів. Російське вторгнення в Україну 2022 року повернуло безпеку в центр полі-

тичного порядку денного консервативних партій (Hooghe et al., 2024).

До середини 2023 р. з'явилася чітка диференціація серед консервативних партій. У Німеччині блок CDU/CSU зберігав проукраїнську лінію, водночас підкреслюючи необхідність відповідального підходу до військової допомоги. Дебати про постачання важкого озброєння і про енергетичну безпеку стали предметом внутрішньопартійної полеміки (ECFR, 2025).

В Італії націонал-консервативна партія Fratelli d'Italia під проводом Джорджі Мелоні продемонструвала еволюцію від євроскептичної риторики до підтримки євроатлантичної єдності. Прем'єрка Мелоні підкреслювала необхідність стояти на боці України як «фактор трансатлантичної єдності НАТО» (IISS, 2024).

В Угорщині партія Fidesz Віктора Орбана стала винятком із загального тренду: вона систематично блокувала санкційні ініціативи ЄС, аргументуючи це «захистом національних інтересів» і побоюванням енергетичної кризи (Reuters, 2025).

У Великій Британії консерватори зробили Україну ключовим елементом власної зовнішньополітичної ідентичності, продовжуючи підтримку навіть попри урядові кризи 2022–2023 рр. (The Conservative and Unionist Party, 2024).

Польська партія Prawo i Sprawiedliwość за своїм зовнішньо-політичним ставленням є помітно антиросійською. Активно просуваючи ідею збільшення допомоги Україні та посилення східного флангу НАТО, PiS, попри це, часто вступає в польсько-українську полеміку з різних історичних чи соціальних питань. Це демонструє використання відносин з Україною у власній внутрішній виборчій кампанії, що є свідомою спробою перехоплення правого електорату (Чех, 2023).

Фактори, що зумовили трансформацію позицій

- I. Безпековий шок і переосмислення оборонної політики. Війна радикально змінила уявлення про безпеку: такі кра-

їни, як Велика Британія, Італія, Польща, почали переорієнтацію з економічного прагматизму на оборонний реалізм під час панування консервативних урядів. Також можна спостерігати поглиблення цієї політики з приходом до влади ХДС/ХСС у Німеччині (RAND, 2025).

- II. Енергетична залежність. У країнах із високою часткою імпорту російського газу (Німеччина, Угорщина, Італія) спостерігалася обережніша риторика щодо санкцій (Reuters, 2025).
- III. Внутрішньополітичний популізм. Зростання популярності правопопулістських сил (AfD у Німеччині, Rassemblement national у Франції, Vox в Іспанії) змушувало поміркованих консерваторів балансувати між електоральним тиском і зобов'язаннями перед союзниками (Hooghe et al., 2024).

Висновки

Загалом, від 2022 р. європейський консерватизм демонструє двоїсту тенденцію. З одного боку, помірковані праві партії (CDU/CSU, Conservatives UK) стали фундаментом політичної й військової підтримки України. З іншого — націонал-консервативні сили (Fidesz, PiS, частково Vox) розвивають риторикау «втоми від війни», маючи залежність від російських енергоносіїв, ставлять під сумнів санкційні режими, підіймають гострі історичні питання з метою мобілізації частини електорату у передвиборчій боротьбі.

Таким чином, єдність європейського консервативного табору щодо України залишається відносною, і її збереження залежатиме від подальшого розвитку подій російсько-української війни, енергетичного ринку й електорального тиску з боку правопопулістських рухів.

Список використаних джерел

- Чех, М. (2023, 9 серпня). Чому польська правляча партія «Право і справедливість» вирішили посваритися з Україною – Око.press. <https://espresso.tv/chomu-polska-pravlyacha-partiya-pravo-i-spravedlivist-virishili-posvarititsya-z-ukrainoyu-okopress>.
- The Conservative and Unionist Party. (2024). The Conservative and Unionist Party Manifesto 2024. <https://public.conservatives.com/static/documents/GE2024/Conservative-Manifesto-GE2024.pdf>.
- European Council on Foreign Relations. (2025). The kids are all right: What Germany's conservative turn means for Europe. <https://ecfr.eu/publication/the-kids-are-all-right-what-germanys-conservative-turn-means-for-europe/>.
- Hooghe, L., Marks, G., Bakker, R., Jolly, S., Polk, J., Rovny, J., Steenbergen, M., & Vachudova, M. A. (2024). The Russian threat and the consolidation of the West: How populism and EU-skepticism shape party support for Ukraine, 25 (3), 459–482. <https://doi.org/10.1177/14651165241237136>.
- International Institute for Strategic Studies (IISS). (2024). The Janus Face of Italy's Far Right. <https://www.iiss.org/online-analysis/survival-online/2024/09/the-janus-face-of-italys-far-right/>.
- RAND Corporation. (2025). Consequences of the Russia-Ukraine War and the Changing Face of Conflict. https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RBA3141-1.html.
- Reuters. (2025). Ukraine gas transit row intensifies as Hungary threatens to block EU sanctions renewal. <https://www.reuters.com/world/europe/hungary-block-eu-russia-sanctions-next-time-unless-ukraine-gas-transit-resumes-2025-01-31/>.

Олена Власюк,

бакалавриня кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
o.vlasiuk@ukma.edu.ua

Наталія Ніколаєнко,

наукова керівниця,
докторка політичних наук, професорка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ПОЛІТИЧНА ВЛАДА: ПРИРОДА, ВЛАСТИВОСТІ ТА ЛЕГІТИМНІСТЬ ЗА М. ВЕБЕРОМ

Суб'єктом здійснення державної влади завжди виступає держава. Вона займає одне з провідних місць у політичній системі. Це зумовлено тим, що держава наділена суверенною владою, є відображенням суверенітету народу і суверенітету нації та результатом втіленого права на самовизначення. Суб'єктом і об'єктом владних відносин є люди. Влада означає відносини залежності між людьми: з одного боку, нав'язування волі когось іншого, з іншого — підкорення їй. Інакше — це владовідносини між суб'єктом і об'єктом.

Важливо також зосередити увагу на особливостях політичної влади: здатність і готовність суб'єкта влади виявити свою політичну волю; верховенство влади, обов'язковість виконання її рішень; охоплення владною дією всього політичного простору; наявність політичних структур, через які суб'єкт влади здійснює політичну діяльність; осмислення політичного інтересу й політичних потреб; моноцентричність влади (наявність єдиного центру прийняття рішень); володіння і використання комплексу необхідних ресурсів.

Дієздатність політичної влади значною мірою залежить від її легітимності, тому що саме визнання влади населенням

дозволяє їй ефективно здійснювати управління, ухвалювати рішення та забезпечувати їх виконання без постійного використання примусу. Коли влада є легітимною, громадяни добровільно підкоряються її рішенням, що підвищує стабільність та ефективність політичної системи. Легітимністю політичної влади можна назвати рівень довіри та правомірність її дій з точки зору суспільства. Вона ґрунтується на переконанні людей у тому, що влада має моральне й юридичне право керувати, а її дії відповідають інтересам суспільства. Вперше поняття «легітимність» було сформульовано Максом Вебером (німецький соціолог, історик, економіст, юрист, політолог і соціальний філософ; засновник «розуміючої» соціології, один із засновників сучасної політичної науки (концепція легітимності влади, теорія бюрократії, дослідження демократії)) у його фундаментальній праці «Господарство і суспільство».

Для того, аби розуміти характер влади, залежно від мотивів підкорення він виділив три основні типи політичної влади:

- Традиційний. Традиційна влада заснована на вірі в священний характер норм, звичаїв, традицій, які розглядаються як непорушні. Звичаї виступають основою управління і слухняності в суспільстві, бо так прийнято, так було завжди. За своєю мотивацією вона схожа з відносинами в патріархальній сім'ї, де молодші коряться старшим.
- Харизматичний. Джерелом харизматичної легітимності є віра у виняткові (або навіть надприродні) якості лідера. Харизматичному типу панування внутрішньо властива революційність — він пориває зі звичкою та авторитетом традиційної влади. Такий тип владарювання розвивається в умовах, де немає свободи, у революційних умовах. Різновидом харизматичного типу легітимності є вождизм, характерний для нединамічних, авторитарних і тоталітарних суспільств.
- Раціонально-легальний. Раціонально-легальна легітимність — третій тип легітимності політичної влади, засно-

ваний на «вірі в юридично закріплену правильність панування і засобів його здійснення». Основним мотивом для підкорення тут виступає раціональний фактор — інтерес, визнання влади, сформованої на основі закріплених законодавством правил і процедур. Раціонально-легальна легітимність характерна для демократичних держав. Вона передбачає суворе дотримання законів усіма структурами суспільства, в тому числі і державними органами.

Однак для точнішого розуміння політичної влади важливо також розрізнити два близькі, але не тотожні поняття — легітимність і легальність. Легальність є тим фундаментальним принципом, на який спирається в своїй діяльності легітимна державна влада. Це та нормативна сила, яка надає принципу справедливості реального змісту. Лише справедливі за змістом і законні за формою дії державної влади можуть вважатися легітимними і такими, що відповідають вимогам правої держави. Легітимність влади в свою чергу являє собою особливий та внормований порядок взаємовідносин між владою і суспільством (громадянами), який ґрунтується на визнанні громадянами чинного порядку конституювання та функціонування влади справедливим, належним, доцільним, що зумовлюється як раціональними, так і афективно-емоційними причинами і має своїм результатом готовність громадян діяти відповідно до існуючої моделі панування.

Водночас постає запитання: звідки ж бере початок легітимність влади? Щоб відповісти на це, необхідно звернутися до джерел легітимності, які пояснюють, чому люди визнають владу законною та морально виправданою. Це ті чинники і передумови, які дозволяють доходити згоди між державою і народом.

У класичній концепції М. Вебера першим джерелам відповідають здатність людини засвоювати звичні зразки поведінки, здатність до емоційно-ціннісного сприйняття дійсності. Такі джерела можна назвати **психологічними**. Цілераціональна поведінка людини, здатність усвідомлювати власні

потреби та інтереси також легітимуює владу. Це можна назвати джерелом **інтересів**. Він також виділяє у якості джерел легітимації влади економічну ефективність держави, здатність задовольняти потреби людей, легальність, законність, відповідність дій влади до власних норм і рішень. Ці джерела легітимації можна назвати **економічними та юридичними**.

Отож влада є основною формою суспільної могутності, що забезпечує управління суспільством. Її ефективність на пряму залежить від її легітимності, яка ґрунтується на довірі громадян, законності та здатності держави задовольняти потреби народу.

Список використаних джерел

- Бережанський, Г. І. (2014). Співвідношення легітимності та легальності державної влади: теоретико-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 11 (2). https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc11/part_2/16.pdf.
- Бережанський, Г. І. (n.d.). *Легальність та легітимність як визначальні категорії державної влади*. <http://soclaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2015/1-2/3.pdf>.
- Джерела легітимності влади. (n.d.). Studfiles.net. <https://studfile.net/preview/5170273/page:8/>.
- Лазоряк, О. В. (n.d.). *Сутність політичної влади та її головні властивості*. Буковинська державна фінансова академія. http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Politologia/75070.doc.htm.
- Макс Вебер: «Типи панування». (n.d.). Хрестоматія для лінивих. <https://anthologyforthelazy.webnode.com.ua/1/maks-veber-tipi-panuvannya/>.
- Макс Вебер: Три чисті типи легітимного панування. (n.d.). *Ізборник*. <http://litopys.org.ua/weber/wbs07.htm>.
- Мачула, А. (n.d.). *М. Вебер про три типи влади*. Studfiles.net. <https://studfile.net/preview/6824486/>.

Сорокопуд, М. (2016). Чисті типи політичного лідерства у теорії М. Вебера. Вісник Львівського університету, 7. http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/7_2016/10.pdf.

Політична влада: сутність і специфіка. (n.d.). Studies.in.ua. <https://studies.in.ua/politologiya-yarosh/865-tema-1-poltichna-vlada-sutnst-specifka.html>.

Дар'я Лабужева,

бакалавриня кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
d.labuzova@ukma.edu.ua

Наталія Ніколаєнко,

наукова керівниця,
докторка політичних наук, професорка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ФАКТОРИ, ЩО СПРИЯЮТЬ ФОРМУВАННЮ ТОТАЛІТАРИЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Поняття політичного режиму є об'єктом тривалих дискусій у політології. У загальному розумінні це сукупність методів і законів здійснення політичної влади. Тоталітаризм є тривалою в часі і в просторі спробою адаптуватися до умов світу, який стрімко змінюється. Цей режим прагне встановити цілковитий, тобто тоталітарний контроль над громадянами держави і її суспільством в цілому. Цей термін вперше використав італійський журналіст Дж. Амендола в 1923 р., критикуючи політичну систему, запроваджену вождем фашистської партії Б. Муссоліні.

Класична теорія тоталітаризму склалася під беззаперечним впливом праць М. Бердяєва, К. Поппера, Б. Кроче, А. Дж. Тойнбі, С. Франка, в яких відомі вчені намагались переосмислити суперечливі та трагічні події європейської історії першої половини ХХ століття в контексті цивілізаційного розвитку людства.

Дослідження цього феномену, його природи та причин виникнення на сьогоднішній час не втратили своєї актуальності, оскільки в світі ще існують режими, які зберегли ха-

рактерні риси тоталітаризму, наприклад у Північній Кореї, Венесуелі, на Кубі, в країнах Африки та Азії.

Ідеалізовані та героїчні образи політичних лідерів є неодмінною ознакою авторитарних і тоталітарних держав. Упродовж ХХ ст. культу особи політичних лідерів існували в цілій низці країн: Албанії (Енвера Годжі), Аргентині (Хуана та Евіти Перон), Екваторіальній Гвінеї (Франціско Масіаса Нгуема), Заїрі (Мобуту Сесе Секо), Іраці (Саддама Хусейна), Іспанії (Франциско Франко), Італії (Беніто Муссоліні), Китаї (Мао Цзедуна), Німеччині (Адольфа Гітлера), Румунії (Ніколае Чаушеску), Югославії (Йосифа Броз Тіто) та ін. У наші дні культу особи правителів минулого продовжують зберігатися в Туреччині (Мустафи Кемалю) та Туркменістані (Сапармурата Ніязова), у Північній Кореї предметом обожнювання є, як колишні вожді Кім Ір Сен та Кім Чен Ір, так і сучасний лідер цієї країни — Кім Чен Ін.

Тоталітаризм не виникає випадково, навіть будучи своєрідною аномалією, він має свої соціальні передумови і причини. До найважливіших із них відносяться:

- індустріальне суспільство, ускладнення суспільних зв'язків і взаємозалежності;
- наростання раціоналізму і організованості в житті суспільства з появою нових можливостей для маніпулювання суспільною свідомістю тобто радіо, телебачення, засоби зв'язку, засоби масової інформації тощо;
- поява монополій, зрощених з державою;
- посилення в суспільній свідомості культу держави, розповсюдження колективістських поглядів;
- масова емоційна упевненість в можливості швидкого поліпшення життя за допомогою планування і раціональних перетворень;
- масова психологічна незадоволеність відчуженням особи при капіталізмі, її незахищеністю і самотністю;
- тоталітарні рухи породжують ілюзію залучення до «вічних цінностей»: класу, нації, держави, величної сакральної влади;

- гострі соціально-економічні кризи ведуть до маргіналізації суспільства, появи численних прошарків люмпенів, особливо сприйнятливих до тоталітарної ідеології і схильних до політичного радикалізму.

Небезпечним є той факт, що після скасування колишнього режиму, особливо якщо йшлося про диктатуру, яка підкріплювалася ідеологічно, в суспільстві поширювалося уявлення про те, що попередній державний устрій було засновано, в принципі, на правильних ідеях, які погано реалізовувалися.

Узагальнюючі фактори, що сприяють формуванню тоталітаризму в сучасних умовах потрібно виокремити наступні складові:

1. Політична складова:

- Слабкість демократичних інститутів (парламент, суд, медіа).
- Узурпація влади однією особою або партією.
- Популізм, маніпуляції виборами.
- Використання криз (війна, пандемія, тероризм) для обмеження прав і свобод.

2. Економічна складова:

- Економічна нестабільність, безробіття, інфляція.
- Соціальна нерівність, зростання бідності.
- Корупція, олігархізація економіки, недовіра до ринку й демократії.

3. Соціально-психологічна складова:

- Страх і невпевненість у майбутньому.
- Потреба в «сильній руці» та стабільності.
- Ностальгія за «порядком» і «сильною державою».
- Маніпуляції колективною свідомістю через страх, патріотизм, образ ворога.

4. Інформаційно-культурна складова:

- Контроль над медіа, цензура.
- Пропаганда, фейкові новини, дезінформація.
- Цифровий нагляд, обмеження приватності.
- Культ лідера, ідеологічне виховання, знецінення критичного мислення.

Таким чином, тоталітаризм у сучасних умовах формується поступово — через підрив демократії зсередини, використання страху, криз і маніпуляцій. Головною небезпекою тоталітарного режиму є підміна свободи слова, зібрань і демократичних прав ілюзією «сильного порядку», який насправді веде до контролю, придушення і залежності суспільства від влади.

Список використаних джерел

- Гадяцький, В. (2009). Тоталітаризм на рівні особистості та його подолання. *Філософія освіти*, 1-2 (8), 143-155. <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d3f652ab-9b0d-4f1f-8533-fb9c6ab5a228/content>.
- Калиніна, А. (2014). Виникнення тоталітаризму: умови формування та типологія. *Актуальні проблеми політики*, 51, 264-272. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ace63fd4-54c2-4123-b5e5-c36d320fdffe/content>.
- Козицький, А. (2022, вересня 20). *Культ особи в совецький час і зараз*. Музей Голодомору. <https://holodomormuseum.org.ua/news-museji/kult-osoby-v-sovietskyj-chas-i-zaraz/>.
- Кульчицький, С. В. (n.d.). *Тоталітаризм*. *Велика українська енциклопедія*. <https://vue.gov.ua/%D0%A2%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC>.

Ілля Бутенко,
аспірант, старший викладач кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
ir.butenko@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0009-0007-7299-0196>

ІНСТИТУТ МІСЬКОГО ПОБРАТИМСТВА ЯК ФАКТОР ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розвиток процесів європейської інтеграції України, що активізувався після підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом (2014 р.), підняв питання про адаптацію українського сектора державного управління до європейських практик. Зокрема, важливим аспектом, що мав призвести до збільшення горизонтальних зв'язків та демократизації держави, мала стати реформа системи місцевого самоврядування та регіональної політики, що проявилось в реформі децентралізації, яка впроваджувалася в Україні в 2 етапи.

Під час першого етапу, що тривав в 2014–2020 рр., в Україні відбулося створення мережі об'єднаних територіальних громад, тобто адміністративно-територіальних одиниць, що являли собою агломерації населених пунктів зі спільним керівним органом місцевого самоврядування.

Під час другого етапу в 2020 р. в Україні відбулося об'єднання районів, внаслідок чого інститут територіальних громад отримав доповнення в форматі більш всеохопної політики взаємної інтеграції на рівні регіонів.

Таким чином, за результатами реформи децентралізації відбулося створення системи регіональних кластерів, у межах яких відносини між населеними пунктами стали регламентуватися за принципом належності до однієї терито-

ріальної громади та району, а відтак можна стверджувати про наявність тенденції про розбудови регіональних інституцій та актуалізації фактору місцевого самоврядування в державному будівництві в Україні.

Водночас, у контексті європейської інтеграції реформа децентралізації також отримала прояв, пов'язаний зі збільшенням ваги регіонів у представленні України на міжнародних майданчиків. Насамперед, проявом цього стало розширення мережі міст-побратимів за участю українських населених пунктів, що у свою чергу проявлялося в наступних аспектах:

- 1) провадження міжнародних проектів з культурної, господарської та взаємодії;
- 2) збільшення міжнародної обізнаності про Україну;
- 3) надання українським населеним пунктам міжнародної підтримки не лише в рамках міжнародного партнерства, проте і в рамках співпраці на рівні муніципалітетів.

Важливість залучення підтримки до українських міст від закордонних партнерів актуалізувалася на фоні пандемії COVID-19 та повномасштабного російського вторгнення, внаслідок чого українські органи місцевого самоврядування стали більш відкритими до взаємодії зі стейкхолдерами, що могли б надавати гуманітарну підтримку або інформувати закордонні суспільства про ситуацію в Україні. Зокрема, в березні 2022 р., місто-побратим Києва Мюнхен надало українській столиці 12 реанімобілів, а також медичне обладнання та комплекти гуманітарної допомоги. Іншим проявом залучення міст-партнерів до підтримки українських населених пунктів можна назвати партнерства між Одесою та Марселем, Миколаєвом та Плевеном, Чернівцями та Сучавою, а також низкою інших українських та європейських міст. Найбільш актуальними проявами взаємодії при цьому залишаються надання гуманітарних вантажів, прийом українських біженців, підтримка проектів з відбудови зруйнованої інфраструктури в містах-побратимах.

Подібні заходи дозволяють стверджувати про інституціоналізацію партнерств між українськими та європейськими містами, а відтак про створення міжміського виміру європейської інтеграції, що має доповнити існуючі відносини між Україною та державами-членами Європейського Союзу в контексті інтеграції українських та європейських практик інституційного врядування на рівні міст.

Список використаних джерел

До Києва прибули перших 7 із 12 реанімобілів, подарованих українській столиці мерією міста-побратима Мюнхена-Кличко. <https://www.facebook.com/Vitaliy.Klychko/posts/528485495311780>.

Портал Cities4cities з актуальною мапою міст-побратимів українських населених пунктів. <https://cities4cities.eu/gromady/>.

Як міста-побратими можуть допомогти у відновленні України? Приклади та інструкція. <https://rubryka.com/article/twin-cities-help-ukraine/>.

Юлія Краєва,
бакалавриня кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
ukrayeva@gmail.com

Наталія Ніколаєнко,
наукова керівниця,
докторка політичних наук, професорка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ЛОБІЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДІЯЛЬНОСТІ ГРУП ТИСКУ

У будь-якому демократичному суспільстві існує безліч сил, які впливають на процес прийняття рішень. Окрім офіційних політичних партій і державних органів, важливу роль відіграють групи інтересів, або групи тиску. За версією американського політолога Д. Вілсона, групи тиску — це організації, що бажають впливати на уряд, але не можуть контролювати його безпосередньо. Вони є певним мостом між суспільством і владою. Також ці об'єднання людей забезпечують передачу суспільних потреб до державних інститутів.

В українській політичній науці групи інтересів розглядають як об'єднання людей, які, виходячи зі спільних потреб, намагаються вплинути на інші соціальні групи або на суспільство загалом. Їхня діяльність часто має мирний характер — через звернення, петиції, громадські ініціативи, аналітичні центри чи експертні комісії. Такі групи допомагають владі чути голос народу, особливо тоді, коли політичні партії не можуть повною мірою відобразити різноманітність інтересів у суспільстві.

Одним із найважливіших інструментів діяльності груп тиску є лобізм. Це система впливу на законодавчі та виконав-

чі органи державної влади. Уперше офіційно цей термін з'явився у США в XIX столітті, коли представники бізнесу почали активно переконувати конгресменів ухвалювати вигідні закони. З часом лобізм став невід'ємною частиною політичної культури демократичних країн, адже дозволяє організаціям і громадянам відкрито представляти свої інтереси у процесі державного управління. У сучасних демократичних державах лобізм є важливим елементом політичного процесу, який забезпечує комунікацію між суспільством, бізнесом та владою.

Водночас у пострадянських державах, зокрема в Україні, лобізм досі сприймається неоднозначно. З одного боку, це необхідний елемент демократії, проте, з іншого, це ризик для корупційного впливу бізнесу на політику. Така подвійність ставлення зумовлена історичним минулим, низьким рівнем довіри до влади та відсутністю чітких законодавчих механізмів регулювання діяльності лобістів. У суспільній свідомості лобізм часто ототожнюється з кулуарними домовленостями, підкупом посадовців і використанням адміністративних ресурсів для досягнення власних цілей. Водночас у розвинених демократіях лобізм розглядають як легітимний спосіб представлення інтересів різних соціальних груп перед державою. Для України важливо трансформувати сприйняття цього явища, щоб від тіньового механізму впливу він перейшов до прозорої форми громадської участі у прийнятті політичних рішень. В Україні лобізм існує приховано, власне сама лобістська діяльність не врегульована законодавчо, що створює умови для непрозорого впливу інтересів олігархічних груп на державні рішення. Саме через механізм «тіньового лобізму» бізнес-групи, олігархічні клани, галузеві асоціації реалізують свої цілі у політичній, економічній та соціальній сферах.

Функції груп тиску різноманітні. Вони передають настрої населення до органів влади, беруть участь у формуванні політики, залучають експертів, допомагають реалізовувати

державні програми та мобілізують громадян на підтримку важливих рішень. Наприклад, екологічні організації в багатьох країнах успішно домоглися ухвалення законів про охорону довкілля, а профспілкові рухи — запровадження трудових гарантій і соціального захисту працівників. В Україні подібну роль відіграють, наприклад, антикорупційні громадські об'єднання, які впливають на прозорість влади та реформування судової системи.

Для реалізації своїх цілей як групи тиску, так і сама влада використовують ресурси впливу. Класично виділяють три типи таких ресурсів: утилітарні, примусові та нормативні. Першим типом є утилітарні ресурси, які охоплюють матеріальні блага, гроші, пільги та можливості кар'єрного зростання. Тобто все те, що може спонукати людину до певних дій через бажання вигоди. Наступними є примусові ресурси. Вони ґрунтуються на використанні санкцій, покарань або обмежень, які спонукають до страху перед негативними наслідками. Останніми є нормативні ресурси. Цей тип пов'язаний з цінностями, мораллю та традиціями, що формують внутрішні переконання людей та певні стереотипи. Проте також вони мотивують їх дотримуватися певних соціальних норм без зовнішнього примусу.

Отже, групи тиску та лобізм є невід'ємною складовою політичного процесу, що забезпечує зв'язок між суспільством і владою. Вони допомагають демократичним інститутам краще відображати реальні потреби громадян. Там, де панують прозорість і цінності громадянського суспільства, лобізм перетворюється з інструменту тиску на засіб співпраці.

Список використаних джерел

Верхоглядова, Н. І., & Письменна, О. Б. (2015). Класифікація ресурсів та її значення для управління ресурсозбереженням. *Інвестиції: практика та досвід*, 16, 22–31. http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2015/7.pdf.

Групи тиску: форма соціального лобізму. (n.d.). *Stud.com.ua*. https://stud.com.ua/12402/menedzhment/grupi_tisku_forma_sotsialnogo_lobizmu.

Лабораторія законодавчих ініціатив. (2023, жовтень 17). Лобізм у законі чи закон про лобізм: українські реалії. <https://parlament.org.ua/analytics/lobizm-u-zakoni-chy-zakon-pro-lobizm-ukrayinski-realiyi/>.

Чувардинський, О. (2007). Групи інтересів у громадянському суспільстві. *Політичний менеджмент*, 3, 78–87. <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/7330d8bb-3c14-437b-84a4-918534e61552/content>.

Олександра Крашеніннікова,
бакалаврня кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
sashakraseninnikova@gmail.com

Наталія Николаєнко,
наукова керівниця,
докторка політичних наук, професорка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

МЕТАМОРФОЗИ ПОСТКОМУНІСТИЧНОЇ ВЛАДИ

В умовах російсько-української війни проблема видозмін посткомуністичної влади набуває особливої актуальності. Збройна агресія Росії проти України засвідчила ґрунтовні наслідки незавершених трансформацій пострадянських політичних систем, зокрема збереження авторитарних практик, корупційних механізмів та залежності від радянської політичної культури. Для України, яка прагне встановити демократичні принципи управління, дослідження еволюції посткомуністичної влади є важливим для розуміння причин стійкості старих владних моделей і пошуку шляхів їх подолання. Аналіз цих процесів дозволяє оцінити, як історія комуністичного минулого впливає на сучасні політичні інститути, формування еліт і процеси державотворення. Вивчення метаморфоз посткомуністичної влади має практичне значення для формування ефективної політичної системи в Україні для подальшого розвитку спроможної та стабільної держави.

Проблема метаморфоз посткомуністичної влади є однією з ключових у контексті трансформаційних процесів пострадянського простору. Розпад СРСР не репрезентував повного знищення старої політичної системи — радше відбувся її

інституційний і кадровий перехід до нових умов. У більшості випадків колишня партійно-державна номенклатура змогла зберегти свій вплив, адаптувавшись до ринкових і демократичних елементів незалежної державності.

Український досвід державотворення демонструє, що політична трансформація 1990-х років мала формальний, а не структурний характер. Відбулася не зміна еліт, а лише їх модифікація — колишні функціонери комуністичної системи інтегрувалися у нові владно-економічні відносини. Це зумовило виникнення елітарно-корпоративної моделі влади, в якій політичні та економічні ресурси стали взаємозалежними.

Як зауважує політолог О. Гарань, «на початку 90-х років були ілюзії, що ми дуже швидко досягнемо західного рівня. Однак цього не сталося з різних причин — економіка залишилася неререформованою, багато її галузей виявилися непродуктивними, а при владі залишилися колишні комуністи. Тому, звичайно, настав період зневіри та певної ностальгії за минулим». Ця оцінка відображає об'єктивний стан речей перехідного періоду, коли очікування модернізації не виправдалися через інерцію радянських інститутів і цінностей.

У цьому контексті українська парадигма державотворення характеризується як система, орієнтована не на суспільний інтерес, а на самозбереження політичної еліти. Недаремно в наукових джерелах наголошується, що «українська парадигма державотворення — це творення держави заради нинішньої посткомуністичної влади поза суспільством і над ним». Така модель означає домінування логіки управлінських і бюрократичних процедур над принципами відкритості та демократичного контролю.

Унаслідок цього посткомуністична влада в Україні зазнала не стільки руйнації, скільки еволюційної трансформації, у межах якої збереглися традиційні механізми впливу: авторитарне управління, клановість, корупційні практики та тіньові зв'язки. Попри формальне запровадження демократич-

них інститутів, відбулося відтворення старих владних відносин у новій легітимній оболонці.

У пострадянських країнах, включно з Україною, збереження усталених авторитарних методів проявляється в концентрації влади в руках виконавчої вертикалі, низькій ефективності парламентаризму та обмеженій ролі незалежних інститутів громадянського суспільства. Це спричинює високу стійкість політичних груп впливу і перешкоджає справжньому процесу демократизації.

Посткомуністичні еліти адаптували старі механізми управління до нових умов, трансформуючи їх у гібридні моделі влади, де формально запроваджуються демократичні процедури, але фактично відбувається контроль ключових інституцій через персональні та групові зв'язки. Саме ця адаптація пояснює, чому корупція і олігархізація залишаються системними проблемами, а спроби реформ часто мають декларативний характер або зазнають блокування через відсутність політичної волі та стійких інституцій.

В умовах сучасної російсько-української війни важливим аспектом стає оцінка впливу історичного посткомуністичного досвіду на стійкість державних інституцій та здатність до мобілізації в кризових ситуаціях. Незавершені трансформації посилюють структурну слабкість державних механізмів, водночас демонструючи, що еліти, які колись успадкували владу від комуністичного режиму, здатні швидко консолідувати ресурси й використовувати державні інструменти для власного виживання та легітимізації в умовах конфлікту.

Для України особливо важливо вивчати, як старі владні моделі поєднуються із сучасними викликами: створенням ефективної системи оборони, забезпеченням стратегічної економічної стійкості та підвищенням прозорості державних процесів. Розуміння механізмів трансформації влади від тоталітарних моделей до посткомуністичних еліт дає змогу прогнозувати, яким чином історичне минуле впливає на су-

часне управління, політичну поведінку та формування державної політики.

Таким чином, дослідження метаморфоз посткомуністичної влади має й практичне значення. Воно дозволяє ідентифікувати ключові ризики, що уповільнюють демократичні процеси, визначити бар'єри для реалізації реформ і виробити стратегії для осучаснення інституцій. Вивчення еволюції посткомуністичних систем влади допомагає зрозуміти, як можна подолати спадковість авторитарних практик, зміцнити роль парламентаризму та незалежних органів контролю і створити ефективну політичну систему, здатну забезпечити стабільність, прозорість і розвиток сучасної України.

Список використаних джерел

- Бурда, В. (2021, серпня 23). *Хто ми? Як змінилися погляди українців за роки незалежності*. Chas.News. <https://chas.news/current/hto-mi-yak-zminilisa-poglyadi-ukraintsiv-za-roki-nezalezhnosti>.
- Дергачов, О., & Полохало, В. (1996). *Метаморфози посткомуністичної влади. У Українська державність у ХХ столітті: Історико-політологічний аналіз*. Політична думка. <http://litopys.org.ua/ukrxx/r16.htm>.
- Дракмен, М. (2024, травня 30). *Як повернути довіру громадян до парламенту? Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/05/30/7458391/#:~:text=>
- Левін О., & Поплавський, О. (2024). *Трансформація політичної системи України крізь призму російсько-української війни*. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 1, 100–109. <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14485/1/15.pdf>.
- Романюк, О. І. (2009). *Посткомуністичні трансформації: системний аналіз структурних особливостей*. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології*, 839 (14), 40–48. <https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/26044/1/202021.pdf>.

Аріна Рухтіна,
бакалавриня кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
a.rukhtina@ukma.edu.ua

Наталія Ніколаєнко,
наукова керівниця,
докторка політичних наук, професорка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ: СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ФОРМУЮЧІ ФАКТОРИ ТА ВИКЛИКИ

Легітимність влади є однією з ключових характеристик політичних систем, що визначає рівень суспільного визнання та виправдання права влади на здійснення керівництва, власне легітимність визначає стабільність держави, рівень довіри до політичних інститутів та ефективність управління суспільством. Поняття легітимності розглядається в політичній науці як дифузія підтримки режиму, спроможність системи створювати й підтримувати віру в те, що наявні політичні інститути є найбільш адекватними для даного суспільства. Без суспільного схвалення влада втрачає свою моральну силу, перетворюючись на механізм примусу. Тому питання про те, що робить владу легітимною, — центральне для розуміння природи політичних процесів, зокрема в умовах демократичних трансформацій і криз довіри, які спостерігаються у сучасному світі.

Найвпливовішу концепцію легітимності сформулював М. Вебер, визначаючи її як суспільне визнання законності влади, що виражається у готовності людей добровільно підкорятися. Легітимність, за М. Вебером, є переконаністю людей у тому, що ті, хто мають владу, володіють нею по праву.

До основних факторів, що формують легітимність, належать:

- економічна ефективність політичної системи та її здатність задовольняти потреби громадян;
- легальність — відповідність дій влади встановленим законам;
- традиції та культурна відповідність системи влади суспільству;
- харизма лідерів, віра у їхню особливу місію;
- ідеологічна та психологічна обумовленість довіри.

М. Вебер виділяє три типи легітимності: традиційну, харизматичну та раціонально-легальну. У сучасних державах переважає раціонально-легальний тип, що ґрунтується на визнанні суспільством законності обраних інститутів і процедур. Водночас на легітимність впливають також зовнішньополітичні чинники — участь у міжнародних організаціях, визнання інших держав, успішна зовнішня політика.

Проблема забезпечення легітимності полягає у поєднанні формальної законності та реальної суспільної підтримки. Як зазначав М. Вебер, «люди, над якими панують, повинні підкорятись тим, хто панує, через внутрішнє виправдання». Підкорення може мати раціональний, традиційний або емоційний характер, що визначає стійкість влади у різних політичних контекстах.

Таким чином, легітимність є складним багаторівневим явищем, що поєднує правові, соціальні та культурні чинники. Вона забезпечує стабільність політичної системи, формує довіру до влади й визначає ефективність державного управління.

Таким чином, легітимність є складним багаторівневим феноменом, що інтегрує правові, соціальні, політичні та культурно-ціннісні чинники. Вона виступає фундаментальною передумовою ефективного функціонування політичної системи, оскільки визначає рівень суспільного визнання влади та готовність громадян дотримуватися встановлених норм і рішень. Легітимність формує основу взаємної довіри

між владою та суспільством, забезпечуючи стабільність державних інститутів і знижуючи рівень соціальної напруги. Її зміцнення пов'язане не лише з правовою відповідністю дій влади, а й з морально-етичним схваленням, політичною культурою населення та ефективністю реалізації державної політики. Отже, легітимність можна розглядати як ключовий індикатор зрілості політичної системи та рівня демократичного розвитку суспільства.

Список використаних джерел

- Вебер, М. (1998). *Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. Основи*.
- Вебер, М. «Типи панування». Вебсторінка Anthologyforthe lazy, <https://anthologyforthe lazy.webnode.com.ua/1/maks-veber-tipi-panuvannya/>.
- Дацаківська, О. (2006). Проблема легітимності політичної влади: основні концептуальні підходи. *Вісник Львівського університету. Філософські науки*, 9, 240–249.
- Ліпсет, С. (1981). *Політична людина. Соціологічні аспекти демократії*. Doubleday.
- Істон, Д. (1965). *Системний аналіз політичного життя*. Wiley.
- Ніколаєнко, Н. О. (2023). *Суспільно-політичні студії*. НУК.

Єва Неліпа,
бакалавриня кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
y.nelipa@ukma.edu.ua

Наталія Ніколаєнко,
наукова керівниця,
докторка політичних наук, професорка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

СТАНОВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Становлення партійної системи в Україні нерозривно пов'язане із відновленням незалежності та розвитком суверенної держави, а її розвиненість однією з характерних рис сучасної демократії. Актуалізація дослідження еволюції політичних партій України зокрема обумовлюється необхідністю відповідних ресурсів для прогнозування подальшого розвитку системи.

На даний момент українські дослідники налічують та характеризують шість етапів формування партійної системи України — зазвичай від відновлення незалежності України 24 серпня 1991 р. по сьогоднішній день.

Перший етап — атомізована багатопартійність (середина 80-х років — 1995 р.). Початок становлення багатопартійності в Україні було покладено не тільки Актом проголошення незалежності, а й насамперед підписанням СРСР у 1975 р. Заключного Акту Гельсінської наради з безпеки та співробітництва в Європі, наслідком чого стала реалізація Української Гельсінської групи. Це зумовило більшу вільність проявів загальнолюдських цінностей та демократичних прагнень. Загалом перший етап можна характеризувати як атомізований, адже вже формувалася багатопартійність, але невизначеність

подальшого курсу сприяла нестабільності створюваних партій. Вже на цьому етапі було присутнє розмежування на ідеологічній основі, властиве середовищам на стадії політичного транзиту. Поділ у координатах відбувався на комуністичні/демократичні сили, а відповідно на лівий, правий або центристський напрямки. Невдовзі від цього прояв також зробила сфера підприємницької діяльності, що активізувалася шляхом створення перших бізнес-партій, що набули системного значення після виборів 1994 р. Загалом цей етап можна зазначити як початковий етап формування багатопартійності.

Другий етап — поляризований плюралізм (1996–1999 рр.). Цей етап відмітився значною активізацією створення партій та включення у політичний вплив влади, що відповідно призвело до утворення партій влади — номенклатурних партій. Через відсутність сталості першого етапу більшість новоутворених партій пережила розколи та зміну керівництва. Протягом цього періоду значно втратили вагомість ідеологічні засади, і фокус змістився на політичне культивування партій. Цей етап також характеризується контроверсійними відносинами тодішнього президента Л. Кучми з парламентом, що сприяло розмежуванню зокрема на провладні та опозиційні сили. Набув популярності поділ населення на «нижчий клас» (більшість країни за загальними характеристиками) та «вищий клас» (безпосередньо, самі підприємці). Наголошення на такому поділі підтримали ліві (опозиційні) сили. Становлення системи трьох полюсів (ліві — праві — центр), а також структурування за ознаками схильності або опору до влади дає підстави характеризувати цей етап як етап поляризованого плюралізму.

Третій етап — поміркований плюралізм (2000–2004 рр.). Протягом цього періоду активність створення партій посулася, а сам етап характеризувався значними конфліктами та гострою боротьбою за владу між президентом та опозиційними парламентськими структурами. Особливо увагою

наділяли політичні контрверсії, такі як «касетний скандал» та «справа Гонгадзе». Це призвело до відсторонення лівих сил від керівництва парламентом. 2001 року був ухвалений Закон України «Про політичні партії», що знов сприяв поновленій активізації їх розвитку та надав політичній системі визначеного характеру. Значущим також продовжував бути соціально-економічний поділ на «бідних / багатих», в той час як ідеологічні засади втрачали свою актуальність. Період зокрема означає розгортання авторитарних тенденцій у влади шляхом впливу на опозиційні процеси правоохоронними органами. Беручи в увагу конфліктне становище внутрішньополітичних процесів та зважених репресій лівих сил владою цей етап можна характеризувати етапом обмеженого плюралізму.

Четвертий етап — турбулентність партійної системи (2004–2010 рр.). Під час цього періоду знов відновилося створення партій. Пік активності відбувся в 2005 р., зумовлений впливом Помаранчевої революції 2004 р. та перспективою виборів 2006 р., а також внесенням у 2004 р. змін до Конституції України у формі впровадження пропорційної системи виборів до Верховної Ради. Ідеологічний напрям на цьому моменті виступав тільки у ролі ідентифікації таборів на «помаранчевий», «біло-синій», або з тягою до функціонування у ролі третьої сили. Етап характеризується періодичними кризами в політиці, що спричинені нестабільною системою та гострою внутрішньою боротьбою за владу. В цілому цей етап продовжує плин поміркованого плюралізму.

П'ятий етап — авторитарний устрій партій (2010–2013 рр.). Перемога В. Януковича у другому турі виборів Президента України спричинила значні зміни в системі політичних партій. Найбільшого значення для їх стану на цьому етапі набуло відновлення Конституції України в редакції 1996 р., що суттєво знизило рівень впливу партій у державотворчих процесах. В той же час парламентська опозиція була позбавлена своїх повноважень у Верховній Раді. У грудні 2011 р. відбулося по-

вернення до змішаної виборчої системи, що спричинило значне зниження можливостей опозиційних сил та рівної політичної конкуренції. Натомість, впровадження провладних політичних сил продовжило насадження авторитарних вад. Іншою системною маніпуляцією виступив Закон України про надання російській мові статусу регіональної, що повинно було відволікти населення від нагальних проблем, а отже мінімізувати політичну опозицію. Загалом цей етап можна характеризувати як реалізацію перетворення характеру партій на авторитарний.

Шостий етап – устаткування партійної системи (2014 р. – зараз). Мирний Майдан, Революція Гідності, відмова В. Януковича та його уряду продовжувати процес європейської інтеграції – все це спричинило суттєві зміни у курсі політичного розвитку держави. У 2014 році було прийнято Закон України «Про очищення влади», який передбачав проведення люстраційних заходів з метою недопущення до державної служби осіб, причетних до узурпації влади та порушення принципів демократичного врядування в період правління В. Януковича. Важливою ознакою цього періоду є те, що більшої значимості у структурі партій набула громадськість. Розкололася та була «заморожена» найсуттєвіша партійна структура тих часів – Партія регіонів, а слідом за нею її сателіт – КПУ. На дострокових виборах народних депутатів України у 2014 р. прохідний бар'єр подолали партії «Народний фронт», «Опозиційний блок», Радикальна партія Олега Ляшка та зокрема «Блок Петра Порошенка», який потім разом з іншими партіями об'єднався в коаліцію. Відновлення дії окремих положень Конституції України знов посилило рівень впливу політичних партій. Упродовж 2014–2015 рр. партійна система залишалася двополюсною. Перший напрям займали партії парламентської коаліції (БПП, ВО «Батьківщина»), другий напрям опанував Опозиційний блок. Залучення до процесів Верховної Ради правих партій майже не відбувалось, а традиційні та крайні ліві політичні сили не були репрезен-

товані взагалі. Провладно-опозиційний поділ ґрунтувався зокрема на ставленні до конфлікту на Донбасі та до політики влади. Однак, починаючи з 2016 р., ситуація набула іншого характеру: у партійній системі знов активізувалося суспільне соціально-економічне розмежування. Через економічні кризи рівень життя людей знизився, відповідно погіршилося і ставлення населення до влади. Втратили провідне місце в політичному правлінні такі партії, як БПП та зокрема «Народний фронт». Попри успішність опозиційного виступу Майдану, олігархічну характеристику партійної системи України повністю змінити не вдалося. Період після Революції також визначається неналежними рішеннями влади у проведенні державних реформ та неефективністю боротьби політиків з корупцією. Всі ці фактори спричинили готовність жителів України довіритися маловідомому на той час політику В. Зеленському та його новій партії «Слуга народу». Перемога В. Зеленського та ПП «Слуга народу» також значною мірою була зумовлена втратою суспільної довіри до традиційних політичних еліт та запитом громадян на оновлення політичного керівництва. Таким чином, завершальний етап розвитку партійної системи України характеризується її інституційним усталенням і переорієнтацією загального політичного курсу на більш глобальний та відкритий характер.

Отже, процес політичного становлення України характеризувався поступовим переходом від хаотичної, атомізованої багатопартійності початку 1990-х років до більш структурованої та сталої партійної системи, здатної забезпечувати ефективно представництво суспільних інтересів у політичному просторі.

Список використаних джерел

Бабка, В. (2015). Україна: партійна система. Велика українська енциклопедія. https://vue.gov.ua/Україна:_партійна_система.

- Гончаренко, Н. І. (2020). Парти́йна система України: етапи становлення, перспективи розвитку. У *Соціально-економічні, політичні та гуманітарні виміри національного та місцевого розвитку: збірник наукових статей учасників другої Всеукраїнської науково-практичної конференції* (Ред. С. В. Степаненко та ін., с.159–165). ПНПУ імені В. Г. Короленка. <https://repository.pdpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8cdd6ce6-8138-4d29-9b69-c864486c2265/content>.
- Шестак, Н. (2014). Еволюція партійної системи України (1991–2012): характеристика етапів та перспективи. *Вісник Львівського університету*. http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/4_2016/14.pdf.
- Якименко, Ю. (2015). *Парти́йна система України: динаміка і чинники змін*. Центр Разумкова. https://razumkov.org.ua/upload/1435764692_file.pdf.

Вероніка Кожина,

бакалавриня кафедри «Могиллянська школа журналістики»,
Національний університет «Кієво-Могиллянська академія»
veronikakozina221@ukr.net

Наталія Ніколаєнко,

наукова керівниця,
докторка політичних наук, професор кафедри політології
Національний університет «Кієво-Могиллянська академія»

ВЛАДА ЯК ЦЕНТРАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Проблема влади завжди знаходиться в центрі уваги, адже вона є основою функціонування будь-якої політичної системи та виступає механізмом, що регулює суспільні процеси, підтримку порядку та систематизацію взаємовідносин між громадянами та інституціями. Без влади неможливе існування жодної держави, тому що вона підтримує порядок та організованість життєдіяльності громадян. Найпомітніші прояви влади можна спостерігати під час криз і воєн, коли саме від неї залежить стабільність та стійкість життя населення, незважаючи на труднощі.

Сам термін «влада» не є однозначним та охоплює різноманітні сфери впливу, що вимагає її типологізації та структуризації. Влада є багатогранним визначенням, яке залежно від сфери реалізації поділяється на політичну, економічну, адміністративно-примусову та інформаційну.

Економічна влада орієнтована на економічну діяльність у державному просторі, являючи собою відносини між суб'єктом та об'єктом, що мають на меті регулювання економічних процесів. Вона забезпечує регулювання економічних відносин, управління процесами виробництва та перерозпо-

діл багатства задля зменшення соціальної нерівності. В умовах війни ця влада стала не тільки інструментом управління економічними процесами, а й важливою складовою у забезпеченні потреб населення та армії. Як зазначає М. Корман, генеральний секретар ОЕСР, «стійкість України — це заслуга її людей та бізнесу, економічного управління та підтримки міжнародних партнерів» (Turp-Balazs, 2025), виділяючи, що дієве управління економікою — це ключ до стабільного життя населення.

Інформаційна влада визначається як вплив інформаційних суб'єктів на формування поглядів, переконань і оцінок суспільства з найважливіших питань. Вона є м'якою формою влади, її мета полягає у формуванні суспільних суджень та реалізовується переважно через ЗМІ. Саме через інформаційну владу можна не тільки донести важливу інформацію, а й підтримувати зв'язок з громадянами та отримувати їхню довіру у складні часи. Прикладом цього можна навести вечірні відеозвернення В. О. Зеленського до громадян. Як зазначає Г. Р. Маркуссен, «візуальні артефакти, такі як відео В. Зеленського, можуть впливати на процеси безпеки та формування уявлень про безпеку» (Markussen, 2024). Ці відео не тільки інформують про поточну ситуацію в країні, а також зближують громадян з президентом, формують національну ідентичність та підсилюють почуття спокою.

На противагу інформаційній владі, існує адміністративно-примусова влада, яка є жорсткою за своїм проявом. Вона тримає контроль над людьми через погрози або застосування фізичної сили. Її головні завдання: контроль над дотриманням громадянами законодавства, контроль за фізичними і юридичними особами. Вона включає в себе судову систему, правоохоронні органи та інші інституції, які можуть забезпечити контроль над дотриманням законів та нормативних актів. Результативна робота адміністративно-примусової влади може проявлятися у балансі вільного життя громадян та дотримання порядку.

Влада реалізується у суспільстві в різних формах прояву: відкрита влада — прозорий і офіційний вплив суб'єкта через прийняття рішень чи інших офіційних дій. Латентна влада — неявний, прихований вплив, що проявляється через возвеличення авторитету, контроль над ключовими ресурсами або маніпуляції. Потенційна влада — це владна спроможність, яка ще не матеріалізувалася у практичні дії, але має всі передумови для реалізації в майбутньому.

В умовах повномасштабної війни форми прояву влади стали ще помітніші. Відкрита влада проявляється через публічні та міжнародні комунікації, дипломатію, прозоре ухвалення важливих рішень. Латентна влада набула стратегічного характеру. Прикладом цього є вплив військової еліти на прийняття рішень. Відбувається неформальний вплив військового керівництва на політичні рішення, що виходить за межі їхніх функцій. Не зважаючи на це, начальство має монополію на критичну інформацію та безпекову ситуацію, що безумовно повинно впливати на розподіл державних ресурсів і як наслідок прийняття відповідних рішень задля виживання країни. Як зазначав Д. Най, «справжня сила не завжди полягає у примусі — іноді вона в умінні формувати переваги та рамки, в яких приймаються рішення» (Нуе, 2004), що підкреслює найважливіше у нашій сьогоденній дійсності.

Справжнє значення політичної влади розкривається не в мирний час, а в екстремальних умовах. Структура політичної влади включає суб'єкта та об'єкта, пов'язаних джерелами та ресурсами впливу. У сьогоденніх реаліях суб'єктами влади є президент, військове командування та уряд, які діють згуртовано та спрямовують свої зусилля на всіх рівнях. Об'єктами влади є суспільство, що єднається задля однієї мети. Джерелом влади залишається Конституція, яку з кожним днем підтверджує народ, а ресурсом влади стає закордонна допомога армії, оперативне прийняття рішень та згуртованість населення.

Властивості політичної влади полягають у її легітимності та офіційності, суверенності, загальнообов'язковості до прийняття рішень, монополії на здійснення влади та єдиному апараті управління та примусу. Легітимність та офіційність проявляється у прозорому прийнятті рішень та їх схвалення або несхвалення народом. Суверенність стає дуже гострим питанням нашої війни, адже російська агресія спрямована на порушення територіальної цілісності України та знищення нашої політичної самостійності. Незважаючи на це, влада відмовляється від угод, що можуть становити загрозу суверенності та працює над успішною зовнішньою політикою. Єдиний апарат управління та примусу яскраво проявляється через структуру централізованого командування ЗСУ на всіх рівнях (місцевому та регіональному). Усі силові структури підпорядковуються Генеральному штабу та Верховному Головнокомандувачу, що дає змогу оперативно координувати дії та розподіляти ресурси. Це надає змогу підтримувати контроль та стабільність в армії.

Таким чином, можна дійти висновку, що влада є невід'ємною складовою життя суспільства, вона може мати різні види та виконувати конкретні функції. В умовах повномасштабної війни, верховенство ролі влади підтверджується з кожним днем та доводить свою суть координуванням дій, прозорим та офіційним прийняттям рішень та забезпеченням стабільного життя населення. Вона залишається гарантом безпеки та механізмом оперативного реагування на труднощі.

Список використаних джерел

Афонін, Е. А., Бережний, Я. В., Валецький, О. Л., та ін. (2010). *Концептуальні засади взаємодії політики й управління: навчальний посібник* (В. А. Ребкала, В. А. Шахов, В. В. Голубь, & В. М. Козаков, Ред.). НАДУ. https://e-pidruchniki.com/content/262_2politichna_vlada_i_uypravlinnya_harakter_i_mehanizmi_vzaemodii.html.

- Лебедева, В. В., & Граціотова, Г. О. (2021). Поняття, ознаки, види органів держави та форми державного правління. *Економіка: реалії часу*, 5 (57), 71–80. <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No5/71.pdf>.
- Николаенко, Н. (n.d.). *Навчально-методичний посібник з курсу «Сутнільно-політичні студії» для студентів спеціальності 256 «Національна безпека»*. https://drive.google.com/file/d/1kp2JJju_eSonQaM0ijpUsI5ghQmo8AOv/view?usp=sharing.
- Markussen, H. R. (2024). Inscribing security: The case of Zelensky's selfies. *Review of International Studies*, 50 (6), 1004–1022. <https://doi.org/10.1017/S0260210523000359>. <https://www.cambridge.org/core/journals/review-of-international-studies/article/inscribing-security-the-case-of-zelenskys-selfies/733F1D288291B8A5A78196CD6ECA5DB5>.
- Nye, J. S., Jr. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs. <https://www.goodreads.com/quotes/10172170-what-is-soft-power-it-is-the-ability-to-get>.
- Turp-Balazs, C. (2025, May 15). Ukraine has already rewritten the economic playbook of wartime survival. *Emerging Europe*. <https://emerging-europe.com/analysis/ukraine-has-already-rewritten-the-economic-playbook-of-wartime-survival/>.

Тетяна Оверчук,

бакалавриня кафедри зв'язків з громадськістю,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
e-mail: t.overchuk@ukma.edu.ua

Наталія Ніколаєнко,

наукова керівниця,
докторка політичних наук, професорка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ЕВОЛЮЦІЯ ЛІБЕРАЛІЗМУ

Лібералізм – це філософія та система цінностей, яка ставить людину та її потреби на перше місце й наділяє її правом вибору, а також можливістю вільно керувати собою та власністю. **Сутність лібералізму** полягає в зреченні особистості від обмежень, які накладають релігія, держава, суспільство в ім'я свободи людського духу. Лібералізм часто визначають як **«ідеологію свободи»**, оскільки його ключовою метою є утвердження автономії та незалежності особистості.

Класичні засади лібералізму були сформульовані Бенжаменом Константом у 1819 році, який поклав нове розуміння принципу свободи як загального, і ґрунтувалися вони на принципах особистої незалежності людини від держави, негативної свободи та індиферентності до форм державного устрою.

До **основних ідей ліберальної доктрини** належать:

- Визнання життя людини абсолютною цінністю (гуманізм);
- Політичний плюралізм, демократія;
- Свобода слова та віросповідання;
- Політична рівність;
- Економічні свободи та мінімальна роль держави в справах бізнесу;

- Приватна власність;
- Рівність всіх перед законом та судом;
- Зниження ролі держави в житті громадян.

У розвитку лібералізму виділяють **два основні етапи**:

- класичний лібералізм (XVII–XIX ст.), який акцентував увагу на проблематиці політичних та економічних свобод індивіда;
- сучасний лібералізм (кінець XIX — початок XXI ст.), який адаптував класичні ідеї до нових соціально-економічних умов.

Перетворення класичного лібералізму в **сучасний** характеризувався за такими напрямками, як соціалізація, демократизація, етатизація, націоналізація та модернізація, що зумовили формування нових різновидів ліберальної ідеології.

Сучасний лібералізм представлений кількома течіями: **соціальним лібералізмом (соціал-лібералізмом)** та **неолібералізмом**, які є різновидами класичної ідеології, проте адаптовані до реалій індустріального та постіндустріального суспільства.

Соціальний лібералізм (кінець XIX ст.) наголошує на тому, що держава повинна використовувати важелі влади для встановлення соціальної рівності в суспільстві та забезпечувати однаковий доступ до базових благ (медицина, освіта і т. д.) та регульованої ринкової економіки.

Неолібералізм (1930–1990-ті рр.) відводить державі роль регулятора конкуренції, вільного ринку та наголошує на створенні безпечних умов праці, встановленні розміру мінімальної заробітної плати, а також забороні на експлуатації дитячої праці.

У процесі еволюції лібералізму відбувся перехід від індивідуалістичного до соціально орієнтованого розуміння свободи, який зумовив **поєднання** особистої незалежності з принципами соціальної рівності та відповідальності держави перед громадянами.

Отже, **еволюція лібералізму** від класичного до сучасного відображає перехід від індивідуальної свободи особистості та мінімальної ролі держави у житті суспільства до поєднання цих цінностей з ухилом на справедливість, соціальну рівність і стабільність народу.

Список використаних джерел

- Добросердов, А. Р. (2023). Розвиток ліберальних правових ідей у XIX–XX ст. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*, 2, 22–30. <https://jpchdnu.donnu.edu.ua/article/download/14906/14809>.
- Куц, Г. М. (2010). Лібералізм класичний і сучасний: спільне та відмінне. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 5 (49), 121–123. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/nz_49_53-1.pdf.
- Лібералізм. (2025, вересень 30). *Termin.in.ua*. <https://termin.in.ua/liberalizm/#lwptoc>.

Людмила Зубрицька,
кандидатка політичних наук, деканка факультету соціальних
наук та соціальних технологій,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
zubrytska@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-8148-4734>

АКТИВІЗАЦІЯ МІФУ У ПЕРІОД ВІЙНИ

Ситуація повномасштабного вторгнення, російсько-української війни постала для України складним випробуванням, порушивши сталу картину світу. Кризова ситуація війни руйнує сталий звичний суспільний порядок, дезорганізує суспільну свідомість, яка для відновлення послуговується міфологічними архетиповими конструктами.

Для міфологічної свідомості характерна специфічна форма самоідентифікації особистості через злиття з групою, що відповідає такому рівню розвитку суспільства, коли особистість ще не в змозі виокремитись з групи. Для ідентифікації з спільнотою, яка сприймається як «ми», велике значення має образ «їх», ворогів і опонентів. Архетипові конструкти «ми — вони», «свій — чужий», «друг — ворог» під час кризових, переломних періодів наповнюють світоглядні матриці, які накладаються на наявні реальні ситуації та події. Таким чином міфологічним стає сам спосіб сприйняття дійсності більшістю людей.

Реальні соціальні та політичні проблеми в міфологізованій масовій свідомості підміняються спрощеним уявленням про боротьбу двох міфологізованих спільнот («наші — не наші», «українці — росіяни», «патріоти — сепаратисти», «волонтери — корупціонери», «добровольці — ухилянти»), яка вкладається у матрицю «ми — вони». При цьому сприйняття моральних норм та приписів існує лише стосовно «нас»,

а «вони» не виступають об'єктом моралі, опиняються поза сферою її регулювання. Сьогодні будь-який недемократичний акт (навіть насилля), здійснений по відношенню до «них», не є перепорою для самооцінки «нас» як сповідувачів найвищих ідеалів демократії. «Наші» загиблі — це завжди «жертви», а «їхні» втрати — це «здобутки».

Інший напрям активізації міфологічних структур масової свідомості — персоніфікація уявлень про причини війни, які далі переростають в образи «злих» і «добрих» сил, «ворога» і «героя». Міфологічна логіка не визнає можливості існування безособової, об'єктивної причини події або явища, вона завжди потребує конкретного адресата, тому виокремлює особу або групу, які й уособлюють причини. Так для українців найбільшим персоналізованим «злом» є президент рф В. Путін. Саме він уособлює «образ ворога», тому міфологічне мислення пов'язує кінець війни з його фізичним чи політичним знищенням.

Одним з найголовніших психологічних механізмів сприйняття міфологічною свідомістю відносин між людьми у своїй групі є механізм персоніфікації лідера, що зазвичай знаходить відображення у архетипі «героя». Цікавою є його проєкція на політичних акторів, наділених державною владою. Здебільшого влада потенційно забезпечує наповнення цього архетипу, так як у міфологічній свідомості повага до «священної» влади як вирішальної сили закладена з давніх давен.

Образ «героя» завжди наповнюється символічними харизматичними рисами, накладаючись на постать лідера, який сприймається як той, хто вирішить ситуацію, закінчить війну, подолає усі негаразди та здолає усіх ворогів. Якщо до початку повномасштабного вторгнення жодному з президентів України не вистачило символічного потенціалу для заповнення архетипу «героя» (домінував сукупний образ героя війни — звичайного солдата, майданівця, волонтера тощо, який щодня боронить та страждає за Україну), то наразі це вдалось чинному очільнику Володимирі Зеленсько-

му. Чому? Відповідь знаходимо у Дж. Кемпбелла, який змальовує структуру міфу про героя (Кемпбелл, 2020, с. 293). Шлях героя є циклічним та має проходити три стадії: *перехід через межу (пориг) реальності, випробування за межею, повернення до людей*. *Перехід через межу* передбачає боротьбу з ворожою силою, що стоїть на заваді мети героя, перемогу або поразку у ключовій битві. *За межею* відбуваються випробування під час мандрівки, вирішальне випробування та здобуття нагороди, розширення меж свідомості (просвітлення, переродження, звільнення). На шляху *повернення до людей* на героя очікує втеча від переслідувачів, допомога, протекція могутньої божественної, надприродної сили, битва біля межі, спасіння, воскресіння тощо (Кемпбелл, 2020, с. 29).

Постаті Володимира Зеленського вистачило символічного потенціалу для злиття з архетипом героя. Для міфологічної свідомості він здійснив похід за межу, перемагає ворога, переродився у новій якості (ритуально «помер» в минулому житті (світі шоу бізнесу) та «воскрес» у своєму міфічному образі героя, що боронить світ від зла).

Варто зазначити, що ключове завдання міфів — пояснення і відновлення картини світу, що руйнується і змінюється на очах, тобто вони виконують потужну терапевтичну функцію у часи війни.

Список використаних джерел

Кемпбелл, Дж. (2020). *Тисячолікий герой*. Terra Incognita.

Дмитро Баштовий,
магістр кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
d.bashtovyi@ukma.edu.ua

Наталія Ніколаєнко,
наукова керівниця,
докторка політичних наук, професорка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
n.nikolaienko@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2558-4749>

ЗМІНИ ПУБЛІЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ ЯК ПЕРЕДУМОВА УКЛАДАННЯ НОВОГО СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ

Під публічною ідеологією в цій роботі розуміється комплекс ціннісних орієнтацій, властивих переважній більшості членів суспільства певної держави (в нашому випадку — України), що визначає межі припустимої форми інституційної організації держави, а отже, формує суспільний запит, що через взаємодію з владою втілюється в суспільний договір. Публічна ідеологія є явищем неминучим для будь-якого державного утворення. Вона постає продуктом саморефлексії суспільства і може змінюватися в часі внаслідок незліченної кількості внутрішніх та зовнішніх впливів. Таким чином публічна ідеологія є ідеологічною структурою, для якої характерна динамічність, що призводить до запиту на модернізацію (або повну зміну) суспільного договору.

Під суспільним договором в цій роботі розуміється сукупність правових договорів, що визначають інституційну організацію держави. Оскільки суспільний договір є ядром легітимності будь-яких державних інститутів, вони природно

прагнуть до збереження суспільного договору. Це визначає суспільний договір як менш гнучкий порівняно з публічною ідеологією. Саме це є причиною, з якої між публічною ідеологією та суспільним договором виникають невідповідності. Відповідність між публічною ідеологією та суспільним договором є ключовим фактором, що визначає взаємини між суспільством та владою. Ця ж відповідність визначає і рівень актуальності суспільного договору. Високий рівень актуальності суспільного договору означає високий рівень довіри суспільства до державних інститутів. Низький рівень актуальності суспільного договору, відповідно, означає низький рівень довіри до державних інститутів.

Таким чином, між публічною ідеологією та суспільним договором формується взаємний вплив. Рівень актуальності суспільного договору визначає, наскільки значною є легітимність, що її здобувають утворені цим договором державні інститути. Ця легітимність, своєю чергою, визначає апріорний рівень успішності діяльності державних інститутів, бо їх функціонування неминуче пов'язано із взаємодією з суспільством, що є первинним носієм публічної ідеології. Водночас піддатливість публічної ідеології до впливів призводить до постійного свідомого або несвідомого посилення чи послаблення її трансформацій внаслідок функціонування державних інститутів. Дослідження рівня актуальності суспільного договору має високу цінність, бо дозволяє підвищувати ефективність роботи державних інститутів шляхом прогнозування впливу тих чи інших дій на публічну ідеологію, мінімізації наслідків, що потенційно знизять рівень актуальності та максимізації тих, що його підвищують.

Визначивши ключові для цієї роботи поняття, можемо приступити до конкретних прикладів. Послугуючись результатами актуальних соціологічних досліджень, коротко проаналізуємо рівень актуальності суспільного договору України в сфері політичного устрою.

Відповідно до Конституції України в Україні влада розподілена на 3 гілки влади: законодавчу, виконавчу та судову. Єдиним органом законодавчої влади згідно з Конституцією є Верховна Рада України. Відповідно до дослідження КМІСу, станом на грудень 2024 року Верховна Рада має критично низький рівень довіри з боку населення, а саме 13 %. Цікавим є те, що навіть такий рівень довіри є вищим за довоєнні 11 % станом на грудень 2021 року. Це означає, що фактично законодавча гілка влади не має легітимності (особливо порівняно з виконавчою), що в поєднанні із більшістю президентської партії підриває суб'єктність політичного інституту. Маємо ситуацію, коли діяльність Верховної Ради, визначена Конституцією та законами України, є настільки незадовільною з позиції суспільства, що це виливається в хронічне розчарування в парламенті, чим активно користуються Президенти України, зосереджуючи в своїх руках більшу реальну владу, ніж передбачено суспільним договором.

Вищим органом виконавчої влади (згідно з Конституцією України) є Кабінет Міністрів України. Згідно з дослідженням КМІСу ситуація з довірою суспільства до Уряду є схожою на довіру Верховній Раді — рівень довіри є катастрофічно низьким (20 % станом на грудень 2024 року, 14 % станом на грудень 2021 року). Разом з наявною проблемою правового закріплення КМУ як самостійного державного інституту такий рівень довіри створює сприятливі умови для зміщення балансу сил між КМУ з одного боку та Президента й ВРУ з іншого на користь останніх. Низький рівень легітимності КМУ разом із недоліками суспільного договору призводить до постійного існування загрози балансу між гілками влади, що регулярно порушується, чим підриває ефективність функціонування виконавчої влади, поглиблюючи прірву між суспільним запитом та реальним станом речей.

Коли ж говоримо про довіру до судів та прокурорів, то ситуація є найбільш критичною з-поміж всіх гілок влади. Рівень довіри до судів станом на грудень 2024 року складає 12 %, до

прокурорів – 9 % (КМІС, 2025). І нехай на відміну від КМУ та ВРУ рівень довіри до судів та прокурорів утримався в період з грудня 2023 по грудень 2024 на одному рівні, дещо зріс рівень недовіри через скорочення кількості тих, хто не визначився із відповіддю. Особливо сильним є цей ефект недовіри через те, що вплив суспільства на судову гілку є найменшим (ВРУ обирається на виборах, а КМУ формується ВРУ та Президентом, тобто інститутами, сформованими внаслідок демократичних виборів). Це означає, що рівень довіри до судової гілки влади відображає, крім іншого, нижчу довіру суспільства до необраних органів влади.

Не можемо оминати і Президента України, бо саме він згідно з нашою Конституцією є главою держави та має право виступати від її імені. Згідно з результатами опитування, опублікованими КМІСом 6 серпня 2025 року, рейтинг довіри Президенту складає 58 %. Це робить Президента України доволі унікальною політичною інституцією, бо він єдиний має позитивний рейтинг довіри з боку суспільства, а отже і високий рівень легітимності. З одного боку це свідчить про відповідність суспільного договору публічній ідеології. Президент України дійсно сприймається населенням як особа, що найкраще репрезентує Україну. Про це може свідчити і явка на виборах. За даними ЦВК у 2019 році явка на виборах Президента склала 63 %, а на парламентських виборах лише 49 % (УЦСД, 2019). Подібна ситуація з вищою явкою на президентських виборах є історичною нормою для України. З іншого боку, винятковість Президента, як єдиного політичного інституту з позитивним рейтингом, створює цілком реальний ризик надмірної зацикленості політичного життя довкола однієї особи.

Таким чином, ми бачимо, що рівень актуальності суспільного договору в Україні в сфері політичного устрою країни є низьким. Всі гілки влади мають катастрофічно низький рівень довіри з боку населення, що свідчить про невідповідність їхньої роботи очікуванням суспільства. Глибоке розчарування суспільства в таких інститутах, як ВРУ, КМУ, та судо-

вій системі є важливим індикатором формування умов, що сприяють перегляду суспільного договору. Водночас надміру значна реальна роль Президента в житті країни загрожує остаточною руйнацією існуючого суспільного договору в сфері політичного устрою України. Не менш важливо зазначити, що існуючий порядок речей вже призводить до надмірної персоналізації політики країни. Це проявляється в різниці в сприйнятті внутрішньополітичної ситуації залежно від того, чи підтримує опитаний Президента. Так, за даними опитувань КМІСу відповідь на питання, чи рухається Україна до більшої демократичності, чітко корелює із підтримкою Президента (76 % з тих, хто довіряє Президенту, погодилися, 15 % з тих, хто не довіряє). Іншим прикладом може слугувати опитування стосовно зміни рівня корупції в країні. Люди, що підтримують Президента, менш схильні говорити про зростання рівня корупції (62 % проти 86 %).

Допоки воєнний стан унеможлиблює укладання нового суспільного договору, важливо зосередити увагу на негативних тенденціях. Так, варто докласти реальних зусиль для покращення рейтингів довіри ВРУ, КМУ та судової системи, щоб мінімізувати ризики падіння популярності ідеалів демократизму та верховенства права, бо подібні тенденції помітні коли аналізувати дані з ресурсу V-Dem, а також підтримати розвиток запиту на реформування інститутів із низьким рівнем довіри відповідно до рекомендацій ЄС. Це дозволить не тільки зберегти Україну як демократичну республіку, а і допоможе в майбутньому, коли настане час підвищити рівень актуальності суспільного договору таким чином, щоб він краще відповідав стратегічним інтересам України.

Список використаних джерел

КМІС. (2025). Динаміка довіри Президенту В. Зеленському в 2019–2025 роках. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1542&page=1>.

- КМІС. (2025). Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021–2024 роках. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1>.
- КМІС. (2025). Сприйняття зміни рівня корупції в Україні за час повномасштабного вторгнення. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1556&page=2>.
- КМІС. (2025). Україна скоріше рухається до розвитку демократії чи авторитаризму. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1539&page=5>.
- РАДА. (н.д.). Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- УЦСД. (2019). Аналіз середньої історичної явки на загальнонаціональних виборах в Україні, у районах та громадах. <https://socialdata.org.ua/istorichna-yavka-2010-2019/>.
- V-Dem. Map Graph. (n.d.) https://v-dem.net/data_analysis/MapGraph/.

Олексій Гарань,

доктор історичних наук, професор, професор кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

haran@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5526-3006>

Сергій Шаповалов,

старший викладач кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

s.shapovalov@ukma.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0790-4454>

Поліна Бондаренко,

бакалавриня кафедри соціології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

polina.bondarenko@ukma.edu.ua

ЩО (НЕ) ПЕРЕШКОДЖАЄ МОНОПОЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВІЙНИ?

На відміну від багатьох інших союзних республік, Україна досягла незалежності мирно, без внутрішніх етнічних конфліктів завдяки де-факто згоді між трьома головними силами: правлячі «націонал-комуністи», націонал-демократична опозиція та робітничий рух Сходу та Півдня, що 1991 р. підтримав незалежність (останній чинник ігнорується багатьма міжнародними коментаторами).

В Україні, на думку західних вчених, працював так званий «плюралізм за замовчуванням» (*pluralism by default*). Він сприяв набагато збалансованішій політичній моделі, ніж в Росії (Гарань, 2021, с. 86):

- по-перше, на відміну від ельцинської конституції 1993 р., яка після бомбардування парламенту РФ утворила авто-

ритарну модель, Конституція України 1996 р. була компромісом між Президентом і парламентом, між лівими і правими силами;

- по-друге, в Україні політична опозиція завжди була набагато сильнішою, ніж в Росії. Лише одного Президента України, Л. Кучму (1994–2004), було переобрано;
- по-третє, українська влада завжди мала враховувати інтереси різних регіонів;
- по-четверте, навіть олігархи виступали в Україні знярядям, що обмежувало спроби монополізації влади.

Зрештою, вагому роль зіграло й громадянське суспільство, яке виявило здатність самоорганізуватися та протидіяти спробам монополізації влади, зокрема у 2004 та 2013–2014 рр. це мало вияв в успішних масових протестах (відомих як «Майдани»).

Президент Порошенко (2014–2019), попри звинувачення у спробах монополізувати владу, зробити це не мав змоги, оскільки не мав більшості у парламенті. Тотальна ж перемога В. Зеленського на президентських виборах 2019 р., а пізніше у липні 2019 й партії «Слуга народу» на парламентських виборах дійсно створила умови для монополізації влади.

Водночас ідея проведення у 2019 році ще й дострокових місцевих виборів залишилася лише сенсацією в медіа, і вже наступного 2020 р. на чергових виборах представники «Слуги народу» програли вибори мерів в усіх обласних центрах. Окрім того, величезна парламентська фракція почала диференціюватися, і вже на зламі 2021 та 2022 років опитування громадської думки показували, що на виборах за партійними списками «Слуги народу» наберуть лише трохи менше 20 % голосів, та у відносному рейтингу цілком імовірно можуть поступитися опозиційним партіям (Київський міжнародний інститут соціології, 2021).

Після початку повномасштабного вторгнення Росії у лютому 2022 р. влада і опозиція спільно проголосували за введення воєнного стану. Олігархи були поставлені під конт-

роль влади, а їхні телеканали ввійшли до «Єдиного телема-рафону». Натомість три телеканали, пов'язані з опозиційними політиками, були виключені із «соціального пакета». Влада все більше концентрувалася в руках керівника Офісу Президента Андрія Єрмака, а месіанські нахили В. Зеленського, які демонструвалися ще в 2019 р., різко посилюлися після успішного контрнаступу ЗСУ восени 2022 р.

Щодо підтримки демократії в громадській думці, протягом тривалого часу українське суспільство мало парадоксальне ставлення до демократії. З одного боку, зберігається стійкий запит на «сильну руку», хоч він і знижується з 75 % наприкінці 2000-х до 58 % під час війни (Фонд «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва, 2022). Але, з іншого боку, демократія безумовно вважається бажаним типом устрою для України, причому із найвищим рівнем підтримки під час війни (!): у грудні 2024 р. 59 % українців вважали, що демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України порівняно з 13,5 % тих, хто вважає, що «За певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний» (Фонд «Демократичні ініціативи», неопубліковані дані).

Зважаючи на ці результати, здається, що деякі західні суспільства можуть позаздрити Україні, де крайні праві та ліві сили не долають виборчого бар'єру. Досить порівняти це з успіхами «Національного об'єднання» (колишнього Національного фронту) у Франції, «Альтернативи для Німеччини» або правих популістів у США. Тим важливіше, що розмови про «загрозу» з боку крайніх правих не справилися під час війни: вони припинили політичну активність і приєдналися до Збройних сил.

Рівень свободи слова в Україні залишається надзвичайно високим. Опозиційні телеканали доступні через широко розвинене кабельне телебачення. Крім того, інтернет-ЗМІ, які дуже популярні в Україні, забезпечують плюралізм думок — вони відкрито критикують владу та обговорюють ефектив-

ність дій уряду. Громадська думка щодо доречності критики влади змінилася також. Згідно з опитуваннями Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), у травні 2022 року 68 % вважали, що всі суперечки та критику влади слід відкласти, тоді як 26 % наполягали на допустимості критики. Натомість у жовтні 2023 року ситуація змінилася діаметрально: тепер 70 % українців вважають важливим критикувати можливі помилкові рішення влади, тоді як 25 % наполягають на униканні будь-яких суперечок (Київський міжнародний інститут соціології, 2023).

Війна розкрила величезну енергію громадянського суспільства: 71 % українців у той чи інший спосіб долучені до волонтерства, допомагаючи Збройним силам та своїм співгромадянам, які постраждали від війни (Фонд «Демократичні ініціативи», 2024). При цьому, попри щоденні ризики війни, у дилемі свободи та добробуту 60 % українців обирають свободу та кажуть, що готові терпіти економічні труднощі заради свобод і гарантій усіх громадянських прав, тоді як лише 24 % респондентів погодилися б поступитися частиною свобод заради підвищення рівня добробуту (Фонд «Демократичні ініціативи», 2025).

Ця думка посилилася також завдяки отриманню Україною статусу кандидата на вступ до ЄС у червні 2022 року. Перспектива членства у ЄС розглядається як потужний поштовх до внутрішньої трансформації України. Більшість українців вважають, що тиск ЄС щодо внутрішніх реформ є виправданим.

Тож, якщо повоєнні парламентські вибори відбуватимуться за партійними списками (як заплановано згідно із у Виборчим кодексом), монобільшості вже не буде. Перемир'я або завершення війни на не вигідних для України умовах, нові повоєнні ризики, особливо соціально-економічні чинники, можуть призвести до загострення проблем і популістського виправдання монополізації влади. Однак цьому протидіяти не низка чинників, зокрема роль громадянського суспільства, яка, попри всі проблеми, зростала з 2014 р. і після початку повномасштабної російської агресії у лютому 2022 р.

Список використаних джерел

- Гарань, О. (2021). Від Брежнева до Зеленського: дилеми українського політолога. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/19807>.
- Фонд «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва. (2024). *День Незалежності України: цінність держави, згуртованість та волонтерство під час війни*. Серпень 2024. <https://dif.org.ua/article/den-nezalezhnosti-ukraini-tsinnist-derzhavizgurtovanist-ta-volonterstvo-pid-chas-viyeni>.
- Київський міжнародний інститут соціології. (2021). *Суспільно-політичні настрої населення України: вибори до Верховної Ради України за результатами телефонного опитування, проведеного 26-29 листопада 2021 року*. Листопад 2021. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1073&page=1>.
- Фонд «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва. (2022). *День Незалежності України: що об'єднує українців і як ми бачимо перемогу на шостому місяці війни*. Серпень 2022. <https://dif.org.ua/article/den-nezalezhnosti-ukraini-shcho-obednue-ukraintsiv-i-yak-mi-bachimo-peremogu-na-shostomu-misyatsi-viyeni>.
- Фонд «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва. (2025). *Свобода, безпека, достаток: думка українців під час війни*. Лютий 2025. <https://dif.org.ua/article/svoboda-bezpeka-dostatok-dumka-ukraintsiv-pid-chas-viyeni>.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ АНТИКОРУПЦІЙНИХ РЕФОРМ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Маргарита Чабанна,

докторка політичних наук,
доцентка, завідувачка кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
chabanna@ukma.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-0898-8290>

КОРУПЦІЯ ЯК НЕФОРМАЛЬНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ІНСТИТУТ: ПІДХОДИ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Актуальність дослідження феномену корупції в Україні зумовлена тим, що корупція є системним явищем і становить елемент неформальної політичної інституційної структури, формуючи специфічні правила гри у взаємодії політичних і економічних акторів, що призводить до деформації принципів демократичного врядування. У політичній науці поняття неформальних інститутів застосовують не лише щодо таких явищ, як клієнтелізм і клановість, але і стосовно корупції, зокрема політичної. З огляду на це, дослідження корупції є важливим для розуміння стійкості неформальних інститутів, які підважують формальні норми і впливають на ухвалення політичних рішень.

Загалом серед причин корупції зазвичай виокремлюють як недосконалість нормативно-правової бази, економічну нестабільність, дублювання функцій органами влади, бюро-

кратизацію та низький рівень професійності державного апарату, так і традиції корупційної діяльності і певний тип політичної культури суспільства, що зумовлює відповідну толерантність громадян до неї. Українські вчені вважають, що причинами т. зв. інституціональної корупції є 1) «соціально-генетична» природа корупції як неформального інституту, коли вона виступає проявом «функціонування досучасних соціальних правил» у формі «побутової корупції» і хабарництва. Відтак, корупція визнається етичним, соціально легітимним явищем, натомість «формалізовані моделі поведінки сприймаються як егоїстичні», 2) неефективність основних формальних політичних інститутів, які є запозиченими та ефективними «у структурі західного політичного процесу», але «не вирішують ті завдання, на вирішення яких функціонування даних інститутів спрямоване» у перехідних державах, 3) нерівність суспільних груп перед законом, яка спричиняє виникнення у традиційних суспільствах формалізації корупції внаслідок наявності різних правил для різних груп суспільної ієрархії, 4) злиття бізнесу та влади, комерційних та політичних інтересів, коли «складно виокремити приватну та державно-суспільну мотивацію у прийнятті політичних та бізнес-рішень», 5) відсутність інституціоналізованої системи громадянського контролю, коли система контролю у традиційних суспільствах є ієрархічною та бюрократичною, внаслідок чого «з'являються посередники зі своїми як приватними, так і корпоративними інтересами» (Динаміка політичного режиму в Україні, 2011).

При цьому, корупцію часто досліджують і як неформальний політичний інститут, і як інституційну пастку. У сфері державного регулювання корупція як інституційна пастка пов'язана із такими джерелами ренти, як: розподіл бюджетних коштів, приватизація підприємств зі зниженням їх реальної вартості, доступ до фінансування проектів, закупівлі товарів та послуг. Зокрема серед способів отримання полі-

тичної ренти з використанням інституційних пасток відзначають політичну корупцію як чинник формування політико-бюджетних циклів, спричинених розподілом бюджетних коштів (Мошенець, 2009).

В такому контексті виокремлюють «політично корупційні дії» (Політична корупція в Україні, 2009), спрямовані на привласнення публічних або приватних ресурсів із порушенням юридичних або моральних норм та політичних зобов'язань, та дії, спрямовані на здобуття, утримання або посилення політичної влади (зокрема, «корупцію політиків, які обрані на посади через процедуру виборів і спрямовують свою діяльність на досягнення власних політичних і неполітичних цілей, використовуючи переваги посади, вплив та адмінресурс» (Кохан, 2013)), або вказують на неформальний політичний обмін (Кармазіна, 2012).

Відтак, інституціоналізована корупція може відігравати певні функції у політичній системі, такі як: згуртування клієнтських мереж, розподіл ресурсів поза офіційними процедурами та ін. В одній із класичних праць з теми показано, що коли форми хабарництва «упорядковані», це може навіть зміцнювати владу, забезпечуючи централізацію ресурсу і дисципліну серед бюрократії (Darden, 2008). Цікавим є поняття так званого інституту неформального кураторства (наприклад, між бізнесом і владою) як елементу системної корупції (Павленко, 2017 р.). В ширшому контексті у вітчизняних дослідженнях пишуть про процес «неформальної підривної інституалізації» — ситуації, коли неформальні політичні інститути (непотизм, клієнтелізм, клановість) відіграють ключову роль в формуванні політичного ландшафту (Кушнар'єв, 2018).

Отже, у нових демократіях, де зазвичай високим є рівень невизначеності, паралельно із запровадженням нових формальних правил політичної взаємодії відбувається збереження або формування нових неформальних інститутів, які сприяють мінімізації невизначеності та зниженню ризиків,

а також обміну інформацією і перерозподілу ресурсів. Зважаючи на те, що інституційний підхід пояснює таку ситуацію слабкістю формальних інститутів і раціональними діями політичних суб'єктів, коли формалізація відносин стає рутинною (Merkel & Croissant, 2000), у дослідженні корупції насамперед необхідно визначити, до якого типу політичних інститутів належить та чи інша її форма – заміщуючих, доповнюючих, аккомодацийних або конкурентних. Це дасть змогу досліджувати роль відповідних норм взаємодії у функціонуванні інституційної системи та визначати способи мінімізації корупційних ризиків.

Список використаних джерел

- Динаміка політичного режиму в Україні (прогнозний аспект). (2011). (За заг. ред. д. політ. н. О. А. Фісуна). Золоті сторінки. <http://kh.niss.gov.ua/public/Tile/Doklad.pdf>.
- Кармазіна, М. С. (2012). Непрозорість української державної влади: причини і наслідки. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 6 (62), 155–170.
- Кохан, Г. В. (2013). *Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія*. НІСД, 2013. 232 с.
- Кушнар'ов, І. В. (2018). Неформальна підривна інституціоналізація як характеристика української політики. *Політичне життя*, 1, 55–60. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.1.9>.
- Мошенець, О. В. (2009). Інституційні пастки як умова виникнення рентоорієнтованої економічної поведінки в Україні. *Ефективна економіка*, 3. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=33>.
- Павленко, Н. В. (2017). Неформальне кураторство як елемент системної корупції. У *Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії: матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф.* (Київ, 23 червня 2017 р.) (с. 294–297). Національна академія внутрішніх справ.

- Політична корупція в Україні: суб'єкти, прояви, проблеми протидії. (2009). *Національна безпека і оборона*, 7, 2–42.
- Darden, K. (2008). *The integrity of corrupt states: Graft as an informal state institution*. *Politics and Society*, 36 (1), 35–59. <https://doi.org/10.1177/0032329207312183>.
- Merkel, W., & Croissant, A. (2000). *Formale und informale Institutionen in defekten Demokratien*. *Politische Vierteljahresschrift*, 41 (1), 3–31. <https://doi.org/10.1007/s11615-000-0079-2>.

Василь Гудз,
аспірант кафедри кримінального процесу,
Національна академія внутрішніх справ
hudzvm@gmail.com,
<https://orcid.org/0009-0007-4212-0720>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ДОКАЗІВ У СПРАВАХ ПРО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

За останні роки підхід до доказування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою зазнав деяких тактичних змін. Цьому не в останню чергу сприяло створення нових антикорупційних судових та правоохоронних органів, які показали значно вищий рівень виявлення та доказування досліджуваних корупційних кримінальних правопорушень. Також відіграло роль активне впровадження цифрових технологій у повсякдення життя — від масового використання електронних пристроїв для роботи та спілкування до надання державних послуг через спеціалізовані онлайн-платформи.

Як свідчить судова та правоохоронна практика, матеріали проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема тих, які дозволяють отримати аудіо- та/або відеозапис висловлення прохання, вимоги, прийняття пропозиції чи обіцянки, або ж отримання неправомірної вигоди, стали «золотим стандартом» доказування у кримінальних провадженнях за статтею 368 Кримінального кодексу України. На даний час без вказаних доказів не обходяться майже всі судові процеси щодо обвинувачення службових осіб у досліджуваних корупційних діях. Причиною цього є те, що проведення негласних слідчих дій (розшукових) дій, у тому числі і аудіо-, відеоконтролю особи або місця, забезпечує виявлення та розкриття

найбільш складних та латентних злочинів, розслідувати які традиційними засобами кримінально-процесуального провадження надзвичайно складно або просто неможливо (Цилюрик, 2014).

Показання осіб, які повідомляють про вчинення злочину та залучаються до конфіденційного співробітництва при документуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, є ще одним доказом, який дозволяє встановити істину у кримінальних провадженнях та підтвердити або спростувати вчинення корупційних дій. Таке доказування також може відбуватись і без участі заявника та як наслідок його викривальних показань. Підтвердженням цього є вирок Вищого антикорупційного суду від 16 грудня 2024 року, у судовій справі № 623/261/19. Відповідно до нього, суддю Дружківського міського суду Донецької області визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого частиною 3 ст. 368 КК України (Вирок Вищого антикорупційного суду, 2024). Проте, такі випадки є одиничними, та у переважній своїй більшості як виявлення, так і документування вчинення досліджуваного корупційного кримінального правопорушення відбувається саме завдяки викривальним показам особи, яка заявляє про вчинення злочину.

Іншим досить вагомим доказом прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є так звані цифрові, або електронні докази. Вони можуть бути найрізноманітнішими — спілкування онлайн-каналами зв'язку, вагома для доказування інформація із мережі інтернет, цифрові сліди отримання неправомірної вигоди у вигляді криптовалюти, електронні документи, дані із електронних державних реєстрів тощо.

Варто зазначити, що у кримінальному процесуальному законодавстві відсутнє будь-яке нормативне регулювання використання електронних доказів, на відміну від цивільного, адміністративного та господарського судочинства. У відпо-

відних кодифікованих нормативно-правових актах вказаних процесів електронні докази визнаються як інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), вебсайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі (Цивільний процесуальний кодекс України, 2004). Проте, навіть у випадку відсутності їх визначення у Кримінальному процесуальному кодексі України, використання електронних доказів у карному доказуванні уже стало нормою, а науково-технічний прогрес у даній сфері постійно підвищує їх вагомість.

Обшук є черговою слідчою дією, яка майже завжди ототожнюється із документуванням отримання неправомірної вигод. Вказана слідча дія у таких випадках направлена на збір інших доказів, до яких відноситься предмет неправомірної вигоди, вищеописані цифрові докази, записи, нотатки, інші речі та документи на підтвердження або спростування вчинення протиправних дій. Його проведення визнається одним з найбільш складних завдань серед усіх інших слідчих (розшукових) дій, оскільки характеризується найбільшою кількістю прийомів і методів, які повинні бути врахованими особою, яка безпосередньо його проводить (Дрофич & Набока, 2024). Однак, як свідчить практика, витрачені зусилля варті отриманого результату.

Варто у даній роботі згадати поширену у минулому практику проведення так званого «помічення» грошових коштів, які вручались заявнику у кримінальному провадженні та передавались ним як неправомірною вигодою. У подальшому, у ході обшуку, слідчий робив змиви із рук особи, яка могла отримати неправомірну вигоду, із її одягу або ж із певної зони, де знаходився предмет неправомірної вигоди. Метою таких дій було підтвердження зв'язку особи із неправомір-

ною вигодою, що було додатковим доказом вчинення злочину. Проте, на даному етапі розвитку кримінального процесуального доказування, такі дії широко не застосовуються з декількох причин. Серед них варто виділити наступні: підвищення якості проведення негласних слідчих (розшукових) дій; зміна форми вираження предмета неправомірної вигоди; відсутність факту особистого отримання неправомірної вигоди через обізнаність про форми та методи роботи правоохоронних органів; криміналізація дій, що передують отриманню неправомірної вигоди.

Список використаних джерел

- Вищий антикорупційний суд, 16 грудня 2024, 623/261/19 (Україна). <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123785001>.
- Дрофич, Ю., & Набока, Є. (2023). Обшук як інструмент кримінального процесуального доказування. *Молодий вчений*, 10 (122), 160–163. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-10-122-31>.
- Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс України № 1618-IV (2025) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
- Циліорик, І. (2014). Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 8, 271–274. <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc8/74.pdf>.

Микола Дрозд,
магістр кафедри політології,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»
m.drozd@ukma.edu.ua

Володимир Галаган,
науковий керівник, доктор юридичних наук,
професор, завідувач кафедри кримінального
та кримінального процесуального права,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

МЕХАНІЗМИ ПОВЕРНЕННЯ ВИКРАДЕНИХ АКТИВІВ

Повернення активів — це складний та багатоетапний процес, який охоплює багатьох суб'єктів, від правоохоронних органів до судів та керуючих активами. Повернення доходів від злочинної діяльності, включаючи корупцію, є викликом для урядів всього світу. Завдяки проекту «Посилення зусиль щодо повернення активів у регіоні ОБСЄ», що реалізується Департаментом транснаціональних загроз Секретаріату ОБСЄ та Офісом координатора економічної та екологічної діяльності ОБСЄ, ОБСЄ відіграла важливу роль у різних частинах Південно-Східної Європи (і за її межами), співпрацюючи зі спеціалістами з повернення активів для зміцнення механізмів повернення активів як у національному, так і в регіональному контексті.

Нові механізми та законодавство, що зосереджені на різних процесах повернення активів, що виходять за рамки традиційної конфіскації на основі обвинувального вироку, були визнані в міжнародних конвенціях та рекомендовані важливими багатосторонніми органами, включаючи Групу з розробки фінансових заходів боротьби з відшкодуванням шкоди (FINTAG). Хоча держави розробляють ширші

інструменти для вирішення проблеми повернення активів, завжди існує потреба дотримуватися належної правової процедури та захищати права осіб, чії активи є **предметом судового розгляду**. Розглядаються типи гарантій, що існують для захисту прав осіб, щодо яких ведеться процедура повернення/конфіскації активів. Добре функціонуючі суди, які підтримують верховенство права, мають вирішальне значення для надійної системи повернення активів (чого не можна сказати про неререформовану судову систему України з її недоліками).

Очевидно, що сфера повернення активів зазнала інновацій та розвитку завдяки численним новим інструментам, призначеним для повернення доходів від злочинної діяльності, які виникають у різних правових системах.

Книга «АРМАГЕДДОН», представлена колишньою головою АРМА Оленою Думою, представлена нам спочатку у своїй слабкості — комічно (фарсово). **Сила** вимірюється послідовністю та готовністю суб'єктів, які вкрали у держави, заплатити. Чи готовий уряд президента Зеленського розплатитися за провали антикорупційної політики? **Ні**. Тому ми розуміємо, що так і буде, війна з Росією триває, **час** плине, і те, що виглядає як фарс, тепер перетворюється на трагедію стосовно НАБУ, САП, ДФС та інших.

Протягом кількох днів після незаконного вторгнення Росії в Україну західні уряди запровадили безпрецедентні економічні санкції проти російської держави та деяких російських олігархів. Зараз вони працюють над виявленням та заморожуванням активів, пов'язаних з особами та організаціями, на яких поширюються санкції, що саме по собі є серйозним викликом. Очікування щодо потенційної конфіскації цих активів вже стрімко зростають, і політики роблять рішучі заяви про те, як їх зрештою слід використовувати. Це привернуло політичну увагу до дебатів, які давно є на порядку денному обговорень повернення активів: як слід використовувати повернуті активи?

Це не лише юридичне питання, але й щонайменше політичне, оскільки міжнародні договори не містять конкретних вимог щодо цього. Громадськість часто цинічно ставиться до заяв про повернуті активи, які розподіляються до загального бюджету з мінімальним наглядом. Іноді існують припущення, що ті ж повернуті активи були перенаправлені на користь окремих осіб, а не на спільне благо.

Визнаючи цей ризик та суспільні очікування, країни, які повертають або отримують повернуті активи, протягом багатьох років пробували різні схеми захисту та максимізації їх використання. Жодна з цих дискусій не була гладкою, також тому, що кожен випадок репатріації активів дуже відрізняється — з юридичної, технічної та політичної точки зору.

А що робить Україна щодо своїх олігархів, які принесли війну в Україну? Рік тому «Схеми: Корупція» детально розповідала, як заморожені активи UNIGRAN, що належать російському бізнесмену Єгору Наумцю, оминули державу та перейшли до рук нового приватного власника з оточення керівника Одеської області Олега Кіпера — Сергія Шапрана. До них належать, зокрема, кар'єри з видобутку корисних копалин у Житомирській та Київській областях, заводи з виробництва тротуарної плитки та вибухівки промислового призначення, десятки земельних ділянок, залізничні вагони та сотні спеціальних транспортних засобів.

Усі ці активи санкційного бізнесмена мали всі шанси бути конфіскованими державою, проданими на відкритому аукціоні, а гроші спрямованими на армію та реконструкцію. Принаймні, саме таку долю російських активів в Україні оголошувала команда президента Зеленського, приймаючи нове санкційне законодавство у 2022 році. Так, протягом року було відкрито нові справи проти учасників перереєстрації та продажу цих активів, деякі з них були затримані та отримали підозри, а АРМА розпочали підготовку до передачі бізнесу Наумця в управління. Однак глобально досі не відбулося суттєвих зрушень у цьому процесі. Чому так, тематичне

дослідження зрештою продемонструвало не ефективність державних структур різних рівнів, а радше висвітлило прогалини в їхній роботі.

Після 24 лютого 2022 року Україна конфіскувала російські активи на суму щонайменше 15 мільярдів гривень. Серед них майно Олега Дерипаски, Аркадія Ротенберга, Євгена Гінера, Володимира Євтушенкова, Володимира Сальдо, Євгена Балицького та інших олігархів і колаборантів. Серед тих, хто при владі допоміг передати мільярдний бізнес Наумця у приватні руки, — колишній прокурор Київської області Кіпер, призначений президентом Зеленським головою Одеської області, та відомий слідчий суддя Вовк. Цього не могло б статися без підтримки Офісу президента. Тож **слабкою ланкою у питанні повернення вкрадених олігархами та службовими особами санкціонованих та вкрадених державних активів є нереформовані суди та прокуратура.**

Які механізми існують для повернення вкрадених активів?

1. Збирати та реєструвати в організованому порядку всю основну інформацію, що стосується обвинуваченого, його/її партнерів та активів, з усіх легкодоступних джерел. Внутрішня інформація може включати державні або урядові реєстри.

Керівні принципи: Попередній огляд інформації та аудит способу життя. Інформація з відкритих джерел може включати урядові реєстри (вітчизняні та іноземні), повідомлення ЗМІ, комерційні бази даних та соціальні мережі. Для фізичних осіб надайте біографічну інформацію, інформацію про зайнятість, сімейні зв'язки, відомих партнерів та фінансову інформацію. Для юридичних осіб підготуйте профіль корпоративної структури та власності, включаючи юрисдикційні зв'язки (наприклад, юрисдикція реєстрації, адміністрування, фінансової звітності та операцій). Визначити потенційні джерела інформації або допомоги від залучених юрисдикцій.

2. Визначити всі можливі правопорушення згідно з національним та іноземним законодавством (якщо відомі) та розглянути різні шляхи повернення активів.

3. По можливості обмінюватися інформацією з іншими залученими юрисдикціями через, наприклад, канал Егмонтської групи, якщо доступний, канали правоохоронних органів та мережі повернення активів або на двосторонній основі.

4. Здійснити комунікацію між залученими юрисдикціями для визначення доступних варіантів тимчасового заморожування активів, враховуючи, зокрема, терміни, очікувані результати, ймовірність судового переслідування. Якщо тимчасове заморожування недоступне, обговорити найефективніші механізми заморожування активів, такі як конфіскація без вироку (цивільна конфіскація).

5. Органи влади можуть розглянути можливість створення цільової групи для розгляду конкретних (або пов'язаних) справ, що складатиметься з різних відомств з відповідними правоохоронними та прокурорськими повноваженнями. Слід визначити та узгодити чіткий національний провідний орган між відомствами, враховуючи НАБУ та САП.

6. З мого особистого досвіду спілкування з ФБР Сполучених Штатів Америки, вони визначили три необхідні умови:

- a) відкриття кримінального провадження
- b) розголос справи в ЗМІ
- c) звернення від САП до Міністерства юстиції США або Європейської Комісії щодо продовження правової допомоги.

7. Потім співпрацювати з цими органами та повернути викрадені активи на рахунки їхніх юрисдикцій з подальшим використанням для придбання зброї (як це зараз робить Данія) або для відновлення України Ukraine Facility.

Тобто, категорично **не можна давати гроші чиновникам.**

Страх — одна з найпотужніших емоцій, яка, мабуть, найбільше впливає на наш розвиток.

Страх — це інакше, бо страх дає вибір. І він завжди з вами як для тих, хто його втратив, вкравши гроші в обмін на захист прокуратури та суддів, так і для тих, хто бореться з корупцією.

Любіть свій Страх — він завжди дає вам вибір перемогти себе чи ні.

Вибір завжди за вами.

Висновок

Філософія науки полягає в тому, що наука відбирає факти, будує моделі та каже, що це правда. Я хочу ввести таке поняття, щодо вкрадених активів, як **«відтермінований депозит»**, вважати вкрадені активи вашим депозитом людині, яка їх вкрала, з відсотками.

У концепціях, прийнятих у кримінальних колах, ті, хто віддає гроші — Лох, вони ніколи їх не повернуть, саме це робить Путін зі своїм сприйняттям світу. Тому, посилаючи своєму кривднику неминуче покарання у вигляді заморожування активів або їх конфіскації, ви робите те, що сказав Євген Щербань у своєму фільмі «Спадкоємець», про те, як коли вони прийшли до Рената Ахметова, щоб дізнатися, як забрати активи вбитого батька. Ренат пред'явив їм неіснуючий борг і, вказуючи на годинник, сказав, що поставив їх на лічильник.

Вибір завжди за вами.

Час плине незалежно від вас.

Страх — це емоція, яка впливає на розвиток.

Сила — це тяглість прийнятих рішень.

Денис Моторний,
аспірант кафедри кримінального процесу,
Національна академія внутрішніх справ
motormotor987@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0000-3957-9855>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОРУПЦІЇ ТА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВопорушень ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ

Існування держави породжує значну кількість видів взаємовідносин, регуляцію яких вона забезпечує. У випадку неефективного здійснення регулятивних функцій зникають спочатку відносини та може навіть припинити своє існування держава. Одним з видів таких відносин є кредитно-фінансові відносини.

Забезпечення емісії та обігу національної платіжної грошової одиниці як універсального засобу платежу в межах державних кордонів є не просто однією з функцій держави, але ще й ефективним інструментом впливу на життя пересічних громадян, належного існування та функціонування сучасного суспільства.

До складу національної кредитно-фінансової системи входять банківські та не банківські фінансові установи, їх регулятори, користувачі фінансових послуг. Регуляторами цих відносин виступають Національний банк України, Міністерство фінансів України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

В умовах українсько-російської війни стабільне та ефективне функціонування кредитно-фінансової системи в цілому і кожного з її учасників в своїй частині відповідальності

є одним з визначальних чинників існування держави та ефективного опору загарбникам.

Виведення кредитно-фінансової системи з робочого стану є однією з цілей агресора в російсько-українській війни. Протягом 2022–2025 років банківська система України була неодноразово атакована російськими спецслужбами, під час хакерських атак. Водночас слід визнати, що ще одним ворогом кредитно-фінансової системи є корупція. Але чи може бути зв'язок між корупцією в фінансовій сфері та війною, тобто зв'язок між корупційними кримінальними правопорушеннями в фінансовій сфері та кримінальними правопорушеннями проти основ національної безпеки України, що слід врахувати під час досудового розслідування?

В національному законодавстві корупцію визначають як використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей (Про запобігання корупції, 2014).

На сьогодні визначень поняття «корупція» вкрай багато, проте одного загальновизнаного та універсального немає. Одним з найпоширеніших визначень, що використовується в літературі, яка стосується дослідження економічних наслідків корупції, є «the abuse of public power for private benefit» — зловживання державною владою для приватної вигоди (Tanzi, 1998). Схожого визначення притримується організація Transparency International (Pellegrini & Tasciotti, 2019).

Для виникнення корупції попередньо необхідними є: існування Угоди, за умовами якої Власник монопольних повноважень передає їх в розпорядження Службовцю, аби він

використовував їх від імені Власника і в його інтересах згідно з умовами Угоди; зацікавленість третіх осіб, які не є учасниками Угоди, в використанні монопольних повноважень, переданих в управління.

Корупція як явище виникає внаслідок потреби у використанні наданих в управління повноважень всупереч умов Угоди, тобто не в інтересах Власника, а у власних інтересах Службовця або в інтересах третіх осіб. Намір у використанні наданих в управління повноважень всупереч умов Угоди може виникнути як у Службовця, так і у третьої особи, і зацікавлена особа намагатиметься залучити до задоволення своїх потреб іншу – корумпувати її.

Корупційні відносини не обумовлені Угодою, внаслідок чого вони мають бути прихованими, таємними як від Власника, і від всіх інших членів суспільства. Дрегер та Шнайдер (Dreher & Schneider, 2010), Лоренцо Пеллегріні (Pellegriny, 2011) у своїх працях висловлюють схожі думки. Таким чином, основні ознаки корупції, в тому числі у фінансовій сфері, – приховане залучення до використання наданих монопольних повноважень у власних інтересах або інтересах третіх осіб. Варто розділяти корупційні відносини, що виникли з ініціативи Службовця, та з ініціативи третьої особи.

Схожої думки дотримується Бегович, виділяючи серед видів корупції корупцію зі змовою (Begović, 2007). У випадку виникнення корупційних відносин з ініціативи Службовця він використовує надані владні повноваження для задоволення власних потреб: додатковою умовою виконання визначених службових обов'язків вимагає надання неправомірної вигоди. Такі дії формують суспільну думку щодо корупції як соціального явища, і такі ситуації є відомими суспільству.

У випадку виникнення корупційних відносин з ініціативи третьої особи, яка залучає Службовця до дій в її інтересах всупереч інтересів Власника, та в порушення Угоди, ситуація є більш складною, особливо в кредитно-фінансовій сфері. Об'єкт злочину буде виходити за межі соціальних відносин,

утворених внаслідок існування та використання повноважень, переданих Власником Службовцю. Злочинні наслідки не будуть обмежені сферою існування вказаних соціальних відносин та фактом надання неправомірної вигоди.

В цьому випадку визначною ознакою корупції є дія Службовця в інтересах третіх осіб, можливі наслідки якої він може до кінця не розуміти. І подібне правопорушення є дуже близьким за своєю суттю до злочинів проти основ національної безпеки України. У вказаних правопорушень будуть ідентичні перший та другий етапи вчинення: залучення до добровільної негласної співпраці, та використання наданих повноважень та ресурсів в інтересах третіх осіб.

Отже, можна виділити такі спільні риси, розглядаючи ситуацію через призму функціонування кредитно-фінансової системи:

- спільний суб'єкт злочину – співробітник фінансової установи, якого намагаються корумпувати;
- спільний об'єкт злочину – кредитно-фінансові відносини;
- наявність таємних прихованих відносин, ініціатором яких є третя особа;
- вчинення дій співробітником фінансової установи в інтересах третіх осіб, результат яких він може до кінця не усвідомлювати;
- наслідок протиправних дій у випадку вчинення обох видів правопорушень негативно впливає на функціонування кредитно-фінансової системи держави.

Таким чином, в певних випадках корупційне кримінальне правопорушення має однакові ознаки та етапи вчинення з кримінальним правопорушенням проти основ національної безпеки України, а також має схожі негативні наслідки.

Корупція в кредитно-фінансовій сфері в умовах російсько-української війни може бути використана ворогом супротив інтересів України, і є загрозою існування та функціонування держави в будь-який час.

Список використаних джерел

- Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
- Begović, B. (2007). *Ekonomska analiza korupcije*. Centar za liberalno-demokratske studije. https://www.researchgate.net/profile/Boris-Begovic/publication/287490369_Ekonomska_analiza_korupcije/links/5676fcb208ae0ad265c5b1b1/Ekonomska-analiza-korupcije.pdf.
- Dreher, A., & Schneider, F. (2010). Corruption and the shadow economy: An empirical analysis. *Public Choice*, 144 (1–2), 215–238. https://www.researchgate.net/publication/227361422_Corruption_and_the_Shadow_Economy_An_Empirical_Analysis.
- Pellegrini, L., & Tasciotti, L. (2019, Month). *Corruption: Public and Private*. https://www.researchgate.net/profile/Luca-Tasciotti/publication/335739342_Corruption_Public_and_Private/links/5d7899bda6fdcc9961bfc78c/Corruption-Public-and-Private.pdf.
- Pellegrini, L. (2011, February). *Economic Analysis of Corruption*. https://www.researchgate.net/publication/301978830_Economic_Analysis_of_Corruption.
- Tanzi, V. (1998). Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures. *IMF Staff Papers*, 45, 559–594. <http://dx.doi.org/10.2307/3867585>.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. МЕДІА ТА КОМУНІКАЦІЇ

Медіапростір війни: виклики та дослідницькі підходи

Олександра Ярошенко. Уникання ескалаційного тону в новинах про повітряні інциденти у Європі.....	4
Віктор Дяченко. Трансформація журналістських практик в умовах війни: перехід до рішеннево-конструктивної моделі як відповідь на кризу довіри та втому від новин	8
Леонід Поліщук. Трансформація медіарепрезентації ЛГБТК+ спільнот та динаміка гомофобних нарративів в українському цифровому просторі в умовах війни.....	12
Андрій Яницький. Еволюція впливу новинних медіа: від контролю інформаційних потоків до формування спільнот	17
Олександр Тартачний. Використання великих мовних моделей для виявлення маніпулятивних нарративів та аналізу інформаційного середовища.....	22
Павло Некрасов. Соціальна роль журналістики в комунікаційній підтримці українців, які виїжджають за кордон, рятуючись від російсько-української війни	27
Олександра Родіонова. Використання ШІ у стратегічних комунікаціях у військовий час задля протидії дезінформації.....	31
Ксенія Вербицька. Деколонізація культурних нарративів у контексті соціальних комунікацій під час війни в Україні.....	34
Наталія Стеблина. Трансформація російських стратегічних нарративів в регіональному контексті 2022–2025 (на прикладі Одеси).....	38
Вікторія Бабенко. Маніфест: форми виразності та вислови.....	43
Надія Баловсяк. Популярність і поширення контенту у воєнному Telegram-просторі України.....	50
Катерина Сіріньок-Долгарьова. Журналістика миру і рішень на шляху до перехідного правосуддя.....	57
Тетяна Іванова, Валерій Іванов, Оксана Єфремова. Журналістські стандарти та професійна етика під час війни	62
Олена Грищенко. Медійність в інформаційну епоху: виклики, загрози та імператив відповідальності	67

Микита Зінченко. Алгоритмічна модерація контенту в період війни: редукція видимості та редакційні наслідки	72
Олексій Рябець, Ірина Рябець. Вивчення комунікаційних стратегій нідерландських організацій: можливості впровадження в Україні.....	75
Лілія Зінченко. Проблема фрагментованості бренду України в умовах війни.....	80

СЕКЦІЯ 2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Міжнародні відносини та публічне врядування в умовах війни та повоєнної відбудови

Тетяна Маціяшко. Французька мова як інструмент формування міжкультурної компетентності студентів в умовах війни в Україні	85
Андрій Дрига. Поняття та операціоналізація НДР-нексуса в контексті проектів міжнародної технічної допомоги в Україні	89
Hanna Taranenko. Continued russian aggression against Ukraine: perspective of Caribbean states	94
Роман Лисенко, Анастасія Прохоренко. Трансформація інституту міст-побратимів: від символічних зв'язків до інструменту сталого повоєнного відновлення та розвитку.....	97
Борис Бондаренко. Дипломатія стійкості: як війна трансформувала міжнародну ідентичність України	103
Леся Ільченко–Сюйва. Концептуальні засади вироблення суспільної політики зростання в умовах повоєнного відновлення в Україні.....	107
Ірина Тишко. Гендерний підхід у зовнішній політиці.....	112
Олександр Кілієвич. Особливості вироблення політики в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення в Україні.....	117
Уляна Грабовська. Формування візії при стратегічному плануванні розвитку міста.....	121
Марія Власова. Когнітивна деокупація як складова політики реінтеграції деокупованих територій України	127
Олександр Краєв. Криза консервативного руху в США внаслідок зростання MAGA-республіканців	132
Кирило Сидорчук. Інституційна фрагментація освітнього простору в Боснії та Герцеговині: виклики для постконфліктного суспільства.....	135

<i>Наталія Малиш</i> . Програми транскордонного співробітництва громад в рамках політики згуртування Європейського Союзу	140
<i>Марія Мовчан</i> . Інструменталізація невизнаної Республіки Абхазія Кремлем як метод обходу міжнародних санкцій.....	144
<i>Максим Яковлев</i> . Глобальний Південь, країни третього світу, глобальна більшість: понятійний рівень співпраці України з країнами за межами Європи і Північної Америки.....	148
<i>Ярослав Борцик</i> . Історія, яка поєднала Варшаву з Москвою та Мінськом	151
<i>Данило Шандра</i> . Роль Індо-Тихоокеанського регіону у зовнішньополітичній концепції РФ: порівняння 2016 і 2023 років.....	159

СЕКЦІЯ 3. СОЦІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Українське суспільство та виклики російсько-української війни

<i>Олена Пугачова</i> . Вживання, стійкість і адаптація: українське суспільство як складна система в умовах викликів російсько-української війни.....	165
<i>Ольга Суська</i> . Інтерпретаційний ресурс соціології у визначенні соціально-політичних орієнтацій населення.....	170
<i>Сергій Артикуца, Анна Прохорова</i> . Чинники адаптації колишніх цивільних до військової служби в умовах АТО та ООС у 2014–2016 роках.....	176
<i>Вікторія Бондар, Людмила Зубрицька, Надія Суровцева</i> . Роль капеланів в адаптації цивільних до військової служби.....	180
<i>Тамара Марценюк</i> . Успіхи і виклики доступу жінок до сфери кібербезпеки України	184
<i>Світлана Оксамитна</i> . Жінки у кібербезпеці: освіта в НаУКМА на тлі загальнонаціональних тенденцій	188
<i>Діана Бойко, Анна Прохорова</i> . Жінки в кібербезпеці на сторінках українських медіа	194
<i>Софія Балакіна</i> . Копінг-стратегії як медіатори зв'язку між рисами особистості та рівнем стресу першокурсників бакалаврату НаУКМА.....	197
<i>Назар Лісовий</i> . Свідома регуляція самооцінки як захисний механізм серед індивідів, дисоційованих від контексту війни.....	203
<i>Роман Любенко</i> . Брак даних про аудиторію сайтів соцмереж в Україні як виклик для розуміння трансформації суспільства під час війни	208

СЕКЦІЯ 4. ПОЛІТИЧНІ НАУКИ
Інституційна стійкість Української держави
в умовах російсько-української війни

Маргарита Чабанна. Етичні принципи використання штучного інтелекту в публічному управлінні.....	215
Сергій Кисельов, Дарія Сингаєвська. Мир як іллокутивний та пропозиційний акти: перформативна сила політичних режимів.....	218
Наталія Ніколаєнко. Інформаційний спротив як складова гібридної війни	224
Олексій Баженев. Позиція партії «АНО 2011» щодо повномасштабної російсько-української війни	229
Олена Буруль. Міжнародна реакція на масову втечу та вбивства українців на р. Дністер на поч. 1930-х рр. (за матеріалами німецькомовної преси).....	233
Олександр Єремєєв. Неототалітарний режим: поняття та ознаки.....	237
Данило Шпортіло. Трансформація ставлення провідних консервативних партій Європи до російсько-української війни після 24 лютого 2022 року	243
Олена Власюк. Політична влада: природа, властивості та легітимність за М. Вебером.....	247
Дар'я Лабузова. Фактори, що сприяють формуванню тоталітаризму в сучасних умовах.....	252
Ілля Бутенко. Інститут міського побратимства як фактор інституційної стійкості українського суспільства.....	256
Юлія Краєва. Лобізм як інструмент діяльності груп тиску.....	259
Олександра Крашеніннікова. Метаморфози посткомуністичної влади.....	263
Аріна Рухтіна. Легітимність влади: сутність, основні формуючі фактори та виклики	267
Єва Неліна. Становлення політичних партій в Україні.....	270
Вероніка Кожина. Влада як центральний елемент політичної системи.....	276
Тетяна Оверчук. Еволюція лібералізму.....	281
Людмила Зубрицька. Активізація міфу у період війни	284
Дмитро Баштовий. Зміни публічної ідеології в сучасній Україні як передумова укладання нового суспільного договору.....	287
Олексій Гарань, Сергій Шаповалов, Поліна Бондаренко. Що (не) перешкоджає монополізації влади під час війни?.....	293

**Політико-правові та соціально-економічні аспекти
антикорупційних реформ в сучасній Україні**

<i>Маргарита Чабанна.</i> Корупція як неформальний політичний інститут: підходи до інтерпретації	298
<i>Василь Гудз.</i> Сучасні тенденції щодо використання доказів у справах про одержання неправомірної вигоди службовою особою	303
<i>Микола Дрозд.</i> Механізми повернення вкрадених активів.....	307
<i>Денис Моторний.</i> Взаємозв'язок корупції та кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України в умовах українсько-російської війни	313